123
1913.
192305
3
ეროვნული ბიბლიოთეკის
ინვენტარისათვის.
4613

ბედის ტრიალი

რომანი

(სამ ნაწილად)

ან. ერისთავ-ხოშტარიასი

ტომი II

გორი
მსწრაფლ-მბეჭდავი სტამბა „ქართლი“.
1913

ბედის ტრაილი

პირველი ნაწილი

I

ცივი, სულის შემხუთავი ქარი სუდარა-მოსხმულ მინდვრებს უწყალოდ დაჰკვნესოდა, თავგადაკლული ეძებდა დასასვენებელ კუთხეს, იერიში მიჰქონდა შენობის კარ-სარკმლებზე, მედგრად ეხეთქებოდა კედლებს, რომ შეენგრია და შიგ შეჭრილიყო, მაგრამ ამაოდ: წინ უდგებოდა აგიზგიზებული ბუხარი, ყუჩს უტეხავდა და უკან აგდებდა. ცეცხლის ნაპერწკლები საკვამლეში თვალის მომჭრელ ზოლებად ადიოდა. ოთახში გრძელი ტახტი იდგა, ტახტზე მოეკეცა მოხუცებულ დიდედას, ფუნთუშა ხელებით აბზრიალებდა თითისტარს, რომელზედაც სრიალით ეხვეოდა აბრეშუმის ძაფი. თეთრ სახეს ჯიდად დასდგომოდა პრტყელი, ძველებური ჩიხტი, ღაწვებზე დაკონებული კავები დანდობოდა ნიკაპ ქვეშ ამოტარებულ ლეჩაქის ყურს, წარბებ ქვეშიდან იყურებოდნენ ფართე წაბლისფერი ხშირ-წამწმიანი თვალები, რომელნიც ამ ჟამად ხატავდნენ გოცებას. სახე აქა-იქ დაღაროდა ცხოვრების საგრძნობ წუთებისგან, მოხრილი ბეჭები შემკრთალიყო საწუთროს მძიმე ბორბლის ტრიალისგან. მოხუცებულმა ხელი დაუსვა ძაფს, ნასკვები

დაუსწორა, მოხედა იქვე მოკეცილ პატარა ცხრა წლის გოგონას, რომელსაც ახლო დაედგა ლამპარი, მუხლებზე მოზრდილი წიგნი გადაეშალა და გულმოდგინედ ჩასცეცებოდა.

— აბა, ციცო, მერე რა იყო, შვილო? — ჰკითხა დიდედამ.

გაიგონა თუ არა ეს ბავშვმა, კმაყოფილებით გაიღიმა, გააპო ბაგე და წუთს ოთახში ნაკადულსავით იწყეს ჩქერა უმანკო ხმაზე რაინდულმა სიტყვებმა. რა არ ისმოდა აქ? ყარამანის ვაჟკაცობა, გარდანქეშანის ვერაგობა, ფარმანბარყუშის ერთგულობა და ფერიათა ფრიალი ცაში. ყველაზე მეტად ციცოს იტაცებდნენ ეს უკანასკნელნი, გრძნობა-მორეული დრო და დრო შესწყვეტდა კითხვას, სულს მოითქვამდა, დაკვირვებით მიაჩერდებოდა დიდიდედას, ალმაცერად გახედავდა თითიკას, რომელიც ბუხართან ჩაცუცქულიყო, ნიკაპზე თითი მიებჯინა და ისე შესცეცებოდა ბავშვს პირში, რომ არც ერთი სიტყვა არ დასცდენოდა; მარტო ხანდისხან, როდესაც ყარამანის გასაშტერებელი მოქმედება მოთმინებას დაუკარგავდა, შესძახებდა:

— ჰო, ჰო, ჰო! რა ყოფილა ი დალოცვილი! ქალბატონო, ნეტაი თუ მართალია?

— ვაჟკაცობა მართალი უნდა იყვეს, ჩემო თითიკა, თუმცა ზოგ-ზოგი გადამეტებულია! — უპასუხებდა ღიმილით ქეთევანი, რომელსაც თითქო სჯეროდა, მაგრამ თავმოყვარეობა ნებას არ აძლევდა გამოტეხილიყო და თითიკასთან მაინც ეჭვს აცხადებდა.

— აქ ყველაფერი მართალია, თითიკა! — შესძახებდა აღტაცებული ციცო და კვალად განაგრძობდა კითხვას.

აგერა ყარამანმა ერთხელ კიდევ მარჯვენა ხელი მარცხნივ შემოივლო, მარცხენა მარჯვნივ, ერთი საშინლად შესძახა და უსულოდ ქცეულ მდევებისგან თავისი

ჯარი იხსნა, ციცომ დაკეცა წიგნი; ლოყები გასწითლებოდა, თვალები ცეცხლებს აბნევდნენ. ქეთევანმა კმაყოფილებით შეაბზრიალა თითისტარი, თითიკამ წამოიწია, ანგარიშ-მიუცემლად დაიბერტყა კალთა, თითქო მოიშორა თავისი უძლურებაო... ბუხარში შეშამ გაიტკაცუნა, გარედგან ქარმაც შემოჰკივლ-შემოიკვნესა... ოთახში ყოველივეს თავს დასთამაშებდა გამარჯვება-კმაყოფილება!..

— თითიკა, გეთაყვა, ლოგინი გაშალე! ეხლა ძილის დროა,—მოუბრუნდა ქეთევანი დედაკაცს და ხელსაქმეს დაუწყო ლაგება. ციცომაც წიგნი დასდო მაგიდაზე, მოუჯდა ბუხარს და ზარმაცად თვალი გააყოლა ნუკუზლების ბრწკიალს. ქეთევანიც ტახტიდან ჩამოვიდა. თითიკამ წუთს გაშალა ლოგინი, მის ფეხთით მიაგო პატარა ნალი და ზედ ფარჩის ალისფერი საბანი გადააფინა.

— ამაღამ ძალიანა ჰყინავს, ქალბატონო, თბილად დაიხურეთ! ცეცხლი განელდება თუ არა, ოთახში სითბოიკლებს,—წარმოსთქვა მზრუნველობით თითიკამ, გამობრუნდა და თავისთვისაც იქვე ბუხრის ახლო, კუთხეში დაიგო.

ქეთევანმა წინ გაიშალა ბოხჩა და დაიწყო თავის ხდა, დაკეცა ლეჩაქი, ჩიხტ-კოპთან ერთად სიფრთხილით ჩასდო ბოხჩაში, რომ არ დასრესილიყო, თავზე მოიხვია თეთრი ქალაღაია. ციცომ მოუტანა ლოცვანი, თვითონაც მის წინ გაჩერდა, თვალები ამართა ზევით, გულხელი დაიკრიფა და წუთს ოთახში გაისმა ვედრება მაცხოვრისადმი, რომელიც კუთხეში ესვენა.

რაოდენისამე წამის შემდეგ საბანში გახვეულმა ციცომ მალე დაიძინა. ქეთევანი კი ტრიალებდა ლოგინში, ეტყობოდა ფიქრები არ ასვენებდნენ. თითიკასაც თავზე საბანი წაეფარებინა და ჩუმად ბურნუთის კოლოფს თავსა

ხდიდა, რომ ძილის წინ ერთი კიდევ მოეწია, მაგრამ ხელი დაუცდა და გაწკრიალდა თავსახურავი.

— ოჰი, გატიელება და გაოხრება შენა, აჰანდე!.. ნეტაი რას ჩხიკინებ?..—წაიბურტყუნა გაგულისებულმა თითიკამ, ხელი გამოყო საბანქვეშიდგან და მიითრია, დაიკმაყოფილა თუ არა სურვილი, მაშინვე ხვრინვაც მოაყოლა.

ქეთევანს კი არ ეძინა: ფიქრობდა, ხვალ როგორ გაეგზავნა სოლო ცხენებით სადგურზე პავლეს მოსაყვანად. გულში ჯავრად ჩასჭროდა დღევანდელი კორიანტელი და ღმერთს სთხოვდა, ხვალ მაინც კაი დღე გამოსულიყო, სანამ ამისი ძვირფასი მეუღლე სახლამდის მოახწევდა.

ქეთევანი ფიქრისაგან მოიქანცა, მისუსტდა, ძლივს ძილმაც თავი წაართვა. ოთახში ისმოდა ზომიერი სუნთქვა, ბუხარშიაც ნაკვერჩხლებმა გადიკრა ფერფლი, მაგრამ მაინც კიდევ სამყოფ სითბოს გზავნიდნენ.

II

მეორე დღეს ლაჟვარდი ცა ღიმილით დაჰყურებდა დედამიწას, რომელზედაც თოვლი ათასფრად ენთებოდა.

სარკმელში შემოსულმა მზის სხივმა გაავსო ოთახი სინათლით, ციცოს ძილი გაუკრთო, წამოიწია ზეზე და გაიღიმა.

— კიდევა თოვს, დიდედა?—იკითხა თვალების ფშვნეტით.

— არა, შვილო, შეხე რა კარგი დღე მოდის!—უპასუხა მან და გადასწია სარკმელზე ჩამოფარებული თეთრი მიტკლის ფარდა.

სარკმელს გარედგან ხელის სისქედ გარშემო რკლად

შემოხვეოდა თოვლის ფიფქი. აივნიდგან ბელურეების ჟივილ-ხივილი მოისმოდა. ბავშეს მოეწონა ფილა, იწყო საჩქაროდ ჩაცმა. დიდედა კი დიდი ხანია თავის ლოგინში კითხულობდა „დაუჯდომელს“. თითიკა ოთახში ფუსფუსებდა. მალე სოლომაც ამოარბენინა აქაფქაფებული სამოვარი, ჭიქებს დაუწყო წკარუნი. ამან მოწიწებით მიართვა ქალბატონს ჩაინიკი, რათა ჩაი ჩაეყარა და ქეთევანმაც მედიდურად შეასრულა. დანარჩენი კი სოლოს უნდა დაებოლოვებინა და მზამზარეულად მოერთმია. ქეთევანმა და ციცომ დალიეს ჩაი, შემდეგ ქეთევანმა განკარგულება მისცა, სადილათ ერთი დედალი ჩაეხოხბა და მეორე წვნით მოეტანა.

— აბა, თითიკა, ვინძლო შენებურად გემრიელი სადილი გააკეთო, ხომ იცი დღეს ბატონი უნდა მოვიდეს! სოლო შენც თავის დროზე ცხენები წაგვარე და ეცადე, რომ გაუჭირვებლად მოიყვანო, — სოლო იდგა გაჩუმებული და მორჩილებით უსმენდა ბრძანებას. დიდედა ჩაუჯდა ხელსაქმეს, ციცოს კი გული აღარ გაუჩერდა ოთახში და კარზე გამოხტა, თუმცა უკანიდგან დიდედა მოსძახოდა შინ დაბრუნებულიყო. სახლს გრძელი აივანი ჰქონდა, მთელ სოფელს გადაჰყურებდა. ციცო გადაეყუდა მოაჯირს და დაუწყო თოვლით შელესილ სახლებს ყურება. სოლომ თავლიდან გამოიყვანა ორი ცხენი, შეკაზმა, ერთს ზურგზე მოახტა, მეორე ხელში გამოიმარყუჟა და გასწია. თითიკა კი სამზარეულოში დარჩა, შეუდგა სადილის მზადებას. ციცო განაგრძობდა ყურებას, რადგან აივნის ქვევით ჩასვლა თოვლისა და სიცივის გამო არა ღირდა, მალე შემოვიდა ოთახში, აიღო დედოფლები, მიჯდა ტახტის ბოლოს და იწყო თავის შექცევა.

— დილა მშვიდობისათ! — მოისმა ამ დროს მოკრძალებული სალამი. კარებში გამოჩნდა შავებში მოსილი

მაღალ-მაღალი შუა ხნის ქალი, რომელსაც წინ პატარა გოგო მოუძღოდა.

— ოჰ, ანანო, მობრძანდი, როგორ ანგრე გვიან-გვიან დაგვხედავ ხოლმე?—უპასუხა ღიმილით ქეთევანმა. ეტყობოდა, მოსწყენოდა მარტოდ ყოფნა და რა დაინახა ანანო, ხმის გამცემი იამა. ანანო მივიდა ცეცხლთან, ბუხარს ხელები მიუფიცხა და თითების ფშვნეტა დაიწყო. პატარა კატო კი მაშინვე მიტრიალდა ციცოსკენ, რომელმაც აგრეთვე გაუღიმა. ბავშვები დედოფლების ფერაობაში მალე გაერთვნენ, ანანომაც ტახტის წინ ფეხთ დაიხადა, ავიდა ზემოდ ქეთევანთან და ცოტა მოშორებით მოიკეცა.

— ღმერთმა გიშველოს, რომ მოხვედი! გული გაილია ამ ზამთრისგან. ახალს რას იტყვი?—წარმოსთქვა ქეთევანმა და თითისტარი შეაბზრიალა.

— თქვენ, რომ მაგასა ბრძანებთ, ქალბატონო, მე რაღა უნდა ვთქვა? ჩემს ჭდეულში, რომ შემოგეხედათ, სწორედ შემიბრალებდით. კიწაწი შეშა არ გაგვაჩნდა, ორივ დედაშვილი ჩავწვებოდით ლოგინში და ერთმანეთს ისე ვათბობდით. ლოგინში, რომ მოგვწყინდებოდა, მივაშურებდით რომელსამე მეზობელს.

— თუ კი აგრეც არის, რატო აქ არ მოდიხართ ხოლმე ხშირად? მეც მარტო ვარ და არა სჯობიან ერთად ვიყვეთ?—უთხრა თანაგრძნობით ქეთევანმა.

— უი, გენაცვალე, სვინიდისიც კაი საქონელია. როგორ უნდა შეგაწუხოთ და თავი მოგაბეზროთ? თქვენს წყალობას ისედაც ნახევარს არა ვღირვარ, დიდ მადლობას მოგახსენებ, ქალბატონო, შეშის ბოძებისთვის. ძლივს ძვლები გავითბეთ. ოჰი, ისემც გაგახაროთ თქვენის ქმრით და შვილი-შვილით ღმერთმა, როგორც მე გავიხარე!—დაუმატა ანანომ და მაცხოვრის ხატისკენ ხელები ააპყრო.

— სოფელიც ღმერთმა ააშენოს, ისიც ხელს მიმართავს ცოდოს ვერ ვიტყვი, მაგრამ მაინც მეტი დრო უცეცხლოთა ვყრიავართ ხოლმე. სიღარიბეს დიდი პირი ჰქონია და განა ჩემთან თქვენც უნდა ზამთარზე სჩიოდეთ?

— ეჰ, რა ზამთარი, რა ზაფხული, ჩემო ანანო? წუთისოფელს ცოტასთვის გაუცინია. შენის გაჭირვებით ვერ გამაკვირვებ. ყველას თვითო მოუნელებელი ვარამი დაგვწოლია გულზე და მოსვენებას გვიკარგავს. მივათრევთ დღეებს რაღა!—ამ პასუხს მოჰყვა საშინელი ოხვრა ორივ მხრივ. ანანო დააშტერდა ქეთევანს და უსიტყვოდ თავი გააქნ-გამოაქნია. ქეთევანს სახეზე რაღაც ტანჯვა ეხატებოდა.

— მართალი ბრძანებაა!—იკურთხოს ნება უფლისა!—ანანომ პირჯვარი გადიწერა და მორჩილებით მიაჩერდა სივრცეს.

— მაგრამ ეჰ, ღმერთმა რაც უნდა შემრისხოს, რაც უნდა გამანადგუროს, მაინც კიდევ ღვთის მოწყალებად მივიღებ. რა ვართ მასთან? ერთი მუჭა მტვერი და სხვა არაფერი. მაგრამ, როდესაც ადამიანი, ჩემისთანა შემცოდე, ჩემი სისხლი და ხორცი მევე ფეხს მაჭერს და მანადგურებს, ეს კი მოუნელებელი ცეცხლია. ოჰი, ჩემი კაბით დაჯდეს ჩემი მაზლის ცოლი ბარბარე, როგორც მე მისმა ქმარმა გამასაწყალა და უბედური ჩემი ქმრის ცოლშვილი ააწიოკა, ისემც აწიოკებულა ის,—ანანომ თვალებზე მომდგარი ცრემლი მოიწმინდა და დაუმატა.

— სიკვდილმა არ დამინდო და ისინიც ფეხს მაჭერენ. აბა სამართალი სად არის?

— ხომ გამოეცალე სახლიდგან და რაღა ღმერთი გაუწყრათ?

— ეს ერთი ბავშვი, რომ მიგდია, ამაზედაც თვალი უდგებათ. ასე მეუბნებიან, არც მაგითი გაიხარებო.

— რა საძაგელი ყოფილა! რა იცის მერე? იმის უბეში ზიხარ თუ?

- მეც ეგა მკლავს და მაგიქებს!

ანანომ წინ გაიშალა ბოხჩა, რომელიც გადმოუდო. ქეთევანმა, აირჩია საკერავი და გულმოდგინედ შეუდგა საქმეს. შუადღემ გადიწია. ქეთევანი მალ-მალ გადიხედავდა ხოლმე სარკმელში ხომ არ მოსულანო, მაგრამ ცხენები ჯერ არსადა სჩანდნენ. მოლოდინსაც ბოლო მოეღო, მოისმა ხვიხვინი. ციცომ მსწრაფლ ხელი უშვა დედოფლებს, წამოვარდა და კარზე გავიდა. ქეთევანს სახეზე აღელვება დაეტყო. მარტო ანანო წინანდელზე უფრო აიბუზა და წარბებ-აკრეხილი, გალურსული ჰკერავდა. რავდენიმე წამი და კარიც გაიღო. ოთახში შემოვიდა წელში ცოტა მოხრილი, მაგრამ მაინც კიდევ ვაჟკაცურად გამომყურე, თავადი პავლე. ის შეფუთნული იყო ბეწვ-დადებულ ქურქში და თავპირი ყაბალახით ჰქონდა შეხვეული, თვალებზედაც ლურჯი სათვალეები გაეკეთებინა.

— ოჰ, მოხვედი? ეგ სათვალეები რაღაა? დაუმატა შეშფოთებით ქეთევანმა და ტახტიდგან ძირს ჩამოვიდა.

— ექიმმა მომცა, როდესაც დიდი ქარი იყვეს, მზე და თოვლი, ატარეო,—უპასუხა პავლემ და ყველას ხელი ჩამოართვა.

— თვალები როგორ-და გაქვს?—მიატანა კვალად ქეთევანმა და სახეზე შიში გამოუკრთა.

— ისევ ისე, როგორცა მქონდა, ხანდისხან მტკივა. ექიმმა მითხრა, დიდი გაფრთხილება გინდაო, ნურც სანთელზე წაიკითხავ, ნურც მაგარ სასმელებს დალევ და გაივლისო.

— მადლობა ღმერთსა!—შვებით ამოისუნთქა ქეთევანმა და პირზე ისევ ღიმილი მოუვიდა.

— სხვა რასა იქთ და როგორა ხართ?—განაგრძო კვალად პავლემ და დაიწყო ქურქის ხდა.

— როგორც გვხედავ,—უპასუხა წყნარად ცოლმა, რომელიც თვალს არ აშორებდა ქმრის თვითეულ მოძრაობას.

კატო მიეკრო დედას და ალმაცერად გამოჰყურებდა სოლოს, როგორ აღაგებდა ხურჯინიდგან სხვა და სხვა ახალ ნივთებს. აგერა ამოიღო ორი წყვილი დოში, ზურგიელი, ჩაი-შაქარი, მასთან მოჰყვა პატარა ქაღალდში შეხვეული რაღაც.

— ეგ ციცოს ფეხსაცმელებია! აბა, გოგო, გაიშინჯე როგორ მოგივა,—წარმოსთქვა პავლემ და ქაღალდიდგან გამოხსნა სხვა და სხვაფერ ძაფებით მოქარგული ფეხსაცმელები. ციცოს სახე აღტაცებისაგან აენთო. ფეხსაცმელები უცბად მოიტაცა და ჩასაცმელად მეორე ოთახში გაიქცა, თან გული უძიგძიგებდა: -ვაი თუ კარგად ვერ მომივიდესო.

— შენც საკაბე მოგიტანე, ქალო, თუ გამოგადგება,—დაურთო პავლემ და ცოლს გადაუდო მიხაკის ფერი შალი. ქეთევანმა გადაშალა და გულში იამა; ამან მოტანას უფრო ყურადღება მიაქცია, ვიდრე სავაჭრო ღირსებას. შეეძლო თვითონ უფრო ძვირფასი აერჩია, მაგრამ სულ სხვა მნიშვნელობა ჰქონდა ამ საჩუქარს. მალე მაგიდა გაივსო მოტანილებით. ეტყობოდა პავლეს პირის პატივი უყვარდა.

— ეგ კარგა ხანს გვეყოფა, თუ გამოვიზოგებთ,—სთქვა პავლემ, როდესაც სოლომ ხუთი-ექვსიოდ ყუთი ხიზილალა ამოიღო.

— გეთაყვა, სოლო, დროზე დააბინავე ყველა ეს მარანში და სუფრაც გაშალე,—პავლემ წაღები დაიხადა და ტახტზე მოიკეცა.

— სხვა, ნათლიდედ, როგორა ხართ?—მოუბრუნდა

ეს ანანოს, რომელიც გაწითლდა, მორცხვად თავი ძირს დახარა და ჩაილაპარაკა.

— დიდ მადლობას მოგახსენებთ, გახლავართ ისე, როგორც შეეფერება ჩვენს გაჭირვებას.

ამ დროს შემოვარდა ციცო ბაკაბუკით.

— შეხე, პაპა, რა მშვენივრად მარგო ფეხებზე. ეს პრიალა რაღაა?

— ეგ, შვილო, ლაიკაა, ხარაზმა საგანგებოდ აარჩია; ვუთხარი ახალი ბოდნისა მომეცით-მეთქი.

კატო ხარბად უყურებდა ციცოს და გულში შენატროდა, რომ ისეთი ბედნიერი იყო. ანანომ გადახედა ბავშვებს და მძიმედ ამოიოხრა. ქეთევანს არ გამოჰპარვია ეს ფარული ნაღველი, ალერსით გაულიმა კატოს, თითქო უსიტყვოდ ჰპირდებოდა: მოიცა, არც შენ გაგისტუმრებ დაუკმაყოფილებელსაო... პავლეს ბევრი ლაპარაკი არ უყვარდა, უფრო მეტი ხანი გაჩუმებული იჯდა ხოლმე ტახტზე და თავისთვის ღიღინებდა.

— რას გაჩუმდი? ქალაქიდან მოდიხარ და დავიჯერო არა იცი-რა?—ჰკითხა ღიმილით ცოლმა.

— უჰ, დავიღალე, ქეთე, ამ ოხერმა ცხენმა მეტად მაწვალა. ეტყობა გადაჩვეულა სიარულს. შენ, სოლო, ბგონი სულ ბოსელში გება და კარზე არ გაგიყვანია?— მოუბრუნდა სოლოს, რომელიც ტახტზე სუფრას შლიდა.

— თქვენი რისხვა არა მქონდეს, ბატონო, დღეში ორჯელ ჩამყავდა წყალზე,—უპასუხა მან.

— მამა გიცხონდება, ჩქარა მოიტა!—მიატანა პავლემ. ამას მონატრებოდა სოფლის გემრიელი უხვი სუფრა და ეხლა ხარბად უყურებდა მას.

— დაილოცა სოფელი! სოფლის ჭირიმე! რა არის ქალაქი? მჭამელი და ამასთანავე მშიერი,—სთქვა მან, პირჯვარი გადიწერა, გადატეხა ცხელი პური, რომელსაც ოხშივარი ასდიოდა.

— იფ, აცხონა ამის გამომცხობის მამა!

სოლომაც შემოარბეინა საწვნე. სუფრის თავში იჯდა ქეთევანი, შემდეგ ციცო, ანანო და კატო; სულ ბოლოს თვითონ პავლეს მოეკეცა. ანანო კრძალვით იღებდა საჭმელს, კატოს ხომ შიშისგან ლუკმა ყელში უჩერდებოდა. ციცო კი თამამად უყურებდა და გემრიელად ილუკმებოდა.

სადილსაც მალე მოეღო ბოლო. პავლე იქვე მხართეძოზე წამოწვა, მაგრამ დაღალვამ დასძალა და გავიდა მეორე ოთახში, სადაც ბუხარში ცეცხლი გრიალებდა, ტახტზედაც საბან-ბალიში ელოდა.

III

თავადი პავლე პარპაშვილი ოთახში ერთხელვე დაყენებულ წესებს არა სცვლიდა; ცდილობდა არ დაერღვია თავის სახლში დამყარებული ბრძანებლობა. თუმცა სამოც წლამდის მიხწეულიყო, მაგრამ უკან არ ჩამორჩებოდა თანამედროვე ახალგაზდებს, როგორადაც მსჯელობაში, ისე ყოფა-ქცევაში. არც აბრუს იტეხდა, ფეხდაფეხ მისდევდა, კვალში უდგა ცხოვრებას. შეძლება კარგი ჰქონდა და თავს არას აკლებდა. ორასი თუმანი შემოსავალი ხელგაშლით აცხოვრებდა.

პავლესა და ქეთევანს ერთად ერთი ქალის მეტი არ გააჩნდათ. ეს იყო ციცოს დედა, რომელიც პირველ ლოგინობასვე თან გაჰყვა, მისი ქმარიც მეორე წელს მოკვდა. დარჩათ პაპასა და დიდედას ობოლი, რავდენისამე დღის ციცო, რომელიც აიყვანეს გასაზრდელად.

საშინელი თავზარდამცემი დანაკარგი იყო მშობლებისთვის, მაგრამ ბუნებამ თავისი შეასრულა. მოხუცებულებმა დიდი მწუხარებისა და ჯავრის შემდეგ მორჩილად თავი დაუხარეს განგებას. ქეთევანს ეხლაც უკვირს, თუ

როგორ გადურჩა იმ ელდას, როგორ არ დაუბრმავდნენ თვალები ნატალიას გაყინულ უსიცოცხლო სახის შეხედვაზე, მაგრამ დღესაც კი განაგრძობენ მზის ყურებას. ქეთევანი მაინც იმედით შეჰყურებდა პატარა ციცოს.

— იქნება ამისმა მშვენიერმა და კარგმა ქალობამ რაიმე ნუგეში მომიტანოს ცხოვრებაშიო,—ფიქრობდა ეს და ეფერებოდა.

დიდი წვალება და მზრუნველობა დაატყდა ქეთევანს თავზე, ვიდრე რავდენიმე დღის ციცოს ცხრა წლამდის მოჰყრიდა. სოფლის დედაკაცები რიგრიგობით აწოვებდნენ ძუძუს, სანამ საკუთარი ძიძა არ მოუყვანა. ბევრჯელ მივარდნილა სიკვდილის პირამდის ბავშვი, მაგრამ ქეთევანს თავისის მოვლით, თავგანწირულებით გამოუბრუნებია.

— ვინ დაჰკარგა და რას შეჰყურებს?! მაგისას როდის რას უნდა მოესწროს?—გაიძახოდნენ გარშემო მეზობლები, მაგრამ ქეთევანი მათ ლაპარაკს ყურს არ უგდებდა.

— ღმერთი დიდია! თავისი ლუკმა დარჩება და ბედიც არ დააკლდება!—ამ გახსენებაზე მწარე ღიმილი გადაჰკრავდა ხოლმე, როდესაც წარმოიდგენდა ციცოს დაქალებას და ქმარ-შვილში ჩავარდნას.

— ნუ თუ ასე იქნება? მაშ როგორ? ეს ხომ გარდუვალი მომავალია ყველა ქალისთვის!

მთელი მისი არსება მაშინ იგრძნობდა რაღაც განუსაზღვრელ სიბრალულს ბავშვისადმი და შეუკავებელის ლტოლვით გონება გაუჩერდებოდა ნატვრაზე, მიუწთომელ ოცნებაზე, რომ ციცოს მაგიერი ყოფილიყო პაწაწა ბიჭი! მაგრამ წუთს გუნება შეეცვლებოდა, აიტაცებდა პატარას, გულში ჩაიკრავდა, თითქო იცავს საშინელ შეურაცხყოფისგანაო და ცრემლებ-მორეული ჩაჰკოცნიდა, თან ჩურჩულებდა:

— ნეტაი რა მოგელის ცხოვრებაში, შვილო? ძუძუ ნაწყენი, მისუსტებული ბავშვი გამოყოფდა პაწაწა თათს და ცინდალსავით დაიკნავლებდა:

— ციცო, ციცო, შე საბრალო!—მიეფერებოდა დიდედა.

მას თითქო მოეწონა ეს სახელწოდებაო და სიდონიად მონათლული ბავშვი სახლში მყოფებისთვის გარდიქცა პატარა ციციად, რომელიც მას აქეთ იზრდებოდა მოხუცებულების ფარეზობაში. პაპა, როცა კი სახლში იყო, ძალიან ეფერებოდა, მაგრამ იშვიათად ბრუნდებოდა შინ, მოიგონებდა რაიმე მიზეზს, გაიჩენდა საქმეებს და გასწევდა ქალაქში, სადაც თვის-თვეობამდის ატარებდა.

პურ-მარილით განთქმულმა პავლემ დახურა სახლის კარები და აღარავის იწვევდა; სამაგიეროდ ცდილობდა მუდამ კარზე ყოფილიყო და კარზედვე გამასპინძლებოდა თავის კარგ ნაცნობ-ამხანაგებს. ამისი ყარაბაღული, სიმღერა და თარი ზღაპრად იყო დარჩენილი, მაგრამ რაც ქალი მოუკვდა, ცოტა ხანს ხელი უშვა ყველაფერს მწუხარებისგან დაძლეულმა, მერე კი თანდათან გაუმკლავდა სასოწარკვეთილებას. პავლე არც შვილის სიკვდილამდე იყო კმაყოფილი თავის ბედისა. დარწმუნდა თუ არა, რომ მემკვიდრე არ გაუჩნდებოდა, ყოველივე უნარი, ყოველივე ნატვრა ოჯახის გაფართოებისა და შეძენისა გაუქრა სამუდამოდ. მისი მკვირცხლი ბუნება არ ჯერდებოდა ქეთევანისთანა მორჩილს, განუვითარებელ არსებას; მას არ აკმაყოფილებდა ბედისწერისგან მიცემული სურვილებით სუსტი მხანაგი, რომელთანაც საერთოს ვერას ხედავდა, მაგრამ მაინც პირველში, იმ იმედით გამსჭვალული, რომ ვაჟი შეეძინებოდა, ურიგდებოდა აწმყოს. ეს იმედიც გაუქრა და ხელში დარჩა უფერული, უაზრო ცხოვრება. პავლემ ნელ-ნელა ჩამოიშორა საში-

ნელი სევდა და წინანდელზე მეტად მიეცა თავდავიწყებას, რომ უკან აღარ მოეხედნა.

„მოკვდება, თავს მოუკვდება
ცოცხალი ღონიერია“-ო,

იტყოდნენ ხოლმე, როდესაც დაინახავდნენ ყურთმაჯებ გაშლილს დარბაზში თითის წვერებზე შემდგარ პავლეს და მოისმენდნენ მის ვაჟკაცურ ხმაზე შემოძახილ ჩარგას.

„წუთისოფლის სტუ[ჩ]რები ვართ,
ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება,
კარგი ვსვათ და კარგად ვჭამოთ,
ამის მეტი რა შეგვრჩება!..“

ამითი ანუგეშებდა თავს პავლე, მაგრამ სახლში რომ ბრუნდებოდა, თითქო მიძინებული სევდა ისევ აეშლებოდა, აიღებდა თარს და მის ნაზ ჰაეროვან სიმებს გააყოლებდა გულის ბოლმას, თან ასე მოსთქვამდა:

გულო, აგრე რად მღელვარებ?
რისთვისა სძგერ აგრე ჩქარად?
რა გაქვს აგრე სამწუხარო?
რას [ბ]ოელი სამძიმარად?
ნუ თუ ძვირფასს რასმეს ჰკარგავ,
გახსოვს და გაქვს საჩივარად?
წარსულს ნუღარ მო[ბ]გონებ
შეგექნება სატირალად.
გულო, ნუ სწუხარ დამშვიდდი
ისევ შენს ადგილს დამკვიდრდი,
დრო იყო, რომ ვარდსა ჰკრეფდი
ეკლისაგან არ იშლიდი!
რაც იყავ,' ის აღარა ხარ,
ყოველს კარგსა გადასცილდი,
მაგრამ სხვასაც არ შერჩება,
ეს სოფელი არის ფლიდი!
გულო, ნუ სწუხარ, ნუღარა,
თორემ თვალმა ცრემლი ღვარა!
სანამ ვიცოცხლოთ, ნუ მოვშლით,
რაც გვინახავს და რაც არა!

ნუ მივყვებით მწუხარებას,
ვინც მიჰყოლია შემცდარა,
თორემ სოფლისგან გატანჯულს
მარტო დაგვრჩება სუდარა!

გარდა სიმღერა-თარისა და ლექსების წერისა პავლეს წიგნების კითხვაც უყვარდა; თუმცა მხედველობა ბოლოს და ბოლოს დღითი-დღე უსუსტდებოდა, მაგრამ ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა ექიმების დარიგებას, ღვინოს ხარბად სვამდა და ცხარე საჭმელებსაც ეტანებოდა.

— ისემც მამა უცხონდებათ, ღვინომ და არაყმა თვალებს რამე დააკლონ! ან როგორ უნდა შეველიო, როდესაც ღვინით აღვზრდილვარ?—იტყოდა ხოლმე პავლე, მაგრამ, როდესაც თვალებმა ტკივილიც დაუწყო, მაშინ კი ჩაფიქრდა და ხშირად ეწვეოდა ხოლმე მკურნალს, რომელიც დასამშვიდებელ წამლებს აძლევდა.

პავლე ოჯახს საგანგებოდ განაგებდა. მეტად სასიამოვნო სანახავი იყო მარანი. კუთხე არ დარჩენილიყო, რომ სხვა და სხვა სანოვაგით არ აევსოთ. ქვევრებით ღვინო, სხვა და სხვა ბუჟუჟებით გალიცლიცებული ჭურჭლები, შაშხები, ხილეულობა და ბოსტნეულობა, ერთის სიტკვით დოვლათი სდუღდა და გადმოდიოდა. პავლე ქეთევანს არა რევდა საქმეში, ყველაფერს თვითონ აკეთებდა, ცოლს აივან ქვევით არ უშვებდა; მისი საქმე იყო მარტო ციცოს აღზრდა, საკერავი და აბრეშუმის რთვა განიერ ტახტზე. ქეთევანის ასპარეზს ეს ტახტი შეადგენდა და მის გარეგ ხელი არ მიუწვდებოდა.

— რა შენი საქმეა, ქალო, საკუჭნაოში სიარული? თითიკა რისთვისა გყავს? იმას ვერ ჩაგზავნი?—ეტყოდა პავლე ცოლს.

მამულის შემოსავალ-გასავალიც ხომ, რასაკვირვე-

ლია, მარტო პავლემ და იმისმა მოურავმა იცოდნენ. პავლე ხანდახან მისცემდა ხოლმე ქეთევანს ფულს სხვა და სხვა საჭიროებისთვის, დანარჩენს კი, როგორც თვითონ ამბობდა: „პრიკაზში“ ეზიდებოდა. ქეთევანი მზად იყო ეს მოცემული სახარჯიც უკანვე დაებრუნებინა, ოღონდ პავლეს მამული გაეწმინდა ვალისგან და პატარა ციცო მდიდარ საპატარძლოდ გამოეზარდა. მარტო დარისპან მოურავი ულვაშებში იცინოდა, როდესაც ქეთევანი დაიწყებდა ლაპარაკს მაზე, თუ ხვალ-ზეგ როგორ განთავისუფლდებოდნენ ვალებისგან.

-- გაიგონე, დედაკაცო, ჩვენ ბატონს სულ წაუგია ბანქოში ის ასი თუმანი შალბაშის ფული და კიდევ ზედ ორმოცი თუმანიც ვალი დაუდვია, რომ არა ჰყოფნია ქეიფებში, — ეუბნებოდა დარისპანი თავის ცოლს სწორედ მაშინ, როდესაც პავლე სახლში იჯდა და თარის სიმებს აწკრიალებდა.

ქეთევანმა ციცოს კითხვა დააწყებინა და სამ წელიწადში ეს მშვენივრად კითხულობდა ყველა ქართულ ნაწერს. პაპასაც მოჰქონდა სხვა და სხვა საყურადღებო შინაარსის წიგნები. ციცო უმეტეს დროს ატარებდა დიდედასთან, რომელიც არავისთან არ უშვებდა, ეშინოდა ცუდი არავისგან ესწავლა, ან არა გაეგონა-რა.

— ქვეყანა გარყვნილ-გასაძაგლებულია, ციცო კი ქალია და კაი პატრონობა უნდა, —იტყოდა ქეთევანი.

ოღონდ ბავშვს კარზე არ გაეწია და სახლში ყოველ მხრივ აკმაყოფილებდა მის სურვილებს, მაგრამ ციცოს გული გარედ მიჰფრინავდა, თუმცა უჯერებდა დიდედას და რჩებოდა სახლში.

ამ რიგად ზაფხული ზამთარსა სცვლიდა, ზამთარი ზაფხულს, ქეთევან და პავლე თანდათან ბერდებოდნენ, ციცოც იზრდებოდა.

ქეთევანს თავიდგანვე არ შორდებოდა ეპვი, მუდამ

მოუსვენრად იყო და ხანდისხან ალმაცერად გახედავდა ხოლმე თავის მეუღლეს, როდესაც დაინახავდა უკსნასკნელის ატკრციალებულ სახეს, ანთებულ თვალებს, რომელნიც ფარულ ვნებას ხატავდნენ. ქეთევანი მიუხვდებოდა საიდუმლოს და გულში იტანჯებოდა.

თუმცა პავლე დიდ პატივსა სცემდა ქეთევანს, მაგრამ სხვა ქალებშიაც უყვარდა ქეიფი. მთელმა სოფელმა იცოდა ამისი ეს ჩვეულება და თავიანთ დედაკაცებს აფრთხილებდნენ, მაგრამ პავლე მოურავის წყალობით მაინც ჩაიგდებდა ხოლმე ხელში რომელსამე თვალუჟუნას.

ქეთევანი არა ერთხელ წასწრობია ქმარს და უკან გამობრუნებულა შეურაცხყოფილი, თვის-თვეობამდის კიდეც დაუბრებია, მაგრამ პავლეს მოუბრუნებია მისი გული იმ დაპირებით, რომ შემდეგში აღარ გაიმეორებდა.

ქეთევანიც რწმუნდებოდა მის ფიცზე, აპატიებდა შეცოდებას და პავლე კი გადასწყვეტავდა უფრო მოხერხებით და ფრთხილად დაეჭირა თავი.

სოფელს მაინც უყვარდა მებატონე, რომელიც მათი მწყალობელი იყო და გაჭირვებაში ყოველ მხრივ ხელს უმართავდა. გლეხები სასტიკად არა სჯიდნენ პავლეს ქალების სიყვარულში.

„კაცის გული ისეთია
ვით მორევი შავი ზღვისაო,
რა გინდ კარგი ცოლი ჰყავდეს
მაინც მოუნდება სხვისა“-ო!

თვითონ დედაკაცმა უნდა დაიცვას ნამუსი, თორემ კაცი რასა ჰკარგავს?—იტყოდნენ ხოლმე დარბაისლები.

მართალი ბრძანებაა, მამამთილო! ქალმა ლეჩაქი სუფთად უნდა ატაროს,—უპასუხებდნენ რძლები, რომ სახლში მყოფების გული მოეგოთ და ეჩვენებინათ თავიანთი ფაქიზი ზნეობა.

პავლე უფრო და უფრო გაგარეულდა და რაც კი შეეძლო ქალაქისკენ ფულს ეზიდებოდა. თუმცა არც სახლში ბრუნდებოდა ხელცარიელი. საშობოოდ ციცოს მოუტანა ხარაზის ექვს-აბაზიანი ფეხსაცმელები და ცოლის გულიც მოიგო. იქ ქალაქში ორას თუმნამდე მიჰფლანგა და ამ ჟამად კი რბილ ბალიშებზე უზრუნველად ხვრინავდა.

IV

მალე მზეც მიიმალა და სუსხმა იმატა. ბუხარში კვლავ აპრიალდა ცეცხლი. ქეთევანი და ანანო ისევ განაგრძობდნენ საქმეს, სარკმლებზე ფარდებიც ჩამოაფარეს; გაისმა ოთახში ჭიქების წკრიალი; საღამოს ჩაისთვის ემზადებოდნენ. ანანომ შეახვია ბოხჩა და მოხედა პატარა კატოს, რომელიც ამ დროს ეჩურჩულებოდა ციცოს.

— შვილო, კატო! წავიდეთ, თორემ მერე გზას ვეღარც კი გავიგნებთ,—კატოს ამ სიტყვებზე რაღაც ნაღველი დაეტყო.

— რა მიგაჩქარებს?.. პატარა მოიცა!—უთხრა ქეთევანმა, გადმოვიდა ტახტიდგან და კარი შეაღო მომცრო ოთახში, სადაც სხვა და სხვა ავეჯი ჰქონდათ შენახული.

ქეთევანმა ახადა თავი თეთრ ყუთს და დაუწყო რაღაცეებს ძებნა. რავდენისამე წუთის შემდეგ გამოიტანა გამოხვეული. ეტყობოდა ციცოსი უნდა ყოფილიყო. ანანომ დაინახა თუ არა, სიხარბისგან თვალები გაუგანიერდა, ეჩქარებოდა ხელი წაევლო, რომ დროზე თავის საკუთრებად გაეხადა, მაგრამ თავი შეიმაგრა.

— იქნება კატოსთვის გამოგადგეს?—ამ სიტყვებით ქეთევანმა გადაუწყო ორი-სამი ხელი ტანისამოსი. ანა-

ნომ სიხარულის ცრემლები ვეღარ შეიმაგრა და გატკრ-ციალებული დედა და შვილი კმაყოფილებით გაემართნენ თავიანთ ღარიბ ციკ-კედლებიან ჭდეულისკენ.

ციცო ისევ მარტო დარჩა და მოიწყინა. ქეთევანიც წაიღეს ფიქრებმა. გარედგან ისევ მოისმა ქარის ზუზუნი.

— შენს მგზავრობას პატივი სცა ამინდმა და ეხლა კი ისევ შეურია,—უთხრა ქეთევანმა ქმარს, რომელიც ძილით გამაძღარი დაწითლებულის თვალებით შემოვიდა ოთახში.

— თავში იცეს! ეხლა რაღას დამაკლებს? ამ კორიანტელში გზაში ყოფნა კი ძნელი იქნებოდა.—უპასუხა პავლემ, ზარმაცად დაამთქნარა და მიუჯდა ბუხარს.

— ჩემი ბიძაშვილი როსტომი რაღას შვრება? ან ძალუა ნატალია?—იკითხა პავლემ კარგა ხნის სიჩუმის შემდეგ.

— რა უშავთ? ამ ორი დღის წინად აქ იყო ნატალია, როსტომი კი თავისებურად კრუხსავითა ზის და ოჯახს დასტრიალებს. ნეტაი იმას, რომ ისეთი დოვლათიანია!

— ჰმ! დიახაც რომ დოვლათიანი უნდა იყვეს!.. ხალისი არ მოსდევს თუ? იმისი ლევანი ერთ ოჯახათა ღირს... მართლაც ნეტაი იმას!—წარმოსთქვა პავლემ და ნაღვლიანად ამოიოხრა.

— ჩვენსავით კარ-გამოხურული კი არ არის,—განაგრძო ამან,—ვისთვის უნდა იშრომო, ვისთვის უნდა იდგამდე წელებზე ფეხსა?..

— როგორ თუ ვისთვის? უთუოდ ვაჟი, რომ არ იყვეს, ქალი კი შვილი არ არის?—ჰკითხა ქეთევანმა და საყვედურით მიაჩერდა ქმარს.

— ქალი?.. ქალის ყოლა ამოწყვეტაა! ჩვენთვის ხომ მაინც ყველაფერი დაკარგულია... სმა-ჭამის გარდა რაღა

მიზანი დაგრჩენია ცხოვრებაში?.. ღმერთმა მეტად დაგვსაჯა, მეტად იმ დალოცვილმა!—პავლეს სახეზე გამოიხატა ნაღველი, შუბლშეკრული დასტერებით მიაჩერდა ბუხარს.

ქეთევანმა ცხადად დაინახა, თუ რა მწვავედ ხვდებოდა პავლეს ამ საგანზე ლაპარაკი და არჩია შემდეგისთვის აღარ აეშალა მისთვის ძველი იარა.

— იცი, ძალუა ნატალია დიდი გახარებულია. ამ მაისში ათავებს თურმე სწავლას იმისი ელენე,—დაილაპარაკა კარგა სიჩუმის შემდეგ ქეთევანმა, რომ როგორმე გაექარვებინა პავლესთვის ნაღველი.

— ოჰო!—წაიზმუკუნა პავლემ და ჯოხი შეუჩიჩხინა ბუხარს.

— ჩემი ციცო უნდა მივაბარო ელენეს; ეგების, რუსული წერა-კითხვა მაინც ასწავლოს!

— იქნება ინდიდუდისთვისაც ამზადებინებ?—დამცინავის კილოთი ჰკითხა პავლემ.

— ეგრეც რომ იყვეს მერე, რა უშავს?

— სწორედ ეგ-ღა მაკლია!.. ღვთის წინაშე წერა-კითხვა მეტი არ იქნება, მაგრამ ინდიდუდებს კი თავი დავანებოთ; ეგ ჩვენი საქმე არ არის. ქალი სახლში უნდა იჯდეს და ქმარ-შვილს უყურებდეს... სწორედ ამისთვის არის გაჩენილი. ეგ ინდიდუდები სამეტიჩროდ არის მოგონილი. იქ, თუ მკითხავ, სრულებით რყვნიან და ამახინჯებენ ჩვენ შვილებს. სადღაა ქართველი ქალი? აბა მიიხედ-მოიხედე! არა, ციცოს კარზე ვერ გავიყვან. მოხუცებულები ვართ, ჩვენი პატრონი ეგ არის. გარეთ გასული ჩვენ რაღას გამოგვადგება?..

ციცო ყურს უგდებდა ამათ ლაპარაკს და გულში უხაროდა, რომ ამ ზაფხულს ელენესთან დაიწყებდა სიარულს. ამას დიდი ხანია შეჰყვარებოდა მისი ლურჯი, ლამაზი თვალები. ელენეს წრფელი სახე რაღაც ანდა-

მატსავით იზიდავდა ციცოს თავისკენ, შორს წასვლა, მოშორება დიდედა და პაპასი თვითონ ციცოსაც ეზარებოდა.

— განა ელენე კი ვერ ასწავლის ყველაფერს? დიდედასთანაც ახლო იქნება და ციცო პატარა კატოსაც გაუზიარებს თავის ცოდნას,—ასე ფიქრობდა ციცო და თვალები კმაყოფილებით უბრწყინავდნენ.

— როდის უნდა გავიდეს ახლა ეს ზამთარი?.. ოხ, შორს არის... შორს!.. დღეს ხომ ოცი ქრისტიშობისთვეა, მაისამდის კი ჯერ ბევრი დროა! ოთხი დღის უკან შობა უნდა გათენდეს!—ფიქრობდა ციცო.

ციცოს ძალიან მოსწონდა ეს დღესასწაულები. ახალ წლის ღამეს თეთრის თვალით ათენებდა, რადგან სახლში ამზადებდნენ გოზინაყს და ჰალვას. მთელი სოფელი ცოცხლდებოდა მაშინ, ცოცხლდებოდა მათთან პატარა ციცოც.

— მაგრამ მაინც ზაფხული სჯობიან ამ ზამთარს! რა საყვარლად მოიფინებიან ხოლმე ველ-მინდვრები სხვა და სხვა კეკლუცებით! მაგრამ... მაგრამ დიდედა არსად უშვებს... წაიქცევი, ტანისამოსს დაიხევ, ხარ-კამეჩი გერჩისო... ათასი მიზეზი ეღობება წინ. ციცო ჯერ კიდევ პატარაა, რომ ყველა ამ დამაბრკოლებელ მიზეზებს არ შეუშინდეს და გაუმკლავდეს, მაგრამ არა უშავს-რა. ეხლა ელენე მოვა, მის მზრუნველობის ქვეშ იქნება და დიდედაც ელენეს ხათრით აღარსად დაუშლის წასვლას. ელენე კი ისეთი კეთილია! იმისი ხათრი ყველას აქვს... მანამ დიდიც გაიზრდება და შეიქნება თავისუფალი! ამ ფიქრების მორევში სცურავდა ციცო, ველარ ამჩნევდა, დრო როგორ მიდიოდა და ყველა საძილედ ემზადებოდა.

ციცო ძილშიაც ნაგრძნობ გაგონილს ხედავდა, მიჰქროდა შორს, კედლებს არღვევდა და დაფრიალებდა

ბიძია როსტომის სახლში, რომლის სახურავიც მოსჩანდა ამათ სარკმლიდან, ახალგაზდა ელენეს წკრიალა ხმაც სიმების ჟღერად შეესმოდა, ელენე მოვიდა ციცოსთან და ალერსით ხელი დაუსვა ხუჭუჭა თმაზე.

— გამარჯვება, ციცო, შენ ჩემთან იქნები და ყველგან გატარებ!..

მძინარე ციცოს ტუჩები იღიმებიან...

V

სოფელი სიცივეს ყურს არ უგდებდა და ემზადებოდა სახვალიოდ დღესასწაულისთვის. საღორეებიდგან მოსმოდა. ღორების ჭყვიტინი.

ყველა, ვისაც კი წლითი-წლობამდის სველი ლუკმა არ ევემა. სახვალიოდ იმზადებდნენ პირის გასაგემრიელებელს. პავლეს ოჯახშიაც დიდი ფაცა-ფუცი იყო. დედაკაცებს თავი მოეყარათ სათონეში და ცხელ-ცხელ ლავაშებს იღებდნენ. სოლოს დაეკლა დიდი კერატი, ლანგარზე დაედო და აკეთებდა.

— აბა, მამა გიცხონდება, მაგას დროზე მორჩი და კუთხეში რომ სამ კოკიანი ზედაშეა, ფრთხილად მოხადე! ვინძლო მიწა არ ჩაგიცვინდეს, — ეუბნებოდა პავლე და სამზარეულოში ტრიალებდა, ყველაფერს ათვალიერებდა.

— ხვალ კაცები ქათმებს მოიტანენ და იმათ დასამარილებლად ჭურჭელი მოამზადე!

— ბატონი ბრძანდებით, — მორჩილებით უპასუხა სოლომ და ხელი ააჩქარა. მას ეხმარებოდა სტუმრად მოსული მეზობლის ბიჭი. ზევით სართულში დიდედა გაფაციცებით ჭკერავდა ციცოს ახალ კაბას, რომ ხვალისთვის მოესწრო. ყველას დღეის არსებობა დავიწყებოდა და ხვალით ცოცხლობდნენ.

— ხვალ მეც წამიყვან, დიდედა, წირვაზე?..—ეკითხებოდა ციცო და ეფერებოდა. დიდედაც თანხმობის ნიშნად უღიმოდა.

— ვინც ხვალ ეკლესიაში არ წავა, შვილო, რაღა ქრისტიანია?—წარმოსთქვა ქეთევანმა, უკანასკნელად ამოუგდო ნევსი და გაათავა კიდევაც კერვა. შემდეგ ჩამოიღო მიხაკის ფერი ფარჩის კაბა და დაუწყო თვალიერება. მთელი დღე მომზადებაში დაღამეს.

მეორე დღეს ჯერ არ იყო ნანათლი, რომ ქეთევანი და პავლე ჩვეულებრივად ფეხზე იდგნენ. ციცომაც ადრე აიწია.

გაისმა ზარის რეკა, რომელსაც გულის ძგერით ელოდა ყოველი ნამარხულევი. ხალხმა დაიწყო ეკლესიისკენ დენა. მორთულ-მოკაზმულ ლეჩაქ-ყურგადაგდებულ ქალებს დაეკარწახებინათ და მისდევდნენ თოვლზე გაყვანილ ბილიკს.

ურემიც მოჭრიალდა სახლის წინ. პავლემ უშველა ქეთევანს ურემში ჩაჯდომა, შემდეგ თვითონ ავიდა და გვერდზე მოისვა ციცო.

ეკლესია შორს არ იყო, მალე ურემმა მიატანა, მას მოეწია მეორეც, რომელშიაც ისხდნენ კნეინა ნატალია და როსტომი. პავლემ ყურადღება არ მიაქცია მათ, უნდოდა შეესწრო ეკლესიაში და არ მისალმებოდა წირვის გამოსვლამდე, რომ სალამს უფრო დიადი მნიშვნელობა შერჩენოდა, მაგრამ ნატალიამ აღარ დააცადა და პირველი წავიდა წინ.

საყდარში შეიქნა ჩურჩული, მიწევ-მოწევა. ნატალიამ გაარღვია ქალები, რომელნიც უკან დამდგარიყვნენ, შემდეგ კაცებმაც გზა მისცეს და ამოუდგა ქმარს გვერდით ხატების წინ.

პავლეს დიდი ხანია დაჩემებული ჰქონდა საწიგნობელის წინ დგომა და გადავიდა იქით. ქეთევანი კი გა-

ჩერდა კარების ახლო კუთხეში და წინ დაიყენა ციცო. მის გარშემო კარგა ადგილი იყო დარჩენილი, მაგრამ მის დაჭერას ვერავინ ბედავდა, თუმცა კი იქით ვერ დატეულიყვნენ და მალ-მალ იწმენდნენ წურწურით ჩამოდენილ ოფლს. ქეთევანი ხედავდა ამას, მაგრამ მაინც განაგრძობდა მდუმარებას, თავმოყვარეობა ნებას არ აძლევდა თავი შეევიწროებინა და ცხვირწინ დაეყენებინა ვინმე.

გაისმა დიდებული ღაღადისი, ყველა გამსჭვალულიყო დღესასწაულით, თუმცა კი ხანდისხან მლოცველების თვალები უნებურად გადადიოდნენ გვერდზე მდგარ მეზობელზე და დაკვირვებით სინჯავდნენ. მრავალი ახალი ტანისამოსი უსიტყვოდ ეკამათებოდა ერთმანეთს. ციცო პირისფერ შალის კაბაში გამოწყობილი გრძნობდა, რომ ყველას სჭარბობდა თუმცა კი გარედგან არა სჩანდა და შეფუთვნილიყო სათბუნებელში.

კატო და ანანოც აქვე იდგნენ ახლო; კატოც ციცოს ნაცვამ კაბით თავს იწონებდა. ღვდელმა გამოიტანა ჯვარი, მლოცველები დაამწყალობა, ხალხმა კარზე დაიწყო დენა.

ნატალია დაუპირდაპირდა ქეთევანს და თავი დაუკრა, ქეთევანმაც პასუხი მისცა. ეს ორი არსება თითქო ცდილობდა ხალხის წინ ერთი-მეორეზე მაღლა მდგარიყო, ამასთანავე არ უნდოდათ ერთმანეთისთვის შეემჩნეინებინათ ეს ფარული გრძნობა.

ნატალია უფრო ყმაწვილი სჩანდა; მაღალი, შავგვრემანი, მისი გაწყობილი სახე, რაღაც სიმტკიცეს ხატავდა და თვალები პირდაპირ გაბედვით იყურებოდნენ. ქეთევანს კი უფრო მოკრთალება ემჩნეოდა, ყოველ საგანს, ყოველ არსებას თითქო ანგარიშს აძლევდა თვითვეულ მიხვრა-მოხვრაში მაშინ, როდესაც ნატალია ყურადღებას არ აქცევდა.

მოგვილოცავს ქრისტეს შობა!—გაისმა ამ დროს.

ქეთევანმა მოიხედა; მის წინ იდგა მორთული როსტომი; მას აქა-იქ ჭაღარა უელვარებდა წაბლისფერ თმაში.

— თქვენც დაესწარით მრავალს ამ დღეს!—უპასუხა ქეთევანმა. როსტომმა ხელზე აკოცა; პავლეც გამოვიდა და მიესალმა ნატალიას, რომელიც მოეხვია ქეთევანს. ხალხი ამათ თავს უკრავდა და მიდიოდა თავის გზაზე.

— ნახვამდის!—მისცეს კვალად სალამი ერთმანეთს და თავთავიანთ ურმებში ჩასხდნენ.

დღევანდელ დღეს ყველა ელოდა თავის ოჯახში მოძღვარს, რომელსაც უნდა მიელოცა ქრისტეს შობა.

ის იყო პავლე და ქეთევანი ამოვიდნენ სახლის კიბეზე, რომ უკან მოჰყვათ შემოსილი მამა ზაქარია ჯვრით ხელში. პავლემ მაშინვე კარი გაუღო და მოწიწებით ემთხვია ჯვარცმას.

— შობამან ქრისტესმა გამოაჩინა ნათელი!..—გაისმა ოთახში ზაქარიას ხმა. მაცხოვრის წინ ლაპლაპებდა კელეპტარი, ქეთევანი იდგა ხელი-ხელ დაჭდობილი და სასოებით პირჯვარს ისახავდა. გათავებისას მამა ზაქარიას ხელში შრიალი დაიწყო ახალმა სამ მანეთიანმა, რომელიც საჩქაროდ ჯიბისკენ გაჰქანდა.

— გაცოცხლოთ! გადღეგრძელოთ!—ამ სიტყვებით კარი შემოაღო ხონჩით ხელში ნინიკამ, მას სახე ალეწოდა და ძლივას ფეხზე იდგა.

— აგაშენა ღმერთმა!—უპასუხა თავგამოდებით პავლემ და თანაც მიაჩერდა მსუქან დედალს და მომცრო ბოთლით არაყს. ნინიკას მოჰყვა მეორე გლეხი, მესამე, მეოთხე...

— ქვევით ჩადით!—უთხრა მოწყალედ ბატონმა. გლეხები მიხვდნენ, რასაც ნიშნავდა ეს ქვევით ჩასვლა და მაშინვე კმაყოფილებით გატრიალდნენ. ესენი თავს იყრიდნენ ბოსელში, სადაც ელოდათ უხვი სუფრა.

— მოგვილოცავს, ქალბატონო, ღმერთმა ქმარშვი-

ლი გიკოცხლოთ! — ოთახში შემოვიდა რავდენიმე დედაკაცი, მათ შორის ანანო და კატოც. დედაკაცებსაც თვალები უციმციმებდნენ და პირზე ღიმილ-სიცილი არ შორდებოდათ.

ქეთევანი მიეგება მათ და სათითაოდ გადაჰკოცნა.

პავლემ გასწია ქვევით ბოსლისკენ; ციცოსა და კატოს აღტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა. მალე ბოსლიდგან მოისმა „მრავალ-ჟამიერი". ოთახშიაც ორპირად გაიშალა სუფრა, რომელსაც შემოუსხდნენ ქალები.

— მართა, რასა პატარძლობ? რატომ არა სჯამ? ანანო, დაუსხი ღვინო ნინოს! — ღიმილით უმასპინძლდებოდა ქეთევანი ქალებს. ესენიც მხიარულად შეექცეოდნენ სადილს.

პავლეს კარგა ძღვენი შემოუვიდა და თვითონაც არ დაიშურა სტუმრებისთვის სასმელი.

როცა სადილი გათავდა, გაბრუჟული სტუმრები ბარბაცით ძლივს იკვლევდნენ გზას; ზოგი ხელით ეჭირათ, რომ ფეხის გადადგმის არაქათი აღარა ჰქონდათ.

— რა ღვინო იყო! რა ღვინო! — გაიძახოდნენ კმაყოფილი გლეხები.

პავლეს სხვა სოფლებიდგანაც მოუვიდნენ ნაყმევები ძღვნით და მის დიდებას დღეს დასასრული არა ჰქონდა.

VI

გავიდა ზამთარი. გულის შემღონებელი გრძელი ღამეები დამოკლდნენ, მარტმა თოვლი წყლად აქცია, აპრილმა მინდვრები აამწვანა; შიგ ჩააქსოვა სხვა და სხვა კეკლუცნი, რომელნიც მომხიბვლელად ირხეოდნენ. ხალხი გამოიშალა კარზე, ხარბად შეისუნთქა მაცოცხლებელი გამჭვირვალო ჰაერი; გაისმა ათასი ხმები... გალაღებული ფრინველები სრიალებდნენ, ჰფრენდნენ, მიილტ-

ვოდნენ შორს სადღაც. თავისუფლება, სიფართოვე და სიმჩატე მოჰქროდა ყოველ მხრივ.

სოფელსაც სამხატვრო ელფერი დასდებოდა. მწვანე მცენარეებში გახვეული შენობები დიდებულად იყურებოდნენ შორიდგან.

ბოსტნებს მოსდებოდა ხალხი, მზის ბრწყინვალე სხივებზე აელვარებდნენ თოხებს. წკრიალებდა რკინა, მასთან მოსდევდა სევდიანი ღიღინი.

თავადი პავლეს გრძელი აივანი ავსილი იყო მზის სხივებით, სარკმლები დაეღოთ და მათში თავისუფლად დაფრიალობდა წმინდა ჰაერი, რომელსაც ახალი სიცოცხლე შეჰქონდა ოთახებში.

სახლში მყოფები დღის შესაფერად მორთულიყვნენ: ქეთევანი და ციცო გამოწყობილიყვნენ საზაფხულო სუბუქ ტანისამოსში.

ციცო აღტაცებული დახტოდა აივანზე და მალ-მალ იხედებოდა შორს ცნობის მოყვარეობით. ქეთევანი ჩვეულებრივად ტახტზე იჯდა, მას გარეთ არაფერი არ იწვევდა, თითქო ყოველივე უკვე მობეზრებოდა, ციცო კი გაოცებული შეჰყურებდა ბუნების სიდიადე-საკვირველებას. ეს თითქო ცაში ჰფრენდა, გადადიოდა ფერიათა სამფლობელოში. წუთს ოთახში შემოვარდებოდა, მიმოიხედავდა, მისი წარბები მოიხუშებოდნენ; არა კმაყოფილდებოდა ამ პატარა ოთახებით, აქ ყოველივე დაძველებულიყო. თვითეული ავეჯი, რომელსაც კი ეხლა ხედავდა ციცო, ამავე წესრიგით დახვედრია პირველსავე დღეს, როდესაც ქვეყნად გაჩენილა. თვალებმა მათით კაიგეს საგნების მნიშვნელობა, ხელებმა შეხება. ციცო კი დღეს ათის წლისაა და მოსწყინდა ერთი და იგივე. ეხვა სანახავი უნდა, მობეზრდა ეს მომცრო მაგიდა, რომელზედაც გადაფარებულია ქეთევანისგან მოქსოვილი ფეთრის ძაფის სუფრა, ან გრძელი ტახტი. მეორე ოთახ-

შიაც ძველი, პირგადაძენძილი დივანი დაღვრემილი შეჰ-ყურებს ციცოს. მისი მსგავსი სავარძლები და ისევ ტახ-ტი ახალს არას ეუბნებიან. ციცო გარბის ისევ კარზე და ხარბად ისუნთქავს ჰაერს. ხანდისხან დაეშვება კიბეზე, შეიხედავს სამზარეულოში. იქ სოლო სდგას ცეცხლაპი-რას და სადილს ამზადებს.

სოლოს ძალიან უყვარს ციცო რადგან იმისი გაზრ-დილია. თვითონ ციცომაც იცის და უნებიერდება: ხარ-ბად შეჰყურებს ხელებში, როდესაც სოლო ტაფაში ბრა-წავს კართოფილს, ან ვარიას ხოხბავს. რავდენიმე წუთი და ციცოს კბილებში გააქვს ხრამა-ხრუმი გემრიელ სა-სუსნავს. სოლო ვადმოუბრუნებს როდინს და ეუბ-ნება:

— აბა როდინზე დაჯექი, ციცო, მიამბე ყარამანის ამბავი.

ესეც უჯერებს, გულდასმით მოუყვება. სოლოს სახე უცოცხლდება და კეთილ თვალებში გაოცება ეხატება. ციცო გათავების შემდეგაც საჩუქრად იღებს სოლოსგან ჩურჩხელებს, ან ვაშლს, რომელიც სოლოს გამოულეველ-ლად აქვს ამისთვის შენახული.

ციცოს რომ მოსწყინდება სოლოსთან ყოფნა, გარ-ბის სახაბაზოსკენ. იქ თითიკა წაჩოქილია თონეზე, ხან-დისხან ფეხის თითებით ეკიდება გავარვარებულ ცეცხლ-ში. ციცოს ცხვირში უღიტინებს ახალი ნამცხვარის სუ-ნი თითიკაც წაუტეხავს საუკეთესო პურს, ან ლავაშს და ციცოც მადლიანად ილუკმება. სახაბაზოდგან გოგონა გასწევს ბაღისკენ, რომელიც იქვე სახლის წინ გაჭიმუ-ლა. აქ ამას ფეხებ ქვეშ ეგება რბილად მწვანე მოლი. ყვავილით შეფოთქილი, ხეები ნაზად თავს უხრიან.

— სტეფანე, მაგას რათა სთოხნი ჰა?—ეკითხება მუ-შას ციცო...

— ეს ხახვია, ბატონიშვილო, ეს კიტრი...—ეუბ-
ბა სტეფანე და განაგრძობს ღიღინით მუშაობას.

— ციცო, ციცო, მანდ სად ჩასულხარ, ქალო?—
ესმის ამ დროს ძახილი. ბავშვი იხედება, ქეთევანი
ოგას აივანზე და ხელს უქნევს. ციცოს ეძნელება მშვე-
ერ ბუნების მოშორება, მაგრამ მეტი ღონე არ არის,
და დაუბრუნდეს და ესეც ნელ-ნელა მოდის, თან გუ-
ა ევსება საყვედურით.

— როგორ შეიძლება, შვილო, მუშებთან ჯიღჯი-
ი? ქალაბიჯა ხომ არა ხარ?—ეუბნება დიდედა. ციცო
ოდ არის ცრემლები გადმოღვაროს.

— ქალაბიჯა და ციცო!.. ეს სახელწოდება არაფერი
საკადრელია მისთვის.

ციცო ხმას არა სცემს დიდედას და დაღონებუ-
ლ ა გაიყურება აივნიდგან. გზაზე გამოჩნდა ეტლი,
ციცომ იცნო, რომ ეს ბიძია როსტომისაა, სადგურზე
ბავნიდნენ, წუთს ბავშვს თვალები გაუბრწყინდნენ და
ა ბრებულმა დაჰკრა ტაში და მოუბრუნდა დიდედას.

— ეტლი მიაქვთ დიდედა! ეტლი!

— ჰო, შვილო, დღეს სადილათ მიწვეულები ვართ,
ლუა ნატალიასგან. ელენეს მოელიან...—უპასუხა ქე-
ანმა და შებრუნდა ოთახში.

შუადღე მოვიდა, წასვლის დრო იყო. ციცომ ჩა-
ჩითის ახალი კაბა და გვერდში ამოუდგა დიდედას.

ქეთევანი სისრულისგან ძლივს მიდიოდა, მალ-მალ
ჯენებდა. ამათ უკან მიჰყვებოდა დიდის სახრით სოლო,
ბ მოსილული ძაღლები მოეგერებინა ქალბატონისთვის.
ოც მიდიოდა გულის ძგერით და რაც უფრო უახ-
ლდებოდა ძალუა ნატალიას სახლს, აღტაცება უორ-
ღებოდა.

კარგა მანძილი ჰქონდათ გასავლელი. სოფლის თავ-

ში გზა ბოლოვდებოდა და მოსჩანდა დიდი უზარ-მაზარი ჭისკარი, რომელშიაც უნდა შესულიყვნენ.

ქეთევანმა როდის, როდის მიაწია და შედგა შესასვენებლად, დაღალვისგან გული ასდი-დასდიოდა. სულს ძლივს ითქვამდა. ციცო უცდიდა დიდედას დასვენებას და პირდაპირ გაიყურებოდა.

VII

თვალგადუწვდენელი ეზო დაფენილიყო მწვანე ხავერდით; ერთ გვერდზე გაევლოთ მესერი, რომელსაც იქვე ჩამოუდიოდა ჩანჩქარით პატარა რუ. მასში პაწაწა ნავებსავით სცურავდნენ ბატები. ქვითკირის კედელზე ასულიყო ფარშევანგი, გაეშალა მარაო ბოლო და რაღასაც გაჰკიოდა, თითქო მასპინძლებს აუწყებდა სტუმრების მოსვლას. ძირს, დედამიწაზე რუს პირად მოლს დაჰკროდნენ მწვანე ჭუკები, რომელნიც ის-ის იყო ამოსულიყვნენ წყლიდგან, თავს ილამაზებდნენ მზის სხივებზე. მეორე მხრივ პაწია სოფლელი ბიჭი ბოხოხა ქუდით დაბჯენოდა ჯოხს და შუბლ ქეშ იბღვირებოდა. ხანდისხან მიაჩერდებოდა სახაბაზოს კარებს, საიდგანაც გამოდიოდა დედაკაცების ხითხით-კისკისი. ერთ-სართულიანი ქვითკირის სასახლე კარგა დიდ მანძილზე მედიდურად გაჭიმულიყო, ცალ მხრივ ხეხილის ბაღს სატრფოსავით მკლავები შემოეხვია კედლებისთვის, საუკუნოდ ჩაჰკონებოდა. მეორეს მხრივ სარკმლები გაიყურებოდნენ გაშლილ მინდორზე, საიდგანაც მოსისინებდა ცელქი მაგრილებელი ნიავი და კეკლუცთა სუნნელებას აფრქვევდა ჰაერში. სასახლის მაღალი, გადაყვანილი თაღები ძველებურ საზღაპრო მხარეში იტაცებდნენ ციცოს.

დიდედამ მოიკრიბა ღონე და კვლავ გასწია.

ამათ შეიარეს ეზო. მიუახლოვდნენ აივანს, სადა

გრძელი მაგიდა იდგა. მის წინ ტახტზე მხართეძოზე წამოწოლილიყო როსტომი და ცისფერი თვალები მიემართა სივრცისთვის, მაგრამ დაინახა თუ არა მიმავალი ქეთევანი, საჩქაროდ წამოვარდა და წინ მოეგება.

— მობრძანდი, ძალუა!—წარმოსთქვა მან და მოიხედა ოთახებისკენ, საიდგანაც ნატალია უნდა გამოსულიყო.

ქეთევანი ჩამოჯდა ტახტზე დასასვენებლად, ციცოც მას მიეყუჟა. ნატალიამ დიდხანს არ ალოდინა, გამოვიდა ბოდიშებით, რომ დაიგვიანა, მოუჯდა ქეთევანს.

— ჩემი მაზლი როდის მობრძანდება?—ჰკითხა მან.

— მწერს, საქმეების გამო ამ თვის გასვლამდის ვერ მოვალო,—მიუგო ქეთევანმა და ნაღვლიანის თვალებით შეხედა ორივ ცოლ-ქმარს, რომელნიც კმაყოფილებით იყურებოდნენ.

— დღეს ჩემ ლევანსა და ელენეს მოველი. მინდოდა მე თვითონ წავსულიყავ მოსაყვანად, მაგრამ ვერ მოვახერხე და ლევანს მივწერე ქალაქში, რომ ამომიყვანოს; ერთ დღეს მოახერხებს ამორბენას. შენა, ციცო, რატომ ანგრე გვიან-გვიან მნახავ ხოლმე?—მოუბრუნდა ნატალია ციცოს, რომელიც იღიმებოდა.

— ეჰ, ძალუა, ქალაქი კარგია, მაგრამ ფულიც ბევრი სჭირდება. რაც უნდა თავი შეიმაგროს კაცმა, მაინც სული წასძლევს ხოლმე. ჩემთვის კი ყოველი გროში დასაფასებელია, სახლში გასათხოვარი ქალი მყავს,—დაიწყო როსტომმა.

ქეთევანმა ამოიოხრა, მას მოაგონდა ქმრის ამ მხრივ უდარდელობა.

— გასათხოვარის გარდა ვაჟიკაცი შვილიც დასაბინავებელი გყავთ, ჩემო მაზლო,—უპასუხა როსტომს ქეთევანმა.

— დიახ, მაგრამ ლევანი სამსახურშია, გზაზედა სდგას, არა უშავს-რა იქავე რო დარჩეს და იშრომოს. მე ელენეზე ფიქრი მაწუხებს... სანამ ახალგაზდაა, დედამამამ უნდა დააბინავოს, თორემ მერე ხანში, რომ შეკვა, აღარასა გვკითხავს.

ჯერ არ გაეთავებინა როსტომს ეს სიტყვები, რომ კარებზე მოგრიალდა ეტლი, საიდგანაც გადმოხტა სამხედრო ტანისამოსში გამოწყობილი ახალგაზდა, რომელმაც ხელი მიაწოდა ყმაწვილ ქალს.

— ელენე! — შეჰკივლა ნმტალიამ და მივარდა შვილს.

ელენე ჩაეკრა დედას გულში, შემდეგ მამას მოეხვია და ბოლოს ქეთევანს გულზე აკოცა.

— ციცო, გამარჯვება! — გაისმა წკრიალა ხმა ელენესი და აღტაცებით დაეკონა პატარა ქალს.

ყველა კმაყოფილი იყურებოდა, ელენე ჩაისვეს დედამამამ შუაზე და დაწვრილებით ჰკითხავდნენ. ბედნიერი ელენე სიამოვნებით უგებდა პასუხს.

ლევანი ქალაქში მსახურობდა, მალ-მალ ამოდიოდა მშობლებთან, ნახავდა მათ და მალე უკანვე ბრუნდებოდა. ნატალია თვითონაც ხშირად ჩადიოდა შვილთან. ლევანი გარეგნობით დედას წააგავდა, მისი ცოცხალი, მოძრავი სახე ყოველ წუთს მოუსვენრობას ხატავდა. აი გადმოალაგებინა ამან ელენეს ნივთები, ყველას მიესალმა, აკოცა ციცოს და დედას მოუბრუნდა:

— შენი ჭირიმე, დედა, მალე სადილი მაჭამე, რომ საღამოს მატარებელს მივუსწრო...

— დღესვე მიდიხარ თუ?..— გაოცებით ჰკითხა ნატალიამ.

— უსათუოდ... ხვალ აღლუმი გვეწყობა და იქ უნდა ვიყვე.

— დალოცვილო, თუ კი აგრეც იყო, რატომ არ მოიწერე? მე თვითონ ჩამოვიდოდი, — უთხრა საყვედურით

როსტომმა, რომელსაც არ მოსწონდა, როდესაც კაცი თავის მოვალეობას წესიერად არ ასრულებდა.

— რა უშავს, მამა, თქვენი შეწუხებაც არ მინდოდა... ამაღამვე იქ ჩავალ და ვერც კი არავინ გაიგებს თუ ქალაქიდგან გამოვედი.

— ნატალია, ხომ გეყურება, ქალო! ნუ დავაგვიანებთ, მართლაც ხუმრობა კი არ არის, შენიშენა არ მიიღოს უფროსებისაგან, —უთხრა როსტომმა ნატალიას, რომელიც გაემართა სამზარეულოსკენ, რომ სადილი დაეჩქარებინა.

ელენე მამასა ჰგავდა, ისეთივე მშვენიერი ლურჯი თვალები ჰქონდა, თეთრი ყირმიზი ნაკვთები. თავისებური ქალური ნაზი ფერი კიდევ უფრო იზიდავდა მნახველს. მის შუა ტანს მოხდენით გამოწყობოდა ცისფერი კაბა, რომელიც მომხიბვლელად აჩენდა მის მაღალ ყელს.

ციცოც აღტაცებით შეჰყურებდა ბროლ კბილებს, რომელნიც გამოსჭვიოდნენ ალისფერ ტუჩებიდგან ლაპარაკის დროს.

ელენემ შემოირბინა მთელი ოჯახი. ნახა მოსამსახურეები, სალამი მისცა ყველას და კმაყოფილი დაბრუნდა უკანვე.

— ელო, ნახე შენი ოთახი?—ჰკითხა ღიმილით მამამ.

— ვნახე! რა მშვენიერი სავარძლებია! როდის გააკეთებინე?

— არა თუ! ჩვენ ივანე დურგალს კარგად აქვს შესწავლილი თავისი ხელობა. შენს მოსვლამდე ყველაფერი დავამზადებინეთ. ძალუა, მგონი, არც თქვენ გინახავთ ჩვენი ელენეს ახლად მოწყობილი ოთახი?—მოუბრუნდა ნატალია ქეთევანს, —თუ გნებავთ, მობრძანდით და დაათვალიერეთ!

— ძალიან კარგი,—უპასუხა ქეთევანმა. ამას აღეძრა ცნობის მოყვარეობა და ნახვა მოინდომა.

ნატალია ამაყად წელში გასწორებული მიუძღოდა წინ, გაიარეს დიდი ოთახი, ბოლოს კარი შეაღეს ლამაზ კოხტა ოთახში, რომლის სარკმლები ბაღში გაიყურებოდნენ.

მთელ ოთახს ცისფერი შუქი მისდგომოდა ცისფერ ძვირფას ფარჩა-გადაკრულ ავეჯისგან, ამავე ფერის ფარდები ამშვენებდნენ სარკმელ-კარებებს. მარმარილოს პირსაბანი და ძვირფასი კრაოტი, ტანისამოსის შკაფი, პატარა სამწერლო და ხელსაქმის მაგიდები, ყველა ეს ბრწყინავდა სიახლისგან, თავისკენ იწვევდა ელოს.

ციცოს თვალები გაუბრწყინდნენ; ეს გრძნობდა, რომ სწორედ ამისთანა მომხიბლავი მოწყობილობა ოთახისა მოითხოვდა თავის დედოფალ ფერიად ელოსთანა ცისფერ თვალება არსებას.

ნატალიას გემოვნება შეუდარებელი იყო და ქეთევანი აღტაცებაში მოვიდა.

— საუცხოოა! — შესძახა ამან.

— ღმერთმა ბედნიერებაში მოგახმაროს, შვილო! — მოუბრუნდა ელოს, რომელიც ღიმილით შეჰყურებდა.

სადილი გაიშალა აივანზე, ელენემ გვერდზე მოისვა ციცო და განუწყვეტლად უალერსებდა. ლევანიც გათამამდა და დაიწყო ხუმრობა ელოსა და ციცოსთან.

სადილის შემდეგ ლევანს კარებზე მოადგა ეტლი, რომელმაც საჩქაროდ გააგრიალა ყმაწვილი კაცი სადგურისკენ.

ელომ კი ხელი მოჰკიდა ციცოს და წაიყვანა ბაღში, ჩაჯდა ხეებ შუა გაბმულ ბადეში და იწყო ოდნავად რხევა. ციცოც იქვე ახლო ჩამოცუცქდა დაბალ ხის ტოტზე და შესცეცებოდა ელენეს.

— ციცო, მაშ, შენ სულ ამ სოფელში ხარ? არსად

წასულხარ?.. ნუ თუ არა გწყინდება ერთ ადგილს ყოფნა?—ეკითხებოდა ელენე.

— არა, მე აქ ძალიან კარგადა ვარ, პატარა კატოსთან ვთამაშობ, წიგნებს ვკითხულობ. ზაფხულში ხანდისხან დავდივარ მინდვრებსა და ბაღებში, თუმცა კი... აქ შესწყვიტა ციცომ ლაპარაკი და ნაღვლიანად გაიხედა გვერდზე.

— თუმცა რა?..—მიატანა ელომ და მოუმატა რხევას.

— დიდედა არსად მიშვებს.

— რატომ? ჰაერზე ყოფნა ძალიან სასარგებლოა... მეტადრე სოფელში...

— დიდედა კი ასე ამბობს სახლში უნდა იყვეო... ქალი ხარო...

ელენეს გაოცება დაეტყო სახეზე.

— ქალი რა არის და კაცი? განა ბუნებისთვის სულ ერთი არ არის? ჰაერი ყველასთვის საჭიროა, ჩემო პატარა გოგონავ! აი ეხლა მე მოვედი და შენც სულ ჩემთან გამყოფებ. მე შენ გაჩუქებ სხვა და სხვა ნახატებიან წიგნებს. რუსული იცი?

— არა... დიდედამ რუსული არ იცის და სხვა ვინ გასწავლიდა? მაგრამ დიდედამ მითხრა, როცა ელო მოვა იმას მიგაბარებო.

ელენემ ალერსით დაუსვა თავზე ხელი.

— ძალიან კარგი. მე გასწავლი რუსულს, ფრანგულს. ძალიან მომწონხარ,—უთხრა ელომ.

— მეც მომწონხარ... კიდევაც მიყვარხარ!..—დაიურჩულა ოდნავ ციცომ, ყურებამდის გაწითლდა და არცხვენით თავი დახარა ძირს.

XIII

მას აქეთ ციცოს ცხოვრება შეიცვალა. გათენდებოდა თუ არა დილა, მოგონება აღარ უნდოდა, საჩქაროდ ჩაიცვამდა, პირს დაიბანდა, ჩაის დალევდა და გასწევდა ელენესკენ კმაყოფილი.

დიდედასაც გულში შვება ეძლეოდა, რომ ამისი ციცო გაუნათლებელთა სიაში არ მოექცეოდა და ხელს უმართავდა ბავშვს, რომელიც დღე და ღამ ელენეთი მოხიბლული, სულ იმის გონებაში იყო.

რაც ელენე მოვიდა, ქეთევანი გრძნობდა, რომ მას აღარ ეკუთვნოდა შვილიშვილი, რომელიც თითქო გაურბოდა განზე. პავლეც აგვიანებდა სახლში დაბრუნებას და მოხუცებული რჩებოდა მთელი დღეები თავისს აბრეშუმსა და თითიკასთან ერთად.

ციცო ყურადღებას არ აქცევდა ამ `გარემოებას და მიისწრაფოდა ელენესკენ. ელენეც ყოველთვის ალერსით უხვდებოდა, შეიყვანდა თავის ოთახში, მოუჯდებოდა გვერდზე და ასწავლიდა. ხანდისხან, როდესაც ნატალია დიასახლისობაში იყო გართული, როსტომი მინდვრად წასულიყო ბულულების დასათვალიერებლად, ელენე აივანზე გამოიყვანდა ბავშვს, დასხდებოდნენ მაგიდასთან და მეცადინეობდნენ. მოხდებოდა ხოლმე, რომ ელენე და ნატალია კვირის-კვირობამდის წავიდოდნენ სადმე სტუმრად, მაშინ ციცო ბრუნდებოდა ისევ სახლში და პატარა კატოს ასწავლიდა.

როსტომისას მუდამ სტუმრიანობა იყო, ახალგაზდა ქალ-ვაჟნი, ბუზებსავით ეხვეოდნენ ამათ ოჯახს. თვითონ ნატალია მხიარულად და გულუხვად უხვდებოდა ყველა მომსვლელს, რომელნიც ეტანებოდნენ ელენეს, როგორც მშვენიერ ახალგაზდა ქალს. ამისი მიმზიდველ

ლობა უფრო ცხოველდებოდა, პირად ღირსების გარდა მით, რომ ათასი თუმანი ფული მზა-მზარეულად ჩადებული ჰქონდა ბანკში.

ამავე ზაფხულში ბევრმა სთხოვა ხელი, მაგრამ ელენე ღიმილით, თავაზიანის უარით თავიდგან იშორებდა უდროვო მოტრფიალეთ.

ელენე დიდ მუყაითობას იჩენდა სახლში. ცდილობდა ნატალიას უკან არ ჩამორჩენოდა და არას დროს უსაქმურად არ ჩერდებოდა.

ციცო გაფაციცებით უყურებდა თავის მასწავლებელს, თვითეულ მის მოქმედებას და მის გავლენის ქვეშ ესეც შეუმჩნეველად იზრდებოდა, ვარდის კოკორსავით იფურჩქნებოდა.

ორ წელიწადში ციცომ დაიწყო რუსულად თავისუფლად კითხვა და ცოტა ლაპარაკიც. ეს მეტად მხიარულად გრძნობდა თავს როსტომისას. მშვენიერი, შავ თვალწარბა, მიმზიდველი თანდათან ყურადღებას იქცევდა თავისკენ; ყმაწვილი კაცები აღტაცებით უყურებდნენ ლამაზ გოგონას.

— რა ეშხიანი იქნება? დააცათ ორი წელიწადი კიდევ და...

— არა მგონია ელენეს დაემჯობინოს.

— ეგ გემოვნებაზეა: ის თეთრი ყირმიზია, ეგ შავთვალწარბა!..—ხშირად ასეთი ლაპარაკი ჰქონდა ხოლმე საცოლო ყმაწვილებს როსტომისას, მაგრამ მათი ყურადღება უფრო ელენესკენ იხრებოდა, რადგან ეს დაქალებული გასათხოვრად გამოწყობილი უფრო სახეიროდ მოსჩანდა.

ციცოს გარემოება ბინდ-ბუნდში იმალებოდა. ყველამ იცოდა, რომ ერთად-ერთი მემკვიდრე პავლესი ციცო იყო, მაგრამ აგრეთვე ისიც იცოდნენ, თუ რა ნიავს მიჰქონდა მისი შეძლება. ამაზე აზრი ორად იყოფოდა.

— კაცო, სანამ ეგ გათხოვდებოდეს, პავლე ქვა-ქვაზედაც არას დასტოვებს...

— სვავი ხომ არ არის, რომ გადაყლაპოს! მაგისი სამყოფი კიდევ დარჩება,—ამბობდნენ ყმაწვილები.

ციცო ბუნებით მხიარული და სიცოცხლით სავსე იყო. გულუბრყვილო სულ კისკისებდა და თავისუფლად ფრთებსა შლიდა. როსტომს და ნატალიას ძალიან უყვარდათ ეს უმანკო არსება და შვილებში არ არჩევდნენ.

მაგრამ აგერა ციცოს უზრუნველობა თითქო დაიჩრდილა. მიზეზი იყო ის, რომ ელენეს ატყობდა რაღაც მოუსვენრობას. ცხადად ხედავდა, ელენე როგორ ეძებდა მარტოობას, ჩაფიქრგბული ბაღში დადიოდა და, როდესაც დაინახავდა ხოლმე ციცოს, ბევრჯელ თითქო თვალსაც აარიდებდა.

— ნეტა რას ნიშნავს? —ფიქრობდა დაღონებული ციცო.

— თუ მოვბეზრდი... შევძაგდი?—ეს წინანდელზე მეტად თვალს ადევნებდა ელენეს, რომელიც ბოლოს და ბოლოს უარსაც ეუბნებოდა ხოლმე სწავლებაზე.

— იცი, ციცო, დღეს საშინლადა მტკივა თავი, ხვალ გასწავლი,—ეტყოდა ელენე ნაღვლიანად, მაგრამ ამასთანავე ცდილობდა ალერსით ყოფილიყო.

თავმოყვარე ციცო მაშინვე ცივად გაბრუნდებოდა წიგნებით, სხვა ოთახებში არც კი შეიხედავდა და გასწევდა სახლისკენ, სადაც ელოდა მოწყენილობა, ერთფერი ცხოვრება.

მალე ელენეს უცნაური მდგომარეობაც გამოირკვა, უცბად დაიძახეს:

„როსტომის ქალი დაინიშნა ძალვანიშვილზეო“ და ეხლა კი მიხვდა ციცო, რად დადიოდა ისე გარეგარე ელენე.

სვიმონ ძალვანიშვილი ხშირად მოდიოდა მათთან, შუდამ ელენეს თავს ეკლებოდა, მაგრამ ციცოს თავში არ მოსვლია, რომ ასე დაბოლოვდებოდა საქმე. ციცო ხედავდა სახე-გაბრწყინებულ, მაგრამ ამასთანავე ცოტა გამხდარ ელენეს. როსტომი და ნატალიაც სიხარულისგან ფეხზე აღარ იდგნენ.

სვიმონ ძალვანიშვილი სახარბიელო სასიძო იყო, ნასწავლი, კარგ სამსახურში. დიდი ხანია ცდილობდა ელენეს გულის მოგებას და ძლივს რავდენისამე თვის შემდეგ გაიმარჯვა.

ელენე თუმცა უღიმოდა, ეფერებოდა ციცოს, მაგრამ ცხადად ატყობდა, რომ მისი ყურადღება, აზრები გამსჭვალულიყვნენ ერთსა და იმავე საგანზე ფიქრით.

ციცომ დღითი-დღე კიდევაც უკლო მათთან სიარულს, რადგან თავს კმაყოფილად არა გრძნობდა, როდესაც ხედავდა ელენეს საქრმოსთან ხელი-ხელ გადაჭდომილს და მასთან მარტოდ მოსიარულეს.

ციცოსთვის აღარავის სცალოდა. ყველა საქორწინოდ ემზადებოდა. ეს დაუბრუნდა დიდედას, რომელმაც კმაყოფილებით გაუღიმა და ჩაუჯდა წიგნების კითხვას, კითხულობდა ხარბად და თავს ძალას ატანდა, რომ დავიწყებას მისცემოდა. მარტო ისევ კატო იყო მისი მოწყენილობის გამქარვებელი, რომელიც ხშირად მოდიოდა და ცდილობდა გაერთო.

— ოხ, დიდედა! ნუ თუ აქედგან სპმუდამოდ უნდა წავიდეს ელენე?! რა მენანება? ვერ გამომიმეტებია,— შესძახა თვალცრემლიანმა ციცომ და მოეხვია მოხუცებულს.

— რა ვუყოთ, შვილო? თვითონ ხომ ბედნიერია, კმაყოფილი... ქალი რომ გაიზრდება უნდა გათხოვდეს.

— მერე ელენას უნდა მოშორდეს? დედმამას? მეგობრებს? უცხო კაცს გაჰყვეს?!. ოხ, არა, არა, ელენეს

ვერ დავთმობ, ვერა!..—ქვითინებდა ციცო სწორედ იმ დროს, როდესაც ელენე იდგა თავის ოთახში სარკის წინ და თავზე ყვავილების გვირგვინს ადგავდნენ, სადედოფლოდ აწყობდნენ. მთელი ეზო და სახლი სავსე იყო სტუმრებით. ციცოც უნდა წასულიყო ქორწილში, მაგრამ გული უკვნესოდა. დიდედასაც თვალებში ცრემლები მორეოდნენ, თაკზე ხელს უსვამდა შვილიშვილს და თანაც სახეზე უკრთოდა ჩვეულებრივი ფარული სევდა.

IX

დრო მიდიოდა. ციცოს სიბავშვე, უზრუნველობა თანდათან შორდებოდა; მის ადგილს იჭერდა რაღაც ფარული უკმაყოფილება. გული რაღაზედაც შემოჰკვნესოდა, თითქო ჰაერი ეცოტავებოდა, არა ჰყოფნიდა. ცის დასავლი ვიწრო იყო და მისი თვალები ნატრობდნენ შორს გადაფრენას. უმჯობესი ადგილებს კი გაეცნო მარტო წიგნებიდან.

— ღმერთო,—შესძახებდა ეს და მთრთოლვარე ხელს გადისვამდა წაბლისფერ ხუჭუჭ თმაზე, რომელიც ბეჭებზე გრძელ ნაწნავად დაშვებოდა.

— რა საშინელი სიცარიელეა! ელენე წავიდა, როსტომისას არავინ დადის, ყველა სადღაც მიისწრაფვის, ეს კი ფეხ-მოუცვლელად ზის აქ, ამ პატარა სოფელში. მარტო ხანდისხან ახლო-მახლო თუ გაისეირნებდნენ დიდედა და ეს, ისიც მაშინ, როდესაც ციცო უფრო პატარა იყო. ეხლა კი, როდესაც დაქალდა და ენატრება ტოლ-ამხანაგი, ყმაწვილი სული, მასთან ფერაობა, ხუმრობა, ეს ვერავის ხედავს. ნუ თუ დიდედასავით მთელი თავისი სიცოცხლე აქ უნდა გალიოს? თუმცა კატოსთან მეგობრობა ახალისებდა, მაგრამ თითქო ისიც ამ ბოლო დროს ნაკლებად აკმაყოფილებდა. მასთან ეს ყოველთვის უნდა

დახრილიყო, აზრებით დახურდავებულიყო, მისი გონება კი ეძებდა მაღალ აზროვნებას, მაღალ მსჯელობას, რომლისთვისაც თვითონაც ყური უნდა ეგდო და მოესმინა. მაგრამ ვაი, რომ ვერსად ვერავისა ხედავდა. წიგნები კი უსულონი იყვნენ.

ციცოს ყველაფერი მოსწყინდა. სხვა და სხვა ყვავილებით ნაქარგი მინდერები, ყოველივე საგანი ამის თვალში ხავს-მოკიდებული იყო, მაგრამ როდესაც შეხედავდა ძალზე მოხუცებულ სახე-დაღარულ დიდედას, რომელიც განაგრძობდა ტახტზე ჯდომას, უცბად გული შეეკუმშებოდა რაღაც სიბრალულით, თითქო შიშითაც.

— ღმერთო ჩემო, დღეს გაფითრებულია! რარიგად მოხუცდა, მოუძლურდა! ნუ თუ ისეთი წუთები უნდა დადგეს, რომ დიდედა აღარ იყვეს?—უცბად გაუელვებდა ეს აზრი, შეკრთებოდა, გულის ძგერით შეუბღვერდა წინანდელ უსამზღვრო სურვილებს, თითქო უბრძანებდა ჩამალვა-გაქრობას; მივარდებოდა დიდედას და დაუწყებდა ალერსს.

— რათა ხარ, დიდედა, მოწყენილი?—ჩაეკითხებოდა.

— ისე, შვილო...—უპასუხებდა ნაღვლიანის ღიმილით მოხუცებული და ალერსით თავზე ხელს დაუსვამდა.

პავლე თითქო მოიქანცა გარე-გარე სიარულით, ბოლო ხანებში უფრო ხშირად რჩებოდა სახლში. ამას დღითი-დღე თვალის სინათლე აკლდებოდა, ექიმებმაც, თითქო მობეზრდათ ამისი წამლობაო, მისცეს კვალად დარიგება და ურჩიეს სოფლად, წმინდა ჰაერზე ყოფნა.

შეწყდნენ პავლეს სიამოვნების წუთებიც. აი დაბრუნდა ერთხელ ქალაქიდგან და შემდეგ ვეღარ შესძლო წასვლა სადმე. სანამ ძალიან ახლო არ მივიდოდა ვინმე, ვეღარავის სცნობდა.

ეს მდგომარეობა საშინლად აწუხებდა როგორადაც

თვითონ პავლეს, ისე მაზე მეტად ქეთევანს, რომელიც ჩუმჩუმად ცრემლით იმდუღრებოდა.

წელში მოხრილი, ჩაბერებული, თმა-გათეთრებული პავლე საცოდავი სანახავი იყო მეტადრე მაშინ, როდესაც ნელ-ნელა წამოდგებოდა ყოველ დაძინების დროს, პირს იბრუნებდა ხატებისკენ და იწყებდა „მამაო ჩვენოს“-ს, რომელსაც თან მიადევნებდა თავისგანვე შედგენილ ვედრებას.

„ღმერთო, გმადლობ შენსა მოწყალებასა,
ყოვლთვის ვცდილობ ჩემსა მოთმინებასა,
დამიფარე ბოროტ მოვლინებასა
და ნუ მიმცემ ეშმაკთ მაცდუნებასა!
ეეეედრები ღვთის მშობელსა დედასა,
მან მაღირსოს შენგან შეწყალებასა;
ამარიდე ყოველსავე ენებასა,
არ მომაკლო სასუფევლის ლხენასა!

პავლე აგრეთვე ხშირად იჯდა ხოლმე აივანზე, ყურს უგდებდა ქეთევანს, ან ციცოს, მეტადრე უკანასკნელს, რომელიც აღარ შორდებოდა.

— ციცო, შვილო, აქა ხარ? არსად წახვიდე, გენაცვალოს პაპა, აბა ჩაი მომიტანე! აბა საყდარში წამიყვანე! ლოგინი გამისწორე!—განუწყვეტლად შეესმოდა ციცოს, რომელიც ხმა-ამოღებლად ასრულებდა ყოველსავე ბრძანებას, მაგრამ მასთანვე გრძნობდა, რომ მისი არსება იქანცებოდა.

მიდიოდნენ დღეები, თვეები. პავლეს უარესობა დაეტყო. სინათლე სრულიად დაჰკარგა და ტკივილებიც აუტყდა. შუალამისას, როდესაც ღრმა ძილში იყო წასული, ციცო და მისი ყმაწვილი ბუნება სახვალიოდ სასიცოცხლოდ იკრებდა ღონეს, მეორე ოთახიდგან, უეცრად შემოესმოდა საშინელი კვნესა. ეს მსწრაფულ თვალებგახელილი წამოვარდებოდა ზეზე, გამოიხედავდა პაპას

ლოგინისკენ, სადაც წამომჯდარიყო მოხუცი, თავი დაენდო ხელებზე და გმინავდა.

— გმადლობ შენ, ღმერთო ჩემო, ნახევარსაც არა ვღირვარ შენს მოწყალებასა! ღმერთო, მილხინე მე ცოდვილსა! ღმერთო, მილხინე!—მალი-მალ პირჯვარს იწერდა პავლე. ეს დღითი-დღე სუსტდებოდა, საჭმელსაც უკლო.

ქეთევანი ეხლა აღარ იჯდა ტახტზე, თავდადებული უვლიდა უსინათლო ამხანაგს, რომელიც პატარა ბავშვივით ჟინიანობდა.

— სიბრძავე კიდევ მადლობა უფალსა! აკი კიკოლაანთ მათაც ბრმა არის მაგრამ ასეთი საშინელი ტკიკილები კი არა აქვს, გენაცვალეთ!—გაიძახოდნენ სოფლის დედაკაცები, რომელნიც მოდიოდნენ სანახავად.

— სწორედ ცოდომ უწია.

— წედისი დაიწვაო და რაც იმას ბერვა ჰქონდა ხარა იქნებოდაო? რასაც ეგ ქეიფებს ეძლეოდა, შვილობასა, ადვილი ასატანი კი არ იყო?

— ღმერთს ნუ სცოდებ, ნინიკა, ვინ იცის სიკვდილამდის ვის რა გვიწერია! ასეთი მითქმა-მოთქმა იყო სოფელში პავლეზე.

ნატალია და როსტომი ხშირად მოდიოდნენ ავადმყოფთან, ანუგეშებდნენ. მარტო ციცოს გულს აღარა ეკარებოდა-რა. პავლეს თვითვეული კვნესა ძარღვებში ისხლს უყინავდა, სასოწარკვეთილებაში აგდებდა.

ერთის მხრივ საშინელმა ტკივილებმა, მეორეს მხრივ იბერე-სისუსტემ, ღამის უძილობამ მეტად დასძლიეს ადესმე ლომი ვაჟკაცი და ჩააგდეს ლოგინში. როგორც იყო ზაფხული გააღონღიალა, მაგრამ მკაცრ ზამთარს კი ეღარ გაუძლო; ზედ სურდო-ხველა დაერთო და სიცხემ წვავად გაჰკრა უძლურ ძვლებში. პავლე უკანასკნელ წუთების მოახლოვებას კარგადა გრძნობდა, მაგრამ არას

ამბობდა, მარტო ხელებს აფათურებდა, ეძებდა რომ არ-
სად არ წასულიყვნენ ციცო და ქეთევანი.

— მოშიტანე ჩემი ახალოხი და ყურთ-მაჯებიანი კა-
ბა, ქეთე!—წარმოსთქვა მან და წამოჯდა ზეზე. უსინათ-
ლო თვალებს ფართედ ახელდა, ხელები მალ-მალ მიჰ-
ქონდა ახლო, თითქო თითებს იშინჯავდა. სახეზე წითე-
ლი ალმური ასდიოდა.

— ქალბატონო, ვაზიაროთ!—წაჩურჩლა ამ დროს
თითიკამ ქეთევანს.

— ბატონი საჩვენოში აღარ არის...—განაგრძობ-
და ეს.

ქეთევანი მთელის სხეულითა თრთოდა და ცრემლე-
ბი ჩამოსდიოდა დამჭკნარ, გაყვითლებულ ლოყებზე. თი-
თიკამ პასუხს არ დაუცადა და ოთახიდგან გაძვრა.

— ქალო, არ გესმის? მოიტა კაბა!—კვალად გაი-
მეორა მოხუცმა...

— მცხელა ამ პერანგში! ეს არ მინდა, ჩემებურად
უნდა მოვირთო...

— სად მიხვალ, პავლე?—ნაზად და სიყვარულით
ეკითხებოდა ქეთევანი.

— სადაც მინდა... მომწყინდა აქ... უნდა წავიდე...
გესმის?..—შესძახა პავლემ და უცბად გადავარდა ბალი-
შებზე. ამან თვალები გადაატრიალა, ყელში დაიწყო
ხრიალი. ის იყო ღვდელმაც კარი შემოაღო.

პავლემ ძლივს მოასწრო წმინდა საიდუმლოს ჩაყ-
ლაპვა, რომ სულიც დალია. თითიკამ ხელი ჰკრა ცი-
ცოს, რომელიც ზედ დაეკონა უსულო გვამს.

— პაპა!—გაისმა საშინელი კივილი ოთახში.

— პაპა!.. ჩემო პაპა!—წუთს ოთახი გაივსო ხალხით.

როგორც იყო ციცო ძალით ააგლიჯეს მიცვალე-
ბულს; გრძნობა-დაკარგული ქეთევანი მოშორებით დას-
ვეს და ძმრით აბრუნებდნენ.

როსტომი და ნატალია იყვნენ ჭირისუფლების ნუგეშის მცემელნი, თავს არ ზოგავდნენ.

— ქალო, გულს ნუ იხეთქავ! ცას ხომ არ შეაბერდებოდა? მაგას სიკვდილიც ერჩივნა მაგისთანა სიცოცხლეს... მაგდენხანს შენც იცოცხლე და მეტი ნუ გინდა!—შესძახოდნენ ყოველ მხრივ მწუხარე ციცოს.

— გიჯობს დიდედას მიხედო და ანუგეშო.

ქეთევანი მოსთქვამდა, მუხლებზე ხელებს ირტყავდა და მარტო ხანდისხან, როდესაც ხმა მიუწყდებოდა, ხმას ჩაკმენდავდა და მიესვენებოდა კედელს. ციცო ძალით მიიყვანეს დიდედასთან, რომელმაც გულში ჩაიკრა.

— შვილო, მეტის-მეტად ნუ სწუხარ,—წარმოსთქვა მან და შეხედა შვილი-შვილს.

— ღმერთმა სატირალისგან გიხსნას... ყმაწვილი ხარ, ცხოვრებაში გაუხარელი... სატირელი მე მაქვს, შვილო, რომ ყოველივე მომესპო და დავრჩი ასე უძლური, ოხერტიელი,—დაუმატა ქეთევანმა, კვალად გულში ჩაიკრა ციცო და აქვითინდა.

პავლე დიდის ამბით დაასაფლავეს. როგორც მთელი ხეობა, ისე ქალაქიდგანაც ბევრი ნაცნობები მოუვიდნენ პატივსაცემად.

ციცო გაკავებული მიჰყავდათ კუბოს ახლო, იქვე ძლივს ფეხს მიადგავდა ქეთევანი, თავზე სახურავ-მოხდილი, თეთრ თმა-გაშლილი; ამისი მოთქმა ყველას თვალებზე ცრემლსა გვრიდა. ციცოს არა ესმოდა-რა. ამის წინ ბუნდად კრთებოდნენ სახეები, რაღასაც ეუბნებოდნენ.

აი წესს ბოლო მოეღო, სახლში დაბრუნდნენ.

ოთახებში მაგიდები გაეშალათ. სუფრაზე აყვავებულიყო სხვა და სხვა საჭმელები.

ციცოს თითქო ეუცხოვა ეს სანახავი, უფრო მეტად იგრძნო სიცარიელე. აქ აღარ იყო პაპა, აღარ არსებობდა არაფერი გარდა მოხუცებულ დიდედასი, რომლის

სიცოცხლეც აგრეთვე ბეწვზე ეკიდა. მთელი დღე პირში საჭმლის ნაწილი არ მიუკარებია. მეორე ოთახში პირქვე იწვა ტახტზე და ტიროდა.

— ციცო, მეც ხომ არა მყავს მამა... მეც შენსავით ობოლი ვარ, მაგრამ ვუყურებ დედა-ჩემს, მისთვის ვფიქრობ, მინდა დიდხანს იცოცხლოს და თავზე ბატრონად მადგეს,—შეესმა აქვე გვერდით ტკბილი მეგობრული სიტყვები. ციცომ შეხედა, მის წინ იდგა თვალებ-დაწითლებული კატო, რომლის სახე წრფელ თანაგრძნობას ხატავდა.

— მე ხომ ლუკმა მენატრება, ციცო, შენ კი ამ მხრივ ბედნიერი ხარ...—განაგრძობდა მეგობარი. ციცოს შვება აგრძნობინეს ამ სიტყვებმა.

— ოხ, კატო, შენ არ გამოგიცდია ძვირფასი არსების დაკარგვა!.. განა მეც არ დამხოცია დედამამა, მაგრამ მაშინ არაფრის გაგება არა მქონია, ეხლა, ეხლა კი საშინელებაა!..—ოდნავ ჩურჩულებდნენ ციცოს ტუჩები.

— როგორც დედა იტყვის ხოლმე, ცრემლიც არ ჩამოვარდნია მამაჩემის სიკვდილზე, ისე გაქვავებულა, მისთვის არა სკალოდა, უნდა ეზრუნა, რომ შიმშილით არ დავხოცილიყავით, სიცივეს არ გავეყინეთ. აი რას გაუკლდევებია დედა-ჩემი. შენ კი საფიქრებელი ძალიან ცოტა გაქვს. მართალია, პაპა მოგიკვდა, მაგიერად დიდედას შეჰყურებ. დაგრჩა სიმდიდრე, მშვენიერი სახლ-კარი, სადაც ქალბატონი იქნები... სიკვდილი კი ყველას თავს ჰარის.

ციცო ხმას არ იღებდა, ხარბად ისმენდა ამ სიტყვებს.

კატოს სახე გაუბრწყინდა, შავი თვალები მიაშტერდნენ მეგობარს, რომელიც ფარულის ალერსით უყურებდა. კატოს ტუჩები უთრთოდნენ აღელვებისგან. ახლად შეთქვირებული გულ-მკერდი ასდი-დასდიოდა.

ციცო წამოდგა, ზურგი მიჰყუდა კედელს და მიაჩერდა სივრცეს. მის წინ იშლებოდა თითქო სულ სხვა ცხოვრება. კატო მართალს ეუბნება, ტირილი, თავშეცემა რა ხელსაყრელია? არა. დღეის იქით ციცო აღარ იტირებს, რაც უნდა ავი წაეკიდოს ცხოვრებაში. კატოს სიტყვები მწვავად მოხვდნენ გულში.

— დიახ, სწორედ ციცომ უნდა უპატრონოს დიდედას, მამულს, ოჯახს,—ფიქრობდა ეს და ამ მოსაზრებაზე მედიდური ღიმილი მოსდიოდა.

კატო მიხვდა, რომ გაიმარჯვა და აღტაცებული გავჰყვა მეორე ოთახში.

ციცო მივიდა სასოწარკვეთილებაში შესულ დიდედასთან და გვერდით მოუჯდა.

პურის ჭამის შემდეგ ხალხი დაიშალა, ყველამ უკანასკნელი ნუგეში მისცა ჭირისუფლებს და წავიდნენ თავ-თავიანთ გზაზე.

დარჩნენ მარტოდ ციცო და დიდედა შეწუხებულნი.

მესამე დღეს ქეთევანი ეწვია პავლეს საფლავს, რომლის წინ გაეშალათ ხალიჩა, რათა ჭირისუფალს შეესვენა.

ქეთევანი გარინდებული მიჰყავდათ დედაკაცებს, მაგრამ როდესაც მიახლოვდა საფლავს, თავი გაინთავისუფლა ყველასგან, მოიკეცა საფლავის წინ და მიაჩერდა ახლად მიყრილ მიწას, რომელიც მდუმარედ შემოჰყურებდა.

— აი, მოვედი შენთან, რომ გკითხო მანდ როგორ ბინავდი?—ჩასძახა ქეთევანმა ქმარს საფლავში.

— მეტყვი? ეხლა მაინც გამიხსენ გული! ეხლა მაინც იყავი წრფელი! მაგრამ ვაი! მთელი შენი სიცოცხლე მდუმარებდი ჩემთან და ეხლა უფრო რაღას იტყვი?.. აი თუ გიჭირს?.. ვაი თუ გინდა დახმარება და მე კი

არ მეყურება, არ ვიცი...—ქეთევანი აღარ სტიროდა, მარტო უცრემლოდ მოსთქვამდა.

— ჰა? მაშ მარტოდ დამტოვე საპყარი, სნეული?.. ვინ მომიჩინე პატრონად? ნუ თუ ციცო, ეს უსუსური ბავშვი? ვაი, ვერა ყოფილხარ ცოლშვილის კაი დამბინაბ-ებელი და დღემდის კი არ ვიცოდი!!.-- ქეთევანის გულიდგან დრო და დრო ამოდიოდა მძიმე კვნესა.

როგორც იყო, დედაკაცებმა დაიყოლიეს და ააყენეს სახლში წასაყვანად, მაგრამ კიდევ უფრო დასუსტებული ვეღარ ახერხებდა ფეხის გადადგმას და თითქმის ძალით მიათრევდნენ.

X

გავიდა ერთი კვირა. საღამო მოახლოებული იყო, რომ უცბად მოისმა ცხენების ფეხის ხმა.

ციცო და კატო ისხდნენ ოთახში და წიგნს კითხულობდნენ, მაგრამ ციცომ, გაიგონა თუ არა ხმაურობა, საჩქაროდ წამოვარდა და გამოვიდა კარზე. კატოც უკან დაედევნა. სოლოს ცხენის აღვირი ხელში ეჭირა, კიბეზე ამოდიოდა ვიღაც კაკარდიანი მოხელე და უკან მოჰყვებოდა ორი უცნობი კაცი. ციცო მათ პირველად ხედავდა და ამის გაოცებას საზღვარი არა ჰქონდა. მოხელემ დაინახა თუ არა ახალგაზდა ქალები, რომელნიც თვალსა სტაცებდნენ, ულვაშები გადიგრიხა და თავაზიანად ქუდი მოუხადა.

— კნეინა ქეთევან პარპაშვილისა აქა სცხოვრობს?— იკითხა ამან.

— დიახ, რა გნებავთ?—მედიდურად უპასუხა ციცომ.

— თქვენ ვიღა ბრძანდებით? —კვალად ჰკითხა მოხელემ.

— მე მისი შვილიშვილი ვარ.

— მემკვიდრე?

— დიახ!

— შეიძლება, კნეინა ვნახო?

— რატომ? მობრძანდით!..

ციცო საჩქაროდ გამობრუნდა, უკან მოჰყვებოდნენ სტუმრები.

ქეთევანი იჯდა ძირს გაშლილს ხალიჩაზე, მის გვერდით მოეკეცა ანანოს; ეტყობოდა, რაღაც საყურადღებო ამბავს უამბობდა, რომ მოხუცებული უსმენდა, მაგრამ, როდესაც ოთახში შემოსული უცხო პირები დაინახა, შეკრთა, მიაჩერდა და მისმა ისედაც მისუსტებულმა გულმა მოუსვენრად იწყო ძალზე ძგერა.

— ღმერთო ჩემო, აქ რა უნდა ბოქოულს?! თითქო ეს კაცებიც უნახავს ქეთევანს, პავლესთან მოდიოდნენ ხოლმე.

ბოქოულმა თავი დაუკრა ქეთევანსა და გაშალა რაღაც ქაღალდი.

— მაპატიეთ, ბატონო, რომ თქვენს მყუდროებას ვარღვევ, მაგრამ სამწუხაროდ ნება არა მაქვს არ შევასრულო, რაც ჩემთვის კანონს დაუვალებია. თქვენის განსვენებულის მეუღლის დიდი პატივისცემა მაქვს, მაგრამ ნება მიბოძეთ მოგახსენოთ საქმის გარემოება.

— ბრძანეთ!—უთხრა ქეთევანმა და მის თვალებში ვამოკრთა გაოცება.

— თქვენს მეუღლეს მართებია ამ კაცების ვალი. ბევრჯელ უთხოვიათ, მაგრამ განსვენებულს არ მიუცია. ამათაც უჩივლიათ სასამართლოში, მაგრამ თქვენი მეუღლე არ გამოცხადებულა და სასამართლოსაც მიუსჯია ამათთვის, რასაც სჩიოდნენ. ახლა მომანდეს ავწერო თქვენი მეუღლის ყოველივე უძრავი და მოძრავი ქონება, რომელიც საჯაროდ უნდა გაიყიდოს.

— რავდენში?—ყრუდ გაისმა ათრთოლებული ხმა ქეთევანისა.

— ორი ათას თუმანში.

ქეთევანმა აღარა სთქვა-რა, დაკუმშა ცხვირსახოცი და მიიფარა თვალებზე, ყელში უჭერდნენ ცრემლები; ელდა-განწირულებას საზღვარი დაჭარგოდა. ანანოც გაოცებული შეჰყურებდა იქ მყოფთ და ხანდისხან თავს აქნევდა შეწუხებული. მოურავი დარისპან, რომელიც აგრეთვე შემოსულიყო, ზურგით მიჰყუდებოდა კედელს და თვალები ჭერისთვის მიემართა. სოლო და თითიკაც კარებთან იდგნენ გულხელდაკრეფილები და თვალს არ აშორებდნენ ქალბატონს.

— აქამდის რატომ არ ვიცოდი, რომ მაგდენი ვალი ჰქონდა? ან როდის აიღო იმ საცოდავმა! რაში დასჭირდა?—ამ სიტყვებით მიმართა ქეთევანმა დარისპანს.

— მართალი გახლავთ, შენი ჭირიმე. ბატონი ისე არ მოვიდოდა ქალაქიდგან, რომ ახალი ვალი არ მოჰყოლოდა, წინანდელიც ხომ სულ იზრდებოდა და იზრდებოდა და ახალი კი კიდევ ზედ ემატებოდა,—უპასუხა დარცხვენით მოურავმა.

— შემოსავალს რაღას უშვრებოდა? აკი ისიც თან მიჰქონდა ხოლმე, ბანკში უნდა შევიტანოვო?

— მარტო შემოსავალი რას ეყოფოდა, დალოცვილო? რაც იმას ქალაქში ამბები ჰქონდა, თქვენი მამული რა ზღვა იყო, რომ ასვლოდა?

— შენც იცოდი და არ მეუბნებოდი?—შესძახა მთრთოლვარე ხმით ქეთევანმა, რომლის არსება აღშფოთებას მოეცვა.

— კაი ბიჭი კი ვიქნებოდი, რომ რამე მეთქვა. ბატონის რისხვას სადღა წაუვიდოდი? დამემუქრა, გაგათავებ, თუ კრინტი დაგიძრავსო. ან კი რა ჩემი საქმე იყო უპრაგონო ტიტინი? ერთხელაც კინაღამ მომკლა, როცა

ვუთხარი, ბატონო, სიკვდილ-სიცოცხლე ღვთის ხელთ არის. თქვენ რომ მოკვდეთ, ხომ ყველაფერს მოვალეები წაიღებენ და რა ეშველებათ ქალბატონსა და ციცოს-მეთქი! მე თუ მოვკვდები, რაც უნდა ისა ქნანო, განრისხებით მიპასუხა: მე რომ მემკვიდრეები მრჩებიან, ვისთვის უნდა ვიზრუნოვო? ერთი გოგო ვდია, იმაზე განაღირს ფიქრიო?

— უბედური! —შესძახა ზიზღით ქეთევანმა და თანაგრძნობით გადახედა ციცოს, რომელიც გაქვავებულსავით იდგა ერთს ადგილს.

— კნეინა, მეტს ველარ მოვიცდი. კანონი აღსრულებაში უნდა მოვიყვანო, —გაისმა ბოქოულის ხმა.

— ეჰ, შვილო, რაღა ნებას თხოულობ? რაც გინდოდეთ, ისა ქენით, აბა ამ ამბების მომსწრეს ვინ რაღასა ჰკითხავს? —წარმოსთქვა ღონე-მიხდილმა ქეთევანმა.

ბოქოული შეუდგა თავის საქმეს.

— დღეის იქით თქვენ ნება აღარა გაქვთ ისარგებლოთ მამულის შემოსავლით. ყველაფერი ამ კაცების ხელში უნდა იყვეს, ვიდრე მამული არ გაიყიდება, —უთხრა კვალად ბოქოულმა და წინ წამოაყენა ერთ-ერთი მოსულთაგანი, რომელიც თავაღლუნული იდგა; მარტო ხანდისხან ალმაცერად გახედავდა ხოლმე გაფითრებულ ციცოს.

ძლივს უსიამოვნო სტუმრები გავიდნენ ოთახიდგან, მაგრამ დანარჩენთ შვება არ უგრძვნიათ. ქეთევანმა თვალი მოავლო ოთახს, შეხედა ციცოს და მისმა გაფითრებულმა ტუჩებმა ოდნავად ჩაილაპარაკეს.

— ციცო, შვილო, მაშ გაგვცარცვეს? გაგვასაწყლეს? უბინაოდ დაგვტოვეს? გულიდგან ამოხდა სუსტი კვნესა და გონება დაკარგული მიესვენა კედელს.

ციცოს ხმა არ გაუღია. ამან როგორც იყო მოაბრუნა დიდედა, თვითონაც კრიჭა შეჰკროდა.

— რა მოხდა? რა მეხი დაეცათ? ოხ, ღმერთო!— უსიტყვოდ გულში იმეორებდა ციცო.

ერთი საათიც არ გასულა, რომ დიდედა ვიტანა საშინელმა კანკალმა, კბილს კბილზე ვეღარ უჭერდა, მთელის სხეულით თრთოდა.

თითიკამ დაუგო ლოგინი. მოხუცებული კვნესით მივიდა და დაიწყო ტანისამოსის ხდა, მაგრამ ხელები არ ნებდებოდნენ, თითებს მგრძნობელობა დაჰკარგოდათ. ციცომ უშველა გახდა, ლოგინში ჩააწვინა და საბანი დახურა, მაგრამ ქეთევანი ვეღარა თბებოდა.

— გაგაცია, დიდედა? რა გიშავს?.. მალე გაგივლის...—ეუბნებოდა მზრუნველობით ციცო და თან ხელს უსვამდა შუბლზე. მოხუცებულმა ნაღვლიანად შეხედა შვილი-შვილს.

ანანო კარზე გავიდა, დაუწყო თითიკას რაღაც ჩურჩული. კატომაც თავი მეტად ჩასთვალა ოთახში, დედას უკან დაედევნა.

— ჩემ ხელზე დადე თავი დიდედა!—ეუბნებოდა ალერსით ციცო. თბილი ხელი მაქვს და გაგათბობს.

— შვილო,—წარმოსთქვა ქეთევანმა, რომელსაც სახე გაფითრებოდა,—თითიკას უთხარი, მღვდელი მომიყვანოს.

— გაციებამ აგრე როგორ შეგაშინა? ეხლავე ოფლს დაგასხამს და მორჩები!

— რა ვუყოთ, დედავ, ზიარება მაინც არ მომკლავს, უპასუხა ქეთევანმა და ოთახს თვალი მოავლო, თითქო ვიღასაც ეძებსო.

— აქ ხომ არავინ არის?—იკითხა მან.

— არა, მარტო მე ვარ, დიდედა!

— ოხ, შენა, რა დამშვიდებით მოვკვდებოდი, შვილო, რომ მოესწრებოდი შენს გათხოვებასა, მაგრამ მეტყობა, ღმერთმა ღირსი არ გამხადა.

ქეთევანი შუბლზე ხელს ისვამდა და ცდილობდა

თავისთვის ძალა დაეტანებინა, აღელვებული, შეშინებული ციცო მისჩერებოდა მას.

— ან კი სხვა რაში მქონდა ბედი, რომ ამაში მქონოდა? —დაიწყო ქეთევანმა.

— უბედურობა მაშინვე დამეტყო, როცა ვაჟიშვილი არ გამიჩნდა, ღმერთმა დამაჯერა მარტო დედაშენს და ისიც ბოლომდის არ შემარჩინა. ოხ, რა მშვენიერი იყო ჩემი ნატო! ვინ არ თხოულობდა მას? წარჩინებული პირები მისთვის გიჟდებოდნენ, მაგრამ ბედმა სხვარიგად იმუშავა. თავისივე სურვილით, ჩვენს დაუკითხავად წაჰყვა მამაშენს, რომელიც განთქმული იყო ბედოვლათობით და მისი მცირე შეძლება ვალებს არც კი აუვიდა. დედაშენი მოხიბლა მისმა თვალტანადობამ და სიმღერა-თარმა, სხვა ღირსება არა უჩნდა-რა. ჩვენც შევურიგდით ბედს. რაც იყო, იყო. მეორე წელიწადს სახლში მოვიყვანე დასალოგინებლად და საცოდავი მუცელს გადაჰყვა... მამაშენი კი სწორზე ნადიმში დაეპატიჟნათ, იქ შექეიფიანებულს ვიღასთანაც მოსვლოდა უსიამოვნობა და ხანჯლით აეკაფათ... შენ ჩვენს ამარა დარჩი... პაპაშენმა ყოველი კავშირი მოსპო მამიშენის ნათესავებთან.

„ოხ, რო დავინახავ, ქეთე, ციცოს მამიდას გულზე ბოღმები მაწვებიან, სწორედ თავისი ძმაა: ისევ ის დიდრაჯი, ისევ ის ბედოვლათი. კაცს ცოლშვილი ჰყავდეს, ან ქალს ოჯახი ჰქონდეს და მარტო თავის სიამოვნებას ცდილობდეს? ეს მიუტევებელია! მიუტევებელი!“ აი რას ამბობდა პაპაშენი, რომელმაც დღეს თვითონ ასეთს გარემოებაში ჩაგვაყენა! მეც ვუჯერებდი! ვაი უბედურო, ჩემო თავო!.. შენ გყავს შვილო, მამიდა, იმისი შვილები ეხლა დაბინავებულები არიან, ნუ დარჩები ამ საშინელ უკიდურესობაში და შეეხმიანე მათ.

ქეთევანს სახე წამოუწითლდა. ეტყობოდა ეძნელებოდა ლაპარაკი, მაგრამ მაინც არ უტყდებოდა თავს და

განაგრძობდა აჩქარებით, თითქო უნდა ეალი მოიხადოსო. ეს არ უყურებდა ციცოს, მისჩერებოდა სივრცეს და დრო და დრო დასასვენებლად შეჩერდებოდა, შემდეგ კვალად განაგრძობდა.

— ყური მიგდე, შვილო, შენ ეხლა ბავშვი არა ხარ!.. არ შეგეშინდეს...—დაიწყო მან და გახედა ახალგაზდა ქალს, რომელიც სტიროდა.

— მე ეს არის ვკვდები და იმიტომ გეუბნები ყველა ამას, რომ იცოდე! დღემდის მეცოდებოდი, არ გიმეტებდი, რომ ეს უსიამოვნო წარსული შენის მშობლებისა დაწვრილებით გცოდნოდა, მაგრამ არც ის ივარგებდა, რომ მოტყუებული ყოფილიყავი ჩემ მხრივ მაინც.

ქეთევანმა ათრთოლებული ხელი წაიღო ბალიშისკენ, გამოიღო გასაღები, ციცოს გაუწოდა და თანაც მიაჩერდა:

— აი ეს... თეთრი ყუთი გააღე... იქ შენახული მქონდა შავი დღისთვის შეგროვილი ორიოდ გროში და აი შავი დღეც ხომ დამიდგა!.. იქიდგან ცოტა მე დამახარჯე და დანარჩენი შენა გქონდეს, სანამ... სანამ ღმერთი რაიმე ნუგეშს გაგიჩენდეს...—ძლივს დაუმატა ქეთევანმა და თვალებიდგან ცრემლები გადმოღვარა. ამან ვეღარ შესძლო ლაპარაკი და ხმა ჩაკმინდა. შუბლზე წამომდგარი ოფლი ხელსახოცით მოსწმინდა ციცომ, ეს ცხადად ატყობოდა, რომ მართლაც ქეთევანი თანდათან სუსტდებოდა და სიცხე კი არა სჩანდა.

— არას მიირთმევ, ქალბატონო?—შემოვიდა ამ დროს თითიკა, მაგრამ როდესაც დაინახა სულთმობრძავი ქეთევანი, მუხლებზე ხელი დაიკრა, გააღო კარი და ხმა-მაღლა გადაჰყვირა სოლოს.

— წადი, კაცო, ჩქარა ღვდელი მოიყვანე!

თითიკა საჩქაროდ შემოტრიალდა უკანვე, ანანოც თან შემოჰყვა.

ქეთევანს ლოყა დაენდო ციცოს ხელზე და თითქმის ნახევრად თვალებ-დაკარგული უაზროდ იხედებოდა.

— იქითა, ქალო, ერთი-და!—შესძახა თითიკამ, მივიდა ქეთევანთან, რომელმაც ოდნავ გაუღიმა, თითიკამ გულაღმა დააწვინა მომაკვდავი, გამობრუნდა და დაუწყო საცვლებს ლაგება. .

— მობრძანდი, მამაო!..—შესძახა გახარებულმა დედაკაცმა, როდესაც ღვდელი შემოვიდა.

ქეთევანი თითქო გონებაზე მოვიდა, გადმოხედა მამა ზაქარიას და თვალ-ცრემლიანმა დაიჩურჩულა:

— მაზიარე, მამაო, შემცოდე ვარ, როგორადაც სიკვდილის შვილი.

ღვდელმა შეატყო, რომ დრო ცოტა იყო და აღარ დაუწყო გამოკითხვა. წმინდა საიდუმლოთი სავსე კოვზი მიეკარა თუ არა მომაკვდავის ტუჩებს, ერთი კიდევ გადაატრიალა თვალები და სამუდამოდ გონება დაჰკარგა.

— ასე უეცრად რა იყო ამ საცოდავის თავს?— იკითხა დაღონებულმა მამა ზაქარიამ და გადახედა ციცოს, რომელიც მწარედ ქვითინებდა.

— რა იყო და გული გაუხეთქეს, იმ გულგასახეთქებმა. გენაცვალეთ, ხუმრობა ელდა გამოიარა?.. პრიჰტავი რომ შემოვიდა და ისე ტყვიასავით მიარტყა სიტყვები იმ თავმკვდარმა!.. სასიხარულოსაც არ ეტყვიან ასე მოუმზადებლად, თორემ ასეთი უბედურობაი!.. იმ გასაჟუჟავებს სულ აუწერიათ მთელი მამული და სახლ-კარი!—გაბრაზებით ლაპარაკობდა თითიკა და ფუსფუსებდა მიცვალებულის ახლო.

ღვდელი მივიდა ციცოსთან, გამოართვა ხელი და გაჩერდა მის წინ.

— გამაგრდით!.. თქვენ თავს გაუფრთხილდით!.. მერწმუნეთ, ამ სოფლად ღირსი არავინ არის, რომ მისთვის შესწუხდეს კაცი!..

XI

ციცომ კარგა ტირილის შემდეგ თავი შეიმაგრა, წამოდგა ზეზე, მიუახლოვდა მიცვალებულს და გაჩერდა მის წინ. დიდედა დამშვიდებული იყურებოდა, ყოველივე მისი სახის მოხაზულობა გაყინულ-გაჩერებულიყო.

ოხ, რა შემზარავი განსხვავებაა მძინარესა და ამ თვალებ-დახუჭულ არსების შორის!.. ნუ თუ ეს ის ძვირფასი დიდედაა, რომელიც სიყვარულით, ალერსით ეფერებოდა ციცოს! დიდედა აღარ იყო, მასთან გამქრალიყო ეს სახლიც, სადაც სტუმრად დარჩებოდა რავდენიმე დღე, მერე კი სამუდამოდ ჩაესვენებოდა ცივ სამარეში. ეხლა, ამ წუთებში მაინც ხედავდა მის სახის ხატებას, შემდეგ ესეც გაჰქრებოდა, გაჰქრებოდა საუკუნოდ, როგორადაც გაჰქრა პაპა. ციცოს გული შეეკუმშა, სხეულში ერუანტელმა დაუარა...

— მაშ, ქვეყანა დაცარიელდა? ვიღა იზრუნებს ციცოსთვის? გაჭირვების დროს ვან გაუწვდენს საშველად ხელსა?.. რა საზარლად დაიგრგვინა ცამ, უწყალო ბედმა მედგრად გადაატრიალა ბორბალი, თან გადაიტანა ციცოს მყუდრო, უზრუნველი ბავშვური ცხოვრება! დღეს ყველგან წყვდიადია, სიცარიელე! რაღაც შეცდომით დარჩენილა მარტო ციცო ობლად, უთვისტომოდ!.. ციცომ მიიფარა სახეზე ხელები და კვალად აქვითინდა.

— შე, ქალო, როგორ ასე მიგიგდია? შეინახე, ვერ ხედავ რამოდენა ხალხი ირევა, რო დაგეკარგოს პასუხს ვიღას მოსთხოვ?—წასჩურჩულა ამ დროს თითიკამ და ხელში ჩაუდო გასაღები.

ციცო შეკრთა, მოიხედა. მარტო ეხლა გაახსენდა, რა დაუბარა მომაკვდავმა დიდედამ.

— სანთლები საჭიროა! ასე როგორ შეიძლება?..

მიცვალებულს პატრონობა უნდა...—ბურტყუნებდა თი-
თიკა. ამ სიტყვებმა ხომ სრულიად გამოაფხიზლეს ციცო.
ეს ხმა-ამოუღებლად გამობრუნდა, მაგრამ მუხლები
უთრთოდნენ, ეკეცებოდნენ. მაინც როგორც იყო შე-
ვიდა დანიშნულ ოთახში, შიგნიდგან ჩაიკეტა კარები და
მიუახლოვდა სკივრს. აქაც ღონემ უმტყუნა, აღელდა და
პატარა ხანს მიეყუდა კედელს, რომ როგორმე გული მო-
ებრუნებინა.

მეტად სატანჯავი იყო ციცოსთვის ამ ჟამად ყუ-
თის გაღება, მაგრამ რადგან საჭიროება მოითხოვდა, თავს
ძალა დაატანა და მთრთოლვარე ხელი წაიღო ყუთისკენ.

თეთრეულის ქვეშ ხელს მაგრა მოხვდა რაღაც. გა-
დასწია თეთრეულს და ციცოს თვალებში შეანათა „ფოდ-
ნოსის“ პატარა ყუთმა.

კლიტემ გაიწკარუნა, ციცომ დაინახა ყუთში ჩაწ-
ყობილი ოცდა ხუთმანეთიანები, რომლებითაც პირამიდის
ვალიცლიცებულიყო. ქალი კარგა ბლომა ფულს ხედავ-
და ყუთში, მაგრამ გული არა ჰქონდა კარგად გაესინჯა
მისი რაოდენობა. საჩქაროდ ამოიღო ორიოდ ქაღალდი,
დანარჩენი ისევ დაკეტა და გასაღები ჯიბეში ჩაიდო.

— თითიკა მართალს ამბობს, მიცვალებულს პატ-
რონობა უნდა,—გაიფიქრა ამან და გამოვიდა ისევ ოთახ-
ში, სადაც ელოდა ღვდელი, რომელიც შემოსილი იდგა
დიაკვანთან ერთად.

დიდედა უკვე დაესვენებინათ გრძელ მაგიდაზე. ci-
ცო მის დანახვაზე გაფითრდა, გულმა ღონება დაუწყო
და დაეშვა სკამზე.

ღვდელი დაკვირვებით უყურებდა ხან მიცვალე-
ბულს, ხან ციცოს და სიბრალულით თვალებში ცრემლე-
ბი ერეოდა.

როსტომი და ნატალია წყლებზე წასულიყვნენ სა-

წამლებლად და საბრალო ციცოს პატრონი არავინა სჩანდა გარდა გლეხებისა, რომლებითაც სავსე იყო სახლი.

— ნუ მომეხათრებით, იქნება ფული არა გაქვთ?— წასჩურჩულა მამა ზაქარიამ ციცოს.

— არა, მამაო. გახლავს... დიდედამ თავისი სამარხი დამიტოვა. რაც საჭიროა, არა დაიკლოთ-რა, სხვა სოფლებიდგანაც მოიწვიეთ ღვდლები!—ეუბნებოდა ციცო და თანაც დაწითლებულ თვალებს ხშირად იწმენდავდა.

ღვდელმა ანიშნა დიაკვანს და იმანაც დაიწყო კითხვა. მამა ზაქარია კი გამოვიდა მეორე ოთახში და სთხოვა ციცოსაც გაჰყოლოდა.

მოძღვარმა ციცო მიიყვანა სკამთან, თვითონაც ახლო დაჯდა და გადისვა აღელვებულმა თმაზე ხელი, წვერები ჩამოისწორა, კეთილი თვალები მიმართა ახალგაზდა ჭირისუფალს და რავდენჯერმე ჩაახველა. ეტყობოდა, ეძნელებოდა დალაპარაკება.

ციცო გარინდებული იჯდა უძრავად და თვალები მიეშტერებინა იატაკისთვის.

— კნიაჟნა! წინადაც მოგახსენეთ თავს გაუფრთხილდით-მეთქი,— დაიწყო თანაგრძნობით მამა ზაქარიამ.

— მოხუცებულებს მეტი დრო აღარა ჰქონდათ სასიცოცხლოდ, თქვენ კი ახალგაზდა ხართ და თავს გაუფრთხილდით! დაუმატა მან.

— რისთვის?—ყრუდ გაისმა ათრთოლებული კითხვა.

— მომავალ ცხოვრებისთვის...

ციცომ ხმა არ გაიღო. მარტო დაკვირვებით და ამასთანავე გაოცებით შეხედა მოძღვარს, რომელიც ძრიელ კეთილი მოსჩანდა.

— გამიგონია თქვენ თურმე გყავთ მამიდა. ცუდი არ იქნება შევატყობინოთ თქვენი ასეთი მდგომარეობა. რაც უნდა იყვეს თავისიანი დიდი რამ არის კაცისთვის,—ამბობდა მამა ზაქარია. ციცოს გაახსენდა დი-

დედას რჩევაც და მასთან ერთად მოძღვარის სიტყვებმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეს, თუმცა კი თითქო თავ-მოყვარეობა ნებას არ აძლევდა დათანხმებულიყო.

— თუ ნებას მომცემთ დღესვე გავუგზავნი დეპეშას! — არ ეშვებოდა მამა ზაქარია.

— როგორცა სჯობდეს... თქვენ უკეთ იცით... — უპასუხა ანგარიშ-მიუცემლად ციცომ.

ღვდელმა მიიღო თუ არა ქალისგან ჯეროვანი პასუხი, მაგიდასთან დასვა ვიღაც ყმაწვილი, წინ დაუწყო რავდენიმე თაბახი ქაღალდი და დააწყებინა მოსაწვევ ბარათების და დეპეშების წერა.

როსტომს და ნატალიასაც გაუგზავნეს დეპეშა, მაგრამ მათგან მოუვიდათ პასუხი, რომ როსტომი მძიმე ავადმყოფი იყო და ვერ ახერხებდნენ წამოსვლას, მარტო შორიდგან უცხადებდნენ ციცოს თანაგრძნობას მწუხარებაში და ამხნევებდნენ.

მოაწია დიდედას დასაფლავების დღემაც.

ციცოს გული ძალზედა სძგერდა; საშინელის მოუსვენრობით, დაკვირვებით თვალებს აცეცებდა ყოველ მომსვლელს, უსიტყვოდ ეძებდა ვილასაც. კარებში გაჩნდა მაღალ-მაღალი, ჩასხმული, შავგვრემანი, მედიცური ქალი, რომელიც ამაყად აქეთ-იქით იყურებოდა. ეტყობოდა, ყველა ამისი უცნობი იყო. ციცომ შეხედა თუ არა, გულმა წასჩურჩულა, რომ უსათუოდ მამიდა უნდა ყოფილიყო, მისმა სახის ცივმა უთანაზიარო მეტყველობამ ერთ ადგილსვე მილურსმა ღონე არა ჰქონდა მისულიყო მასთან. თვითონ მამიდამ შენიშნა და წამოვიდა.

ციცომ დაიწყო ქვითინი. მამიდამ ხელი მოხვია და შუბლზე აკოცა. ამას უკან მოჰყვებოდა ჩერქეზულად გამოწყობილი ახალგაზდა; ეტყობოდა მამიდას შვილი უნდა ყოფილიყო.

— რამოდენა ქალი გამხდარხარ და დღემდის კი არ გიცნობდი, ჩემო ძმისწულო!—წარმოსთქვა კნეინა თებრონიამ, ხელცახოცით გაიქარცა სახეში მოწოლილი სიცხე და ჩამოჯდა ციცოს გვერდით სკამზე.

— ღმერთმა აცხონოთ! მაგათი ბრალი იყო ჩვენი ასე შენთან მოშორება. ეხლაც შენ, რომ არ შეგეტყობინებინა, ვერაფერს გავიგებდით და შენც უნდა დარჩენილიყავი ოხრათ,—თებრონია ტუჩ-აბზეკით იყურებოდა გარშემო, ათვალიერებდა ყოველსავე საგანს. ამას უკვე შეეტყო, რომ პავლესთვის ვალში აეწერათ მისი ქონება და თითქო გულში ფარულად ნიშნს უგებდა ციცოს. დამცინავი ღიმილი უკრთოდა სახეზე, როდესაც უყურებდა თავისს უბედურ ძმისწულს; მისი მშვენიერი სახე არ ახარებდა.

— ჰმ! მემკვიდრე! მდიდარი საპატარძლო!—ფიქრობდა,—თანაც ცდილობდა ოავის გულის თქმა გულშივე ჩაემარხ-ჩაემალა.

ეს წამოსულიყო უფრო ცნობის მოყვარეობის გამო, რომ დაეხედნა პავლეს სახლკარისთვის, მის შეძლებისთვის, რომელიც დღეს ხელიდგან წასვლოდა და რომლითაც ოდესმე თავს იწონებდა ამის წინ. აგრეთვე უნდოდა ენახა ძმისწული, რაიმე დახმარება აღმოეჩინა, მაგრამ მისმა მშვენიერებამ ჩააფიქრა.

— როგორ წაიყვანოს თავისთან? ციცოს მშვენიერებასთან რაღა უნდა გამოჩნდნენ ამისი შვილები?

აი დამარხეს დიდედაც. ციცოს მწუხარებას სამზღვარი დაეკარგა. თავპირში იცემდა ხელებს და გულსაკლავად მისტიროდა თავის ერთად ერთ გულშემატკივარს, რომელიც მიწას ეფარებოდა.

— დამშვიდდი, ქალო, მწუხარებით ვეღარას მოუმატებ. ეხლა შენ თავს ყური უნდა უგდო. აქ რაღას გააკეთებ, შვილო? შენი აღარაფერია, გირჩევ ბარგი ჩაალა-

გო და ჩვენთან წამოხვიდე! მე მაინც მჭირდება ოჯახში შენისთანა ერთგული ვინმე. ჩვენ ყველანი ამ ზამთარს ქალაქში მივდივართ, შენ კი დარჩები სავსე ოჯახში, სადაც გახლდებიან მოურავი, დედაკაცები და შენც ყველაფერზე თვალყურს დაიჭერ!—ეუბნებოდა მამიდა ციცოს დასაფლავების მეორე დღეს, როდესაც ყველანი წავიდ-წამოვიდნენ და ეს კი განგებ დარჩა, რომ ობოლი ძმისწული მადლის გულისთვის თავისთან წაეყვანა.

— თქვენ ყველაფერი უხვად გექნებათ, არა დაგაკლდებათ-რა,—დაურთო მედიდურად მამიდაშვილმა.

ციცომ მსწრაფლ შესწყვიტა ტირილი, წელში ამაყად გასწორდა და პირდაპირ თვალი-თვალში გაუყარა მამიდას.

— გმადლობთ! მე ამ სოფლიდგან სადმე წასვლა არ შემიძლიან. დიდედას წესები უნდა გადავუხადო. მის საფლავს მოვუარო,—უპასუხა ამან თებრონიას, რომელსაც ეწყინა ძმისწულის ასეთი კადნიერი პასუხი.

— შენ იცი, მაგრამ აქ ყოფნა უბინაოდ ყმაწვილი ქალისა ძალიან ძნელია!..—დაუმატა მამიდამ.

ციცო ძლივს იმაგრებდა მღელვარებას.

თებრონიას დიდხას აღარ დაუცდია. ცივად გამოეთხოვა ძმისწულს და წავიდა.

ციცო დარჩა თითიკასა და სოლოს ამარა. მოურავი დარისპან, რადგან წინადვე იცოდა რაც მოხდებოდა პავლეს ოჯახში, ბატონის სიკვდილის შემდეგ, შეუდგა ჩუმჩუმად ადგილის ძებნას.

— უკაცო ოჯახში ღმერთმა ერთ დღესაც ნუ დაიყენოს! კაცო, აქ რაღა სიკეთეა? ქალებთან რა საქმე აქვს,—უთხრა ერთხელ ამან სოლოს, როდესაც გახარებული მოვიდა საიდგანღაც.

— რო იცოდე რა ადგილი ვიშოვნე... ჩემი ბატო-

ნი სულ ახალგაზდაა, გამოუცდელი და ჩემს მეტი უფროსი იმ სახლში არავინ იქნება. დარისპანი სიხარულისგან ფეხზე აღარ იდგა, თუმცა პავლეს დროს საკმაოდ ითბობდა ხელსა, მაგრამ დღეს იმ გამორჩენას აღარ ჯერდებოდა და სწყუროდა მეტი შემოსავალი. დღითი-დღე ელოდა როდის მოელებოდა ბოლო ამ საჯარო ვაჭრობას, რათა გაეგო შედეგი. დიდხანსაც არ მოუხდა ცდა. ქეთევანის სიკვდილმა მოასწრაფა ამის სურვილების შესრულება და ქალბატონის დასაფლავების მეორე დღესვე გამოეთხოვა ციცოს, მიიღო თავისი გასამრჯელო და გასწია უდარდელად, დაუნანებლად. ამას არც კი ახსოვდა ციცო, ფიქრობდა, ოცნებობდა ახალ ადგილზე. არც ციცო შესწუხდა დარისპანის წასვლაზე. ამას თითქმის ეჯავრებოდა კიდეც, როდესაც ხედავდა მუდამ გაჩუმებულს, ჩუმჩუმად როგორ დაძვრებოდა აქა-იქ და ქეთევანსა და ციცოს არად აგდებდა.

— დიდი ეშმაკი მელაა, ვინც მაგას არ იცნობს! — იტყოდა ხოლმე უკმაყოფილოდ თითიკა და ალმაცერად გახედავდა მის მუდამ ღვინისგან გაწითლებულ სახეს.

— წავიდეს, დაიღუპოს, განა ეგ სახლში შესაშვებია? კაცი ათი-თხუთმეტი წელიწადი იყვეს ერთ სახლში და იმ სახლის ხათრი და სიყვარული არ დარჩეს, რა ადამიანია?..

— ეშმაკის კერძს რომ იტყვიან აბა სწორედ მაგაზე იტყვიან, აი... აჰ, არც იქ მოიდგამს დიდხანს ფეხს, ღმერთი ხელს არ მოუმართავს მაგ უკეთურობაზე, — უპასუხებდა სოლო ნაღვლიანად და თანაც ჩიბუხის ბოლს გამოუშვებდა პირიდგან.

— ჰირი მომჰამოს, რას დაეძებ? მაგრამ მაგისთანა უფრო გამარჯვებულია. ვერ გაიჩინა სათავნოები მაგისმა ცოლმა თუ?.. აბა შენი სიალალმართლე ბევრსა გშველის, ვერ დაგიდის ტიტველ-შიშველი ცოლშვილი?.. —

მიატანა თითიკამ და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა დაეძალა ცხვირით ბურნუთს.

— არა უშავს-რა! ღმერთი ხომ დაინახავს ჩემ სიალალმართლეს? გამიგონია მადლი და ცოდო შვილითშვილამდეო. ცხრა შვილში ის ერთი ლექსუა მიგდია და იქნება ღმერთმა ის მაინც გამიძლიეროს.

-- უფალმა გისმინოს, შვილო!--მიატანა თითიკამ და გამოტრიალდა ზემოთ ოთახებისკენ ასასვლელად.

XII

ციცო ყოველ დღე მიდიოდა საფლავზე და ცრემლებით ალბობდა დედამიწას. კატო წუთს არ შორდებოდა, ყოველ ღონეს ხმარობდა, როგორმე შეემსუბუქებინა მწუხარება, მაგრამ ამაოდ; რაც უფრო დრო მიდიოდა, უბედური მდგომარეობა თანდათან ხელსა რევდა და გულჩათხრობილი გარინდებული ლანდსავით მოძრაობდა.

ნატალია და როსტომიც დაბრუნდნენ სახლში. ეხვეწებოდნენ მათთან მაინც გადასულიყო ციცო, მაგრამ თავმოყვარე ქალი ახლო არ იკარებდა მათ წინადადებას.

გავიდა რავდენიმე კვირეც. ციცო თითქო შეეჩვია თავის მდგომარეობას, უფრო მეტ დროს სულ საფლავზე ატარებდა, მეტად გაამშვენიერა ეკლესიის ეზო, მნათეს დაარგვინა საჩრდილობელი ცაცხვები და მათ ქვეშ ხის სკამები დაადგმევინა. საფლავებს გარს შემოურიგა ბზის ბუჩქები, რომელშიაც შიგა და შიგ მორცხვად იყურებოდნენ ყვავილები. ქალს მოთხოვნილებად გარდაექცა ამ ადგილს მოსვლა.

გათენდებოდა თუ არა, გული დაუწყებდა ღონებას. ესეც დაუძახებდა კატოს და მასთან ერთად გასწევდა.

ციცო ვეღარა სძლებდა სახლში. ოხ, რა ძვირფასი იყო წინად თვითვეული კუთხე, დღეს კი ვიღაც ტარტაროზი დაჰპატრონებოდა ყველაფერს. დღითი-დღე ელოდა ვიღასაც, რომელიც უბრძანებდა აქედგან გასვლას. ციცო თვალით აღარ განიცდიდა ამ არე-მარეს, ოღონდ კი ჰქონოდა სხვა თავშესაფარი, მაგრამ სად წასულიყო, ვერ მოეაზრებინა. აკი დიდედამ დაუტოვა ფული!

ოცი თუმანი მის დამარხვას მოანდომა, თვიდონაც რჩებოდა ბარე სამოც თუმნამდე, მაგრამ როდემდის ეყოფოდა? ბევრი-ბევრი ერთი წელიწადი! მერე? მერე რიღათი იცხოვროს? ვინ რას მისცემს? არა! არა! ციცო ჯერ ვერსად წავა აქედგან წლის შესრულებამდე. მერე გარემოება როგორც უჩვენებს ისე მოიქცევა, მაგრამ სახლი ხომ უნდა დასცალოს? ეს საკითხავები არ შორდებოდნენ ციცოს და დღე და ღამ მოსვენებას არ აძლევდნენ.

აგერა გამოჩნდა წინანდელი მოვალე, რომელიც გაუთენებლივ მოსულიყო და ელოდა ციცოს ადგომას. ციცო გავიდა აივანზე, რომ სოლოსთვის დაეძახა და ფერმა გადაჰკრა, როდესაც მის წინ გამოიჭიმა უსიამოვნო სტუმარი.

--- რა გნებავთ?—უკმაყოფილოდ ჰკითხა ციცომ.

-- უკაცრავად, ბარიშნა, ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ მეტი ღონე არ არის უნდა მოგახსენოთ: ეს სახლი დღეს ჩემი გახლავთ და უნდა დასცალოთ! როგორც სახლი, ისე მამული მე მეკუთვნის... საჯარო ვაჭრობით დამრჩა ყველაფერი, რაც რამ ებადა პაპა-თქვენს.

— ეგ დიდი ხანია გაგებული გვაქვს,—უპასუხა ციცომ.

— ჰო-და მეც იმისთვის მოვედი, რომ გთხოვოთ, დამიცალოთ სახლი, მეორედ ნულარ მომიყვანთ, თქვენც

შეურაცყოფა არ მიიყენოთ და მეც არ შემაწუხოთ! — დაუმატა ცოტა არა მკვახედ ახალმა მებატონემ.

წუთს ელვასავით მოედო სოფელს ეს ამბავი და ხალხმა თავი მოიყარა ციცოსთან. ყველანი დაღონებულები შეჰყურებდნენ უბინაოდ დატოვებულ ქალს.

— ეს რა გვიყო, ბატონიშვილო, იმ სულგანათლებულმა? რაზე დაგვჭრა ყელები? ვის ხელში ჩაგვყარა? — ამბობდნენ გლეხები, რომელთაც მამა-პაპიდგან ხელში ეჭირათ პავლეს მიწები.

— ჩვენ აქ საცხოვრებელი პირი აღარ გვიჩანს, — უმატებდნენ ისინი.

ციცო გაფითრებული იჯდა აივანზე და იყურებოდა პირდაპირ, მაგრა ტუჩებ-მოკუმული.

— შენ კი გაიხარე, შვილო, შეაფურთხე ამ სახლსაც და კარსაც!.. დასანანი რო ყოფილიყო არც ასე ჰოხდებოდა. თავში მიაწყვიტე და გ-ეცალე! მოდი, აი ჩემი ჭდეული ისე დაგიკრიალო კატოს მზემა, რომ მოგეწონოს! წაიღოს მაგ სატიელომ, ოხრადაც დარჩენია! — გაიძახოდა გაგულისებული ანანო, რომელსაც სიბრაზისაგან პირში ნერწყვი უშრებოდა.

— თუ კი ჩვენთან იკადრებს ცხოვრებას ქალო, ვინ ოხერი დაიშურებს მაგისთვის რასმეს?.. — გაისმა ხალხში ხმაურობა.

— ჩვენთან, ციცო, ჩვენთან გირჩევნიან! — ეჩურჩულებოდა კატო, თანაც ეშინოდა უარი არ მიეღო მეგობრისგან.

ციცო გაქვავებულივით იყო, ხმას არ იღებდა. ამის არსებაში საშინელი ბრძოლა ატეხილიყო, თითქო ჯიბრზე ამ წუთებში მეტად ემძიმებოდა ამ სახლიდგან გასვლა. გუშინ თვითონვე, თავისით დიდის სიხარულით გაეცლებოდა, მაგრამ დღეს კი მზად იყო მაგრა ჩასჭიდე-

სტიროდა ციცო, სტიროდნენ მასთან გლეხებიც; მარტო დღეს გაიგეს მათ ქეთევანის და პავლეს სიკვდილი, მარტო დღეს ეთხოვებოდნენ სამუდამოდ. დასაფლავების დღეს თითქო სასეიროთ მოსულიყვნენ, მაგრამ დღეს გარდაქცეულიყვნენ გულშემატკივარ ჰირისუფლებად.

— რა ხალხი ვართ, რომ ემაგ წუწკს მაგდენი ნება მივცეთ? მაგას ვემსახუროთ?—დაიძახა ერთმა მწყრალად.

— ბატონ როსტომს შევეხვეწოთ, იქნება იმან შეიყიდოს!..

— ფული არა აქვს თუ?

ახალმა მემამულემ დაინახა თუ არა ხალხი მოსული, ჩუმად სადღაც გაიპარა.

— ეი თქვენც კი ხართ აი! ემაგ წუწკს როგორ შემოვუშვებ სოფელში? განა იქამდისაც უნდა მივიდეს მაგისი სიბრიყვე, რომ ბატონიშვილი კარზე გაგვიგდოს? დაიძახა ხანში შესულმა ქალმა, წელში გასწორდა და თავშლის ყურები უკან გაიკეცა.

— მარტო მე ვეყოფი მაგას, არ მომიკვდეს ჩემი სანდრა,—დაუმატა მან.

— მე და ჩემმა ღმერთმა მართალს ამბობს.

— ჰო-და რა არის... შევინწყვდიოთ, კაცო, ე ბოსელში და ერთი ისეთი დავბეჭოთ, რომ მეორეთ მოხედვა დაზარდეს!—გაისმა ხალხში ყაყანი.

— ვიიშ, მაგ ქადილით ვერას გახდებით, ბიჭებო!—წაიზუზუნა ვიღამაც.

— კანოლი მაგისკენ არის, პირიქით თქვენ ამოყოფთ ციხეში თავსა და ეგ კი ისევ ის თომა იქნება. მაგას ისეთი ცხვირპირი უჩანს, რომ ხამი არ იქნება მიტყეპას. მერე უფრო ცუდ საქმეს დაგმართებთ! გადაგეკიდებათ და არ მოგცემთ საშველს,—დაუმატა ნაღვლიანად მეორემ.

— ე ჯავრს ხომ ამოვიყრი! მე მაინც არ გადამრჩება, დაიცადოს, მაგისი სალავათი კი დაიქცა მაგ ბღუნძიასი!..—შესძახა შავგვრემანმა სვიმონამ და გაგულისებულმა მუშტი ჩაირტყა გულში.

ამასობაში ციცომ გონება შემოიკრიფა. დაგვიანება აღარ შეიძლებოდა, უნდა წასულიყო სანამ ბოქოული ძალით არ გააგდებდა.

— რაღას უყურებ, დედა? უბრძანე ბიჭებს, ბარგის შეკვრა გიშველონ. ტყუილად ჩაფიქრებულხარ!—დაუძახა კვალად ანანომ.

ციცომ თავი აიღო მაღლა, შეხედა ანანოს ნაღვლიანის ღიმილით; ეტყობოდა, თითქო უსიტყვოდ თანხმდებოდა და მადლობას ხატავდა ცქერაში.

— გენაცვალეთ, ეს რა უბედურობა მოგვევლინა?—გაიძახოდა თითიკა, მუხლებს ითქვეფდა და მოუსვენრად დადიოდა აქეთ-იქით, თითქო რაღასაც ეძებსო.

— ნეტაი ემანდ ნუგუზლებს არ უმატებდე!.. გირჩევნიან ბარგი ჩაალაგო და ბარე საქმე გავათავოთ, რაღას ვუყურებთ? გამოსაშვები სისხლი უნდა გამოიშვას და ეს არის!—სთქვა ანანომ.

— რას გვიბრძანებ, ბატონიშვილო? გვიმსახურე რაშიაც დაგჭირდეთ!—შესძახეს ერთხმად გლეხებმა.

ციცოს გული აუჩუყდა და დაიწყო ტირილი. ანანო და კატო შევიდნენ ოთახებში, მათ უკან მიჰყვნენ რავდენიმე ახალგაზდა ბიჭები, დანარჩენები კი ნელ-ნელა დაიშალნენ. ციცო შემობრუნდა ოთახში და უკმაყოფილოდ დაუწყო ხელებს ფათური, ვითომც ჩალაგებაში შველოდა.

— მე რაღას მიბრძანებ, ბატონიშვილო?—წარმოსთქვა ამ დროს კარებთან გაჩერებულმა სოლომ. ეხლა საჭირო აღარა ვარ თქვენთვის, დამითხოვე, მივხედო ჩემ ოხერ ცოლშვილს,—დაუმატა მან და ჩოხის კალთით მოიწმინ-

და ცრემლები. ამას თითქო ეძნელებოდა ციცოს მოშორება, ნაამაგარ ოჯახის დათმობა. ციცოს ხელები აუცახცახდა და კინაღამ გააგდო ლამპარი, რომელიც მოჰქონდა კარზე, ამან ნაღვლიანად შეხედა სოლოს.

— აბა რა გითხრა, ჩემო სოლო? მე თვითონაც არ ვიცი რით განუგეშო ან შენ და ან ჩემი თავი რა იმედით გავამხნევო? ხომ მხედავ, ცის ქვეშ დავრჩი და ჩემი პატრონი ქვეყანაზე არავინაა?—უპასუხა მან.

— ჰო-და აგრე, შენი ჭირიმე, დღესვე დამითხოვე! არ შემიძლიან დღეის იქით ამ სახლის ყურება. მე ჩემი დამემართება და ჩემი საწყალი ოლშვილის ოდო ნუ გინდა.

სოლოს წლის ჯამაგირი წაღებული ჰქონდა წინდაწინვე, მაგრამ ციცომ კიდევ მისცა ფული, სოლომ ხელზე აკოცა და ქვითინით გამოვიდა კარზე.

— შენ კი შემოგევლე, რაც უნდა გამაგდო ამ შენ ფეხის წინ გამოვიჭრი ყელსა და ის იქნება, სანამ აქა ხარ, არ მოგშორდები, აგრემც წამლად დაგენაყება ჩემი თავი. შენთან ვეგდები, სანამ შენ თავზე გვირგვინს არ ვნახავ, მერე კი მეც წავალ ჩემ საწყალ ბიჭ სიკუასთან,— უთხრა თითიკამ ღიმილით ციცოს, როცა სოლო წავიდა.

ციცომ თანხმობის ნიშნად ცრემლებ ქვეშ გაუღიმა თითიკას.

მალე ჩალაგებასაც ბოლო მოეღო. წუთს ყველაფერი კარზე გამოიტანეს ბიჭებმა და სახლი დასცალეს, ციცოც უნდა გამოსულიყო.

ეს უკანასკნელად გაჩერდა, თვალი მოავლო ყოველივეს და კარგა ხანს მიაშტერდა იმ ადგილს, სადაც დიდედას ტახტი იდგა და გაწამდა. განძრევას ვერ ახერხებდა, ვერ ბედავდა, თითქო ყოველ კუთხიდგან ეყურებოდა რაღაც საყვედურის ჩურჩული, რაღაც ხვეწნა, მუდარა.

— წავიდეთ, ციცო! —მოესმა ამ დროს კატოს ხმა და ხელი შეეხო მის გაყინულ თითებს, რომლებიც მაგრა ჩაეჭირა ერთმანეთისთვის, თითქო ლამოდა მათ დანტვრევ-დალეწვას.

ციცოს გააკანკალა, მუხლები ჩაეკეცა და ველარ გადადგა ფეხი, სახეზე სიკვდილის ფერი დასდებოდა, თვალები უაზროდ გაშტერებულიყვნენ.

— წავიდეთ, ციცო! —კვალად ეუბნებოდა ამხანაგი, კატომ მაგრა შემოხვია მკლავები, რომ არ წაქცეულიყო. ციცომ თავი მიანდო მეგობარს მხარზე და თვალები დახუჭა, გაწამდა.

ოთახში გაისმა მოთქმა-ტირილი. გონება-დაკარგული ციცო ანანოს და კატოს ნელ-ნელა ჩაჰყავდათ კიბეზე...

ნაწილი მეოთხე

I

სოფლის განაპირას მდინარე შეუპოვრად ზვირთს-ზვირთზე მოისროდა, ზოგან გაგანიერებულ, გაშლილ ტოტებს იკრებდა, ზოგან მდორედ ტბორდებოდა, აქ უხვ-დებოდნენ წისქვილის ღარები, მათზე დაქანებული ბორბ-ლებს ეჯახებოდა, ღრმა მორევში ასრიალებდა, თეთრ ქა-ფად ქცეულ ზვირთებს ბურთ-ბურთად მაღლა ამოის-როდა.

ბორბლებს თავს გადასდგომოდა პატარა ხის შენო-ბა, მასში წისქვილის ქვები ხმაურობდნენ, ხვიმირი ავსე-ბულიყო მარცვლით, დოლაბში ფქვილი თეთრად იცრებ-იფანტებოდა. იატაკზე ტომრები დაელაგებინათ, ყველ-გან თეთრი მტვერი იდგა, მეწისქვილე სვიმონა სარეკე-ლას გულდინჯად შეჰყურებდა, რომელიც ქვებზე დაფ-დაფსა სცემდა. ხალხს საფქვავი მოჰქონდა, ხმაურობა, შხივილ-ხრიალი შორს გაისმოდა და სადღაც იყარგებო-და, განუსაზღვრელი გრგვინვა იდგა გარშემო. მდინარე-ში იხვები ფრთებს აფრიალებდნენ, ბრწყინვალე წინწ-კლებს აქეთ-იქით ისროდნენ.

მდინარის ნაპირზე მწვანე, ხასხასა ბალახი პირს იბან-და, ხალისდებოდა.

სწორედ ამ მდინარის ნაპირზე ანანოს ჭდეული წამომ-დგარიყო, ცოტა მოშორებით იდგა უფრო დიდი დარ-ბაზი, რომელშიაც ცხოვრობდნენ ანანოს მაზლისწულე-

ბი. მათ გამოინაპირეს თავიანთი ქვრივი ძალუა და თავ-შესაფარად მიუგდეს ჭდეული, შუაზე მესერი გაივ-ლეს, მასთან ყოველივე ერთობა შესწყვიტეს.

ანანოს ბოხჩისტოლა ეზო წისქვილს, გზას და მთელ სოფელს გაჰყურებდა. ჭდეულს ჰქონდა დერეფანი, სადაც ავდრიან ამინდში ანანო იჯდა ხოლმე და საქმეს აკე-თებდა.

დღეს ანანოს ჭდეული შესაბრალისად აღარ იყურე-ბოდა, ტახტები ხალებით დაეფინათ, ციცოს ავეჯი სად-ღესასწაულო ფერს აძლევდა მთელ შენობას და ბევრიც შურის თვალით შეჰყურებდა ანანოს სახლში შეტანილ დოვლათს.

ორივ დედაშვილი თავს ევლებოდნენ, თვალებში შესცეცებოდნენ გაფითრებულ, გამხდარ ციცოს, რომე-ლიც მუდამ გარინდებულ-გაშტერებულიყო, თითქო შეს-წყვიტა სიცოცხლეო, მუდამ სადღაც გაიყურებოდა; უც-ხო სახლ-კარს, უცხო ადგილს, წისქვილის გაბმულ ერთ-გვარ გრიალს, მდინარის შხუილს იდუმალად ბანს აძლევ-და მისი გულის უწყალო კვნესაც, ხანდისხან თვალებს მოხუჭავდა, თითქო არ უნდოდა სიცხადის ხილვაო, სა-შინელი მძიმე წუთები მაინც დაჟინებით თვალწინ უდ-გებოდა და აწამებდა. გულხელდაკრეფილი, დაღონებუ-ლი შედი-გადიოდა, დაფროტიალებდა ეზოში, მიუახ-ლოვდებოდა მდინარეს, მიიდებდა ხელებს საფეთქლებზე და განწირულებით ჩააჩერდებოდა მის სარკეს, ხარბად გაჰყურებდა მჭევლს, რომელიც ტრიალებდა მორევში.

წისქვილი საშინლად გრიალებდა.

— ნაუ!.. ნაუ...— ყრუდ გაისმოდა ამ დროს ზა-რის რეკა, ჰაერი იკვეთებოდა წკრიალა ხმით. ციცო უა-რესად ფითრდებოდა, ნაბიჯს გადადგავდა ოთახისკენ, რომ დაეძახა კატოსთვის, წასულიყო იქ... იქ, ბზის ბუჩქე-

ბისკენ, მაგრამ წუთს ისევ შეჩერდებოდა, ხელს მიიტანდა გულთან, საშინლად ამოიკვნესებდა.

— არა! იქ ეხლა სიცივეა! სიცარიელეა!.. ყველაფერი გაჰქრა!.. წავიდა მაღლა ჰაერში, გაიფანტ-დაიღვარა!..

თვალს კი კვალად ეხატებოდა ორი საფლავი, ქვითკირის შენობა. ამ გახსენებაზე გააჟრჟოლებდა. წვრილი ზარები ისევა რეკდნენ, ეძახოდნენ.

ერთი კვირეც იყო, რაც ციცოს საფლავები აღარ ენახა, ბევრჯელ დააპირა იქ წასვლა, მაგრამ შეურაცხყოფილი თავმოყვარეობა უკან აყენებდა, უბრძანებდა უთანაგრძნოდ დახვედროდა ამ ძახილს, ციცოც ანგარიშმიუცემლად ემორჩილებოდა.

ანანო და კატო იშვიათადა სტოვებდნენ ციცოს მარტოდ, თითიკა კი იდგა ცეცხლაპირას, სადილს ამზადებდა. ციცო დაწვებოდა ტახტზე, დაიფარებდა შუბლზე მკლავებს და ნაღვლიანად იყურებოდა; თვალს ადევნებდა ყველაფერს, რაც მის გარშემო ხდებოდა. ტახტის ბოლოზე ჩამომსხდარიყვნენ დედაკაცები, ზუზუნ-წუწუნით შესჩიოდნენ ერთმანეთს თავიანთ ნაღველს; მარტო კატო არ იღებდა მათ ლაპარაკში მონაწილეობას; მეგობრის მწუხარებით გამსჭვალული, გულდასმით ჩაფიქრებოდა გონებას, ჩაჰკითხოდა, თუ რა მხრივ ეშველა ციცოსთვის, რომ ეს საშინელი გარემოება გასაძლისად დაენახვებინა? ატყობდა ციცოს ეჯავრებოდა ლაპარაკი და ესეც ჩუმად იყო, ეშინოდა თავი არ მოებეზრებინა.

— ერთი ჰკითხე იმ ჩემი ცოდვით სავსესა, რას მერჩის და რას მემართლება?—შესძახა ანანომ, თანაც ფრჩხილი დაუსვა საკერავის ნამორს, რომ ძაფი კარგა ჩასჯდომოდა.

— ე ხომ გამოვეცალე, ე ხომ აღარაფერს ვაწუხებ! მე ჩემთვისა ვარ მოკუნტული, ჩემის შრომითა ვცხოვ-

რობ. ალბად, თვალი უდგებათ, ჩემი კატო, რომ ჩაცმულ-დახურული გამომყავს. მერე იმათ რა ეხარჯებათ? შურთ განა?.. ვის რა დავა აქვს? თვითონ შრომობს და საფასურით თავს ილაზათებს!

— ასე კი სთქვა პელაგიამა-და! მეც გამიოცდა და გამიკვირდა, ჩემი მიხოს დაბერებამა. შენთან ტყუილი აბა რას გამომდგება, ასე ვუთხარი: შენ იმას თავი დაანებე-მეთქი, შენი ცუდი სიტყვები შენვე წინ დაგხვდებამეთქი, იმისი ბედი კალთაში არ გიხვევია და რას დააკლებ-მეთქი?..

— ჯერ მოიცადოს და თუ იმისი კატუა არ დავამჟაო და დავაბერო, მაშ ქალი არ ვიქნები; განა დამავიწყდება იმი დედმამამ რომ ოჯახი გაფხიკეს და გაცარცვესო?—ტიტინებდა თებრო, რომელსაც კალთაში ჩაესვა ბავშვი და ატირებულს მალ-მალ ძუძუს უდებდა პირში, რომ ლაპარაკში არ დაეშალა.

— ისემც უკვნესია იმას და ჩემ ქმარსაც ადრე და მალე მოსწევია, სანამ ეგ მართალი იყვეს! გენაცვალეთ, რა მოუჰორებია?! ჩემი არ გითხრა, გული რით დაგწვაო, აბა ეგ არის აი. იქნება, ეგონოთ, რაკი ქმარი მომიკვდა ჩემ ლუკმას და ობლის წილს შევარჩენდი? გოგო რო იყო იმისი იმედი ხომ არა ჰქონდათ? ბარემ უფრო ბედნიერი ვიქნებოდი, რომ ჩემ მხრივაც ერთი ვაჟკაცი დატრიალებულიყო, მაგრამ რა ვქნათ?.. იყურთხოს ღვთის ნება, ჩემი ვაჟიც და ქალიც ეხლა ჩემი კატოა. ორი დღის სიცოცხლე დამრჩენია, მინდა ორიოდ გროშს თავი მოვუყარო და დროზე დავაბინავო.

— ნუ კი გამამხელ, ბატონო, და მეტად ცუდად ლაპარაკობენ ე შენ კატოზე. მეტად ალაშაა, მაღლა-მაღლა იწევსო; ბატონიშვილს გატოლებია და უხეიროდ თავს იგდებსო,—განაგრძობდა დედაკაცი.

ანანო მეტად ცხარობდა და რაც შეეძლო მაგრადა

სწევდა საკერავის ძაფს, თითქო იმაზე უნდა ჯავრი იყაროსო. კიდევ უნდოდა რიღასაც თქმა, მაგრამ გაახსენდა, რომ ციცო აქავე იწვა და მისი ხათრით არჩია გაჩუმება.

— დილამშვიდობისათ!.. ეს დედაჩემმა მოგართვა, იქნება ისიამოვნოსო!..—წარმოსთქვა ამ დროს ოთახში შემოსულმა ფეხშიშველა გოგომ, რომელსაც აქა-იქ კაბის ნაგლეჯები ბაწრებსავით დაჰკიდებოდა და დაუვარცხნელი თმა აბუწოდა. ამ სიტყვებით ტახტზე დასდგა გოგომ კოკბითი მაწონი, ციცომ შეხედა ბავშვს ნაღვლიანის ღიმილით და უთხრა:

— მადლობელი ვარ, ჩემო ნუცა; დედას უთხარი, ჩემთან შემოვიდეს, როცა დრო ჰქონდეს.

— ბატონი ბრძანდები! ტუჩების აპრუწვით უპასუხა ნუცამ და გავარდა კარზე.

დღე ისე როგორ გავიდოდა, რომ ციცოსთვის არ შემოეტანათ ცხელ-ცხელი მჭადები, ნაზუქები, მოხარშული დედალი, კვერცხები? სოფელი პატივსა სცემდა, თანაუგრძნობდა უბედურობაში. საყვედურით აღვსილი გლეხები პავლესა და ქეთევანის მიმართ, ცდილობდნენ ციცოსადმი ყურადღება გაეორკეცებინათ, თითქო ამით პირველებს ნიშნს უგებდნენ. ციცო მადლობელი იყო მათი, საშველ-სასმელში არა ეხარჯებოდა-რა და უნდა სხვაფრივ გადაეხადნა პატივისცემა, მაგრამ ჯერჯერობით მწუხარება გაბატონებოდა და ნებას არ აძლევდა გარეშე აზრები ახლო მიეკარებინა.

— ანანოს ერთი პატარა ოთახი აქვს, ნახევარი მას დაუჭერია; მასპინძლები ერთ კუთხეში მიუკუნჭავს. როდემდის უნდა იცხოვროს ასე? რაფერად შეურიგდეს იმ ხალხს, რომელთანაც საერთოს ვერასა ხედავს?.. ასე კი საშინელი შევიწროებაა ორივე მხრივ,—ფიქრობდა ციცო.

— ღმერთო ჩემო, რა მოვიგონო?—კვნესოდა, გმინავდა და დღითი-დღე თანდათან ხდებოდა, სუსტდებოდა.

— რისთვის არ დავიბადე გლეხად? მუშად? მეც ეხლა იმათში ჩარეული, აღარ ვიგრძნობდი ობლობა-მარტოობასა!—ფიქრობდა ციცო.

კატოც თითქო ჩამოშორდა; ციცოსთან საერთო ცოტა-ღა ჰქონდა. მუდამ გაღიმული, მუდამ მხიარული ღიღინით მიდი-მოდიოდა; ხშირ-ხშირად სარკელშიაც იხედებოდა, თავს ილამაზებდა, რაღაც ძალა იწვევდა გარეთ. ციცო ცხადად ატყობდა, რომ ბედნიერი იყო, თუმცა ხშირად, როგორც თვითონაც უთქვამს, ხმელ ლუკმაზე დღე დაუღამებია, კერაზე ცეცხლი არ გაუჩენია. მისი შეთქვირებული, გაყინულ-ღილებული სხეული არაფრად ეპოვებოდა არც სიცივეს, არც შიმშილს, თავისუფალი, ბედნიერი იყო.

— „მე ამ მშრომელ ხალხს სახლში ნაღველი და დარდი შევუტანე, ეს ხომ მიუტევებელი თავმოყვარეობაა!“—ფიქრობდა ყმაწვილი ქალი ამ ჟამად, როდესაც იწვა გულაღმა და უყურებდა მოლაპარაკეთ.

— ის ხომ ჩვენებურ ბიჭს არ იკადრებს; უეჭველად მომინდომებს ქალაქელ გამოკოხტავებულ ახალგაზდას!—არა ჩუმდებოდა თებრო!

— ი შენი მიხა ნუ მოგიკვდება, სწორეთა სთქვი, განა საძრახისია, რომ ჩემმა კატომ და ან იმისმა დედამ უკეთესი ბედი ინატროს? მე რა სიკეთე ვნახე ამ ოხერ სოფელში, რომ ეგეც აქ არ ჩავაბა, კვერზე დგომით წელი არ მოვწყვიტო?—მღელვარებდა ანანო.

— სწორეთ მართალი ხარ...—კვერი დაუკრა მობაასემ.

— ჰო, და აგრე, ჩემო თებრო, თუ კიდევ რამე სთქვას, შენც ასე უთხარი ჩემ მაგივრად: გასკდი ჯავრის-

განთქო ჩემ კატოს მთხოვნელები კიდევაც მომდიანთქო... ასე უთხარი, შენ გენაცვალე!

— რატომაც არ ვეტყვი... ვითომ რაში დავერიდები?..

— ჰო-და ეგრე გაუხეთქე გული,—დაუმატა ხვნეშით ანანომ, ძალზე ამოიოხრა და თან გულის ბოღმები ამოადევნა.

II

ღამის მნათობი გამოცურებულიყო გაკრიალებულ ლაჟვარდზე, დედამიწაზე ვერცხლებრივ სხივებს გზავნიდა, თვითონ მორცხვად იხედებოდა მდინარის სარკეში და კეკლუცობდა. ზოგან წამოსული ჩრდილები შავ ზოლებად სჭრიდა გაკაშკაშებულ ადგილებს და რაღაც იღუმალებით ავსებდა. წისქვილი ისევ გრიალებდა, ბორბლები ისევ ბრუნავდა. ვიწრო, მიხვეულ-მოხვეულ ბილიკზე გამოჩნდა რაღაც მოძრავი ჩრდილი. ჩრდილმა გაუხვია მდინარისკენ და გაჩერდა მორევის ახლო. გამოცურდა ცნობის მოყვარე მთვარე და დაადგა პირდაპირ, ჩრდილი შეინძრა, თავიდგან გადიგდო შავი შალი; გამოკრთნენ ფართე თვალები, რომელნიც დაკვირვებით იხედებოდნენ. მეტად მომხიბვლელი მოსჩანდა ახალგაზდა ქალი, ამან რავდენჯერმე მოისვა თვალებზე ხელი და კვლავ მიაჩერდა რაღაც განუსაზღვრელ ტანჯვით ბორბლებს.

— გრრრ... შრრ...—გაისმოდა ყოველ მხრივ.

— წკრრრ...—ისმოდა ფეხთ ახლო. ქალმა დაიხედა, წყალი მეტად გამჭვირვალო იყო; ნაპირებზე მოსჩანდა წვრილი კენჭები, რომლებზედაც მისრიალებდნენ პატარა ტალღები და თანაც მთვარის შუქზე ბრწყინავდნენ.

— მომყევით! თითქო მოსძახოდა მოწინავე მეორეს.

— ნუ რჩები უკან! დასუსტდები! ხმას აძლევდა მეორე მესამეს.

— ხვალ მზე დაგხედავს, ორთქლად გაქცევს და გაგაქრობს. ერთად! ერთად ჩავეშვათ მორევში!

ციცო გაშტერებული იდგა.

— ბატონიშვილო!—მოისმა ამ დროს ფრთხილი ძახილი, რომელშიაც იხატებოდა რაღაც ვედრება.

— ბატონიშვილო!—ძახილი განმეორდა. ციცოს ტანში გააზრიალა, მოჩვენებად დასახა. მოიხედა და ნახა, რომ მის წინ იდგა თავდახრილი, გულხელ-დაკრეფილი სვიმონა.

— სვიმონა, შენა?.. რა საქმე გაქვს?—ჰკითხა ციცომ და შალი წამოიფარა თავზე, თითქო ღამის სუსხმა გამსჭვალაო.

— ბატონიშვილო, შემეწიე; შენთან სახვეწარი, საკედრებელი მაქვს და მეც, რაც კი შემიძლიან, თავს არ დავზოგავ შენთვის, ოღონდ კი დამეხმარე!

ციცოს იამა სვიმონას ასეთი კილო და გაიღიმა. როგორ? ნუ თუ ციცოს შეუძლიან კიდევ ვისმეს შემწეობა აღმოუჩინოს? ნუ თუ ეს ვიზედმე მაღლა სდგას გარემოებით და არის ვინმე, რომელიც საჭიროებს ამისგან შველას? ციცო გამობრუნდა, უკან სვიმონა მოჰყვებოდა მორჩილებით. ქალი შეჩერდა და მოუბრუნდა.

— სახლში წამო, სვიმონა, იქ მითხარი,—სთქვა ქალმა.

— არა, შენი ჭირიმე! იქ ვერ გიახლები. ნება მიბოძე, აქვე სადმე მოგახსენო. დიდი ხანია თვალს გადევნებთ და ძლივს დრო ჩავიგდე ხელში. წისქვილიდგან დაგინახეთ თუ არა, გამოვიწიე თქვენსკენ. არ მინდა ეს საიდუმლო თქვენს გარდა ვინმე სხვამ იცოდეს,—დაურთო სვიმონამ და თვალები დედამიწას დააჩერა.

ციცოს ცნობის მოყვარეობა გაუორკეცდა, მიიხედ-მოიხედა, წისქვილის კარებთან გრძელი ხის სკამი იდგა.

— მაშ აქ მოდი,—წარმოსთქვა ამან და გასწია იქით. ციცო დაეშვა სკამზე, სვიმონა კი ცოტა მოშორებით გაჩერდა. ციცო ღონე-მიხდილი სისუსტესა გრძნობდა, მშვენიერ ღამეს რაღაც ბურანში შეჰყავდა.

— ბატონიშვილო,—გაისმა სუსტი ხმა სვიმონასი. ციცო შეკრთა, ფიქრებიდგან გამოვიდა და კვალად მოხედა სვიმონას.

— რათ აგვიანებ, სვიმონა? რატომ არ იტყვი რაც სათქმელი გაქვს?..

— ზიარების მადლმა მეძნელება, ბატონიშვილო, თქვენთან ლაპარაკი, მაგრამ ვეღარ შევძელ. მეშინიან, სისხლში არ შევიდე, ცოდო არ დავატრიალო, დამეხმარეთ,—ციცო მიაშტერდა სვიმონას, რომელიც მთვარის შუქზე გაფითრებული მოსჩანდა. თვალები უბრწყინავდა რაღაც ბოროტის ცეცხლით.

— ჩემი თავი ხელთ არა მაქვს, ფანდურაანთ მიხაკას გავაქრობ, თუ ის... ისევ ისე შეხედავს...

— ვის?—იკითხა გაოცებით ციცომ.

— თუ ის კატოს მუშტრის თვალით დაუწყებს ყურებას,—ძლივს წარმოსთქვა სვიმონამ, რომელსაც სახე ასწითლებოდა და სიბრაზისგან ხშირ-ხშირად სუნთქავდა.

— ორი წელიწადია, ბატონიშვილო, რაც ამ წისქვილში დავდექი მარტო იმიტომ, რომ ახლო ვიყო და იმას ვუყურო, ის წუწკი კი ხელს მიშლის, წინ მეღობება... გავაქრობ!.. მოვკლავ!..—დაუმატა განწირულებით სვიმონამ.

ციცომ ეხლა კი გაიგო საქმე რაშიაც იყო და არ იამა. სვიმონას უყვარდა ამისი მეგობარი კატო, რომელსაც სხვა თავს ევლებოდა; შუამდგომლობას სთხოვდა მა-

შინ, როდესაც თვითონ ციცო ხედავდა ამათს ერთმანეთის შეუფერებლობას.

— მერე თვითონ კატო კი გიყურებს, სვიმონა?— ჰკითხა ციცომ.

— ჰმ! ის რომ მიყურებდეს, რაღა მიშავს? მაშინ ვილას რად ჩავაგდებ? აკი იმიტომ გევედრები, რომ დამეხმარო, ჩემზე შემოახედო.

ციცომ ხმა არ გაილო, გაჩუმებული დაკვირვებით შეჰყურებდა სვიმონას, რომელიც ცდილობდა დამშვიდებულიყო.

— შე, კაი კაცო, და რაღა კატოზე გააჩერე თვალები? სხვა ველარავინ ნახე?..

— გულმა ის ამირჩია.

— გონებამ რაღა გითხრა?.. რაში გამოგადგება ნებივრობაში აღზრდილი, სუსტი თავის ნება ქალი? შენ უნდა აგერჩია ღონიერი, მშრომელი, რომ, ფეხზე დაეყენებინე.

— დალოცვილო, შენ ეხლავე იმედს მიკარგავ და მერე რაღა იქნება?—დაღონებით წარმოსთქვა სვიმონამ. ოღონდ კი წამომყვეს და მე იმისი გაკეთებული არა მინდა-რა. ტახტზე დავსვამ, ისე ვემსახურები,—განაგრძო მან.

ციცოს დამცინავმა ღიმილმა შეუთამაშა ტუჩებზე.

— მე კი ამას გეტყვი, რომ ძალიან გაგიჭირდებათ და ახლა შენ იცი. თვითონ კატომაც რომ მოინდომოს, ანანო არ იზამს. აქაურობა თვითონაც შესძაგებია.

— ანანოს ვიღა ჰკითხავს? შენ კატო დაჯერე და ანანო ვერც კი გაიგებს, ისე წავიყვან.

— კიდეც იტაცებ? ეგ როგორ შეიძლება?—შესძახა უკმაყოფილოდ ციცომ.

— ეგ აზრები არ მომწონს, სვიმონა; შენ და კატო

არა ხართ ერთმანეთის შესაფერები, მაგრამ რაკი დახმარებასა მთხოვ, მე ჩემის მხრივ მოველაპარაკები კატოს და შენც შენს გონებას ჩაუფიქრდი, გულს ყურს ნუ უგდებ!.. გამიგონია, ბევრჯელ თურმე ტყუვდება გულის მიმყოლი კაცი,—დაურთო ციცომ. აჰის ხმაში ბრძანებაც იხატებოდა.

— მაინცა ჰკითხე და ურჩიე, შენი ჭირიმე, ბატონიშვილო!—არ ეშვებოდა სვიმონა და თან უკან მოსდევდა ციცოს,—რომელიც წამოვიდა აჩქარებულის ნაბიჯით სახლისკენ.

— კარგია.

— პასუხს საროდიოთ მიბრძანებთ?

— ამ ცოტა ხანში,—მოსძახა ქალმა და ეზოში შეევიდა.

III

დღეები მიდიოდა. ცოცო ფიქრობდა, რანაირად ჩამოეგდო კატოსთვის ლაპარაკი, მაგრამ დროს და შემთხვევას ვერ პოულობდა. გონებიდან არ შორდებოდა სვიმონას ტანჯული სახე, მავედრებელი თვალები; ციცოს გულით უნდოდა ეშველა, მაგრამ მეორე მხრივ მტკიცედ სჯეროდა, რომ ესენი ერთმანეთის შეუსაბამონი იყვნენ და კატო არ ემეტებოდა სვიმონასთვის. ამ ფიქრებში გართულ ციცოს დღითი-დღე ჩამოშორდა საკუთარი ნაღველი და სახლში მყოფემბმაც შეატყეს, რომ აღარ იყო წინანდებურად დაკარგული, უფრო დამშვიდებით იყურებოდა; მარტო დრო და დრო მოაგონდებოდა ხოლმე ის საშინელი ღამე, როდესაც სიცოცხლის მოსპობას ლამოდა და ტანში გააზრიალებდა, მაგრამ ამ გარემოებასთან მოჰყვებოდა სვიმონას ხვეწნა-მუდარა და მეორე პირველს უკუ აგდებდა თავისის საშინელებით.

ციცომ ხელი მიჰყო საქმეს: ჰკერავდა, ოთახს ალაგებდა, ასუფთავებდა: ხანდისხან ანანოს და თითიკასაც ეხმარებოდა საჭმლის მზადებაში.

— ხელი დაგეწვის, ქალო! შენ რომ არ გადმოდგა ე ქვაბი, ჩვენ აქ რას ვაკეთებთ?—მიატანდა მზრუნველობით ანანო.

— ხალისობს, თავს ირთობს!—იძახოდნენ დედაკაცები. ციცოს ძალიან უყვარდა, როდესაც კოპბით ცეცხლზე მიდგმული ლობიო ცხარე დულილისგან ბურთებს მაღლა ისროდა.

— მარცვალი რომ ჩაითვალოს ხახვი უნდა ჩავაჭრა არა, თითიკა?—დაეკითხებოდა ერთგულ მოსამხახურეს, რომელიც გავიდოდა სხვა საქმისთვის.

— უნდა, მაშ!—საჩქაროდ მიუგებდა მოხუცებული და თანაც გულში სიამოვნებდა, როდესაც ხედავდა, რომ ციცო საჩვენოში გამობრუნებულიყო. აღარც კატო ფრთხებოდა წინანდებურად და მეგობარს ელაპარაკებოდა. ციცომ ძლივს მოხერხებული დრო ჩაიგდო ხელში და გადასწყვიტა ესარგებლა. ეს იყდა ცეცხლაპირას, ხონჩაზე დაყრილი სახალიფაფე მარცვალს არჩევდა. კატოც შეეამანდისთვის ნიგოზსა ნაყავდა, კარგა ხანს იყენენ ორივენი ჩუმად.

— ამ ორი დღის წინად სად იყავი, კატო?—ჰკითხა ბოლოს ციცომ, აიღო თავი და მიაჩერდა.

კატოს იამა, რადგან ეს პირველი შემთხვევა იყო მას აქეთ, რაც ციცო მწუხარებას შეეპყრო, რომ მეგობარი შესულიყო ამის ცხოვრების ვითარებაში, დღემდის კი თითქო თვალსაც არიდებდა.

— როდის?—იკითხა ამანაც სიფრხილით.

— გუშინწინ, ახალი კაბა რომ ჩაიცვი?..

— ჰო, პეპიკაანთ თებროს ლხინი ჰქონდა და იქ წავედი.

— რაღა თქმა უნდა ბევრს იცეკვავდით?

— უმაგისოდ ლხინიც არ იქნება.

— ყველანი, ვინც კი მოსულიყო ახალგაზდა ბიჭებ ში, ყველამ სათითაოდ გამიყვანეს.

— მაინც ვინ იყვნენ?

სვიმონა არ იყო?

— რომელი სვიმონა?

— აი ეს ჩვენი მეწისქვილე.

— როგორ არა. ისე გამოიბღვირებოდა, თითქო ბუღა კამეჩიაო.

— ხომ არა სწყინდა სხვებს, რო მიჰყვებოდა სათა-მაშოდ?

— მერე იმას რა აკვნესებს?

ალბად უყვარხარ და ეჭვიანობს.

— თვალებიც კი გამოსკდომია იმასაც და იმის სიყ-ვარულსაც.

— რას ერჩი ბეჩა? ვითომ ფანდურაანთ მიხა რითი სჯობიან?—არ ეშვებოდა ციცო, რომელსაც თვალები ისევ ხონჩისათვის დაეკერებინა. კატო გაოცებული უყუ-რებდა ციცოს და ვერ მიმხვდარიყო, თუ რას ნიშნავდა ამისი ასეთი ჩაცინება.

— შენ ხომ სვიმონაზე მაგას ამბობ მე კი ყვე-ლაზე ის უფრო მომწონს. მშრომელი და თავდაჭერილი ახალგაზდაა,—დაიწყო ისევ ღიმილით ციცომ. კატომ ჩაი-ცინა და ხმა არ გაიღო.

— მაშ მიხა ტრაბახა და თავგასული არ არის?-ჰკითხა კარგა ფიქრის შემდეგ ციცომ.

— არა,—მოისმა მოკლე პასუხი. ციცომ შეხედა დაკვირვებით კატოს, რომელსაც ხელში შერჩენოდა რო-დინის ქვა და გაშტერებული ცეცხლს უყურებდა.

— იმ ორში როგორც გეტყობა მიხოს უფრო ირ-ჩევ?

ამ კითხვაზე კატო შეინძრა, თვალები რავდენჯერმე დაახამხამა და მოიხედა ამხანაგისკენ, რომელიც კვლავ ღიმებოდა.

— არც ერთს,—უპასუხა კატომ.

— კატო, რისთვის მიმალავ? ხომ ყოველისფერი ვიცი და განა ჩემთან ანგრე გულდახურული უნდა იყვე?..

კატო შეკრთა ამ საყვედურზე, ვედრებით მ-აჩერდა მეგობარს.

—- მიხო გიყვარს. ძალიან კარგად ვაცი, —განაგრძობდა ციცო.

— მართალია...—ძლივს დაიჩურჩულა ქალმა.

— მაშ რატომ არ მიჰყვები?..

—- დედაჩემს არ უნდა, რო ამ სოფელში გავთხოვდე. სვიმონასაც რომ თურმე უყვარხარ?..

—- რა ვუყოთ მერე?.. იმას ვუყვარვარ, მე კი არ მომწონს,—სთქვა გულდაწყვეტით კატომ. სვიმონაზე ლაპარაკის გაგრძობა მეტი იქნებოდა და ციცომაც არჩია გაჩუმებულიყო.

სადილობამ მოაწია. ანანომ და თითიკამ ტახტზე სუფრა გაშალეს. ციცომ გემრიელად შესჭამა ერთი მათლაფა ლობიო, რომელიც თვითონ გაეკეთებინა.

ნასადილევს ციცომ მოინდომა ეკლესიისკენ წასვლა და თავისი სურვილი შეატყობინა კატოს! ეს მაშინვე დათანხმდა, ანანოს და თითიკას კი არ იამათ, როდესაც დაინახეს, თუ როგორ ღელავდა და ისევ ნაღველით იმსჭვალებოდა.

ციცო მიდიოდა და მთელი სხეულით თრთოდა, რაც უფრო უახლოვდებოდა ეკლესიის ეზოს, თითქო სული ეხუთებოდა. შორიდგან დაინახა ორ-სართულიან სახლის აივანზე ვიღაც უცხო პირები და ხელი ჩასჭიდა კატოს, რომ არ წაქცეულიყო.

—- ღმერთო ჩემო, რა საშინლებაა ჩემთვის ამ სახ-

ლის დანახვა!—წარმოსთქვა მან, კვლად მიაჩერდა სახლს, თითქო უნდოდა შესჩვეოდა, რომ შემდეგში მის დანახვაზე აღარ ეგრძნო მტანჯველი წამება. სახლი თვალს მიეფარა. გამოჩნდა ეკლესიის ეზო, ციცო გაფითრებული წავიდა საფლავებისაკენ, რომელთ შორის აძაღლებული პაწაწა გორა შორიდგანვე მოსჩანდა. ქალმა მოუმატა ნაბიჯს, თითქმის მირბოდა, კატოც ძლივს მიჰყვებოდა. ციცო დაემხო ერთ საფლავზე და დარჩა ისე რავდენიმე წუთს.

— დიდედა!—შესძახა ამან, მაგრამ ცრემლებმა აღარა ათქმევინეს-რა და დაიწყო ქვითინი. ამ ქვითინში იხატებოდა ალერსი, სინანული, ვედრება, ჩივილი. კატოც მეგობრის მწუხარებაზე იცრემლებოდა. ციცომ ნელ-ნელა გონება მოიკრიბა, წამოდგა ზეზე, ჩამოჯდა იქვე მახლობლად დადგმულ ხის სკამზე და ტირილისგან დაწითლებულ თვალებს იწმენდდა ხელცახოცით, გულში კი ისევ ქვითინებდა, ჯერ ვერ დამშვიდებულიყო. კარგა ხნის შემდეგ ამან დაიწყო ნაღვლიანად გარშემო ყურება.

— ოხ, რა უსაგნო იყო ცხოვრება!..—ამოიკვნესა ციცომ.

— ნეტა გამაგებინა როდემდის უნდა იყვე ანგრე?—უსაყვედურა კატომ, რომელიც გვერდით მოსჯდომოდა.

— დღეს განგებ მოვედი, კატო, რომ... რომ... როგორმე შევეჩვიო ჩემ გარემოებას, სლოკინით ძლივს დააბოლოვა სიტყვა ციცომ.

მართლაც ამის შემდეგ ესენი ყოველ საღამოს მოდიოდნენ სასაფლაოზე და ციცოც დღითი-დღე მშვიდდებოდა. მეტადრე მაშინ, სრულიად ივიწყებდა თავის დარდს, როცა გლეხები შემოეხვეოდნენ, შესჩიოდნენ თა-

ვიანთ გაჭირვებას და კატოც თავის გულის საიდუმლოს წინ უშლიდა.

მთელს სოფელს ეცოდებოდა ეს ობლად დატოვებული ქალი, მაგრამ ამასთანავე უკვირდათ, რომ არჩია ანანოსთან ცხოვრება, მაშინ, როდესაც როსტომმა და ნატალიამ არა ერთხელ სთხოვეს თავიანთთან გადასვლა.

— დალოცვილს ეს ვერაფერი ჭკუა მოუვიდა, რომ ბატონიანთ არ გაჰყვა, იქ რასაც ერთ დღეს ნახავდა, მაგ წუპაკა დედაკაცთან მთელ წელიწადს ვერ ეღირსება!— უმატებდნენ გლეხები, რომელთაც შურდათ ანანოსთვის მისი ასე გატოლება.

— არის თორემ შენი ჰირიმე იმის ლუკმაზეა! პირიქით ის აჭმევს და ასმევს მთელ სახლსა. შენმა მზემ კაი მეხი დაატყდა იმ ჯადოიანს!—კვერს უკრავდნენ დედაკაცები.

არც თვითონ როსტომი იყო კმაყოფილი ციცოსი.

— დიდი თავგასვლაა ქალისგან! მამისული გაეშვაო, პაპისულსა ფიცულობდაო, აბა ეგ არის აი! ვეჟო, ჩვენი ოჯახი მუდამ მაგისი პატივისმცემელი ყოფილა, დღეს კიდევ გვინდა ხელი გავუმართოთ და ეგ კიდევაც გვიდიდგულდება და ტუჩს გვიბზუებს?—გაიძახოდა გულმოსული როსტომი.

— მერე რა ვუყოთ? იქნება გვეხათრება? ჩვენგან რომ დავალებულია, იმიტომაც არ უნდა, რომ შეგვაწუხოს, უპასუხებდა ნატალია. ეს მაინც ნახავდა ხოლმე ციცოს და სთხოვდა გადასულიყო მათთან, მაგრამ ის დიდის მადლობით უარს ეუბნებოდა.

— რისთვის? იმათ სახლში რა უნდა მერქვას? არა, აქ ანანოსთან უფრო თავისუფალი ვარ, ჩემი თავის ბატონი,—ფიქრობდა ახალგაზდა ქალი.

-- ციცომ ძლივს აღირსა პასუხი სვიმონას, მაგრამ სვიმონას რომ არ გაეგო, ერჩია.

— დამიჯერე, სვიმონ, თავი დაანებე კატოს, ის შენზე სრულებითაც არ ფიქრობს და ხომ იცი ნაძალადევად არ იქნება-რა. მიდექ-მოდექ, შრომით თავი გაირთე, გული გადააყოლე, შენი გრძნობაც თან გაჰყევება, — უთხრა ამან, როდესაც დაინახა სასოწარკვეთილი სვიმონა. სვიმონას მას აქეთ აღარა გაუხსენებია-რა, წისქვილსაც თავი დაანება და სადღაც გადავარდა.

კატო და მიხა კი დღითი დღე უახლოვდებოდნენ ერთმანეთს, თითქო არც ანანო ეწინააღმდეგებოდა ამათ დაახლოვებას.

ციცო თანდათან ფხიზლდებოდა, მშვიდდებოდა, ღიმილით უყურებდა კატოს, რომელიც გულახდით უამბობდა ყველაფერს.

— წარსულ კვირას აი რა მაჩუქა მიხამ, — უთხრა ერთხელ კატომ და თანაც დარცხვენილის სახით გამოუწოდა ჭრელი ხელსახოცი.

— თქვენ აღარა ხუმრობთ! როგორც გეტყობათ შემოდგომაზე ქორწილსაც გააჩაღებთ! — კატომ თავი დახარა და მხრები აიწია, ციცოს არა შურდა მეგობრის ბედნიერება, არამედ მზად იყო ხელი მიეშველებინა, ოღონდ ყოველ მხრივ გაუმჯობესებულიყო მისი ცხოვრება. მიხას კარგი ოჯახი ჰქონდა: სახნავი ნაფუზრები, ვენახი და ოღონდაც რო ანანო არ დაიწუნებდა.

— ე ჩემ კატოს გავათხოვებ და მერე შენ დაგენაცვლები, — ეუბნებოდა ხოლმე ანანო ციცოს.

ციცომ დაიწყო კარზე სიარულიც, თავი დაანება ჩაკეტილ ცხოვრებას, ხშირად მახლობელ მინდვრებზედაც გაისეირნებდა ხოლმე მეგობართან ერთად; დაუბრუნდა ისევ წიგნებსაც და ცდილობდა გართულიყო.

IV

ერთხელ მოქანცულ-დაღალული ციცო მიადგა ქდეუ-
ლის კარებს; ამ დროს მოესმა ვიღასიც ფეხის ხმა. კატო
და ანანო სტუმრად წასულიყვნენ, სახლში დაეტოვები-
ნათ თითიკა. ციცომ მოიხედა, მის წინ იდგა როსტო-
მიანთ ბიჭი.

საღამო მშვიდობისათ!—უთხრა ბესომ და მდაბ-
ლად თავი დაუკრა. ციცომ გაუღიმა და ცნობის მოყვა-
რეობით მიაჩერდა.

— თქვენთან წერილი გახლავთ; ბატონიშვილ ელე-
ნეს გამოუგზავნია ქალბატონისთვის და მოგართვათ, -
ელენეს ხსენებაზე ციცოს სახე გაუბრწყინდა და მთრთოლ-
კარე ხელი წაიღო გამოსართმევად. ბესომ გადასცა კარ-
კა სქელი კონვერტი, ქალი მსწრაფლ შემობრუნდა ოთახ-
ში, რომ ჩქარა წაეკითხა ძვირფას არსების ნაწერი.

„ძვირფასო, ციცო!“—სწერდა ელენე-: „ალბად მემ-
ღურები და გიკვირს, რომ აქამდის ხმა არ მოგაწვდინე
და არ გიკითხე. ნუ მიაწერ დავიწყება-დაუდევრობას!
უეჭველია, ფიქრობ: ბედნიერ ადამიანს აღარავინ არ ახ-
ოესო, მაგრამ მერწმუნე, ტყუვდები. მე შენ მიყვარდი
და ეხლაც გულწრფელად მიყვარხარ. წამოვედი თუ არა
ანდედან, გავწიეთ სამზღვარ-გარედ. დედაჩემი რაკი მშვი-
ობის ამბავს მწერდა, მეც პირველ ხანებში, ახალ-ახალ
ამბებით გართული, ვზარობდი წერილის მო-
ერას, დროს ვერ ვპოულობდი. ამასობაში დამჩემდა
ვადმყოფობა და ექიმები მირჩევდნენ, რაც შეიძლებოდა
ამშვიდებით ვყოფილიყავი, ჩემს გულს საწყენი არა
ოხვედროდა რა და ამის გამო ყველანი მიმალავდნენ მან-
აურ ამბებს, დრო კი მიდიოდა. შემდეგ ბევრჯელ მო-
ინდომე წერილის მოწერა, მაგრამ მარწმუნებდნენ, რომ

შენ უკვე მამიდას წაეყვანე და შენი ბინა არც კი იცოდნენ, ასე და ამგვარად ჩამოერჩი, ჩემო ძვირფასო გოგონავ. ღვთით მორჩენაში შევედი, მერე კი მითხრეს შენი ყოველივე უბედურობა. ბევრი ვიტირე, ბევრი ვიწუხე, რომ მე იმ დროს შენს გვერდით არ ვიყავი, მაგრამ რას გავხდებოდი? ეხლა კი წერილსა გწერ, ჩემო კარგო, ჩვენ ამ ზაფხულს №-ში ვართ წყლებზე. თუმცა მინდოდა წრეულს მოსვლა, მაგრამ ვერ მოვახერხე და ზამთარში კი არა ღირს მანდ ყოფნა, შემდეგ ზაფხულში თუ კარგათ ვიქენი, უეჭველად მოვალ. მანამ ჯერ თუმცა დიდი ხანია, მაინც იმედია მშვიდობით შეეხვდებით ერთმანეთს. მაშინ უპატრონობას აღარ გაგრძნობინებ, ერთად, ვიფიქროთ, მოვილაპარაკოთ და შენი ცხოვრება ისე მოვაწყოთ, როგორცა სჯობდეს... ოჯახური მოვალეობა მეტად რთული ყოფილა ქალისთვის და წუთი დრო აღარ არის, რომ რაიმე გარეშე საგანზე ვიფიქრო. უნდა გითხრა, რომ დიდი ბედნიერი ვარ ქმარ-შვილში და ვისურვებ შენც მხიარულად შეგცვლოდეს ცხოვრება. წარმოდგენილი მყევხარ, რა რიგად დაქალდი, დადარბაისლდი. ეს ეტყობა შენს მოქმედებას, რომელსაც დაწვრილებითა მწერს დედა ჩემი. მშობლები გულნაკლულად არიან, რომ არ მიიღე მათი წინადადება, მაგრამ მე კი მივხვდი რისთვისაც და კიდევაც მოვწერე მიზეზი, რომელმაც დაამშვიდა, როგორც დედაჩემი, ისე მამა. ასე, ჩემო ციცო, გაკოცებ ლამაზ თვალებში. წერილი მომწერე მალე! შენი საუკუნოდ ელენე ძალვანაშვილისა“.

ციცო კითხულობდა ამ წერილს, თან ცხარე ცრემლებს ღვრიდა. ძვირფასი ნაწერი აგონებდა იმ ნეტარ-დროს, როდესაც მხიარულად მიბაკუნებდა ელენესკენ.

— მაშ, ელენე მოვა!..—იმედმა გაამხნევა ციცო, გადასწყვიტა ისევ ხშირად ევლო როსტომისას. როგორც

იქნებოდა ზამთარს გაატარებდა, ზაფხულში კი ელენეს დახმარებით სულ სხვა ცხოვრება ელოდა.

ელენეს წერილმა დიდი ცვლილება მოახდინა ციცოზე, ამან გაუღიმა ბუნებას, სისხლმა იწყო ყმაწვილურ სიჩქარით მოძრაობა, ლოყები შეუწითლდნენ, თვალები გაუცოცხლდნენ, გაუბრწყინდნენ. ქალი წამოდგა ზეზე, დაღალვას აღარა გრძნობდა. და დააპირა კარზე გამოსვლა, რომ ამ დროს კარებში შეხვდა პავლიაანთ თალალა, უკან მოსდევდა ანანო, რომელსაც სახეზე რაღაც ცნობის მოყვარეობა აღძროდა.

— აქ მოდი, დედავ და თვალო, მე შენთან ტყუილად არა ვარ დანათლიავებული. აქ მო რაღაც გითხრა,— ეუბნებოდა თალალა.

ციცომ პირველში დააპირა მორიდებოდა, მაგრამ შემდეგ გადასწყვიტა მოესმინა ეს საყურადღებო ბაასი, დაბრუნდა, აიღო წიგნი და ჩამოჯდა სკამზე. თალალა და ანანოც შემოვიდნენ. თალალამ, რო დაინახა ციცო მდაბლად თავი დაუკრა, შემდეგ გამობრუნდა, თვალით ანიშნა ანანოს ისევ გარეთ გასულიყვნენ, მაგრამ ანანომ უარი უთხრა:

— დაბრძანდი, თალალი, ამ ტახტზე და ბრძანე, რაც გინდოდეს! აქ უცხო არავინ არის. ამ ქალს თუ ხედავ, მაგასთან დასამალი არა მაქვს-რა, ჩემი შვილის ტოლია.

— უი, გენაცვალე, არც მე მოვერიდები. ქალბატონ ქეთევანს ისემც განათლებულა იმისი სული სასუფეველში, ძაან მიღებული ვყავდი და იმის შვილი-შვილს რო ვუყურებ, ასე მგონია ქალბატონი გამიცოცხლდა-მეთქი. უი, უი, დამიდგეს თვალები, რომ სიკვდილის დღეს სხვაგან შევესწარი და ცრემლი ვერ დავაყარე!— დაუმატა წუწუნით თალალამ. ციცომ მძიმედ ამოიოხრა.

— თალალი, შენთან ნურას უკაცრავად, რომ აქამ-

დის დაგიგვიანე პურის სესხი. რავდენჯერაც ჩემი კატო გამოეგზავნე, ის არ მოუკვდეს დედასა, იმდენჯერ კარებგადარაზული დახვედრია შენი სახლი, მას აქეთ დარჩა და დარჩა,—უთხრა ანანომ, რომ ლაპარაკის საგანი შეეცვალა.

— სიკვდილსაც დავიწყებიხარ, ქალო! ეგ კი არა, ანანო, ყური მიგდე: ეს სამი დღეა მაგდანა გადამკიდებია და საშველს არ მაძლევს. იმ დღეს უგრეხლის გლეჯაში ვეხმარებოდი ბაბედას და იქ მომეჭრა, შვილები დამაფიცა, ასე და ასე მოგვიდეს, თუ დამზარდე და არ გამეგზავნოო. წორეთ გითხრა, ვერიდები ადამიანის წყენასა. რათაო, ორი დღის სიცოცხლე მაქვს და რითვინ მოვინდურო ვინმე?

— რაიო?

— ოჰ, ქა, სიტყვას გადავცდი, რაიო, ქალო, და ეგ გასაწყვეტი მაგდანა ხომ ქასქანჯიელია, პირდაპირ ხმალ და ხმალ დაადგება კაცსა და აღარ დაირცხვენს. მეც ასე მიყო. სწორედ ასე ჩამაცივდა: თალალი, აგრემც სამოთხეში გასპეტაკებულა შენი სული, წადი ჩემ მაგიერ ანანოსთან და უთხარი: მე და შენ რა აქეთ-იქით ღობეყორეს ვედებით, ჩემო დაო-თქო, შენი ქალიშვილი შეგთქვირებია, მეც ბულასავით ბიჭი დამიდის, მოდი ერთმანეთს შევყაროთ ღვთით და დავასახლოთ ამ ჩვენ თვალწინა-თქო, ვერც შენი ქალი წაჰყვება უკეთესს და ვერც ჩემი მიხო ნახავს მაგისთანას-თქო. წორეთ ასე უთხარი და თუ თანხმობა გამოაცხადოს, ამ დღეებში ნიშნობა გავაჩაღოთო. სწორედ ასე შემოგითვალა ი მაგდანამა და ახლა შენ იცი! წლეულს იმ ოჯახ აშენებულებს კაი ორმოცი კოკა გამოუვათ ი ვენახსა; ისეთია, ისეთი, რომ ვაზები თავს ვეღარ იმაგრებენ, მტევნები ძირსა ცვივა. ჰაი ბეჩა, ბევრ გოგოს არ აუძიგძიგდება შურით გული ი ვენახში რომ აივლ-ჩაივლის და თვითვეულ ვაზს მო-

იმცვრევს!—დაუმატა თავის მხრივ თალალამ და გვერდზე გაიხედა.

ანანოს არ გაოცებია თალალას მოციქულობა, ეს კიდევაც ელოდა, რომ ამ ცოტა ხანში ასე მოხდებოდა.

— მაგდანა კანოლიერად ლაპარაკობს, ხედავს ი ბიჭს, რო გონება ეკარგება ჩემი კატოსთვის და იმი მეტი ვიღა გააჩნია იმ თვალდამდგარსა, რომ იმი ოხტში არ მოვიდეს. მე კი ჩემ ფიქრში ჯერ არ მინდა კატო გავათხოვო, მეცოდება, ბავშვია.

— ი, შენც თავი გამომიდე!.. ე ბედს ნუ გაუბრუნებ, მირჩევია, ჩვიდმეტი წლის გოგო რაღა ბავშვია? თორმეტის წლისას ორი თვე მიკლდა, ღვდელმა რომ ჯვარი გადამწერა. მაგდანაც იმითვინ ეხარბება, რომ მოვლილია და ყველაფერი იცის, შენ კი იძახი ბავშვიაო. აბა ჩემ ხანად მოჰყარე და მერე სულ რუზრუზით დაეხვევიან ბიჭები.

ანანო ჩაფიქრდა. დიდი ხანია ამასაც ჩავარდნოდა გულში მიხა, თითქმის ნატრობდა კიდეც, ნელნელა აგროვებდა სათავნოებს, რომელიც დაეფანტა სოფელში, ოომ მოემზადებინა ქალი. იქნება კიდევაც შეხვეწნოდა. რაკი მაგდანამ დაასწრო, ესეც გაინაზა და ფეხი მაგრა დაადგა.

— წორე პასუხი მომე! ის ასე ამბობს, თუ კატოზე არ მოხდა, მაშინ შიოანთ პეპელაზე გადავწერ ჯვარსაო და ამ შემოდგომაზე კი აღარ დავაყენებო.

— უი აფსუს!.. თვალი მაშინ დაუდგება მაგდანას, ზოგი მაშინ ნახოს, პეპელას დედის ლექსაობა. ისე გამობესტამს, კატოს სიკოცხლემა, რომ, მგონი, მთელი სოფელი თავს დაიხვიოს! აფსუს!.. კატო და პეპელა სწორედ ერთნაირი სახეიროები არ არიან ოჯახისთვის? როგორ არა?..

— მაშ, რა ქნას, ქალო? ქვეყანა ხომ ე შენ ტატო-

ზე არ აშენებულა, დედავ და თვალო? თუ კი არ მისცემ, მოძალე ვინ არის? ან ჰეპელა იქნება, ან სიკლიკიტა...

ანანოს შეეშინდა ხელიდგან არ წამივიდეს იმისთანა სასიძოო.

— თქვი რაღა! რა პირი დაგიმუწია! —არ ეშვებოდა თალალა.

— იშ, რა ვიცი... ყველაფერი ბედის საქმე ყოფილა. მიხა ჩემგან დასაწუნი არ არის, მაგრამ კატოსაც უნდა ვკითხო, თუნდ ი ბიჭსა... იქნება, ჩვენ ჩვენი თვალი გვატყუებს და ისინი არაფერს ბანას არიან.

— ეი შენ კიდევ ბავშვი ყოფილხარ, ჩემო ანანო, და კი არ ვიცოდი. ი შენ კატოსა და მიხას გუშინ ერთმანეთისთვის ფიცი მიუციათ, მიხა დედას გამოტეხია კიდეც და ი მაგდანაც იმიტომ ითვლევინება ასე გადაწყვეტით.

ანანოს სისხლი ავარდა თავპირში, არ მოელოდა კატოსაგან ასეთს საქციელს. სიბრაზის ნაპერწკლები გაბნია თვალებიდგან...

— ეს რა მესმის გენაცვალეთ?—შესძახა ამან.

— მაშ, მაშ!.. არ გეტყოდა, მაგრამ ი ძალიან რომ გამენაზე, იმითვინ მეც აღარ მოგერიდე, გოგოსა და ბიჭს სულ ერთადა ხედავენ, თავს ნუ შეირცხვენ, სჯობს ჯვარი გადასწეროთ.

— თუ კი საქმე მანდამდისაც მისულა, მე რაღას მეკითხები, ჩემო თალალო? იცეს თავში ქვა ი ჩემმა გომბიომ და თუ რამ ისე არ მოუხდეს ცხოვრებაში, როგორც უნდოდეს, თავს დააბრალოს! უთხარი მაგდანას, თანხმა ვარ შენ დამოყვრებაზე-თქო და, როცა გნებავდეს, მობრძანდი-თქო,

გადაწყდა კატოს ბედი. თალალა კმაყოფილი წავიდა. ციცომ წიგნის კითხვას თავი დაანება და გალიმული

მიაჩერდა სიერცეს. თვალწინ დაიყენა დანიშნული კატო და უკვირდა, რომ ასე ადვილად და მალე მოხდა ყველაფერი. ამ გარემოებაში მყოფი მახლობლები ჯერ არ ენახა. თუმცა ელენეც ამის თვალწინ გათხოვდა, მაგრამ მაშინ ჯერ კადევ ბავშვს ვერ შეეგნო მისი ვითარება, თვითონ ელენეც ერიდებოდა, არ უზიარებდა გულის პასუხს, რადგან მათ შორის ხნოვანებაში დიდი განსხვავება იყო; დღეს კი სულ სხვა შემთხვევა უდგებოდა თვალწინ: თავისივე ტოლი, მეგობარი კატო თხოვდებოდა და ესეც თავისუფლად დანავარდობდა მეგობრის სურვილთა და ოცნება-მისწრაფებათა სამეფოში. კატო ამ ჟამად მეზობლიანთსა წასულიყო, მან იცოდა, რომ დღეს ასე მოხდებოდა და განგებ თავი მოარიდა.

— კატოს მომზადება უნდა, ანანო! საროდიოთ უპირებ ჯვარის დაწერას?—ჰკითხა ციცომ ანანოს, რომელიც ოთახში ფუსფუსებდა და იქაურობას ალაგებდა.

— რაღას მოვუცდი, გენაცვალე? ერთი იმ ორიოდ გროშს უნდა თავი მოვუყარო და წავიდე ს—ში, ეგება, სკივრი და მაფრაშა ვიყიდო.

— მეც ხუთი თუმნით დაგადგები, მეტი არა მაქვს ეხლა და მერე, თუ კიდევ საიდგანმე ღმერთმა მომცა, მაგას არ დაგაჯერებ. ანანო არ მოელოდა ამ წყალობას.

— უი დამიდგეს თვალები! რას მეუბნები მაგას?.. შენ რაღა ფული გეთხოვება?.. თვითონ შენ გასათხოვარი ხარ და, ვინ იცის, როგორ დაგჭირდეს? განა ეს კი არა კმარა, რომ შენი ხარჯით გვინახავ ამდენ ხალხს? ციცო თავის გარემოების გახსენებაზე დაღონდა.

— ხუთი თუმნით შორს ვერ წავალ, ჩემო ანანო, თუნდ მქონია, თუნდ არა. ჯერ კიდევ მეგულება ორიოდ გროში და მერე რასაც დრო მოიტანს ის იქნება,— დაუმატა ნაღელიანად ქალმა.

— ოჰი, ჩემმა სალოცავმა, წშინდა გიორგიმ გა-

ღირსოს, შვილო, ყოველი სიკეთე და გაგაბედნიეროს!— გააპყრო დედაკაცმა ხელები.

კატოს ნიშნობა ნახევარ სოფელსაც არ გაუგია. რაკი ნეფიანი აქვე იყვნენ, უცბად მოვიდნენ ანანოსთან, რომელიც, რასაკვირველია, მომზადებულიყო გემრიელი ვახშამით.

ციცომ კატო მორთო, მოხდენილი საპატარძლო მოუსვეს მიხას გვერდით. სუფრის თავში, საპატიო ადგილზე გადაიწვიეს ციცო.

კატო იღიმებოდა, ყველას ალერსით უყურებდა, მაგდანა და ანანო კი გათამამებით ხანდისხან ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ღვინის სმაში. საპატარძლოს წინ სადედამთილომ დააწყო საკაბე, ლეჩაქი და აბრეშუმის მოსახვევი, თვითონ თავზე მოიხვია წითელი ბაღდადი, წინ წამოდგა და თავის კოწმაწით დალოცა შვილი და რძალი, მაგდანას თავში ასვლოდა ღვინო. სოფლიდგან დაეძახნათ აგრეთვე ორიოდ საპატიო კაცისთვის, რომელნიც გამხიარულებულიყვნენ, მაგრამ პირველში ციცოს ხათრით ვერა ბედავდნენ სიმღერას, ციცო მიხვდა და გაუწყრა ამ მოხათრებაზე.

— როგორ? ასეთი ბედნიერება მოსდგომია ანანოს სახლს და განა კიდევაც არ უნდა იმღეროთ? ეგ როგორ შეიძლება? წარმოსთქვა ციცომ.

იქ მყოფთ იამათ ახალგაზდა ქალის ასეთი სიტყვები და წუთს გაისმა სიმღერა, მაყრული, რომელმაც ბევრი სოფლელი გოგო და ბიჭი მოაგროვა ანანოს ჭდეულთან. მათ შორის მანდილოსნებიც იყვნენ და სარკმლებიდგან და ჯიჯიტანებიდგან უპვრეტდნენ დანიშნულებს.

ვახშამმა გათენებამდის გასტანა. მარტო მამლიყიულისას დაიშალნენ სტუმრები.

V

შემოდგომის სუსხმა დაჰბერა, ბუნებას ელფერი შეუცვალა, ბალახმა ზაფრა იკრა, ხეები დაღონდნენ, ზამთრის მოლოდინით სასოწარკვეთილნი ირხეოდნენ, ძირს ისროდნენ გაყვითლებულ ფოთლებს. მდინარემ მოუმატა ზხუილს და ისედაც კამკამა წყალი კიდევ უფრო დაიწმინდ-გამჭვირვალდა. თევზები ფართხალებდნენ ქვებსა და ქვებს შუა, ბაყაყებს ხმა ჩაეკმინდათ, თითქო სადღაც მიმალულიყვნენ. წისქვილის ქვები მეტად გრიალებდნენ, ხმა-მაღლა ეძახოდნენ ხალხს, აჩქარებდნენ, მოეტანათ ზამთრის საზრდო დასაფქვავად. ვისაც კი ვენახი ჰქონდა, ყველა მოსდებოდა ვაზებს და მხიარულის სიცილ-ხუმრობით ავსებდნენ გოდრებს ყურძნითა.

მაგდანასაც რთველი გაეჩაღებინა, მიეწვია მძახლიანი. ციცო არ წასულა, გული არ მისწევდა სამხიარულოდ, შემოდგომის დაყურუსებული, ღრუბლიანი დღე სევდებს უმრავლებდა. ანანოს ჭდეული ცივი და უფერული მოსჩანდა. ორი კვირის შემდეგ კატოც წავა თავის ოჯახში, ციცო კი დარჩება მარტოდ. კარზე სიარულიც აღარ შეეძლება, თოვლ-ნამქერი ჩაჰკეტავს ოთახში.

დგებოდა სუსხიანი ზამთარი და აგონებდა ციცოს იმ დროს, როდესაც დიდედას და პაპასთან ცხოვრობდა, თვალწინ უდგებოდა აგიზგიზებული ბუხარი და ყარამან ყათილის რაინდული მოქმედებანი.

— ღმერთო! რაღას ველი შემდეგში? ნუ თუ ყოველივე უკვე არ ჩაინთქა და არ გაჰქრა?..—შესძახა ციცომ კვნესით და ცრემლით დანამული თვალები მოიწმინდა, მაგრამ ამ დროს გაახსენდა ელენეს წერილი, რომელიც მაშინვე ამოიღო ყუთიდგან და დაიწყო ხარბად

კითხვა, მისმა შინაარსმა კვალად დაამშვიდა, კვალად დაიმედიანა, წელში ამაყად გასწორდა, თითქო მოემზადა აწმყოსთან საბრძოლველად. ციცო ჩაუჯდა საკერავს, კატოს მზითვის მომზადებაში ჩაერია, გადასწყვიტა აღარ ჩაფიქრებოდა გარემოებას, არამედ ეკერა, ეშრომა და წიგნები ეკითხა. ფულად ორმოც თუმნამდე დარჩა. სოფელში ბევრი არა დასჭირდება-რა, გაზაფხულამდის ეყოფა. მერე კი ელენე მოვა და სხვანაირად შესცვლის ცხოვრებას. შემდეგის მოსაზრებით ხშირ-ხშირად ანუგეშებდა თავს ახალგაზდა ქალი. გადასწყვიტა გამოეწერა ჟურნალები, გაზეთები და ასე გაეჩანჩალებინა დრო.

დადგა გიორგობისთვეც. მაჭარი ადუღდა ქვევრებში და ხალხმაც შეჰქნა ჟრიამული. ზოგი წირვას ემზადებოდა, ზოგიც ქორწილს. ხშირად გაუთენებლივ გზიდგან მოისმოდა მაყრული.

ანანო და მაგდანაც ფაცა-ფუცში იყვნენ. ანანო ოცდა ათ თუმნამდის მოუყარა ფულს თავი, ოცი თუმანი დაკუჭა სიძისთვის და დანარჩენით ქალს მზითევი გამოუწყო.

ციცოს მეტად ეხალისებოდა კატოს მორთვა და მართლაც ძალიან შვენოდა პატარძალი. თეთრი ფარჩის კაბა მეტად უხდებოდა, დაბასმული ლეჩაქი გადაჰფარებოდა ბეჭებზე და პირველად თავდახურული ძალიან ლამაზი მოსჩანდა. ციცო საყდარშიაც წაჰყვა კატოს, ჯვარის წერის დროს გვერდით ამოუდგა. მწყობრი გალობა, გაჩაღებული ეკლესია და მეფე-პატარძლის აღტაცებული სახეები მეტად მიმზიდველად აჩენდნენ ქორწინებას ციცოს თვალში. ესეც იღიმებოდა და ოცნებით გადადიოდა განუსაზღვრელ მომავალში, რომელიც, ვინ იცის, რას უმზადებდა?

— გაკურთხოთ უფალმა!—უთხრა მოძღვარმა ახალ ჯვარ-დაწერილებს, ხალხი მიინძრ-მოინძრა.

— ჩამო! ჩამო!—იძახოდნენ აქეთ-იქით.

კარის ბჭეში გაპრიალდა წყვილი ხანჯალი, რომლებიც ჯვრად გახიდულიყვნენ. როგორც იყო სივიწროვეს თავი დაახწია ხალხმა და კარებთან შემოსძახეს მაყრული. დამბაჩაც დაიცალა.

ნეფე-პატარძალი დაბრუნდნენ სახლში, სადაც ელოდათ გაშლილი სუფრა, გაგრძელდა ისევ მხიარულება, სიმღერა, ცეკვა და თამაში.

პური ჭამის შემდეგ წაიყვანეს კატო, ანანოც გაიწვიეს. ციცოს თუმცა ეხვეწნენ, მაგრამ არ წაჰყვა. აქ ანანოს სახლში თავს მოვალედ სთვლიდა, მხიარულებაში მონაწილეობა მიეღო, მაგრამ იქ, სხვაგან კი გარემოება ნებას არ აძლევდა. ღვთის მადლით კატო შორს არ წასულიყო და მოასწრობდა მის ნახვას.

გაილია გიორგობისთვე. გაბატონდა ზამთარი. ბუნება თეთრ სუდარაში გაეხვია, ასტყდა კორიანტელი და მუხლამდის დადებული თოვლი მარტო ხანდისხან გაპირვებით იტკეპნებოდა ტყავში გახვეულ მგზავრისგან.

ანანოს ჭდეულს სარკმლებამდის მისდგომოდა ნამქერისგან მიყრილი თოვლი და მაგრა მოკეტილი კარი მარტო ხანდისხან იღებოდა წელში მოხრილ თითიკასგან.

ბუხარში ცეცხლი ენთო, მას მისჯდომოდა ციცო და გაჩქარებული ჰკერავდა, თითქო ეშინოდა მარტოდ დარჩენისა, დამძიმებულის გულით ხანდისხან გამოიხედავდა სარკმელში და გარეთ ერთგვარ ჩამოტირებულ ბუნების მნახველი, უფრო მეტად ღონდებოდა. ოთახში ქალებს არ ილევდა, ყოველ მხრივ ცდილობდა, მიეზიდნა ისინი. მიზეზად მოიდებდა ბუმბულის რჩევას, ან სხვას რასმე და მიიწვევდა; ქალებიც მოუსხდებოდნენ ბუხარს და მოჰყვებოდნენ აქეთურ-იქითურს.

კატოც ხშირად მოდიოდა, ეს მეტად კმაყოფილი სჩანდა. ოჯახს შესტყობოდა ამისი შესვლა, მაგდანა აფა-

სებდა კატოს გემოვნებას და თვითონაც რძლის სურვილების შესაფერად იქცეოდა.

— გენაცვალეთ, ტყუილად კი არ გაიზარდა ბატონიანთ სახლში... რაც იქ უნახავს და უსწავლია, სულ თავის სახლში შეიტანა იმ დედმამა-განათლებულმა.

— ვინ იტყოდა, რომ გოგოობაში ისეთი გაპეწენიკებული, ასეთს სარისტს გამოიჩენდა!..—ისმოდა სოფელში კატოზე აღტაცებული ლაპარაკი; თვითონ მაგდანასაც პირში ეუბნებოდნენ.

ციცომ კატოს გარდა სხვაგანაც დაიწყო სიარული და აღტაცებაში მოიყვანა სოფელი. ყველა თვალებში შესცეცებოდა, ყველას სანატრელი სტუმარი შეიქნა. ზამთრისთვის ბეგარად დაიდვეს, კომლს თვითო ურემი შეშა მოეტანა უფასოდ და, როდესაც ციცომ საფასური შეაძლია, იწყინეს.

— დალოცვილო, ჩვენი მამა-პაპა თქვენი ოჯახის სამსახურში დახოცილა და რა დიდი რამ მოხდება, რომ თითო ურემი შეშა ჩვენ თვითონ გითავაზოთ?

— არც ციცო რჩებოდა დავალებული. ბავშვებს ასწავლიდა წერა-კითხვას, ბიჭებს უკერავდა ახალოხებს, გოგოებს მოდებზე კაბებს უჭრიდა და ისე იმადლიერებდა ხალხსა.

ამის მხრივ მცირე სამსახურს ისინი გარდამეტებულად იღებდნენ და უმადლიდნენ. ციცო წიგნებსაც გულმოდგინედ კითხულობდა. მათში ამოკითხული გმირები გარს ეხვეოდნენ და მოსვენებას არ აძლევდნენ. მათ შენატროდა ციცო, უნდოდა თვითონაც ერთ-ერთი მათგანი გამხდარიყო, დასდგომოდა ხალხს სათავეში და გაჭირვებულთათვის ცრემლი მოეწმინდა. მაგრამ როგორ? ვაი რომ ყოველ მხრივ ფრთები შეჭკვეცოდა, პირიქით სხვისი შესაბრალებელი გამხდარიყო, თუმცა სურვილები და მისწრაფებანი კი ბუმბერაზ მთას ზედ წვეროზე ევლებოდნენ.

VI

გაზაფხულმა კვალად შესცინა მათ, ვინც გულით თანაუგრძნობდა. ციცოც გამოვიდა კარზე, იყნოსა ჰაერში დატრიალებული სითბო; გაფაციცებით დაუწყო ცქერა მწვანე მოლს. ტრიალებდა ცხოვრების ჩარხი, წუთს არ ჩერდებოდა და თან მიჰქონდა ავი და კარგი. ბევრმა ცრემლი შეიშრო, ბევრმა სიხარულის ფიალა შესვა, მრავალი კიდევ ეპირებოდა ჰეპელასავით ფრთების ფრიალს, მაგრამ ამათ აღარ ეკუთვნოდა ციცო, რომელსაც ფრთები შეტუსოდა და დაუღონოებოდა, თუმცა ახალგაზდა გულმკერდი მაინც ანგარიშ-მიუცემლად უძგერდა.

მშვენიერი სანახავი იყო გაზაფხულზე სოფელი. ერთის მხრივ თითქმის შემალულიყო ხშირ მუხის ტყეში, რომლის თვითეული ხე თავისებურ არსებობას თამამად იცავდა გამჭვირვალო მჩატე ჰაერში და მკაფიოდ, ცხოვლად იხატებოდა. ტყეში აქა-იქ მიდიოდა დაქნილი ბილიკები, ზოგან განიერდებოდა, აჩენდა კეკლუცებით მოქარგულ ვაკეებს; შემდეგ კი ხეები ისევ უახლოვდებოდნენ ერთმანეთს და თაღებად იკვროდნენ. ადგილ-ადგილ ნაჯის სიმსხო წყარო მოსჩქეფდა და უმასპინძლდებოდა ვულგახურებულ მუშას. მეორეს მხრივ მინდვრები იწვეოდნენ მშრომელ მარჯვენას და ფიანდაზად წინ ეშლებოდნენ, რათა წლიური საზრდო არ დაეშურათ მათთვის. ჯეჯილზე - დაჰქროდა ცივი ნიავი; მზე ზოლებად შლიდა სხივებს; დრო და დრო ცაც მოიხუშებოდა და აპკურებდა დედამიწაზე გამაცოცხლებელ ცვარებს, როგ ღვთის თვალი შიგ ჩაესახა.

ციცო გაგარეულდა, მთელ დღეებს ტყის ბილიკებზე ატარებდა, დადიოდა და ოცნებაში შესული, იღიმე-

ბოდა, უნდოდა, მუდამ ბუნებასთან ყოფილიყო, თავი პატარა ცხოველებში გაერია.

— ღმერთო, მართლადაც რა კარგია სიცოცხლე! — შესძახა, ქალმა რომელიც მაღლობიდგან ძირს ბილიკზე ჩამოდიოდა, ხელში წიგნი ეჭირა; როდესაც მიუახლოვდა კლდეს, საიდგანაც ცვარებად გროვდებოდა ფოთლებზე წყარო და შემდეგ ისევ წვეთ-წვეთად ძირს ჩამოდიოდა, თითქო ცრემლად იღვრებოდა, ქალი შედგა და მიაჩერდა.

— ამბობენ აქ ერთმა ახალგაზდამ თავი მოიკლა უიმედო სიყვარულისგანო, თავი შესწირა ერთ არსებას მაშინ, როდესაც აღსავსე იყო სიცოცხლით, გონიერებით, ღონით? ეს ხომ შეცოდებაა ბუნების წინაშე? ეს ხომ სისუსტეა ადამიანისაგან?

ქალმა კვალად თვალი მოავლო გარემოს. ბუნებაში ასე არა ხდება: ერთი საგანი მეორეს ასაზრდოებს, ღონეს აძლევს; შეერთებული, გაძლიერებული წარმოადგენს ძალას, რომელიც იმონებს და კი არ ანადგურებს.

ქალის სახეზე გამოკრთა ზიზღი წარსულის მიმართ. მწყრალად გადაატრიალა თვალები, თითქო უეცრად განიცადა ყოველივე: კერძო, არავისთვის გამოსადეგი ცხოვრება, შევიწროებული დიდედა, ულონო, უფლებებს მოკლებული. მეტად შეეცოდა, მაგრამ ეს მოგონებანი მწვავად აღარ მოხვდნენ გულს და კვალად გონება შეაჩერა სიყვარულის საკითხზე.

ეს გრძნობა რაღაც უცხო ძალა იყო ციცოსთვის და უნდოდა აქვე, ამ წყაროსთან გაერჩია და მიხწეოდა მის მნიშვნელობას.

— სიყვარული სიგიჟეა! სისულელეა! ვნებაა! ბევრჯელ გაუგონია ციცოს. რაც უნდა ყოფილიყო, დანამდვილებით კი იცოდა, რომ ეს გრძნობა ბევრ მსხვერპლს თხოულობდა და იწირავდა. ქალს თვალწინ წარმოუდგა

სიყვარულისგან გატანჯული სვიმონა, ელენე, კატო, რომლის გაბრწყინვებული თვალები ფარულად ეთაყვანებოდნენ მიხას.

ციცომ მოიხსნა ბეჭებიდგან შალი, გაშალა იქვე ხის ქვეშ და დაჯდა. უნდოდა დაესვენა და შემდეგ წასულიყო შინისკენ. ოცნება კვალად მოეჯარა. სიომ დაუბერა, ფოთლებმა გაიშრიალეს. ტყემ გაიხმაურა შორს სადღაც, თითქო ხის ტოტებმა შეჰქნეს ლაწა-ლუწი... ქალმა მოიხედა და დაინახა ორი ახალგაზდა ყმაწვილი კაცი, რომელთაც ცხენები ფრთხილად მოჰყავდათ ვიწრო ბილიკზე. ქალი შეკრთა, უნდოდა მორიდებოდა მათ, მაგრამ გვიანი იყო ადგილიდგან დაძვრა. მან ვითომ ვერც კი დაინახა მომავალნი, გაშალა წიგნი და ჩაჩერდა.

მგზავრები მივიდნენ წყაროსთან, გააჩერეს ცხენები. ეტყობოდათ თვალი მოსტაცათ მარგალიტების ელვარებამ. ერთი მათგანი ჩამოხტა ცხენიდგან, მივიდა წყაროსთან და პეშვი მიუშვირა, მეორემაც მიბაძა; გაჩერდა ერთ ადგილს და ხანდისხან ალმაცერად იხედებოდა შავებში მოსილ ქალისკენ, რომელსაც ლოყები შეეწითლდნენ და ტყის ფერიად მოსჩანდა. შემდეგ ხელი წაჰკრა ამხანაგს, მან მოიხედა და გაიღიმა. ამათ კარგა ხანს იტრიალეს, თითქო აქაობას ათვალიერებდნენ.

— რა ადგილია!—აღტაცებით შესძახა ერთმა და გრძელ ულვაშებზე ხელი გადაისვა.

— სამოთხეა!—მიუგო მეორემ, როდესაც გული იჯერა წყლით, მოტრიალდა და ორივენი ისევ შესხდნენ ცხენებზე. ესენი გამოწყობილიყვნენ ევროპიულად, პალტოები მხარზე გადაეკიდათ; მაღალი, მუხლებამდის გამტვერიანებული წაღები ამტკიცებდნენ, რომ შორიდგან მოდიოდნენ. ციცომაც ფარულად გახედა მგზავრებს და ისევ თავი ძირს დახარა. ერთხანს იტორტმანეს კიდევ ახლად მოსულებმა და გასწიეს თავიანთ გზაზე. ესენი

თვალს მიემალნენ, როდესაც ციცო წამოდგა, გაიბერტყა კაბა, წამოისხა შალი და დაეშვა ძირს. თან ფიქრობდა, თუ ვინ იყვნენ და საიდგან მოდიოდნენ ეს ახალგაზდანი. ერთი მათგანი მეტად მიმზიდველი მოსჩანდა, მისი ფერმიტეტკილი სახე, ცეცხლით სავსე თვალები შეუმჩნეველნი არ დარჩნენ ქალს.

ციცო კარგა ფიქრების შემდეგ ისევ გადავიდა თავის საკუთარ ოცნებაზე და სოფელშიაც შევიდა, რომ ამის სახეს კვალად გაოცება დაეტყო; ახალგაზდები ცხენებიდგან გადმომხტარიყვნენ და გაცხარებით რაღასაც ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს.

ქალი მიუახლოვდა მგზავრებს. ამ დროს ერთი მათგანი დაწინაურდა და წამოვიდა.

— უკაცრავად, ქალბატონო! ცოტა მოითმინეთ! თქვენთან ერთი სათხოვარი გვაქვს,—წარმოსთქვა მან კრძალვით და გაჩერდა ქალის წინ ქუდმოხდილი.

ციცო შედგა და გაოცებით შეხედა.

— რა გნებავთ?— ჰკითხა.

— უეჭველია, თქვენ აქა ცხოვრობთ?

— დიახ.

— შეიძლება, გვიბრძანოთ, სადა სდგას თავადი როსტომი?

— აივერა იმისი სახლის სახურავი მარჯვნივ, რო იყურება! იქ მიბრძანდით!—უთხრა ქალმა და თითით ანიშნა.

— გმადლობთ!

— არაფერს,—უპასუხა ციცომ და წავიდა. ყმაწვილი კაცები დიდხანს იდგნენ და შეჰყურებდნენ მიმავალს.

— რა ქალია!—შესძახა ილარიონმა და მივიდა ამხანაგთან, რომელიც ხმას არ იღებდა. მისი სახე რაღაც თრთოლვას აეტანა და თვალებში წყალი ჩასდგომოდა,

მოუსვენრად იყურებოდა იმ მხარეს, საითაც გაუხვია ქალმა.

— რაღას უყურებ, გენო? წავიდეთ რაღა!—მოისმა ამხანაგის ხმა. გენო არ იძროდა.

— რა დაგემართა, კაცო? დამუნჯდი, თუ რა არის? რა ქალების ხამი შენა ხარ, რო ანგრე შეკრთი? ეგ ერთია და სხვა ხომ ათასი ყოფილა?—გაიმეორა ილარიონმა ღიმილით და თვალი უყო ამხანაგს, რომელსაც სახე გაუბრწყინდა. ესენი გაემართნენ როსტომისკენ.

VII

მეორე დღეს ციცომ კვლავინდელზე გვიან აიწია ლოგინიდგან. ფიქრები არ ასვენებდნენ. რავდენჯერმე ესიზმრა გუშინდელი მგზავრები, რომელთ სახის მეტყველობა, გარეგნობა კარგად ჩარჩა თვალში.

დღეს ისინი როსტომისას არიან. თითიკამ ამბავი შემოუტანა, რომ როსტომს დიდი კაცები ეწვივნენ სტუმრად, მასპინძელს ძალიან გახარებია მათი მოსვლა და დეკეული დაუკლავსო.

ციცომ იცოდა, რომ როსტომი ადვილად არ გაიმეტებდა დეკეულს და ცნობის მოყვარეობა გაუორკეცდა. ძალიან მოუნდა ამ ჟამად როსტომისას ყოფნა, მაგრამ რაგვარად? მეტად უხერხულად ეჩვენა ამ აზრის შესრულება მეტადრე მაშინ, როდესაც ამდენი ხანი იყო, რაც იმათ ეზოში ფეხი არ შეედგა. ციცო წამოდგა ზეზე და ზარმაცად დაიწყო ტანისამოსის ჩაცმა, უგულოდ უყურებდა გარშემო ყველაფერს და თითქო კიდევაც ეზარებოდა ცხოვრება, მაგრამ უეცრად სახე გაუბრწყინდა, თვალებმა მაცდურად გაიელვეს; ახალგაზდა ქალმა შიშველი ფეხი დაადგა დედამიწაზე, მიუახლოვდა სარკეს და ჩაიხედა. გაშლილი თმა ხუჭუჭებად ჩამოსწეწოდა. ციცომ

კვალად გაუღიმა სარკეში თავის თავს, ამაყად გასწორდა, უკან გადააგდო თავი და სარკეზე თვალები გააჩერა; პატარა სარკმლიდგან შემოქდგარი მზის შუქი შარავანდედად თავზე დასდგომოდა. ქალმა მკლავები გაიწვდინა და იწყო ნაზად ზმორება, მის თვალებს მაინც არ აკლდებოდა ელვარება, თავს ღონივრადა გრძნობდა, მარტო ამ წუთებში შეიგნო, რომ ესეც არსებობდა ქვეყნად.

— კნიაჟნა შინა ბრძანდება? — შემოესმა ამ დროს გარედგან ხრინწიანი ნაცნობი ხმა. ამ ხმაზე ციცო შეკრთა და სახეში ალმა აჰკრა.

ოთახში შემოვიდა ბარათით ხელში თითიკა. ციცომ გამოართვა და საჩქაროდ ჩაიკითხა:

„ციცო, დღეს უეჭველად მოდი მთელის დღით ჩვენთან. სტუმრები მყვანან, მარტო ვერას გავხდი და იმედი მაქვს ხელს მომაშველებ საქმეში. შენმა სიცოცხლემ ძალიან მაწყენინებ, თუ უარს მეტყვი. გელი. შენი ძალუა ნატალია“. ციცომ თვალები მიაშტერა სივრცეს.

— ბიჭი პასუხს ელის, — მოაგონა ამ დროს თითიკამ.

— გიახლებით-თქო, — ოდნავად ჩაილაპარაკა ციცომ.

ქალის არსებაში თითქო რაღაც ბრძოლა ატეხილიყო. ერთის მხრივ ეძნელებოდა სტუმრებში ჩარევა, მეორეს მხრივ ძალიან უნდოდა, გაეცნო ახლად მოსულები.

ციცომ ამოიოხრა; ტუჩებზე შეუთამაშა ღიმილმა, რომელიც არა ჰგავდა წინანდელ კმაყოფილ, ამაყ ღიმილს, არამედ ხატავდა უფრო დაცინვას, სიმკრთალეს. ციცო იტანჯებოდა სხვა-და-სხვა ფიქრებით, ვიდრე როსტომისას წასვლის დრო არ მოვიდა. ქალმა გასწია. კვალად თვალწინ გაეშალა მშვენიერი ეზო, მჩქეფარე რუ. ისევ ის წინანდელი სურათი, ისევ ის ტურფა ხატება! ცვლილება მარტო თვით ციცოშია; ამისი შავებ-

ში მოსილი ჰაეროვანი ტანი და დინჯად გამომყურე სახე არა ჰგავს ამ მოლზე ოდესმე მორბენა ლგოგონას, რომელიც წინ მიუხტოდა ხოლმე მოხუცებულ დიდედას. მაგრამ თითქო როსტომის ეზოც დაყურუსებულა და აღარ ისმის ელენეს ზარიანი, წკრიალა ხმა. მარტო ხანდისხან გრგვინავს ომახიანად შემოძახილი ბრძანება როსტომისა და მოსამსახურეები შერბი-გარბიან. ციცო შორიდგანვე არჩევს აივანზე გუშინდელ მგზავრებს. ნატალიამ დაინახა თუ არა მიმავალი ქალი, გამოეგება ეზოში მხიარულის სახით და მოეხვია.

— მადლობაა ღმერთსა! გაბედე და მოხვედი.., მეგონა, კვლავინდებურად უარს შემოთვლიდი!—ამ სიტყვებით ნატალიამ ხელი მოჰკიდა და აიყვანა აივანზე.

— გთხოვ იცნობდე, თავადი ევგენ ბაზიშვილი, ჩემი ბიძაშვილი. ესეც ამისი ამხანაგი ილარიონ ფანდურაძე!.. ენიაჟნა სიდონია სარიდანიშვილი,—წარმოსთქვა ნატალიამ და გააცნო ერთმანეთს ახალგაზდანი. ყმაწვილმა კაცებმა მოწიწებით თავი დაუკრეს, ციცომ ხელი ჩამოართვა ორივეს და ხმა-ამოუღებლად დაჯდა დივანზე, თან ღელავდა და ცდილობდა დამშვიდებულიყო. ამის ბედზე როსტომი რაღაც საყურადღებო ამბავს უამბობდა სტუმრებს, რომელნიც გულმოდგინედ უსმენდნენ და ქალიც თანდათან გონებას იკრებდა.

მალე დიასახლისმა აცნობა, რომ სადილი მზად იყო. ციცოს გვერდით მოუხდა ჯდომა გენოს. ქალმა ვითომც არ შეიმჩნია, ღიმილით პასუხს აძლევდა ყმაწვილ კაცს, რომელიც ცდილობდა მასთან ბაასს და თანაც სთავაზობდა საჭმელს. ციცო თანდათან იშორებდა მორცხვობას და თავისუფლად სუნთქავდა. გენო აკვირდებოდა ციცოს მშვენიერ სახეს და ეშხში მოდიოდა; ძალას ატანდა ღვინოს. ამისი გაცრეცილი ფერი, მაგრამ სახის გაწყობილი ნაკვთები და ქვეშ-ქვეშ გამომყურე შავი თვალები

დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ ციცოზე, ილარიონს კი უფრო გულუბრყვილობა ეტყობოდა; ამისი გაჟინჟღილებული სახე უფრო მეტ სიცოცხლეს აჩენდა, მაგრამ ციცოს პირველი უფრო მოსწონდა.

ციცომ გაიგო, რომ გენო გამოჩენილ, დამსახურებულ გენერლის შვილი იყო; ამის მამას „რევაზს არა ერთხელ დაასახელებდა ხოლმე პაპა. ბევრი ვაჟკაცობა და გულადობა გაუგონია იმისი და როსტომიც დიდის პატივისცემით ექცეოდა გენოს; ცდილობდა მთელი თავისი მჭერმეტყველობა, თუ მასპინძლობა დღეს გამოეჩინა.

— გამხიარულდით, თქვენი ჭირიმეთ, გამხიარულდით! — გაიძახოდა როსტომი და უხვად აზიდვინებდა წითელ ლალივით ღვინოს. ნატალია თვალს არ აშორებდა გენოს და ციცოს. ცხადად ატყობდა თავის ბიძაშვილს, რომ მოხიბლულიყო ახალგაზდა ქალით და გულში უხაროდა. კარგად ახსოვს გუშინ როგორის გულმოდგინებით უსმენდა, როდესაც ნატალია უაჭბობდა ციცოს ცხოვრების ამბავს.

— საოცარი ქალი ყოფილა! მაგ მშვენიერებასთან მაგისთანა მორჩილი ხასიათი და მტკიცე! — გაიძახოდნენ ერთხმად გენო და ილარონი. ნატალიამ აღუთქვა ხვალ მოეყვანა ციცო და გაეცნო მათთვის. გენოს აღტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა.

— სწორედ ღვთის წყალობა იქნება ციცოსთვის იმდენ ტანჯვის შემდეგ, რომ ეს მოხდეს! — ფიქრობდა ნატალია, მაგრამ მეორე მხრივ, რომ წარმოიდგენდა რევაზის მედიდურად გამომყურე სახეს, ეს ფიქრები უსუსტდებოდნენ.

— ბუნების შვილია, მაგას ჯერ არ მიჰკარებია ცხოვრების ხელი. რა საშინელი განსხვავებაა ქალაქელ გაქსუებულ ქალებსა და ამის შორის? — ეუბნებოდა აღ-

ტაცებული გენო ილარიონს სადილის შემდეგ, როდესაც სუფრიდგან წამოიშალნენ და გამოვიდნენ ეზოში.

— გენო, დამიჯერე, შემთხვევას ნუ დაჰკარგავ! ეგ ქალი ასლი საშენოა და ხელი ჩასჭიდე! სხვა რა გინდა? ლამაზი, უმანკო, გონიერი! შეძლება ხომ შენა გაქვს და მშვენივრად მოხვალთ!

— არა თუ!—ჩაილაპარაკა გენომ და კმაყოფილებით ხელი გადისვა ულვაშებზე.

— ბევრი ქალი მინახავს, მაგრამ მაგისთანა კი არც ერთი. რაღაც უმანკოება და იშვიათი სათნოება ეხატება თვალებში,—განაგრძო მან.

— გეუბნები და...

გენო გაჩუმდა. შემდეგ მოიხედა და დაინახა ციცო, რომელიც ჩაფიქრებული იდგა პატარა ხესთან. ამან საჩქაროდ გასწია მისკენ.

— რას შინჯავთ, კნიაჟნა?—ჰკითხა თავაზიანად ყმაწვილმა კაცმა და ალერსით მიაჩერდა ქალის ჟუჟუნა თვალებს.

— ძალიან მომეწონა ეს ხე... მინდა, მის დაყვავილებულ ტოტს მივწვდე,—უპასუხა ღიმილით ციცომ.

— მშვენიერია განმარტოებული რომ არ იყვეს,— განაგრძო გენომ.

— მეც იმიტომ ვეტანები. ეს უფრო თავისუფლად სარგებლობს წმინდა ჰაერით, ვიდრე ის პატარა, ვიწრო ტანიანი ცაცხვები, რომლებიც ერთი-მეორეს ჩრდილავენ.

— როგორც გეტყობათ, თქვენ გიყვართ მარტოობა?

— ძალიან.

— ჩვენი ქალაქის ქალები კი ისწრაფვიან იქ, სადაც მრავალფეროვანი სანახაობანი თვალებს უჭრიალებენ. თეატრი, ბალი, დარბაზობა და სტუმრობა მათი მოთხოვნილებაა.

— მე კი მალე მომწყინდებოდა ყველა ეგ,—ჩაილა-

პარაკა ქალმა და მოსწყვიტა ფოთოლი. გენო აღტაცებაში მოდიოდა ციცოს ლაპარაკით. მზად იყო, ამ წუთსვე მუხლზე დაცემულიყო, წარმოეთქვა მხურვალე მწვავი სიტყვები სიყვარულისა, მაგრამ ქალის თავშეკავებული მედიდურობა ვერ აბედვინებდა, აფრთხილებდა. ამიტომ არჩია მოეცადა, აჩქარებით საქმე არ წაეხდინა. ილარიონიც ასე ურჩევდა.

VIII

აღტაცებული გრძნობა მოსვენებას არ აძლევდა გენოს; თვალი მოჰკრა თუ არა ციცოს, მაშინვე მოიხიბლა. როგორც კი მივიდა გუშინ როსტომისას მაშინვე დაუწყო ნატალიას ლაპარაკი ამ სოფლის შესახებ და სხვათა შორის უამბო, როგორ ნახეს ამან და ილარიონმა წყაროსთან ტყის მშვენიერი ფერია. ნატალია იცინოდა ამის გაგონებაზე; მიხვდა, რომ ეს ფერიად დასახული არსება ციცო უნდა ყოფილიყო და თვითონაც ერთიორად გაუზვიადა მისი ღირსებანი. გენოსთვის საჭირო აღარ იყო ციცოს ქება, თვითონაც კარგა ხედავდა. პირველსავე შეხვედრაზე ალღო აეღო და თავისი გრძრობანი მისთვის გაეწონებინა. გენოს ხშირად მოუხდებოდა ხოლმე ლამაზ ქალებთან შეხვედრა, მათთან დაახლოვება, მეგობრობა, მაგრამ წინად ყველა ეს ხდებოდა ადვილად, შეუმცნეველად, დაუბრკოლებლივ. გენო თვრებოდა ცხოვრების სიტკბოებით და ერთს ვარდს მეორეზე მალ-მალ სცვლიდა. ამის მიმზიდველ სანახაობას, შეძლებას, მოხერხებულ სიტყვა-პასუხს, ტკბილი ენებიო აღსავსე ჩურჩულს არა ერთი ქალი გაუბრუებია, მაგრამ გენო თავს არ იწუხებდა ერთგვარობით და ცდილობდა შთაბეჭდილებანი გაესხვაფერებინა. ბავშობიდანვე ბედი სწყალობდა. თუმცა დედა ადრე დაჰკარგა, მაგრამ მზრუნველი,

ესიყვარულე მამა არ აგრძნობინებდა უდედობას, დაუ-
ურდა მომვლელ ქალებს. მასწავლებლები გენოს თავს
ულებოდნენ და ცდილობდნენ ყოველ მხრივ უზრუნველ
ყოთ.

გალაღებული გენო თანდათან იჩენდა თავნებობას
ა გარშემო ყველას იმონებდა. თუმცა სწავლა არ ეძნე-
ებოდა, მაგრამ, როდესაც ტოლ-ამხანაგებში დროს
ტარებდა, მაშინ უფრო კმაყოფილი იყო. გენოს სასწავ-
ებელში შესვლა არ გასჭირებია, თუმცა ამისი გაკვე-
ილები სიზარმაცის გამო უხეიროდ მიღონღიალებდნენ.
აკმაო იყო სასწავლებლის უფროსს, ან თვით მასწავ-
ლებლებს სჩვენებოდათ თავადი ბაზიშვილი გულზე გამწ-
ერიებულის ჯვრებით და ფულით სავსე ქისით, რომ
მწრაფლ შესცვლოდათ გუნება გენოზე და თითქმის მო-
წიწებითაც დაეწყოთ მისთვის თვალებში ცქერა, მაგრამ
გენოს სწავლა მალე მობეზრდა. როგორც იყო ძლივს
ბიახწია მეხუთე კლასამდის და გადასწყვიტა როგორმე
ბოეშორებინა თავიდგან ეს თავმომაბეზრებელი ჯიჯინი,
გული მიუხაროდა იქით, სადაც მხიარულად გრიალებდა
მუსიკა და მშვენიერი ქალ-ვაჟნი ხელიხელ ჩაკიდულნი
ღიმილით შეჰყურებდნენ ერთმანეთს. არა ერთხელ მო-
ივანტყოფა თავი, არა ერთხელ სთხოვა მამას, გამოე-
ვანა სასწავლებლიდგან, მაგრამ მამა გაუჯიუტდა და ნება
არ მისცა.

— რა ბევრი ხანი დაგრჩენია, ბიჭო, რომ აღარ
იცდი?.. ბარემ გაათავე და აფიცერი გამოხვალ! — ეუბნე-
ბოდა მშობელი. რა თავში შემოსახლელად უნდოდა სწავ-
ლის გათავება? ვერ მოეაზრებინა გენოს. მეცნიერად
ყოფნა არ ესაჭიროებოდა, თუმცა აფიცრობა კი ეხალი-
სებოდა. მეტი ღონე არ იყო, უნდა აესრულებინა მშობ-
ლების ბრძანება და კიდევაც შეასრულა.

გენო თავმოწონებული, მუნდირში გამოწყობილი

თეთრ ხელთათმანებით ხშირ-ხშირად ამაყად გაათამაშებდა ხოლმე ქუჩაში თავის შავ მერანს, ხალხი ჩერდებოდა და უყურებდა თავმომწონე ახალგაზდას, რომელსაც შშვენოდა ახალი ტანისამოსი. წამება იყო გენოსთვის, როდესაც სამსახურის გამო უნდა წარდგომოდა რომელსამე გენერალს, თვით იმ დაბალ აფიცერსაც კი, რომელიც ცოტაოდენის ჩინით მაზე მაღლა იდგა და დამორჩილებოდა.

გენო აღტაცებული იყო, როდესაც ტოლებთან ერთად ღამეებს ათენებდა რომელსამე სასტუმროში, ბაღებში, ან სადმე საზოგადო სახლში, სადაც გენო პირველი გმირი იყო. ბევრ ტკბილ წუთებს გაუვლიათ, ბევრი უცელქია გენოს, მაგრამ აქაც დიდხანს არ გაუჩერდა გული. დანიშნულ ვადაზე მისვლამ სამსახურში, ზოგიერთა მოვალეობის ასრულება-მორჩილებამ, ზოგჯერ შევიწროებამ, თავი მოაბეზრა. უნდა ეკანკალა სადმე თეთრ მიტკლის კარავში, რომელშიაც არა ერთხელ ჩასვლია წვიმა და დასველებულა, უგემური საჭმელი, ყველა ეს ხშირად შეაყენებდა გენოს შემდეგ საკითხებზე:

— რა საჭიროა? რად უნდა ეწვალოს ასე მაშინ, როდესაც იქ, საკუთარ სახლში, ელის უხვი საზრდო, რჩეული საგარაკო ადგილები მკლავებს უშლიან თავიანთ ერთად-ერთ პატრონს? ამ საკითხებს ამაოდ არ ჩაუვლიათ და ერთ დღეს ნაყოფიც გამოიღეს. გენომ ქაღალდი მისცა მთავრობას სამსახურიდგან გაენთავისუფლებინათ ავადმყოფობის გამო. მართლათაც გენოს თანდათან ფერი ეკარგებოდა, ხდებოდა; მამაც შეფიქრიანდა, ვაი თუ მართლა ვერ შესძლოს ჩემმა შვილმა სამხედრო სამსახურიო და ნება დართო, განთავისუფლებულიყო ყოველ შემაწუხებელ გარემოებისგან.

გენოს აბით არა დაჰკლებია-რა საზოგადოების თვალში; უფრო ხელი-ხელ სატაცებელიც გახდა და ერთის

დარბაზიდგან მეორეში გულითადი, სანატრელი სტუმარი შეიქნა.

გენომ მოინდომა სამზღვარ-გარედ წასვლა; მამამაც არ დაუშალა და თავის გულითად მეგობარ ილარიონთან ერთად გაემგზავრა. ილარიონი ღარიბი ახალგაზდა, ესეც ამხანაგსავით დარდიმანდი, უკან არა რჩებოდა გენოს არაფერში და ამასთანავე ემორჩილებოდა მის ყოველსავე სურვილს, თუმცა მის მეგობრულ რჩევას არა ერთხელ დაუხსნია განსაცდელისგან გენო.

ილარიონი უფრო პირდაპირ უყურებდა ცხოვრებას. მუდამ ჯიბესუბუქი კვალში ჩასდგომოდა ყოველდღიურ მოთხოვნილებას; ნებაუნებლიედ უნდა ეზრუნა სახვალიოდ ლუკმა-პურისთვის. ეს დაბალი მოხელე იყო ერთ-ერთ დაწესებულებისა, სადაც შვიდ-რვა თუმანს ძლივს იღებდა, მაგრამ რაც გენოს დაუახლოვდა და დაუმეგობრდა, ჯიბე ყოველთვის სავსე ჰქონდა. გენოს წყალობით არა ერთხელ მიუღია უფროსებისაგან შენიშვნა, კიდევაც დამუქრებიან სამსახურიდგან დაეთხოვათ, მაგრამ გენოს მამის დახმარებით თავი დაუჭერია ადგილზე. ილარიონსაც უყვარდა ღვინო, ქალები. სამზღვარ-გარედ წასასვლელად რავდენისამე თვით სამსახურიდგან გაანთავისუფლებინა გენომ და უცხოეთში მეგობრებმა მრავალი გამოცდილება შეიძინეს. მათ გარეგნობას სულ სხვა ელვერი დაედო; მოხდენილი, გემოვნებაზე ჩაცმული გენო ყველას მოსწონდა, ქალაქში ბევრი წამბაძავი აღმოუჩნდა კიდევაც, მაგრამ გენო თავისებურობით მაინც დიდად განსხვავდებოდა სხვებისგან.

— მშვენიერი ვაჟკაცია! ზრდილობიანი, ჭკვიანი! — გაიძახოდნენ ყმაწვილი ქალები და მოხდენით, კეკლუცად თვალებსა ჟუტავდნენ გენოს გახსენებაზე, თითქო უსიტყვოთ ეძახოდნენ თავისკენ, ეჩურჩულებოდნენ.

— „რას უყურებ, ყმაწვილო? მოდი და დაგატკბობთო“, მაგრამ გენო არა ჩქარობდა, თითქო ყველა ესენი კიდეც მობეზრებოდნენ. გენოს მოთხოვნილებად გარდაექცა მოგზაურობა. ქალაქში დიდხანს ვეღარ რჩებოდა, სწყინდებოდა; მოიგონებდა ნადირობას, ან წვეულობას და გასწევდა სოფლებში, ან სხვა ქალაქებში, სწყუროდა ახალ-ახალი ადგილი და ახალი ხალხი... დასათვალიერებელიც ბევრი იყო, თუ კი გენოს ყურადღება მიიქცეოდა მათკენ. ქართლ-კახეთში და იმერეთში მისი ნათესაობა იყო და ყველგან საყვარელი, სასურველი სტუმარი იქნებოდა. აგერა სხვათა შორის გენომ მოინდომა თავისი ბიძაშვილის ნატალიას ნახვაც, მისი გარემოების დათვალიერებაც. გენო ესტუმრა ნატალიას; იამა ამ სოფლის ნახვა, მაგრამ არას დროს არ მოელოდა ამ მიყრუებულ ადგილში ციცოსთანა მშვენიერ არსების შეხვედრას. აქ დახვდა ნაპერწკალი სიყვარულისა, რომელმაც მსწრაფლ იფეთქა მის გულში. გენოს არც ერთ ქალის წინ არ უგრძნია ასეთი მოწიწება; კრძალვა და თაყვანისცემა, როგორც იგრძნო ციცოს მიმართ, თუმცა ყოფილან უფრო მშვენიერნიც. აქ რაღაც ბუნებრივი უმანკოება გამოსჭვიოდა ციცოს ყოველ ნაკვთიდგან და იმონებდა ყმაწვილ კაცს, გენოს დამონება და დამორჩილება კი საკვირველებად უნდა ჩათვლილიყო და ილარიონსაც უკვირდა.

გენომ მოუსვენრად გაატარა ეს ორი ღამე, მზად იყო მუდამ ციცოზე ელაპარაკნა ნატალიასთან, რომელმაც დაწვრილებით შეატყობინა ქალის გარემოება და განვლილი საშინელი განწირულება.

IX

მეორე დღეს თვითონ ნატალია მოვიდა ციცოს წასაყვანად.

— შვილო, შენთვის გადარეულია ის ყმაწვილი. სულ შენ ხსენებაშია. თუ რამე გითხრას, ხუმრობა არ არი, უკმეხად არ დახვდე. დიდი კაცის შვილია, მდიდარი. ქალაქში მაგის მამას პირველი ადგილი უჭირავს. მაგათ სახლში რომ შეხვიდე, იტყვი, მეფე სცხოვრობსო. ოხ, რა ბედნიერი იქნები? მაგის მეტი შვილი არ გააჩნია მაგის მშობლებს და რასაკვირველია, შენც გადედოფლებს.

ნატალია განუწყვეტლად შელაპარაკობდა ციცოს, როცა სახლისკენ მიდიოდნენ.

— ჩემ ელენეს კი არ გაეხარდება აბა! — განაგრძობდა ნატალია.

— მდიდარი, დიდი კაცი, ქალაქებში გაჩვეული, ნუ თუ ყურადღებას აქცევს ციცოს? როგორ დაიჯეროს? ციცოს გონება ბინდ-ბუნდით იბურებოდა; თვითონაც ეოსწონდა გენო, მაგრამ როდესაც ჩაუფიქრდებოდა თავისს მდგომარეობას და თავის თავს იმ მეფურ გარემოებაში ჩააყენებდა, სიზმარი ეგონა და მალ-მალ თვალებზე ხელს ისვამდა, რომ გამორკვეულიყო. ესენი მივიდნენ, გენო ღიმილით მოეგებათ. ციცო ცხადად ატყობდა გენოს თავისადმი აღტაცებას და კმაყოფილებას გრძნობდა.

— წუხელის ჩემ თვალებს ძილი არ მოსვლიათ, გონებით თქვენთან ვიყავი და ოცნებით თავს გეევლებოდით! — ეუბნებოდა ყმაწვილი კაცი ციცოს, როდესაც ესენი ბაღის პატარა ბილიკზე გაჩერებულიყვნენ. ციცოს თავი ძირს დაეხარა, ხელი გაეწვდინა ბუჩქებისკენ, რომ-

ლებზედაც აქა-იქ მწვანე კოკრებში გამოჩრეოდნენ გაშ-ლილი ვარდები.

— თქვენ იღიმებით, დამცინით!.. რა შეუბრალებელი ყოფილხართ!—განაგრძობდა გენო, თან სახე მთლად გაფითრებოდა და თრთოდა...

— სრულებითაც არა!—შესძახა ქალმა და მიიხედ-მოიხედა.

— არ დამცინით?! მაშ რა არის ეგ ღიმილი, რომელიც უსიტყვოთ ბევრს რამეს ამბობს?—ქალმა გონება მოიკრიბა, მოსწყვიტა ვარდი, მიიტანა ცხვირთან და იყნოსა მისი დამათრობელი სუნნელება. შემდეგ თავი ასწია მაღლა, დაკვირვებით მიაჩერდა ყმაწვილ კაცს.

ქალის თვალებში იხატებოდა რაღაც სიამაყე, სიდიადე.

— მართალსა ბრძანებთ, კნიაზო, მე ვიღიმები და ამ ღიმილში თქვენ შეგიძლიანთ ამოიკითხოთ მარტო გაოცება,—უპასუხა ციცომ.

— რის შესახებ?

— თქვენ გუშინ არც კი მიცნობდით, არ იცოდით ვინ ვიყავი, დღეს კი ჩემდამი სიყვარული გაწვალებთ? ასე უეცრად? ნუ თუ საოცარი არ არი?

— სულაც არა! სიყვარული არ თხოულობს დიდ დროს, სიყვარული ციური ნაპერწკალია, რომელიც ელვასავით გაჰკრავს გულში კაცსა. არამც თუ წუთები შეგიძლიანთ მთელი წელიწადები, თუნდ საუკუნოები გაატაროთ ვისთანმე და ეს გრძნობა კი არ მოგეკაროთ, მაგრამ თუ სიყვარულმა ნაპერწკალი გამოაკვესა, გულს მეტად მწვავედ მოხვდება. დღემდის რაღაც უფერული იყო ჩემი ცხოვრება, დღეს კი თითქო სულ ხელახლა დავიბადე და ვიცანი სიცოცხლის ფასი. ციცოს განუწყვეტლად შეესმოდა ეს ზეაღმაფრენი სიტყვები, ეს ტკბილი

მუსიკა და თითქო ანგარიშ-მიუცემლად ისვენებდა ამისი განაბული გრძნობა, ხმის ამოღებას ველარ ახერხებდა.

— მითხარით, შეგიძლიანთ მიიღოთ ჩემი წრფელი თაყვანისცემა თუ უწყალოდ ხელსა მკრავთ?

ციცომ ხელი მიიდო საფეთქელზე.

— მჯერა, კნიაზო, რომ მოგწონვართ, მაგრამ...— ძლივს დაილაპარაკა მან.

— მაგრამ?..

— ხვალ თქვენს გზას გაუდგებით და სიყვარულიც თან წაგყვებათ, განელდება, დაიჩრდილება ახალის შთაბეჭდილებებით. რიღასთვის იწვევთ ჩემის ‘მხრივ თანაგრძნობას, რომელიც მალე საჭირო აღარ იქნება თქვენთვის? ჩვენს შორის საერთო ძალიან ცოტაა. თქვენ ბრძანდებით ნასწავლი, განვითარებული, ცხოვრებისგან გალაღებული, მე კი ყველა ამას მოკლებული ვარ. დღემდის ამ სოფლის იქით ჩემთვის ყოველივე უცნობი და უცხოა. აბა რას გამოგადგებათ უვიცი სოფლელი ქალი? სჯობს, ისევ დავრჩეთ კარგი ნაცნობები, თქვენც თქვენს გრძნობას ჩაუფიქრდით და დარწმუნდებით, რომ მარტო წუთიერი აფეთქებაა წუმწუმისა, რომელიც მალევე ჩაქრება.

— კიდევ და კიდევ ეჭვები?.. მე დიდი ხანია გავიგე თქვენი გარემოება, კნიაჟნავ, გთხოვთ, გევედრებით, მითხარით ერთად-ერთი სიტყვა, რომ შეგიძლიანთ ჩემი გახდეთ და მთლად ჩემი არსება თქვენ ფერხთ წინ გაიშლება საუკუნოდ დასამონებლად.

ციცო უყურებდა გენოს და კვალად იღიმებოდა.

— თქვენი გავხდე?.. მე ხომ ერთი ობოლი, ღარიბი ქალი ვარ?..—წარმოსთქვა კვალად ციცომ, სახე დაუნაღვლიანდა და გვერდზე გაიხედა.

— კმარათ!- შესძახა გენომ,—ჩემთვის საჭირო არა არის-რა თქვენის მხრივ; არც განათლება, არც სიმდიდ-

რე, თქვენ ყველა მაგ ღირსების მქონებელ ქალებზე უფრო მაღლა სდგეხართ ჩემს თვალში და გთხოვთ მაგიერი პასუხი გასცეთ ჩემს გულს!.. შემიბრალეთ!..—დაუმატა გენომ ვედრებით, ხელი-ხელს გადააჭდო და ქალის წინ დაეშვა მუხლებზე.

— ღმერთო ჩემო, რას შვრებით, კნიაზო? ადექით ზეზე!..—შესძახა მთრთოლვარე ხმით ციცომ.

— შემიბრალეთ, სიდონი!—ჩურჩულებდნენ გენოს გაფითრებული ტუჩები.

— მჯერა, რომ გიყვარვართ, მაგრამ გაიხსენეთ ის ის უძლეველი კედელი, რომელიც ამართულია ჩვენს შორის!—უთხრა ქალმა.

— მამა თქვენი არას დროს ნებას არ მოგცემთ, რომ მე მითხოვოთ და ეს უთანხმოება ხომ ანგარიშის გაწევას თხოულობს?—დაუმატა მან.

— არა! არა! ოღონდ თქვენ დათანხმდით და მამაჩემს მალე დავიყოლიებ. მას ჩემს მეტი შვილი არა ჰყავს.... ენატრება ჩემი ცოლის შერთვა. მე კი მიძნელდებოდა დღემდის. დღეს კი დიდის სიხარულით დავდგებოდი თქვენს გვერდით გვირგვინ ქვეშ.

ციცო დარწმუნდა, რომ გენო მარტო სიტყვით არ მჭერმეტყველობდა; ქალს მზის შუქმა ჩახედა გულში და შეუმჩნეველად სასიამოვნო ტკბილი ნექტარის ნაკადი ჩაუშვა, ძარღვები მოუდუნდნენ; ამაყი შეხედულობა თანდათან ჩამოშორდა, თვალებში გამოუკრთა ალერსი, მიმართული გენოსკენ, რომელიც დაჩოქილი ვედრებით ხელებს უწვდენდა.

— სიდონი, მითხარით, რომ თქვენი გული ჩემი გახდება, რომ თქვენ იქნებით ჩემი საუნჯე, ჩემი საკუთრება!..—ოდნავ-ღა ჩურჩულებდა გენო.

ციცომ ხმა არ გაიღო. მარტო მთრთოლვარე ხელი, რომელიც ძირს დაშვებულიყო, აღარ გაუძალიანდა გე-

ნოს, ამანაც საჩქაროდ მიიტანა ტუჩებთან და ზედ დაეკონა.

— ჩემი ხართ?!. ჩემი?!—მღელვარებდა ბედნიერი გენო და განაგრძობდა ორივ ხელებზე კოცნას. ახალგაზდა ქალიც ალერსით უყურებდა ყმაწვილ კაცს. გენო ისევ მალე გამოერკვა, წამოდგა, ხელი დაუჭირა ქალს და გასწია სახლისკენ; შედგა თუ არა აივანზე ფეხი, აღტაცებით შესძახა:

— მოგვილოცეთ!

ილარიონი მაშინვე წამოხტა ზეზე და გაღიმული მოეგება ციცოს.

— რა უნდა მოგილოცოთ?!—გაოცებით შესძახა როსტომმა, რომელიც ამ დროს, ზურგ-შემოქცეული, რაღასაც ელაპარაკებოდა მოურავს.

ნატალიამ გაშალა ხელები და ჩაიკრა ბედნიერი ციცო, რომელიც ნატალიას გულზე რაღაც მშობლიურ თანაგრძნობას ჰპოვებდა.

როსტომი გაჩერდა გაოცებული. ვერ მოეაზრა, თუ რა მომხდარიყო? ერთის მხრივ უხაროდა ციცოს ბედნიერება, მაგრამ ამასთანავე თითქო მის სახეს რაღაც მოუსვენრობა დაეტყო მეტადრე მაშინ, როდესაც გაითვალისწინა გენოს მამა წარბ-შეკრული.

— ეს რა მიყავი კაცო? ვინ გადაჰკიდე ამ ჩემ შვილს? სირცხვილით სადღა გამოვყო თავი?—ჩაესმოდა ყურში მისი საყვედურით სავსე სიტყვები.

— ჩემს სახლში მაინც არ მომხდარიყო და გადასწყვეტოდა!- გაიფიქრა როსტომმა, მაგრამ ეს უსიამოვნო აზრები წიდხანს აღარ გაჩერებულან როსტომის თავში.

— მამაშენი? მამაშენს რაღას ეუბნები, გენო?— ჰკითხა ამან და მიაჩერდა.

— მამაჩემს ხვალ გავაგებინებ,—უპასუხა დაუდეერად გენომ.

— ამ ორ კვირეში ჯვარიც უნდა დავიწეროთ! — დაურთო შემდეგ.

როსტომი დამშვიდდა და ისევ გამხიარულდა.

წუთს მთელს სოფელს მოედო, რომ ციცო დაინიშნა და ყველა ღმერთს ახვეწებდა.

— კეთილი იყო და კეთილად წაუმართოს ხელი ღვთისმშობელმა დედამ! — გაიძახოდნენ დედაკაცები.

— რაც მაგას ამბები გადახდა თავზე, ღმერთს სამართალი აღარ ექნებოდა, რომ საბოლოოდ მაინც სიკეთე არ მიეცა?.. — უმატებდნენ დარბაისლები.

ნატალიამ სთხოვა ციცოს, ეხლა მაინც გადასულიყო მათთან, მაგრამ ქალმა არჩია უკანასკნელ დღემდის, ვიდრე ჯვარს დაიწერდა, დარჩენილიყო ანანოს ჭდეულში და ასეც მოიქცა.

X

გენოს წასვლის შემდეგ ციცოს მოსვენება მოენატრა, ღამე ძილი არ ეკარებოდა, გონება ექანცებოდა ერთსა და იმავე საგანზე ფიქრით. გახდა, ფერი მიეტეტკა, მაგრამ მაინც ლამაზი მოსჩანდა.

ყოველ ხმაურობაზე გამოვარდებოდა გარეთ; ზარების წკარუნი, ცხენის ფეხის ხმა სახეს უფითრებდა. გულზე ხელებს მიიდებდა, თითქო ძალათი იმაგრებდა, რომ როგორმე დაემშვიდებინა. გენოსგან წერილი უნდა მიეღო, მაგრამ ის თითქო აგვიანებდა.

— ღმერთო ჩემო, რას ნიშნავს! ნუ თუ ყოველივე მოჩვენება იყო და გაჰქრა? ნუ თუ ბედი დასცინის! ფიქრობდა ციცო და იტანჯებოდა. ციცოს თითქო კიდევაც შეჰყვარებოდა გენო, მისი მწვავი შავი თვალები გონებიდგან არ შორდებოდნენ.

- მამა თუ არ უშვებს? ციცოს კარგად ახსოვს გენოს მტკიცე პასუხი:

„ყოველი სურვილი ამისრულებია და ეხლაც იმედი მაქვს გამარჯვებისა. ჩემი წინააღმდეგი ჯერ არავინ ყოფილაო“.

ციცოს გული ისვენებდა ამ გახსენებაზე. საშინელი აზრები უკან უკან იწევდნენ. არა ერთხელ მისულა მოხუცებულების საფლავთან, ჩამომჯდარა სკამზე და თვალი გაუწვდენია შორს, დაქნილ შარა გზისთვის, რომელიც იშლებოდა კარგა მანძილზე და შემდეგ გორაკის იქითა ჰქრებოდა. ეს შარა გზა უვარჯიშებდა დაკვირვებას, მაზე დარჩენილ წერტილს, ან ცხენის ფეხისგან სვეტად ამდგარ მტვერს წარუტაცია ამისი თვალები, ვიდრე არ გაფანტულა და მგზავრიც არ მიმალულა. ციცოს მეტად შეუყვარდა ეს გზა, რომელიც დღემდის არც კი შეუმჩნევია.

— ერთი კვირე კიდევ და ციცო გახდება მდიდარი კნეინა, დედოფალი, მფლობელი უზომო საუნჯისა, მფლობელი გენოს ლამაზი თვალებისა; მთელს თავის სიცოცხლეს გალევს სიტკბოების სიყვარულში!

- ჩვენი ცხოვრება უნდა განირჩეოდეს თავისებურობით. ჩვენ უნდა მაგალითი ვუჩვენოთ ყველას. ჩემს ქონებას ფიანდაზად გაგიფენ ფეხქვეშ და, როგორც გინდოდეს, ისე მოიქეცი, ისე მოიხმარე! რა უზომო მსხვერპლი, რა უზომო გრძნობა იხატებოდა ამ სიტყვებში და გენოს აგზნებულ თვალებში, რომელნიც მწვავ ნაპერწკლებს ისროდნენ. როგორ დაავიწყდება ის წუთი ციცოს, როდესაც გენო ცხენზე ჯდებოდა? რა ალერსით და ვედრებით შემოჰყურებდა?

— მალე მოვალ, სიდონი, ამ დღეებში აქა ვარ!..— შემოსძახა გენომ და მათრახი გადაუჭირა ცხენს. რარიგად გაგრძელდნენ დღეები?.. სად არის ძვირფასი არსე-

ბა? ისევ ისე მარტოა ციცო. ქალი სასოწარკვეთილებით ხელის თითებს ინტერევდა.

გავიდა ერთი კვირე, მეორეც თან გაჰყვა, ციცო ჩვეულებრივად გაირინდა; დაუბრუნდნენ განვლილი მწვავი წუთები. დღითი დღე თვალი აარიდა შარა გზასაც; უგულოდ უყურებდა გარემო მშვენიერებას და როსტომისას სიარულსაც უკლო. გადასწყვიტა, ეხლა კი ჩამოშორებოდა ყველა იმ საგნებსა და პირებს, რომელნიც აგონებდნენ უცხო ზმანებას.

ერთ საღამოს ციცო მისჯდომოდა ანთებულ ლამპარს, გულმოდგინედ ჩასცეცებოდა წიგნის სტრიქონებს. ეტყობოდა, რაღაც საყურადღებო რამ აღმოეჩინა, რომ გონება გართულიყო მის შინაარსით. თითიკა კარებთან იჯდა და თითისტარს აბზრიალებდა, ანანო სახლში არა სჩანდა. გარედ მკრთალ ნათელს ჰფენდა მთვარე, საოცნებოდ მართავდა კაცის გონებას, ციცო კი ყურს არ უგდებდა არაფერს, თვალები ჩაეცეცებინა წიგნის ფურცლებისთვის. ოთახში სრული სიჩუმე იყო; სადღაც კედელში ჭრიჭინა მხიარულად უკრავდა თავისს საკრავზე და აღარ ათავებდა ერთხელვე დაწყობილ ჰანგს. მაგრამ აგერა გარედგან მოისმა რაღაც წკრიალი. ციცომ ყურადღება არ მიაქცია; უიმისოთაც წისქვილის ბორბლების გრიალი ჩვეულებრივად არ შორდებოდა სმენას, მყუდრო ღამეში უფრო ცხოველდებოდა. მაგრამ არა! წკრიალი განმეორდა, მას მოჰყვა ცხენის ფრუტუნი, ციცოს გულმა შეიფანცქალა, თუმცა თვალები ისევ დაჟინებით ჩასჩერებოდნენ წიგნს. ხმაურობა განმეორდა უფრო ცხოვლად, საგრძნობად.

— სიდონი! —მკაფიოდ შემოესმა ძვირფასი ხმა. ციცო შეკრთა, აიღო თავი მაღლა და ფერმიხდილმა ზურგი მიაყრდნო კედელს; თვალები გაშტერებით მიაჩერდნენ კარის ბჭეს და გაწამდნენ. ოთახში შემოსულიყო გენო,

ჩერქეზულად ჩაცმული; წელზე უპრიალებდა ქამარ-ხანჯალი, სახეზე დაღალვა და აღელვება ეტყობოდა.

— სიდონი, ვეღარ მიცანი?—წარმოსთქვა გენომ და ფეხი წინ გადმოდგა.

— გენო შენა?—შესძახა მთრთოლვარე ხმით ციცომ.

— ამ შუაღამისას სად გივლია?—დაუმატა მან მჭრუნველობით და ხელი გადისვა თვალებზე.

— მე თვითონ არ ვიცი სად... ეს კი ვიცი, რომ ეხლა შენთანა ვარ და შენ გიყურებ. მოისმა ტკბილი ალერსიანი ხმა. გენომ ხელი გამოართვა ციცოს და აკოცა.

— რატომ წერილი არ მომწერე? რად დაიგვიანე?—უსაყვედურა ქალმა.

— ღმერთს მადლი შესწირე, სიდონი, რომ ეხლა მაინც აქა ვარ; სრულიად არ დამკარგე.

— მე კიდევაც აგრე მეგონა,—დაიჩურჩულა ციცომ. გენო წამოდგა ზეზე, დაიწყო წინ და უკან სიარული.

— ოხ, სიდონი, ვერ წარმოიდგენ, რა წამება გამოვიარე მას აქეთ, რაც აქედგან წავედი. სწორედ მოუღოდნელი და უჩვეულო იყო ჩემთვის და მეტად დავისაჯე,—დაუმატა ნაღვლიანად გენომ და სიარულს მოუმატა.

— ჩავედი თუ არა მამაჩემს გამოვუცხადე ჩვენი დანიშვნა, ის გამიწყრა და დამემუქრა, რომ თუ შენზე ჯვარს დავიწერ, შვილობიდგან გამომრიცხავს. ესეც იცოდე, რომ სულს აქეთ იმის ხელში ვარ. ოხ, რა საშინელი რისხვა იყო?.. იქამდის მიმიყვანა, რომ პირობა დამადებინა, ჩემ ბავშვურ საქციელს ზურგი ვუჩვენო და შევირთო ის, ვისაც მიბრძანებს.

— მერე?—შესძახა ქალმა და სახეზე მწარე ღიმილი აღუჩნდა.

— მეტი ღონე არ იყო, უნდა პირობა მიმეცა, რომ

დამეჯერებინა. უნდა გენახა როგორ გაიხარა? რა ფაცა-ფუცით შეუდგა საცოლოს არჩევას? მამაჩემი აღტაცებული იყო და ამ აღტაცებით მეც ვისარგებლე. გამოვთხოვე სამოც თუმნამდის, რომ საჭირო ტანისამოსი შემეკერა. საჩქაროდ ამისრულა თხოვნა. ილარიონმა ხელი მომიმართა და მამაჩემთან დავაწყეთ პირობა, რომ ერთიორი დღით წავსულიყავით საქეიფოდ სადმე და მეც სიხარულით გამოვწიე შენკენ. ილარიონმა თავი არ დამანება და ისიც გამომყვა; აქ უდროოდ ჩასთვალა მოსვლა და წავიდა პირდაპირ როსტომისას. დრო ცოტა მაქვს, სიდონი, ორი დღის შემდეგ ისევ იქ უნდა დავბრუნდე.

— რიღასთვის მოდიოდი?—შესძახა ქალმა და წარბები შეიკრა, თან თვალები უბრწყინავდნენ.

— შენთვის, სიდონი, რომ თან წაგიყვანო.

— წამიყვანო?—გაოცებით გაიმეორა ქალმა. ეს არ მოელოდა ამ პასუხს.

— რად მიჯავრდები? დაგპირდი და აკი კიდევაც ავასრულე, დღეს შენთანა ვარ, ხვალ ჯვარი დავიწეროთ და ზეგ წავიდეთ.

— მერე მამა?—მოესმა ეხლა კი ალერსიანი, მაგრამ ნაღვლიანი სუსტი ხმა.

— შენ რას დაეძებ? სადაც მე ვიყვე, იქ შენც დასჯერდი! ხომ თანახმა ხარ? გენო მივიდა ახლო, თვალებში ჩახედა ციცოს, რომელიც უსიტყვოთ თანხმდებოდა.

— ხვალ ჯვარი დავიწეროთ და ზეგ წავიდუთ...

ქალს ტანში გააზრიალა.

— არა!—შესძახა ციცომ,—ეგ ხომ საშინელება იქნება! უცბად კარებზე მივადგეთ? მერე რა მოუვა მამაშენს? ხომ ჯავრისაგან გაგიჟდა? ვინ იცის რა ქნას? არა, აქ დავრჩები; ისევ ამ ჭდეულში მიჯობს ცხოვრება, ვიდრე მისგან შეურაცხყოფას მივიღებდე.

— სხვა გზა არ არი. თუ ჯვარის წერა დავაგვიანე,

მაშინ სხვას შემრთამს. მამაჩემს ხუმრობა არ უყვარს, ჯიუტია.

— ჰო-და შენც დაუჯერე! მიჰყევ ნებასა და უფრო ბედნიერი იქნები,—ეუბნებოდა ციცო.

— არა, სიდონი, მაგ სიტყვებს ნუღარ მეუბნები! ჩვენი ურთიერთობა აღარ შეიძლება.

— სიტყვა თუ მიეცი?

— შენი გულისთვის ყველიფერს ვიკისრებ. ოღონდ შენ ჩემი გახდი და შევშლი ჩემს დაპირებას; ამითი არა წახდება-რა. ნუ მაწვალებ! ისეც საკმაოდ ვიტანჯე და დავიღალე. ეხლა გთხოვ, დამასვენო!.. ხომ ჩემი ხარ?- დაუმატა მან და მოხვია ხელი, მიიზიდა, მაგრამ ქალმა მსწრაფლ თავი გაინთავისუფლა, თითქო დასწვეს მისმა ანთებულმა მკლავებმაო.

— შეუბრალებელო!—სუსტად დაიკვნესა გენომ და ვაფითრებულმა დაიწია უკან. ის მთელის სხეულით თრთოდა. ქალის ამაყი, შუბლშეკრული სახე რაღასაც უსიტყვოდ უბრძანებდა. გენოს ღონე მიეხადა.

— ეხლა თუ ჯვარი არ დავიწერეთ, უნდა გამოვეთხოვოთ ერთმანეთს!.. რას უცდი? რისა გეშინიან?—წარმოსთქვა კარგა სიჩუმის შემდეგ გენომ, როდესაც გონება მოიკრიბა და ცოტათი დამშვიდდა.

— ასე უეცრად?.. არა, ცოტა მაცალე!—შესძახა ციცომ.

— თუ ჩემი დაკარგვა არ გინდა, მოიქეცი ისე, როგორც გეუბნები, თუ არა და უნდა ერთმანეთს მოვშორდეთ!—უპასუხა ცოტა არა წყენით გენომ.

ქალი ჩაჩუმდა. გენო მართალს ეუბნებოდა. ჯვარის წერა საშური იყო: უიმისოდ გენო უნდა დაეკარგნა და ეს ხომ აუტანელი უბედურობა იქნებოდა ციცოსთვის? ჯვარის წერა კი რაღაც შიშს უნერგავდა და ვერ გადაეწყვიტა, როგორ მოქცეულიყო.

XI

თუმცა ციცომ რავდენიმე დღე გამოსთხოვა ვადად, ეფიქრა თავის გარემოებაზე, გრძნობა-გონებას ჩაჰკითხოდა, მაგრამ გენო არ ეშვებოდა, ეეედრებოდა მალე დათანხმებულიყო. შეუჩინა როსტომი, ნატალია, ილარიონი და მოუთმენლად ელოდა თანხმობას.

— რას აგვიანებ, შვილო? რისა გეშინიან? რას უფრთხი?—ეუბნებოდა ნატალია, რომელსაც შეეყვანა ციცო თავის ოთახში, რომ მოლაპარაკებოდა. ციცო კი ნაღვლიანად იღიმებოდა.

— იქნება, იწუნებ?—არ ეშვებოდა ნატალია.

— ოხ, არა, ძალუა; მე თვითონ არა ვარ მაგისი ღირსი, მაგრამ მეძნელება... მეშინიან. ცოტათი ვიცნობ. მარტო ორი დღე და მთელი სიცოცხლე კი უნდა დავუკავშირო. ნუ თუ საფიქრებელი არ არის?

— რა ბავშვი ხარ? მერე თავს ვინ გაგაცნობს? გირჩევ, პირჯვარი დაიწერო და მიენდო შენ ბედის წერას. მერწმუნე წაგებული არ იქნები. შენ რომ ანგრე ლაპარაკობ, ის კი მეტად გიცნობს? რატომ იმას კი არ მოსდის თავში ეგ აზრი? ის მზად არის თავი შემოგწიროს და ნეტაი სხვა რაღა გინდა?..

— მამა რომ უარზეა?—იკითხა ციცომ, თითქო საიმედო მოსაჭიდებელი საგანი იპოვაო.

— რა ვუყოთ? პირველში ანგრე იქნება, მერე შეგიერიგებს. აბა სხვას რას იზამს? ეგ ერთი შვილი აბადია და განა საუკუნოდ გამოიმეტებს? შენ კი, უარი რომ უთხრა, დაჰკარგავ ულირსს ბედს. მერე რის იმედით? რის პატრონი?

ნატალიას უკანასკნელ სიტყვებში გამოკრთა საყვედურიც. ციცომ თვალწინ დაიყენა ის წუთები, როდე-

საც გენოს მოელოდა, იტანჯებოდა, პირისპირ უდგა ერთფერი, უსაგნო ცხოვრება. როდემდის? ნეტაი მაზე �რესი რაღა უნდა მოხდეს, რაც ციცომ გამოსცადა? ამ ისაზრებით ციცოს რაღაც შვება მიეცა. თითქ ქორ- ინებამ მოიშორა გარშემოხვეული ბნელი ღრუბელი; მრკრთა განსპეტაკებული, დაუახლოვდა. ციცომ ათრ- ილებული ხელი გაუწოდა ნატალიას და დაიჩურჩულა.

— ნუ ჯავრობთ, ძალუა! თანხმა ვარ,—ამ გადაწ- ეტილ პასუხის შემდეგ ციცოს არსება მოიცვა რაღაც ვეულო გრძნობამ. ეს გარინდებული, იდუმალ ბურუს- გაეხვია. გენო კი წუთს გამოცოცხლდა.

— სიდონი, ჩვენ ხვალ პირდაპირ სასტუმროში მი- თ, იქ დაგაბინავებ, სანამ მამა ნებას მომცემდეს შენს ყვანაზე. ეს კი ვიცი, რო მალე იქნება, რადგან მა- არ შეუძლიან დიდხანს უჩემოდ ყოფნა. ეხლა ის ლოთ არის და თუ ახლო არავინა ჰყავს, ჯავრისგან ავად გახდება,—ეუბნებოდა გენო.

ციცოს იამა, რომ პირდაპირ იმ სასტიკ მოხუცს არ ებოდა კარზე და ცოტათი დამშვიდდა. ციცოს მე- მოუნდა უკანასკნელი წუთები ქალიშვილობისა გა- ერებინა ანანოს ჭდეულში, ენახა თავისი მეგობარი ო, გამოსთხოვებოდა და ამასთანავე უკანასკნელი სა- ამი მიეცა დიდედას და პაპას საფლავებისთვის.

გენომ უარი არ უთხრა ამ სურვილზე და ციცომ ასწია აჩქარებით. ჭდეულში გაღიმულის სახით დახვდა ნანო.

— შენ კი გენაცვალე, რომ ამისთანა ბედნიერებაში ჩავარდი! ჩემი კატოს დაბერებამა გონებაზე ველარ მოვ- სულვარ სიხარულისგან! — შესძახა ანანომ და მოეხვია.

— რასაც იმ ყმაწვილს აქებენ, თუ ნახევარიც მარ- თალია, ბევრი ლაპარაკი რა საჭიროა, სწორედ ღვთის უბეში ზიხარ და ეს არის! ჩემ კატოს უნდოდა მოსვლა,

მაგრამ ვერ დაითავხელა დრო, ქმარი შინ არა ჰყავს და სახლი მარტო ვერ დაუტოვებია. ნატრობდა, ნეტამც კი ჩემსკენ ჩამოივლიდესო.

— მაინც ვაპირებ იმასთან წასვლას. ერთად წავიდეთ, ანანო, თუ საქმე არა გაქვს-რა.

— ვიშ, რა საქმე უნდა იყვეს ისეთი, რომ იქით არ მივაგდო? ეხლავეც წამოვალ შენმა დაბერებამა,—მიატანა საჩქაროდ ანანომ და თავზე შალი მოიხვია, თითიკა კი დაღონებული მისჩერებოდა ციცოს.

— ვაი ჩემი ბრალიცა! ახლა ვინ იქნება ჩემი პატრონი?..—წაიზუზუნა მან და კურცხალ-კურცხალი ცრემლი გადმოღვარა.

— ნეტა არ გამოსულელებულიყავ, შე საცოდავო? რაკი ეს გაბედნიერდა, კიდევ შენ თავზე ფიქრობ? მოესწარი იმ დღეს, რომ შენი გაზრდილი ასეთს ბედს ეწია და შენ კიდევ წუწუნებ? ეჰ, ჩემო თითიკა, მე და შენ აღარავის ვუნდივართ. შავი მიწისკენა გვაქვს პირი და ეს არის, ჩემო დაო,—უპასუხა ანანომ და უკმაყოფილოდ გადახედა მოხუცებულს, რომელიც ჩაჯდა კარებთან და ამოიღო ბურნუთის კოლოფი.

— შენ რაღას ტიტინებ აგრე უხეიროდ? —წაიბუზღუნა თითიკამ, მიიდო ტუჩებზე თითი და ნაღვლიანად დაიჩერდა დედამიწას. ციცო მივიდა თითიკასთან, ხელი მოხვია და ჩახედა თვალებში.

— თითიკა, სტირი? განა ანგრე გენანება ჩემი მოშორება?—ჩაეკითხა ღიმილით. თითიკამ გამოართვა ხელი და აკოცა.

— შენ შემოგევლოს ჩემი თავი, განა კიდევაც გიკვირს ჩემი წუხილი? შენს მეტი ნუგეში ვიღა მყავდა? ოჰი, ყოვლად შემძლებელმა უფალმა გაკურთხოს და აგაცილოს ყოველი გაჭირება, მაგრამ მე ჩემ ბედსა ვტირი, შვილო, ჩემს მოხუცებულობას, უძლურობას. ვიცი, ჩემი

ძალი და შვილი სახლში აღარც კი შემოშვებენ. მეტ-ყვიან, აქამდის სადაც გიწანწალია, ისევ იქ წადი, ეხლა ჭამის ფასად არა ღირხარო.

— ნუ გეშინიან, ჩემო თითიკა, რაც კი შემეძლება, შორიდგანაც გიგდებ ყურს. ამ პირველში იმდენს მოგ-ცემ, რომ გეყოს ვიდრე ხელმეორედ მოვიდოდე. წაყვა-ნით ვერ წაგიყვან, რადგან მე თვითონაც არ ვიცი სად მივდივარ. ბრა გიშავს-რა, როცა შენთვის ფული მექნება შვილიც კარგად შემოგხედავს.

ციცოს ოცი თუმანი კიდევ დარჩენოდა თავის ფუ-ლიდგან და გადასწყვიტა თითიკასა და ანანოსთვის გაე-ყო. მთელი თავისი ავეჯი ანანოს დაუტოვა და უთხრა აქედგან კატოსთვის მიეცა, რაც კი მოეწონებოდა.

თითიკა დამშვიდდა, თვალები მოიწმინდა და ხელ-გაპყრობილი ილოცებოდა. ციცო და ანანო წავიდნენ კატოსკენ, რომლის სახლი კარგა მოშორებით იყო. კა-ტო იმ დროს სახლის დერეფანში იდგა და თვალი მოჰკ-რა თუ არა თავის მეგობარს, საჩქაროდ გამოვარდა და ეგებვია.

— მომილოცავს, ციცოჯან, ბედნიერება!—შესძახა ანან აღტაცებით და მიაჩერდა. ესენი ისევ დაბრუნდნენ დერეფანში, სადაც იდგა აკვანი. ციცომ ახადა ბავშვს ირსახურავი და ჩჩვილის უმანკო სახის დანახვაზე ტკბი-ლი გრძნობა მოერია და აკოცა პატარას.

— ამაზე დაჯექ!—უთხრა კატომ ციცოს, როდესაც კამოუტანა ხის სამფეხა. ანანომ თავი მეტად ჩასთვალა და არჩია ოთხი მეგობარი მარტოდ დაეტოვებინა.

— ჯეელები არიან, ვინ იცის რის თქმა უნდათ და ჭე კი აქ ყარყუმივით მივჩერებივარ,—გაიფიქრა მან.

— შვილო, ვინძლო არ მოაწყინო ე შენი მეგობა-რი, სანამ მოვიდოდე, ფეფენასთან საქმე მაქვს, მინდა

ხვალისთვის სამტკიცი ვითხოვო, ეგება სამგზავროდ ნაზუქები გამოვუცხო ციცოს,—მოუბრუნდა ანანო შვილს და წამოდგა ზეზე. ციცომ და კატომ კმაყოფილებით გაულიმეს ერთმანეთს.

— მაშ მალე მოგვშორდები ციცოჯან? მე კი მეშინოდა ჩემ უნახავად არ წასულიყავ.

— მაგას როგორ ვიზამდი? რა მადლობის მაგიერი იქნებოდა? შენს მეტი ვინა მყავდა ნუგეში, მაგრამ ამ ბოლოს თითქო დამიძვირე ნახვა.

— იიშ ნუ გამამტყუნებ... აი ეხლა შენც გამოსცდი ქმარშვილობას ჩემ ილას გაზდამა, წუთს მოსვენება არა მაქვს. ოჯახი ბევრს შრომას თხოულობს, ყველაფერი ჩემ კისერზეა და რა ვქნა? დროს ველარ ვიხელებ, რომ მეც წუთისოფელში გავერიო.

— შენი დედაძთილი არა გშველის?

— როცა სახლშია, ისიც ფუსფუსებს, მაგრამ კარგა ხანია თავის დასთან წავიდა და ჯერ არ დაბრუნებულა. როცა ის შინ არის, კიდევ არა მიშავს-რა. ეხ რაც უნდა იყვეს! საწყალი ხალხის ცხოვრებას გემო არა აქვს. მეტად ძნელი ყოფილა ქმარშვილიანობა. აბა შენც იტყვი გავთხოვდიო და მეც. სადაც შეძლება და დიდებაა, იქ სიცოცხლე არი,—დაუმატა უკმაყოფილოდ კატომ და მიწას დაუწყო ჯოხით თხრა.

ციცო მიაჩერდა კატოს. მართლათაც ეს გამხდარიყო, სახე მოღალოდა, თვალები წინანდებურად აღარ უელვარებდნენ; სამაგიეროდ მისი ფერხორცი და სილამაზე გადასულიყო პაწაწა არსებაში, რომელსაც უზრუნველად აკვანში ეძინა... წუთს რაღაც შიში გამოკრთა ციცოს სახეზე.

— მაშ გათხოვება ძნელი და დიდი მოვალეობაა? ბედნიერი არა ხარ?—ჰკითხა ამან.

— აბა რა გითხრა?.. ბედნიერი კი როგორ არა ვარ,

ჩემო ციცო, ქმარშვილი თავს მირჩევნიან, მაგრამ ჯანი ვერ უძლებს ამდენ ჯაფას, იღალება და ხალისი იკარგება საცხოვრებლად. შენ ჩემ გათხოვებიდგან ვერას გაიგებ, გაჭირებაში ხომ არ იქნები?.. დედოფალს ათასი ჩემისთანა მოახლე გახლდება,—დაუმატა კატომ და გადაარწია აკვანი.

— კატო, წავიდეთ ეკლესიისკენ,—უთხრა ნაღვლიანად ციცომ.

— ბავშვს რა ვუყო თორემ არ დაგზარდები. დედაჩემი მაინც არ წასულიყო,—დაუმატა კატომ და მოიხედა, თითქო ვიღასაც ეძებსო. ამან თვალი მოჰკრა პატარა გოგოს, მიიფარა შუბლზე ხელი და გამოხედა.

— პეპელა! პეპელა!—დაუძახა ბავშვს, რომელმაც მოირბინა.

— აგრემც დიდ ქალს გაგზრდის ღმერთი, გაირბინე ფეფენაანთა, იქ დედაჩემია, უთხარი, აქ მოვიდეს. აბა დროზე!—კატო კვალად გამობრუნდა ციცოსკენ და განაგრძეს ლაპარაკი.

— დედა, ცოტახანს ილაზე თვალი დაიჭირე, ციცოს საყდრისკენ გავლა უნდა და მარტო ვერ წასულა,—უთხრა კატომ ანანოს, რომელიც შემოვიდა.

— წადით, შვილო, ბავშვიც რომ არ გამოგეგზავნა მე მაინც ვაპირებდი მოსვლას, — უპასუხა ანანომ და ჩაჯდა აკვანთან.

კატო და ციცო გაჩუმებულები მიდიოდნენ. ციცო ხარბად აჩერდებოდა ყოველივე საგანს, თითქო უნდოდა უკანასკნელად გამაძღარიყო მათი ყურებით და გონებაში წაუშლელად აღებეჭდა. გამოჩნდა ეკლესიის ეზოც. ციცოს ჩვეულებრივად დაუწყო გულმა ძალზე ძგერა, მაინც ყური არ უგდო და საჩქაროდ გასწია.

ეს მივიდა საფლავებთან, გულხელი დაიკრიფა და დაჩერდა დედამიწას, რომელიც ამის წინ მდუმარებდა.

ციცოს გული უსიტყვოთ, იდუმალად უერთდებოდა დიდედას ნაშთს. საფლავების გარშემო დარგული მშვენიერი ყვავილები, ცაცხვები დამათრობელ სუნნელებას გზავნიდნენ, მათზე შემომსხდარი ფრინველები განუწყვეტლად ჭიკჭიკ-ფრიალებდნენ. ჰაერში იდგა ჟრიამული, ჟღერდა რაღაც ტკბილი ხმა.

ციცომ მუხლი მოიდრიკა, ხელის თითები ერთმანეთს გადააჭდო, მიიდო შუბლზე და კარგა ხანს დარჩა ასე. თვალები აღეპყრო ზევით, გონება სადღაც გატაცებულიყო, თითქო ეპოვნა ძვირფასი ხელი და მასთან საუბრობდა.

— ღმერთმა გაკურთხოს, შვილო! უფალი წინ გიძღოდეს! —თითქო ჩურჩულებდნენ დიდედას დადუმებული ტუჩები; დახშულ თვალებში ჩამდგარა სინათლე სიცოცხლისა, გაცისკროვნებულა; დიდედა კმაყოფილია, ნეტარებს, რადგან ციცო აღარ ეგულება უპატრონოდ, ოხრად!

— მშვიდობით, დიდედა!—წარმოსთქვა ამ დროს ქალმა და თავის ხმის გაგონებაზე თვითონვე შეკრთა.

— როგორ? კიდევ გამოთხოვება? კიდევ უფრო მეტად უნდა დაშორდეს? დღეის იქით ვეღარ ნახავს ამ საფლავებსაც. ციცოს თვალებიდგან ცრემლები გადმოსკდა.

— მშვიდობით, პაპა! —ქვითინით მიმართა ამან ახლა მეორე საფლავს.

— რასა შვრები, ქალო? ხვალ ჯვარს იწერ და დღეს სტირი?— შემოესმა ამ დროს კატოს ხმა და მეგობრის ხელი შეეხო ასაყენებლად. ციცო მაშინვე დანებდა კატოს, წამოდგა ზეზე და დაიწყო ცრემლების წმენდა. ამას მოუნდა ცოტათი დაესვენა აქვე სკამზე. კატოს ლაპარაკმა მალე გულიც მოუბრუნა.

— ბატონიშვილი ადღეგრძელა ღმერთმა!

— მოგვილოცავს, ბატონიშვილო! —მოისმა ამ დროს.

ციცომ მოიხედა. ეკლესიის ეზოში შემოსულიყვნენ რავდენიმე დარბაისელი გლეხები და დედაკაცები. ციცომ გაუღიმა მათ და მადლობა გადუხადა.

— ბატონიშვილო, ხვალ თქვენ ქორწილში ისე გავიბრუეები ისე, . რომ გონება დავკარგო, — წარმოსთქვა ულვინოთაც თავპირ-შეწითლებულმა პეტრემ.

— ბატონ როსტომს მთელი სოფელი ჰყავს თურმე მიწვეული და აბა ვინძლო თავი მოვიმხიარულოთ!

— სიბერის დროს ერთს კიდევ ჩავკვანწავ ხელებს და მერე რას დავეძებ, ვინც უნდა დამძრახოს! —წარმოსთქვა სიცილით ბურთსავით დარგვალებულმა მოხუცებულმა მართამ.

— გამხიარულება ჩვენ თავზე იყვეს. ისეთს დაირასა და ბუზიკას გავაჩაღებ იმ მშვენიერ ეზოში, რომ სულ თვალები დასწყდეთ ყველასა, —დაუმატა მათიკომ, მართას ახალგაზდა რძალმა.

— იქნება ი შენ სასახლეშიაც გეწვიო? რას იტყვი, რომ ე ჩემი აძონძილი კაბით მოვცოცდე? იქნება, სახლშიაც არ შემიშვა? —წარმოსთქვა ფეფენამ და ღიმილით შეაჩერდა ციცოს.

— შენთვის ერთი კაი ფერხული შემომიწევია, მიტრო. მიუბრუნდა მართა ახალგაზდა ბიჭს, რომელსაც ქამარში ხელი ჩაეყო და შემოჰყურებდა.

კაცები ჩიბუხს სწევდნენ და ხვალინდელ ქეიფის მომლოდინენი ულვაშებში იღიმებოდნენ. ციცოს თავმოყვარეობა დაკმაყოფილებული იყო.

ამასობაში საღამომაც მოატანა და ციცომ წასვლა დააპირა. ხალხი გარს შემოეხვია და ლაპარაკით მიაცილეს როსტომის ეზომდის. კატო დაჰპირდა, ხვალ მთელი დღე მასთან ყოფილიყო და გულაჩუყებული ციცო შევიდა ეზოში, სადაც მოუთმენლად ელოდა გენო, მან

რომ დაინახა ნამტირალევი სატრფო სახეზე უკმაყოფილობა დაეტყო.

— გიტირნია, სიდონი? ეს რა ამბავია?—უსაყვედურა მან და მაგრა მოუჭირა ხელს ხელი. სიდონიამ გაიღიმა და ვედრებით შეხედა გენოს, თითქო უსიტყვოთ სთხოვდა მოტევებას,

XII

გენომ და ილარიონმა მალე გამოაწყეს საქმე ჯვარის დასაწერად. მეორე დღეს ღვდელი მოუთმენელად ელოდა მეფე-პატარძალს ეკლესიაში.

ეკლესია გაივსო ხალხით, მათ შორის ყველაზე წინ დამდგარიყო მორთული კატო, რომ კარგად დაენახა თავისი საყვარელი ციცო. უცებ ხალხმა დაიწყო რყევა და გაისმა ჩურჩული:

— გზა! გზა! მოჰყავთ!—ეკლესიაში შემოვიდნენ როსტომი, გენო და ილარიონი. გენოს თვალები უბრწყინავდა, თეთრ ხელთათმანებს აღელვებისგან ჭმუჭნიდა და თანაც ათვალიერებდა იქ მყოფთ.

— გენაცვალეთ, ეს რა დავინახე? პატარძალი სადღაა?

— გაგონილა ნეფის ანგრე მარტო მოსვლა?—ჩურჩულებდნენ დედაკაცები.

— თავადებმა ეგრე იციან. ელენეს, რო ჯვარი დასწერეს მაშინდელი მაინც აღარ გახსოვთ?

— დაჩუმდით ერთი და... რას აწრიალდით? ყურები გამომიჭედეთ ჯიჯინით!—წაჰკრა ერთმა ქალმა ქიმუნჯი მოლაპარაკეთ.

— მოიყვანეს! მოიყვანეს!—გაისმა ისევ.

ეკლესიაში შემოვიდა თეთრებში ჩაცმული ციცო,

რომელიც ნატალიას მოერთო ელენეს ნაქონ კაბაში და თავზედაც თავისი უხმარებელი ლეჩაქი გაეკეთებინა.

— რავუყოთ, შვილო? ისიც შენი დაა, ამ ხელად, სანამ სადედოფლოდ გამოგაწყობდი, ძალიან დაგვიანდებოდა. კაბას ყოველთვის იშოვნი, მაგრამ ამისთანა ბედს კი ვეღარ,—ეუბნებოდა ნატალია ციცოს, რომელსაც რთავდა.

ციცო მომხიბვლელი სჩანდა, თუმცა ფერი აღარა ჰქონდა.

გენო წინ მიეგება, ხელი მოჰკიდა და გვერდით მოიყენა.

პატარა ეკლესიას სადღესასწაულო შეხედულობა მიეღო, სანთლებს პრიალი გაჰქონდათ. ციცო იდგა ერთ ადგილს, თავი ძირს დაეხარა და მიშტერებოდა ანთებულ კელეპტარს, რომელიც ხელში ეჭირა, თანაც ისმენდა ღვდლისგან წარმოთქმულ სიტყვებს, რომელნიც ღრმად ებეჭდებოდნენ გულში. სიდონია ჯვარს იწერდა. დამდგარიყო დიდებული წუთი ცხოვრების განახლებისა. მას ცნობის მოყვარეობა და შიში არა შორდებოდა თავიდგან. გენო კი უფრო თამამად იყურებოდა პირდაპირ. მოუსვენრობა ეტყობოდა, უნდოდა მალე მოღებოდა ბოლო ყველა ამას და თავისუფლად დარჩენილიყო ძვირფას არსებასთან მარტოდ. ამას არავითარი საეჭვო აზრი თავში არ მოსდიოდა, არამედ უკვე წინდაწინ ჰქონდა ყოველივე წარმოდგენილი და იცოდა რის შემდეგ რა უნდა ყოფილიყო. ილარიონიც გვერდით მოსდგომოდა ნეფე-პატარძალს და ელოდა ბეჭდები შეეცვალა მათთვის.

— უფალმა გაკურთხოთ!—მოისმა ყოველ მხრივ, როდესაც ღვდელმა ლოცვა გაათავა და შებრუნდა საკურთხეველში. ნეფე-დედოფალს მოეხვია ხალხი და ულო-

ცავდნენ. დედაკაცები გულში იკრავდნენ ციცოს და სიხარულის ცრემლი სდიოდათ თვალთაგან.

— ღმერთმა გაგაბედნიეროთ, მაგრამ გული კი გვწყდება, ყმაწვილო, რომ ამ ქალსა გვტაცებ,—წინ წამოდგა ერთი მანდილოსანი და უთხრა გენოს. გენომ გაიღიმა. ციცოს გარს ეხვეოდნენ კატო, ანანო, თითიკა და ერთმანეთს ლაპარაკს აღარ აცლიდნენ. ციცო მოიქანცმოიღალა. გენომ შეატყო და ხელი მოჰკიდა.

— მოითმინეთ! თუ გნებავთ კიდევ რისამეს თქმა იქ წამოდით და იქა სთქვით!—უთხრა მანდილოსნებს დაცინვით ილარიონმა. გენომ როგორც იყო გამოიყვანა ეკლესიიდგან ციცო. ახლად ჯვარ-დაწერილნი დაბრუნდნენ როსტომისას. კარებზე ტკბილი შაქრით და პურ-მარილით დახვდნენ როსტომი და ნატალია და დალოცეს. როსტომს მთელი სოფელი მიწვეული ჰყავდა. ეზოში ბუზებსავით ირეოდნენ. ერთის მხრიდგან მოისმოდა დაირის ხმა, მეორეს მხრივ ვაჟკაცებს ფერხული დაებათ და გაისმოდა სასიამოვნო გუგუნი. როსტომი თავს მოვალედა რაცხდა ქორწილი გადეხადა ბიძაშვილისთვის; ამას უნდოდა მთელი ხეობა მოეწვია, მაგრამ გენომ არ მისცა ნება. არ უნდოდა მეტად გაეხმიანებინა ვადამდის თავისი ამბავი, რომ მამის ყურამდის არ მისულიყო, ვიდრე თვითონ არ ჩავიდოდა.

ციცოს კიდევ ორიოდ საათი დაარჩენოდა, რომ გამოსთხოვებოდა იმ ძვირფას არსებათ, რომელნიც აქვე ახლო იყვნენ და შეჰყურებდნენ. სადილის შემდეგ გამოვიდა მათთან და ყველა გარს შემოეხვია.

— ვინძლო არ დამივიწყო, გენაცვალე,—ეუბნებოდა თვალცრემლიანი კატო და ჰკოცნიდა გაფითრებულ ციცოს.

თითიკა და ანანოც წუწუნებდნენ და აღარ იცო-

დნენ, რითი და რაგვარად გამოეცხადებინათ თავიანთი თანაგრძნობა.

გენო იდგა უკმაყოფილოდ და ელოდა, როდის მოეღებოდა ბოლო ამ უსიამოვნო სანახავს. ამან სთხოვა ილარიონს, მალე ეტლი დაემზადებინათ, რომ დროზე გასულიყვნენ, რადგან ციცოზე ყველა ეს მეტად მოქმედობდა. ციცო ქვითინებდა გულამომჯდარი, როდესაც ეთხოვებოდნენ. აგერა ჩაეკრა ნატალიას გულში და კარგა ხანს დარჩა ისე. გარშემო ისმოდა თავშემაგრებული ტირილი.

— რა დაგემართათ, ვეჟო? ხომ არ დაგიჟებულხართ?—შესძახა ამ დროს გაგულისებულმა როსტომმა.

— განა ნეფე-პატარძალს ცრემლით აცილებენ? აბა, ბიჭებო, თქვენებურად შემოსძახეთ!—წუთს ჰაერში გაიწკრიალა სამღერის ხმამ და ქვითინი გააყრუა. როსტომმა დაჰკოცნა ციცო და უშველა ეტლში ჩაჯდომა.

— აბა, შვილო, ვინძლო გვასახელო! იკურთხოს შენი გვირგვინი და ახალი გზა ცხოვრებისა! იმედი მაქვს ღირსეულად შეინახავ როგორც ოჯახს, ისე სახელს და გვარსა!—დალოცა თუ არა როსტომმა ეტლიც დაიძრა. თვალცრემლიანი ციცო უყურებდა, ქუდს როგორ უხდიდნენ გლეხები, დედაკაცებს კი გულხელი დაეკრიფათ და ნაღვლიანად მისჩერებოდნენ.

ციცოს თვალწინ კრთებოდნენ ძვირფასი ადგილები, რომელთაც შორდებოდა და ცდილობდა გულში სამუდამოდ ჩაესახ-ჩაეხატა ყოველივე.

სოფელსაც გასცდნენ, გაიჭიმა თვალუწვდენელი მინდვრები, შეწყდა წარსული ცხოვრება. ციცო დარჩა გენოსა და ილარიონის ამარა. ქალს სხეულში ერუანტელმა დაუარა, ღონე-მიხდილი მიენდო ეტლის ხურგს...

ნაწილი მესამე

I

ქალაქის ერთ პირველ ხარისხოვან სასტუმროს მდიდრულად მორთულ ოთახში დივნისთვის ზურგი მიეყუდა სიდონიას; თვალები მორღვეოდნენ, ტუჩებთან აქა-იქ ღაწვებზე ლურჯი ფოლაქები დასჩნეოდა; ჩამოშორებოდა წინანდელი უმანკო იერი, ცხოვრებისთვის პირდაპირ თვალებში შეეხედა, შინდისფერი კაბა ცოტათი უფერიანებდა გაცრეცილ, მოღალულ სახეს.

უცხო იყო ეს ოთახი, მისი მოწყობილობა, სადაც რაღაც მოუხერხებლობას გრძნობდა ქალი. თვალები ამაოდ ეძებდნენ დასასვენებელ მყუდრო კუთხეს, მაღალი კედლები, ძვირფასი ფარდებით გაწყობილი ფართე სარკმელი, საიდგანაც მოსჩანდა მწვანე ხეებით დაჩრდილული ბაღი, ჟრიამული, ხრიალი, ყველა ეს ღალავდა ქალის გონებას.

-- რა მოხდა გუშინდელს აქეთ? სიდონიას ეხლაც ყურში უდგას მატარებლის ქშენა, ქოთქოთი. ის მოჰქროდა, გველეშაპივით მოაპობდა ჰაერს, იტაცებდა შორს, აცალკევებდა, კავშირს აწყვეტინებდა ყველაფერთან, რასაც შეეძლო წარსულის გახსენება, მაგრამ სიდონია არ ეშვებოდა გაქცილ ცხოვრებას, ითვალისწინებდა თვითეულ წვლილს, თვით იმ მწვავ წუთებსაც კი, რომელნიც ოდესმე ცხარე ცრემლს აღვრეი-

ნებდნენ, რადგან დღეს ისინიც კი მოსჩანდნენ მიმზ-ი
დველად.

რისთვის? ნუ თუ სიდონია არ იყო კმაყოფილი
დღევანდელის დღით? სიდონიას ამ საკითხზე გონება
ერეოდა და სწორე პასუხს ვერ არკვევდა. დარწმუნე-
ბული კი იყო, რომ დღევანდელი კნეინა სიდონია მარ-
ტო აჩრდილად მოსჩანდა გუშინდელ ახალგაზდა ქალ-
თან, რომელიც გენოსთან ხელი-ხელ გადაჭდობილი მა-
ტარებლის სარკმელთან იდგა და დაკვირვებით უყუ-
რებდა თვალწინ გამომკრთალ ბუნების სურათებს. ყურ-
ში შეესმოდა გენოს ტკბილი ალერსი, ვერც კი გაიგო,
როგორ მოვიდნენ დანიშნულ ადგილს. ეტლმა წუთს
გააჩერა დიდებულ სასტუმროსთან; ეს ღიმილით უყუ-
რებდა გენოს, რომელიც ამაყად ბრძანებლობდა გარ-
შემო და მის წინ ყველანი ეავს იხრიდნენ.

სიდონია დარჩა გენოსთან მარტოდ ოთახში. აქ
ქალს გააზრიალა და თვალებზე ხელები მიიფარა. ყვე-
ლაფერი მსწრაფლ შეიცვალა, სიდონიას მთელმა არსე-
ბამ იგრძნო რაღაც საშინელი დამცირება, თითქმის
შეურაცხობა, გარდიქცა უსულო საგნად. გენოს ჩამო-
შორდა წინანდელი მოწიწება და ვნებისგან გატაცე-
ებულმა თავისს საქციელს სამხღვარი დაუკარგა.

დღეს სიდონია გარეგნობით დიდებული მ ისჩანდა,
მაგრამ გულში გაწბილებას გრძნობდა. სიდონია თავის
თვალში არარა გამხდარიყო, გამქრალიყო მისი საკუ-
თარი არსებობა, სახელი, სხეული, სურვილი, ყველა
ეს სხვის ხელში გადასულიყო.

— რად დაღონდი, სიდონი?—მოისმა ამ დროს
კვალად ალერსიანი ხმა. სიდონია შეკრთა, მოიხედა.
გენოს პირი დაებანა და იმშრალებდა.

— ხომ არ მოგეწყინა? აი ეხლავე დავლიოთ ჩაი!

შენ ჩემი ცოლი ხარ და აბა ვინძლო შენი მოვალეობა კარგად შეასრულო, დაიწყე დღეიდგან!

სიდონიამ ხმა არ გასცა, მარტო ნაღვლიანად გაიღიმა, წამოდგა ზეზე და მივიდა მოჩუხჩუხე სამოვართან. გენოც სერთუკში გამოეწყო და ალერსით დაეკოცნა ციცოს თვალები.

— გენო ისევ ის არის რაც იყო წინად, ეს კი?.. ამ გახსენებაზე ქალი კვალად შეკრთა და თვალები ძირს დახარა.

— იცი რას გეტყვი, სიდონი? მე ეხლა წავალ ილარიონთან; უნდა მოველაპარაკო, როგორ გავუმჟღავნო მამაჩემს ჩვენი ჯვარის დაწერა.

სიდონია გაფითრდა. შეშინებული თვალები მიაშტერა ქმარს.

— რა იყო?.. რაზე შეშინდი?.. მე მალე მოვალ... აქ ყველა მიცნობს, ფულიც რომ შემოძაკლდეს, მენდობიან და არაფერს მოგაკლებ, ჩემო ძვირფასო; ბევრი-ბევრი ერთი კვირე დაიჭიროს თავი მამაჩემმა, მერე ვეღარ შესძლებს და გადაგვიყვანს ჩვენს სახლში. შენც უნდა გამოეწყო. ეს ორი დღე მოვიცადოთ და მერე წავიდეთ სავაჭროდ. ხომ კმაყოფილი ხარ?—ჩაეკითხა კვალად გენო.

სიდონიამ გაიღიმა, ეს ეხლა თითქო თანდათან მშვიდდებოდა. სიდონია დარჩა მარტოდ, მაგრამ შემაწუხებელ ფიქრებს აღარ მისცემია. წუთს ჩამოიშორა საშინელი შთაბეჭდილებანი და თვალწინ ადაიყენა გენოს თავშეწირული გრძნობა.

— გენოს ვუყვარვარ! გენო ჩემია და მე მისი... ნეტა სხვა რაღაა საჭირო? ოხ, რა უშადურია სიდონია! სიყვარული ხომ მსხვერპლს ითხოვს და ნუ თუ სიდონიასთვის ძნელია მთელი თავისი არსება შესწიროს საყვარელ არსებას, რომელიც ასე ზრუნავს და ფიქრობს

ამისთვის? მაშ, რად ეწინააღმდეგება ბუნებისგან დაწესებულ ხვედრს? რისთვის უნდა თავისი თავი, არსებობა, თუ კი მარტოდ-მარტო იქნება და საზრუნავი არავინ ეყოლება?

სიდონია, თითქო გამოფხიზლდა, ლოყები შეუწითლდნენ, მივიდა საწოლთან და მისდო ბალიშებზე თავი, შევიდა ოცნებაში; ახალ მომავალ ცხოვრებას იავარდით ამკობდა და საყვარელ გენოს ფიანდაზად უფენდა. შუადღე გადაწეული იყო, როდესაც გენო დაბრუნდა ილარიონთან ერთად. გენო დაღონებული იყურებოდა, რადგან მამა არამც თუ გასწყრომოდა, არამედ სახლიდგანაც კი გამოეგდო. ამას არ მოელოდა ნებიერი შვილი. ეგონა, როგორც კვლავ, ისე ეხლაც შერჩებოდა თავისებური სიცელქე, მაგრამ მოსტყუვდა. მამა ამისი მეტის სიბრაზისგან ცოფებსა ჰკრიდა პირიდგან.

— იქით, შე უმსგავსო, უმადურო! აღარ მომეკარო! თავი დამანებე, წაეთრიე ი შენ ცოლთან და უკან აღარ მოიხედო!—აი რა სიტყვებით გამოისტუმრა მამამ გენო. მაგრამ ილარიონმა, როგორც იყო დააჭშვიდა და დაარწმუნა, რომ ჭექა-ქუხილი მალე დაწყნარდებოდა და გამარჯვებული ისევ გენო დარჩებოდა.

გენო გამოეშურა სიდონიასკენ, რომელიც მარტოდ ეგულებოდა სასტუმროში. სიდონიამ შეხედა თუ არა მიხვდა კარგი არა მომხდარიყო-რა და არჩია აღარ შეჰკითხებოდა; მარტო თანაგრძნობით უყურებდა თვალებში და უსიტყვოდ ეხვეწებოდა:

— მაპატიე, ჩემო ძვირფასო, რომ ასე გაწვალებ! სამაგიეროდ თავს შემოგევლები!

გენომ როგორც იყო გული მოიბრუნა; გადასწყვიტა აღარ შეეწუხებინა მოხუცი მშობელი, ვიდრე თვითონ არ მოაკითხავდა. ილარიონი აღარ გაუშვა-

უსადილოდ და სადილის შემდეგ თვითონაც მეგობარ-
თან ერთად გაისეირნა ჰაერზე ჯავრების გასაქარვებ-
ლად.

სიდონიას არა სწყინდა, რომ მთელი დღე თითქ-
მის მარტოდ რჩებოდა, შედიოდა ქმრის მდგომარეობა-
ში და ეცოდებოდა.

— ღმერთო, როდის გათავდება ყველა ეს, რომ
თავისუფლად ამოისუნთქოს გენომ?—წარმოსთქვა გრძ-
ნობით და გამობრუნდა კარებიდგან, როდესაც გენო
და ილარიონი გავიდნენ.

გავიდა ორი დღე. სიდონიას ნელ-ნელა ჩამოშორ-
და მოღალულობა, ფერი მოუვიდა და ერთი-ორად და-
შვენდა. მარტო გენოს ვერ მოესვენა; მისი თვალები
აღარა ხატავდნენ აღტაცებას სიდონიასადმი და ავსი-
ლიყვნენ გაუგებარის ნაღველით. სიდონია ქმრის უკ-
მაყოფილებას აწერდა მამა-შვილში ატეხილ უსიამოვ-
ნობას.

— გენო! გენო!—მოისმა მოულოდნელად კარებ-
თან ძახილი, როდესაც გენო წამოწოლილიყო დივან-
ზე და ზარმაცად ათვალიერებდა გაზეთს; თან ამთქნა-
რებდა, თუმცა თავით უჯდა მშვენიერი ცოლი, რომ-
ლიც ნაზად ხელს უსვამდა შავად მბზინავ თმაზე და
ეალერსებოდა. გენომ ხმაზე იცნო მეგობარი და წა-
მოვარდა ზეზე.

— მამაშენი გიბარებს, კაცო; დღეს ადრიანად
ბიჭი გამოიგზავნა, მთხოვა მივსულიყავი,—ამ სიტყვე-
ბით ოთახში შემოვიდა ილარიონი და ჩაჯდა სავარ-
ძელში. გენო და სიდონია სმენად გადაიქცნენ.

— ჩქარა სთქვი!—შესძახა გენომ, როდესაც დაი-
ნახა, რომ ილარიონმა გასწყვიტა ლაპარაკი, სერთუკის
ჯიბეში ხელი ჩაიყო და დაიწყო პაპიროსის ძებნა.

— დამაცა, სული მომაბრუნებინე! რა მოუთმენ-

ლობა გმართებს? რასაკვირველია, მეც მაშინვე წავედი. მამაშენი ლოგინში დამხვდა,—განაგრძო ილარიონმა, ჩაიდო პირში პაპიროსი და ახლა წუმწუმა გაუხდა მოსაძებნი.

— რა დაგემართა, კაცო, რას ჩერდები? მალე სთქვი-და! —შესძახა ისევ მოუთმენელად გენომ, წამოდგა ზეზე და დაიწყო ოთახში წინ და უკან სიარული.

— დამინახა თუ არა მამაშენმა.—განაგრძო ილარიონმა აუჩქარებლად, თვალები მილულა და დასუსტებულის ხმით წარმოსთქვა:

— ილარიონ, შვილო! შემომხედე რა დღეში ვარ! ავადმყოფი, უპატრონო, უთხარი, გეთაყვა, ი ჩემ შვილს თავის უნახავს ნუ მომკლავს. რაც იყო, იყო, მადლობა ღმერთსა!..

გენოს შიშისგან თვალები გაუგანიერდნენ, მიუახლოვდა ილარიონს, ხელი დაადო ბეჭებზე და დაკვირვებით მიაჩერდა.

— ილარიონ! ნუ თუ ჩემის მიზეზით უნდა დაემართოს რამე?..

ილარიონმა გაიღიმა.

— დაემართება და დაემართოს რა! როდემდის უნდა იყვეს? შენ რა შუაში ხარ მერე?

— როგორ თუ რა შუაში ვარ? ელდაზე კაცს ყველაფერი მოუვა.

— კარგი, დამშვიდდი! მგონი მამაშენი იგონებს კიდევაც, რომ შეგირიგოს. წამო, ნუ აგვიანებ!

— ნეტაი მართლა აგრე იყვეს!—წამოიძახა სიხარულით გენომ და მსწრაფლ ქუდს ხელი დაავლო.

— სადილად ნუ მომიცდი, სიდონი! იქნება დამიგვიანდეს,—მოსძახა ცოლს და ხელი წაავლო ამხანაგს.

სიდონია გულხელდაკრეფილი განაგრძობდა დივან-

ზე ჯდომას. ნაღვლიანად თვალი გააყოლა გენოს და, როდესაც ამან კარი გაიხურა, მძიმედ ამოიოხრა და მიიფარა თვალებზე მთრთოლვარე ხელები.

— მართლა, რომ მოკვდეს ელდაზე ის მოხუცებული ეს ხომ სულ სიდონიას ბრალი იქნება!.. გენომ ხომ შეიძაგა, საუკუნოდ საყვედურში ჩაადგდო?

ამ გახსენებაზე სიდონიას ერუანტელმა დაუარა სხეულში. მეტად მძიმე წუთები დამდგარიყვნენ. ყველაფერი შავ ღრუბლებში იბურებოდა.

— სად არის ბედნიერება?—წუთს გაუელვა თავში სიდონიას და თვალები გაუფართოვდნენ, განუსაზღვრელი შიში გამოკრთა მათში.

— არა! ეს მოკლე ხნისაა. ყველა ამას მალე ბოლო მოეღება. მამა შეურიგდება, გენოც დამშვიდდება და დაუბრუნდება სიდონიას. შავ ფიქრებს მოჰყვნენ ეს საიმედო მოსაზრებანიც, სიდონიამ ცოტათი შვება იგრძნო. ამან მოითხოვა სადილი და დაიწყო უგუნებოდ ჭამა.

რავდენისამე ხნის შემდეგ ოთახის კარი უცბად გაიღო. გენო გატკრციალებულის სახით შემოვარდა და რომ დაინახა დივანზე მიძინებული, ფერწასული სიდონია, შედგა. შემდეგ ფეხაკრეფით მიუახლოვდა და გაჩერდა მის წინ. სიდონია დამშვიდებით სუნთქავდა, მაგრამ ეტყობოდა, რომ წინად ბევრ მტანჯველ ფიქრებით დაქანცულიყო. მეტად მშვენიერი იყო სიდონია ამ წუთებში; გენომ რავდენჯერმე კმაყოფილებით გადასვა თმაზე ხელი და განაგრძო ცქერა, თუმცა ვის თვალებში აღარ იხატებოდა წინანდელი გრძნობა. ქალი შეინძრა.

— სიდონი! —მოესმა ფრთხილი ძახილი.

სიდონიამ გაახილა თვალები და, რომ დაინახა ოთახში გენო, საჩქაროდ წამოვარდა ზეზე.

— მოხვედი? გელოდი და ლოგინში ჩამძინებია... რას იტყვი?—წარმოსთქვა ამან და თან გაფითრდა.

— მამაჩემმა შემირიგა, სიდონი!

— თვითონ როგორ-ღაა?—იკითხა კვალად შეშინებულმა სიდონიამ.

— ჩემს ბედზე მართლა ავად გამხდარიყო, შეშინებულიდა და გული მოებრუნებინა, შევედი თუ არა, ღიმილით ხელი გამომიწოდა და მკითხა:

— გენო, მარტო ხარ? რა უყავ შენი ცოლი? მე ხელზე ვაკოცე და ვთხოვე ეპატიებინა. მამამ დამლოცა და ბოდიში მოიხადა, რომ სამზღვარი დაჰკარგა და თვითონაც არ იცოდა რასა შვრებოდა. მთხოვა, მიგიყვანო და დავივიწყოთ რაც უსიამოვნობა მოგვაყენა. მეც საჩქაროდ მოვიყვანე ექიმი, რომელმაც გაშინჯა და მითხრა, რომ ძარღვები მოშლია, სისხლი თავში ავარდნია და საჭიროა დამშვიდებული ცხოვრება და ხელის შეწყობაო. მამაჩემმა პურის ჭამაც არ გამთავებინა გამომგზავნა მალე მიგიყვანო, თორემ ისევ ცუდათ გავხდებიო. ასი თუმანი მომცა შენ და შენმა ცოლმა მოიხმარეთ საჭიროებისთვისო. შენ რას იტყვი სიდონი?—დაუმატა გენომ.

— რა უნდა ვთქვა, გენაცვალე? როგორც მამაშენს უნდა, ისე მოვიქცეთ,—მიუგო სიდონიამ და დამშვიდდა, რომ მოხუცი საშიშოდ არ იყო ავად.

— მაშ წავიდეთ რაღა!—შესძახა გენომ და ზარი დარეკა, რომ ანგარიში მოეთხოვა.

სიდონია ღელავდა. ეს წამოდგა ზეზე, შეუდგა ბარგის ჩალაგებას, თანაც რაღაც განუსაზღვრელ შიშისაგან მთელის სხეულით თრთიოდა.

— ღმერთო დამიფარე!—იმეორებდა გულში და

მძიმედ სუნთქავდა. მეორეს მხრივ კი უნდოდა მალე მოღებოდა ამ წამებას ბოლო და დამშვიდებულიყო.

II

საღამოს შვიდი საათი იქნებოდა, რომ მშვენიერ სახლთან გაჩერდა ეტლი. გენო გადმოხტა. წუთს დერეფნის კარი გაიღო და გამოჩნდა ფრაკში გამოწყობილი მსახური. მას მოჰყვა მეორე და დაიწყეს ეტლიდგან ბარგის ლაგება. გენომ უშველა ეტლიდგან გადმოსვლა სიდონიას, რომელიც თითქმის გონებას ჰკარგავდა, მუხლები ეკეცებოდნენ. აიარა კიბის რავდენიმე საფეხური, რომელიც მოფენილი იყო ძვირფასი ხალიჩით, კარიც გაიღო.

— შეჩერდი, სიდონი!—უთხრა ცოლს გენომ, როცა მოისმა ფეხის ხმა.

— ყოჩაღად დადექი, მამა მოდის!—წასჩურჩულა კვლავ გენომ. ჯერ არ გაეთავებინა ეს სიტყვები, რომ მათ წინ გამოჩნდა მაღალ-მაღალი, წელში მოხრილი მოხუცი სამხედრო ტანისამოსში გამოწყობილი, ხელში ხატი ეჭირა. მისი სახე ყვითლად იყურებოდა, დაბუშტული თვალები უსიტყვოდაც ამტკიცებდნენ, რომ ჯანმრთელი არ უნდა ყოფილიყო.

მოხუცი იღიმებოდა და დაკვირვებით მისჩერებოდა ქალს.

— ღმერთმა გაგაბედნიეროთ, შვილო!—წარმოსთქვა მოხუცმა, ხატი მიუტანა ჯერ გენოს და მერე რძალს და ამთხვევინა, შემდეგ გადასცა გენოს, თვითონ კი გულში ჩაიკრა ორივ ცოლქმარი. მოხუცებული აღელვებული იყო და თვალცრემლიანი რაღასაც უხმოდ-ღა ჩიფჩიფებდა. როგორც იყო, თავი შეიმაგრა და შემდეგ მკლავი გაუწოდა სიდონიას, რომელიც ძლივს-

ლა ადგამდა ნაბიჯს. გარშემო სიდიადე და სიმდიდრე მეტად აფრთხობდა; თავგზას უკარგავდა.

სიდონიას უნდოდა თვალები დაეხუჭა და ისე დარჩენილიყო რავდენსამე ხანს, რომ ცოტათი დაესვენა. თანაც თავს ძალას ატანდა გონება მოეკრიფა, რომ მზადა ყოფილიყო ჯეროვან პასუხისთვის, რომელიც, უეჭველია, მალე დასჭირდებოდა მამამთილის კითხვებზე.

მოხუცებული წაუძღვა შვილსა და რძალს პირდაპირ სასადილო ოთახში, სადაც ძვირფასი საკმელები აკრელებდნენ სუფრას. შამპანურ ღვინის ბოთლები და ჭიქები დაეჭირათ მოსამსახურეთ, ერთ ადგილს გამოჰიმულიყვნენ და ელოდნენ ბრძანებას. მოხუცებული დაჯდა სუფრის თავში, რძალსა და შვილს შუა, ღიმილით უყურებდა სიდონიას, ეტყობოდა სტკბებოდა მის მშვენიერებით და აღარ უკვირდა გენოს მხრივ ასეთი ურჩობა.

— აჰა, შვილო, დოვლათით სავსე ოჯახი! ახლა შენ იცი, როგორც გაუძღვები!—ამ სიტყვებით მოუბრუნდა რძალს.

— მე ეხლა მოხუცებული ვარ, დამშვიდებული ცხოვრება მჭირდება, ორი დღის სიცოცხლე დამრჩენია და იმედი მაქვს ტკბილად გამატარებინებთ უკანასკნელ წუთებს. გულში ნუ ჩაიხვევ იმ უსიამოვნობას, რომელიც მოგაყენე, ნუ გამამტყუნებ, შვილო! ყოველი მშობელი უფრთხილდება თავის შვილს და იფარავს განსაცდელისგან. შენ არ მენახე, არ გიცნობდი, მე კი მინდოდა გენოს ჩემი არჩეული ცოლი მოეყვანა, მაგრამ ბედმა უკეთ მოაწყო,—მოხუცებული ლაპარაკის დროს ისევ ღელავდა. სიდონიას თვალები ძირს დაეშვა და მორჩილებით უსმენდა, თან ხანდისხან თვალს გააპარებდა და შინჯავდა ოთახის მოწყობილებას, რომელსაც განცვიფრებაში მოჰყავდა. ადა-

რებდა თავის და პაპის სამ ღარიბ პატარა ოთახს, მათ-ზე უფრო ულარიბესს ანანოს ჭდეულს და ამ დიდებულ სასახლეს; მეტად განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან, სიდონიას ბედს ღონივრად მოექნია ფრთა, გადატრიალებულიყო და ესეც გადაეფრინა საზღაპრო ქვეყანაში.

გენო ჩვეულებრივად ისევ გათამამებულიყო და თავს კმაყოფილად გრძნობდა. ჯიქებში აშუშსუნდა შამპანური, რომლითაც ძლივს ტუჩები დაისველა სიდონიამ.

მალე ვახშამსაც ბოლო მოეღო, მოხუცი სუსტად იყო და მოსვენება ესაჭიროებოდა. საათმა დაჰკრა ათი და მოხუციც წამოდგა.

— უკაცრავად, ჩემო რძალო, თუ ეხლა თავს დაგანებებ! რა ვქნა! არ შემიძლიან, თუ არ დავიძინე. დღეს თქვენის გულისთვის ავდექი ლოგინიდგან, თორე არ შემეძლო,—სიდონიამ ხელი მიაშველა მოხუცებულს და მიაცილა ოთახის კარამდის, სადაც ამან გაუღიმა, დაიხარა, აკოცა ხელზე და გასწია საწოლისკენ.

სიდონიამ შვებით ამოისუნთქა, როდესაც გენოსთან დარჩა. თანდათან დამშვიდდა და უფრო დაკვირვებით დაუწყო თვალიერება ყველაფერს; თან ცდილობდა შეეფერებინა ახალი სანახავი, რომ სიხამე არავის შეემჩნია.

გენომ დაიწყო ოთახში სიარული. მოსამსახურეები სუფრას ალაგებდნენ.

— სიდონი, ჩვენც მოვნახოთ ჩვენი ოთახი,—უთხრა გენომ, სიდონიას იამა, რომ აქედგან მალე გავიდოდა და საჩქაროდ გაჰყვა ქმარს. სიდონია დაქანცული იყო და მალე მოსვენებას მისცა თავი.

მეორე დღეს ჩვეულებრივზე გვიან გაეღვიძა სიდონიას, გენო ოთახში აღარ იყო. ეტყობოდა ველარ

მოეთმინა, რომ ოჯახისთვის არ მიეხედა. სარკმელში შემომდგარი მზე სხივებით დასთამაშებდა უიმისოთაც გაკრიალებულ საწოლს.

სიდონია საჩქაროდ წამოვარდა და დაიწყო ჩაცმა. ოთახში მარტო უსაჭიროესი საგნები იყო, მაგრამ თვითეული მათგანი ძვირფასად ღირდა. თუნდ ის უზარმაზარი სარკე, რომელშიაც იხატებოდა მთელი ოთახი და თვით სიდონიაც. მოხდენილი მარმარილოს პირსაბანი და ძვირფასი კრაოტები. ყველა ეს ეუცხოებოდა სიდონიას, რომელსაც დღემდის არა ჰქონია-რა და დღესაც თავისი თავი სტუმრად მოსული ეგონა ამ სახლში; გული უმძიმდებოდა და ჩქარობდა ოთახიდგან გამოსვლას. სიდონია დიდხანს არ მოუნდა პირის ბანას, გავიდა გენოს სამუშაო ოთახში, გაიარა კიდევ ოთხიხუთი ოთახი, რომელნიც ერთი-მეორეს ეჯიბრებოდნენ მშვენიერებით; ეს წუხანდელივით აღარ იბუზებოდა, ამაყად აეღო მაღლა თავი და უღიმოდა მოსამსახურეებს, რომელნიც მოწიწებით მოსჩერებოდნენ.

ქალი შევიდა სასადილო ოთახში, სადაც მაგიდაზე სამოვარი ჩუხჩუხებდა და, როგორც ეტყობოდა, ელოდა დიასახლისს, რომლიც შეუდგა თავის მოვალეობის ასრულებას.

პატარა ხანს უკან მამა და გენოც გამოვიდნენ მოხუცის ოთახიდგან. მამაათილმა ხელზე აკოცა რძალს და დაიჭირა თავისი ადგილი.

ჩაის შემდეგ მამამ დაატარა მთელი სახლი, მისცა განკარგულება, აუხსნა თავისი წესი და ჩვეულება ოჯახში და სთხოვა შვილებს, არ შეეცვალათ. სიდონია დღითი-დღე შეეჩვია ახალ მდგომარეობას; მთელი დღეები ფეხზე იდგა, ადვილი არ იყო ამოდენა ოჯახის გაძღოლა, მოხუცი მოიხიბლა რძლის ქცევით; სიდონიაც ცდილობდა მამამთილისთვის ხელი შეეწყო, საღამოო-

ბით მთელ საათებს ატარებდა მის ოთახში, უკითხავდა სხვა და სხვა წიგნებს, უამბობდა საყურადღებო შემთხვევეებს, ანუგეშებდა ავადმყოფობის შესახებ და მალე სიდონია გახდა საერთო საყვარელი მთელ სახლში. მამამთილმა სახსოვრად მრავალი ძვირფასი ნივთი აჩუქა, სიდონიაც გამოეწყო ყველაფრით, დაშრიალობდა ძვირფას ტანისამოსით და ყველა მნახველს ატყვევებდა.

მოხუცებულს მოთხოვნილებად გარდაექცა დღეში ორჯელ გაესეირნა ეტლით ქალაქის ქუჩებში რძალთან ერთად, მთელი ქალაქი ყურადღებას აქცევდა ამათ და სიდონიას მშვენიერება სალაპარაკოდ გამხდარიყო.

სიდონიას თანდათან ნაკლებად უხვდებოდა გენოსთან დარჩენა, მარტო დილით თუ მოასწრობდა მასთან ყოფნას, დანარჩენ დროს ვერც კი ხედავდა. ის, როგორც ეუბნებოდა, საქმეების გამო დადიოდა გარედ. სიდონიამ მალე იგრძნო ერთფერობა თავის ოჯახისა, ღრმად იხედებოდა ცხოვრებაში, აკვირდებოდა მოხუც მამამთილს, რომელიც ნახევრად გონება-გამოლეული, თითქმის დადამბლავებული კიდევ თხოულობდა ყველა მისი მონა-მორჩილი გამხდარიყო, გაერთოთ და მის სურვილების თანხმად მოქცეულიყვნენ.

მოხუცი ხშირად მოუყვებოდა ხოლმე რძალს თავის წარსულ ცხოვრებიდგან იმისთანა შემთხვევეებს, რომელნიც ამტკიცებდნენ მის სუბუქ ზნეობას. სიდონია ხანდისხან კიდევაც შეამჩნევდა ხოლმე, თვალები როგორ მაცდურად უცინოდნენ, ტუჩები უხეიროდ ელიმებოდნენ და დავჭკნარი სახე მეტად უსიამოვნო შეხედულობას იღებდა. ბებრის ფერაობა დღითი-დღე სამძიმო შეიქნა; მოხუცს ეშინოდა მარტოდ დარჩენისა და არ იშორებდა, სიდონიაც ნებაუნებლიეად უნდა დამორჩილებოდა. გენო კმაყოფილი იყო, როდესაც ხედავდა ცოლის ასეთს მორჩილებას მამათილისადმი.

როდესაც მოხუცს ჩაეძინებოდა, სიდონია გამოვიდოდა სასტუმრო ოთახში, ჩაჯდებოდა სავარძელში და გარინდებული იყურებოდა.

ოქროთი მოვარაყებული კედლები, სხვა და სხვა ფერ ხავერდ-გადაკრული სკამები, დიდროვანი ბრჭყვიალა ჭაღები და სარკეები უძრავად მოსჩერებოდნენ. სიდონია გრძნობდა მოწყენილობას, ეს სიმდიდრე მას აღარ ახალისებდა.

— ნეტაი ამდენი რა საქმეები აქვს გენოს, რომ სახლში აღარ ჩერდება?

— ქონებას მოვლა და პატრონობა უნდა, ქალო!—ეუბნებოდა ის, როდესაც სიდონია ეკითხებოდა გარეთ სიარულის მიზეზს.

— რასა სწერ, გენო?— ჰკითხა ერთხელ სიდონიამ, როდესაც დაინახა ქმარი სამწერლო მაგიდასთან. წინ დაედო რვეული, შუბლზე ხელები მიებჯინა და რაღაც ფიქრებში შესულიყო. გენო გამოერკვა, როდესაც სიდონიას ხელი შეეხო, მოიხედა, შეხედა ქალს, რომელიც ჩაჩერდა თვალებში, სიდონიას მოეჩვენა, რომ ეს თვალები უყურებდნენ ცივად...

— ეხლა ხომ მოიშორე ყველა შემაწუხებელი გარემოებები, გენო! შენ კი მაინც მოწყენილი ხარ,— უთხრა სიდონიამ.

გენო მოტრიალდა, გადაწვა სავარძელში, სიდონია უფრო ახლო მივიდა.

— მე შენ აღარ გიყვარვარ გენო?—დაიჩურჩულა ქალმა და კვალად ხელი შეახო.

— რაზე მატყობ?..—ჰკითხა ღიმილით გენომ.

— წინანდებურად აღარ მეალერსები.

— წინანდებურად?!. —ფიქრიანად გაიმეორა გენომ და თმებზე ხელი გადისვა.

— წინად სხვა იყო, ჩემო სიდონი და ეხლა სხვაა.

— როგორ?..

— წინად მეშინოდა, ხელიდგან არ გამცლოდი, მწყუროდა ჩემი გამხდარიყავი და ამ სურვილით იყო მთელი არსება მოცული, ეხლა... ეხლა კი... გრძნობა უფრო დამშვიდებულია...—უპასუხა ალერსით გენომ.

— ოხ, არა, გენო, მე ეგ დამშვიდება არ მაკმაყოფილებს... მე მინდა, ისევ ის წინანდელი გენო იყვე, როგორიც იყავი ქორწინების წინა დღეებში... მე მინდა ეს თვალები იმ მწვავ ნაპერწკლებს აბნევდნენ, როგორც მაშინ,—ამბობდა ლოყებ-შეწითლებული, გრძნობით აღფრთოვანებული სიდონია და თან უკოცნიდა გენოს სახეს.

— ბავშვი ხომ არა ხარ, სიდონი?.. ეგ შეუძებელია, ეხლა მთელი ოჯახი კისერზე მაწევს და ათასი საქმეები მაწუხებენ. არ მესმის ამაზე მეტი კიდევ რა გინდა?.. მიიხედ-მოიხედე, ნუ თუ გაკლია რამ?..

— შენი ალერსი, გენო, შენთან ყოფნა! მე თავს მოწყენითა ვგრძნობ უშენოდ. ეს დიდებული სახლი მაშინებს...— ქალი ნაღვლიანის ღიმილით ჩაჯდა, მაგრამ ისევ ძალე წამოდგა, მოხვია ქმარს მკლავები და თავით მიენდო მკერდზე.

გენოც ხელით ეფერებოდა და შუბლზე ჰკოცნიდა. სიდონიას წუთს ჩამოშორდნენ ეპვები, დარწმუნდა, რომ გენო კელავინდებურად ამისი იყო და თუ ერთმანეთს ხშირად ვერ ხედავდნენ მართლათაც ეს სულ ოჯახის წვრიმალ, ყოველდღიურ მოვალეობეების ბრალი იყო და უამისოდაც არ შეიძლებოდა ყოფნა...

გენოზედ იმოქმედა სიდონიას ჩივილმა, უკმაყოფილებამ, რომ მარტოდ რჩებოდა და აღარ იწევდა გარეთ; ცდილობდა მეტი ხანი სახლში დარჩენილიყო, მაგრამ სწყინდებოდა და არ იცოდა თავი რითი გაურ-

თო. წიგნების კითხვა არ უყვარდა, ხანდისხან ერთად გასეირნება თუ გამოიყვანდა ხოლმე მოწყენიდგან. გენო აგონებდა სიდონიას, რომ ესენი უნდა უეჭველად წასულიყვნენ სადარბაზოდ ზოგიერთ მახლობელ ოჯახებში, მაგრამ ამასთანავე ამჯობინა აგარაკიდგან დაბრუნების შემდეგ შეესრულებინათ ეს სურვილი.

— ნუ გავყვებით უცხო ხალხს, სიდონი, მოსვენებას აღარ მოგვცემენ. ზოგი ფულს დაგვესესხება; ზოგი, ვინ იცის რა ეშმაკობით არ შემოგვეჩვევა. ხალხი წახდა და ადამიანი ყოველთვის ფრთხილად უნდა იყვეს. რა საჭიროა ჩვენთვის სხვა ვინმე? დოვლათით სავსე ოჯახი, ერთმანეთის სიყვარული, ნუ თუ კიდევ გარეშე ვისმესთვის უნდა მოვიცალოთ?

— ოხ, ბედნიერი იყო სიდონია, როდესაც შეესმოდა ქმრის მომაჯადოებელი სიტყვები. მზად იყო მარად ჟამს დაჟინებით მოესმინა ერთი და იგივე და არც მოსწყინდებოდა. ამ სიტყვებით მოხიბლული სიდონია გახალისდა, ოჯახს, საყვარელ ქმარს და მოხუცებულ მამამთილს ეროგულად თავს ევლებოდა.

III

შეუმჩნეველად გარბოდნენ დღეები. გაზაფხული გაილია. ზაფხულის მწვავმა სიცხემ მოაძებნინა ქალაქის მცხოვრებთ გრილი ადგილები. გენოს მშვენიერი სახლი აყვავებული ბაღით, რომელშიაც შადრევანი სჩქეფდა და სველის ნამით სულს უბრუნებდა გარშემო მცენარეთ, ველარავის იცავდა სიცხისგან. მეტადრე მოხუცებული შეწუხდა და სისუსტე-მორეული ეხვეწებოდა შვილს, მალე გაეყვანათ შემაღონებელ ქალაქიდგან. თუმცა გენოს დიდი ხანია ელოდა საუცხოო აგარაკი ბორჯომში, მაგრამ ამათ არჩიეს წასულიყვნენ მყუდრო

ადგილში, სადაც ვერაფერი ვერ დაურღვევდა მშვიდობიან ცხოვრებას.

— არ მომწონს ბორჯომი, ისევ ის შემავიწროებელი ქალაქია, სადაც ადამიანი მოკლებულია თავისუფლებას და იქანცება საზოგადოების სულელურ წესების ასრულებაში. წავიდეთ ჩვენს პატარა სოფელში, სადაც მარტო ჩვენ ვიქნებით ბატონები, როგორც გვინდა ისე ვიცხოვრებთ და ვისარგებლებთ წმინდა ჰაერით. ბორჯომი კი თავისის ვიწრო ხეობით სულსა ხუთავს.—ეუბნებოდა გენო სიდონიას, როდესაც ესენი ისხდნენ სასადილო ოთახში და არჩევდნენ თუ სად გაეტარებინათ ზაფხული. სიდონიასთვის სულ ერთი იყო, სადაც უნდა წასულიყო და მეტადრე, რაკი გენოსაც მოსწონდა მყუდრო ცხოვრება, ესეც სიამოვნებით ეთანხმებოდა ქმარს. ამათ აღარ დაუგვიანიათ და შეუდგნენ ბარგის ჩალაგებას. სიდონია კმაყოფილებით და აღტაცებით ემზადებოდა თავისს ახალ სამეფიღობელოში წასვლას.

— მთელი სოფელი ჩვენია, თვალგადუწვდენელი მინდვრები, მათით მოსარგებლე ხალხი, ყველა თვალწარბში შემოგვყურებს და ელის ჩვენს ბრძანებას,—ამბობდა ხოლმე გენო.

სიდონიას გაახსენდა თავისი სოფელი, სადაც აღზრდილიყო, მაგრამ საკუთარი არა ჰქონდა-რა და იქ კი ყველაფერი ამისი საკუთრება იქნებოდა. სოფელი სოფელსა ჰგავს, უეჭველია იქ ყოფნა ბევრ ნაცნობ ადგილს მოაგონებს და სიდონიაც წინდაწინ სტკბებოდა იმ წარმოდგენით, რომ, ფრთა-გაშლილი, თავისუფლად იფრიალებდა ისევ ბუნების ახლო და თავისს საყვარელ გლეხკაცობასაც მეგობრულ თანაგრძნობას გაუწევდა.

რაც უფრო ახლოვდებოდა წასვლის დღე, მით სი-

ლონიას მოუსვენრობა ეტყობოდა; მოხუციც მოთმინებას ჰკარგავდა.

გათენდა წასვლის დღეც. თიბათვის პირველი რიცხვები იყო; ჰაერი მეტად გამშრალიყო, მძიმე და მწვავი კაცს სუნთქვას უძნელებდა.

— მადლობა ღმერთსა, რომ გვეშველა!—წარმოსთქვა მოხუცმა და გაჭირვებით ავიდა ეტლში ჩასაჯდომათ. მას მიჰყვნენ გენო და სიდონია, რომელნიც უსწორებდნენ ადგილს, რაც შეიძლებოდა მოხერხებით მოეთავსებინათ, რადგან ამათ სოფლამდის კარგა გზა იყო სასიარულო და რასაკვირველია, საგრძნობი იქნებოდა ჯანგამოლეულ არსებისთვის.

გაგრიალდნენ ეტლები, ოთხ-ოთხ ცხენ-შებმულნი, ერთი ბატონებისა და მეორეც მოახლე-მოსამსახურეებით და საკირო წვრიმალ ნივთებით. პაწაწინა ზარები წკარუნობდნენ განუწყვეტლად და ახალისებდნენ ცხენებს. რაც უფრო წინ მიიწევდნენ ეტლები, თვლები თითქო ეშხში მოდიოდნენ ზარების ხმაზე და მიჰქროდნენ.

სიდონია თვალს არ აშორება ახალ ადგილებს, ცხადად ატყობდა, რომ მაღლა მიიწევდნენ და ქალაქი თანდათან რჩებოდა ძირს. ავიდნენ სულ ზევით. სიდონიას თვალწინ ეშლებოდა როგორც ხელის გულზე მთელი ქალაქი, რომელიც ცხარე მზეს ბუღში გაეხვია და შენობების გავარვარებული რკინის სახურავები მაყურებელს თვალსა სჭრიდნენ, ზევით ზევით მიმქროლავნი, მგზავრები კი სუბუქად, შვებით სუნთქავდნენ.

გზაში ბარე ორგან ჰოუხდათ დასვენება და საღამოს მზის დასვლაზე მიატანეს თავიანთ ბუნებით უხვად შემკულ სოფელს, რომლის გვერდით მყოფი ტყე გზავნიდა სასიამოვნო სიგრილეს.

სიდონიას მოლოდინი არ გაუცრუვდა, გარშემო ადგილები მიემსგავსებოდნენ სამშობლო სოფელს. ისევ ის შენობანი, ისევ ის ბაღები და სევდიანად გამომყურე ღარიბად ჩაცმული გლეხები. მარტო ხის ორ სართულიანი შენობა თავისებურობით, სიახლე-გემოვნებით განსხვავდებოდა და მედიდურად იყურებოდა გარშემო. გაჩერდა თუ არა ეტლი, ეზოში გამოჩნდა ხანში შესული, ფაქიზად ჩაცმული ქალარა სესიკა, რომელმაც მდაბლად ქუდი მოუხადა ბატონებს. დედაკაცები სახლის აივანზე ფუსფუსებდნენ.

სიდონია შევიდა სახლში და გაოცებით დაიწყო აქეთ-იქით ცქერა. საჭირო ავეჯით მოწყობილი სახლი კვალად უღვიძებდა უცხოობა კრძალვას, მაგრამ სიდონია აქაც მალე შეეჩვია ახალ მდგომარეობას და დაიწყო განკარგულების მიცემა. ქალი მეტად კმაყოფილი იყო; ამან წუთს მოიარა თავისი საზაფხულო სამფლობელო. ეზოში ბლომად ირეოდა წვრილფეხი, რომელნიც გაეჩინა სესიკას ცოლს. ფეხშიშველა ბავშვები, მიყუჟულები იდგნენ და დარცხვენილ-შეშინებულები გამოჰყურებდნენ ბატონებს.

სიდონიას ალერსმა მალე ჩამოაშორა მათ შიში და გათამამდნენ.

სიდონია მეტად დაიღალა მგზავრობისგან, მაგრამ დასვენებას ვერ ახერხებდა, რადგან მოხუცი ითხოვდა დროზე მოეწყოთ ამისი ოთახი. მეორე დღეს ადგა თუ არა, დილის ნიავმა შემოჰბერა სახეზე სიდონიას და შუბლი გაუგრილა. ეს გადაეყუდა მოაჯირს და დაუწყო სოფელს თვალიერება. შუა აივნიდგან განიერი კიბე ჩადიოდა ძირს, სადაც მშვენიერი გაშლილი მწვანე მინდორი მომხიბვლელად ბიბინებდა. მინდორს შუაზე სჭრიდა ვიწრო გზა, რომელიც მიდიოდა კარგა მანძილზე და თავდებოდა იქ, სადაც კლდიდგან მარმარილოს აუზში მა-

ჯის სიმსხოდ გადმოქუხდა წყარო. ეზო კარგა მანძილზე გაპიმულიყო, მარტო ერთ ადგილს, იქვე წყაროსთან, მოსჩანდა რავდენიმე ძველი, თითქმის ნახევრად დანგრეული ორი შენობა, გვერდზე მოგრეხილი კალოსაბძელი უშნოდ იყურებოდა, დანარჩენი მცხოვრებნი კი წასულიყვნენ შორს და მჰიდროდ ზედი-ზედ მიყრილიყვნენ ერთ ადგილზე. ვიწრო ბილიკები ძლივსა ჰყოფდნენ მათ ერთმანეთისგან, უკან კი იწყობოდა ხშირი მუხის ტყე.

მეორე მხარეს, სივრცეს თვალი ვერ უწვდებოდა, ცის დასავალი თავდებოდა გვირგვინოსან დათოვლილ მთებით, რომელთაც მზის სხივები თავს ევლებოდნენ, თეთრი სუბუქი ღრუბლები ძირს-ძირს ეშვებოდნენ, ეკონებოდნენ დედამიწას და შემდეგ სივრცეში დნებოდნენ.

სიდონიას გარშემო იდგა სასიამოვნო შრიალი, ბუნების მწყობრი ხმაურობა ატყვევებდა ქალაქისგან გაბრუებულ ადამიანს. სიდონია აღტაცებული იყურებოდა, მარტო ხანდისხან გაოცებაც დაეტყობოდა ხოლმე, როდესაც დაინახავდა გავლილ დაღონებულ გლეხს, რომელსაც თავი ძირს დაეხარა, უთანაზიაროდ ეპყრობოდა მის გარშემო მდებარე სამხატვრო ბუნებას, თითქო მისთვის არა არსებობდა-რა.

— როგორ მოგწონს ჩვენი კარმიდამო სიდონი?— მოესმა ამ დროს ქალს. სიდონიამ მოიხედა; გენო აივანზე ამოსულიყო და ესეც თითქო გაეტაცა მშვენიერ სანახაობას.

— ქება აღარ უნდა, მეტად კარგი ადგილი ყოფილა. ეს ამოდენა ეზო მართლაც რომ საუცხოვოა!

— წყაროსთან გაშენებული ქოხმახები რომ არ უშლიდნენ თვალს, უფრო კარგი იქნებოდა. ის ადგილიც

უნდა უსათუოდ წელს დავაცალიერო და ზოგი მაშინ უყურე, სიდონი, ამ ეზოს თვალის წარმტაც სანახაობას.

— როგორ?—ქალმა გაოცებით შეხედა ქმარს. ეს ვერ მიმხვდარიყო გენოს ლაპარაკს.

— ეგ გლეხებიც უნდა ავყარო. ეს მესამე წელაწადია ამ საქმეს შევდგომივარ; რაც მამაჩემმა თავისი მამულის მოვლა მე გადმომცა, ვცდილობ ეს ეზო გავანთავისუფლო, რადგან გადავწყვიტე, ზაფხულობით აქ ყოფნა და ჯერ კიდევ ვერ დამიბოლოვებია საქმე. წელს კი უკანასკნელი ვადაა, უსათუოდ, თუ ნებით არა, ძალით მაინც გავათავებ, რა ვქნა, რომ ვერაფერი ვერ შევასმინე მაგ მამა...—აქ გაილანძღა გაგულისებული გენო.

— მერე სად უნდა წავიდნენ?—თან უკმაყოფილოდ და თან თანაგრძნობით წარმოსთქვა სიდონიამ.

— მაგიერ მიწას ვაძლევ სხვა ადგილს. აი, იქით, სადაც სხვა გლეხები სახლობენ. კანონით მაგათ ნება არა აქვთ მებატონეს კრიპაში უდგნენ; როდესაც მებატონეს ძველადგანვე აქვს სადმე მოსახლეობა. შეუძლიან ორმოცდა ათ საჟენზე მყოფი შენობები აანგრევინოს გლეხებს და სხვაგან გადაატანინოს. აიგერა სამზარეულოს იქით, რო ორი ოთახია, ეგ იყო წინანდელი ჩვენი სადგომი და მამაჩემიც მანდ ჩამოხტებოდა ხოლმე, როდესაც მოდიოდა. ეს კი მე ავაშენე ამ სამი წლის წინად, რაკი გადავწყვიტე ზაფხულობით აქ ცხოვრება. აქამდის არც მამაჩემს და არც მე არ გვეცალა საააქოდ; მოურავი გვეყენა იმ ოთახებში და გლეხებიც იმ ტომ თავისუფლად ცხოვრობდნენ ასე ახლო. ეხლა კი შეუძლებელია ისე ყოფნა; თვითონაც უნდა შევიწროვდნენ და ჩვენც შეგვავიწროვონ. მეტად აფუჭებენ მაგ მშვენიერ ადგილს, მერე რამოდენა ფული ჩავაბნიე მაგ წყაროს გაკეთებაში! უეკველად წრეულს უნდა მოვრჩე მა-

ვათ საქმეს,—დაუმატა გენომ და მოტრიალდა. აივანზე იდგა დიდი დურბინდი, საიდგანაც უყვარდა ხოლმე მოხუცებულს ცქერა. გენომ დააბრუნა ბურღი და დაუდეკარის სტვენით შეაჩერდა დამაახლოვებელ შუშას.

სიდონიას არ იამა გლეხებზე ასეთი ლაპარაკი გენოსგან, მაგრამ „მაგიერ მიწებს მივცემო“, როდესაც გაახსენდა ქმრის სიტყვები, ცოტა არა მოლბა. სიდონია დაკვირვებით მიაჩერდა იმ ადგილს, სადაც გენოს აზრით მართლა უხერხულად იყვნენ ჩასახლებულნი გლეხები და თითქო ამისი გონება ეთანხმებოდა ქმარს, თუმცა გული მაინც წინააღმდეგს ეუბნებოდა.

— მაგიერს მისცემს და ისინიც უფრო მოსვენებით იქნებიან,—დაიმშვიდა ბოლოს გული სიდონიამ და ერთხელ კიდევ კმაყოფილებით შემოავლო თვალი ეზოს.

— სიდონი, მოდი აქ!.. შენ ხომ ჯერ არ დაგინახავს ეს სურათი!—მოსძახა ამ დროს გენომ.

სიდონია მივიდა და დაიჭირა ქმრის ადგილი დურბინდის წინ. ქალი კარგა ხანს სტკბებოდა მხატვრულ სურათებით და მის აღტაცებას სამზღვარი აღარა ჰქონდა.

IV

ორი დღის შემდეგ სიდონიამ რიგზე მოაწყო ოჯახში ყოველივე, მოსამსახურეებს თავთავიანთი საქმე მიუჩინა და განაგრძეს ყველამ მყუდრო, მშვიდობიანი ცხოვრება. მოხუცი გამოცოცხლდა და ჩვეულებად დასდო ყოველ დილა-საღამოს რძალთან, ან შვილთან ერთად გაესეირნა წმინდა ჰაერზე. სიდონია უზომო სიამოვნებას გრძნობდა ხოლმე მეტადრე მაშინ, როდესაც ქმართან ხელიხელ გაყრილნი მიდიოდნენ წყაროსთან, ან გაჰყვებოდნენ რომელსამე მინდორს. სოფელში სხვა მებატონე

არ იყო და გენოსაც ამაყად აეღო მაღლა თავი და ათვალიერებდა თავის სამფლობელოს.

— რა მშვენიერი ბავშვია! — შესძახა სიდონიამ ერთხელ, როდესაც ესენი მიუახლოვდნენ წყაროს ახლო მდგარ ქოხმახებს.

დედაკაცები ცოცხებს უსვამდნენ კალოს, ბავშვებიც მათ შველოდნენ, მაგრამ დაინახეს თუ არა ბატონები, ქალებმა ცოცხები დაჰყარეს ძირს და სახლში შევიდნენ. ბავშვები კი აბუზულები დარჩნენ. ამ დროს მეორე მხრივ გამოჩნდა გლეხი, რომელსაც მხარზე გადო ცელი, ამანაც გადასჭრა გზა, გვერდი აუხვია მიმავალთ, თითქო არ უნდოდა პირისპირ შეყროდა და მარტო შორიდგან მოიხადა ქუდი, თვალებით კი დედამიწას დასჩერებოდა.

გენო არც კი უყურებდა მათ, მაგრამ სიდონიას თვალს შეუმჩნეველი არა რჩებოდა-რა. გაუარეს სხვა გლეხებსაც; ყველგან განმეორდა იგივ მიმალვ-მიჩქმალვა, უგულო, უფრო ვალდებული, ვინემ ნებაყოფლობითი სალამი. ორი კვირეც იყო რაც ესენი მოვიდნენ ამ სოფელში და სოფლის არც ერთი გლეხი, არც ერთი დედაკაცი არ მოჰკარებიათ, მარტო სამუშაოდ, ფასად თუ დაუძახებდნენ ვისმეს, ისიც გასამრჯელოს ერთიორად წინდაწინ თხოულობდა და ჩქარობდა საქმეს მალე მორჩენოდა, რომ დროზე სახლში წასულიყო. სიდონიას უკვირდა სოფლელების ასეთი ქცევა და ვერ მიმხვდარიყო, თუ რას ნიშნავდა ყველა ეს! ქალს კვალად გაახსენდა სამშობლო სოფელი, სადაც მუდამ გარს ეხვეოდნენ ქეთევანს და ნატალიას გლეხები და ხშირად, არამც თუ სიტყვა-პასუხითა სცემდნენ პატივს, საქმესაც უფასოდ აკეთებდნენ, თუმცა არა რჩებოდნენ დაუჯილდოებელნი. აქ კი რაღაც შიში, კრძალვა და ველურობა იხატებოდა ყველას სახეზე. სიდონია ამგვარ შეხვედ-

ჩხს არ ელოდა; ეგონა მოვიდოდნენ თუ არა, მთელი სოფელი გარს შემოეხვეოდა და ურთიერთ შორის მეგობრულ კავშირს დაიჭერდნენ.

როგორ? სიდონია სოფელში იყვეს და გლეხებთან საერთო არა ჰქონდეს-რა მაშინ, როდესაც თავს იმათ შვილადა გრძნობს და დღეს მათის წყალობით არის გაბედნიერებული? არა! ამისთანა ველურობას ბოლო უნდა მოეღოს! აქაურობა უნდა გამოფხიზლდეს, თორემ უამისოდ აქ ცხოვრება წამება იქნება. ფიქრობდა სიდონია და ელოდა დროსა და შემთხვევას, რომ თავისი განზრახვა შეესრულებინა.

სიდონიას, რავდენადაც წმინდა ჰაერი ხიბლავდა, იმდენად ხალხის მდგომარეობა აწუხებდა, მაგრამ ქმარს არ უმხელდა, რადგან ეშინოდა ვაი თუ შემცდარიყო, რადგან ჯერ არ გაეცნო აქაური წეს-ჩვეულობა და ყველაფერს ადგილობრივ ხასიათს აწერდა.

— ხალხი ყველგან ერთნაირი არ არი. იმისთვის თუ იქცევიან ასე, რომ დახამებულნი არიან მებატონეებს, მიმსვლელ-მომსვლელს და დიდი ხნის განმავლობაში თავისთვის მეტს ვერავის ხედავდნენ! დღემდის გენოს და მისი მამის გარდა მებატონე არავინა ჰყავდათ და ესენიც ვერ შესძლებდნენ მათ შემოჩვევას. დღეს კი სულ სხვაა! სიდონია ბევრჯელ მარტოდაც გაისეირნებდა ხოლმე იმ განზრახვით, რომ იქნება ერთ-ერთ მანდილოსანს მაინც გამოლაპარაკებოდა, მაგრამ ამასაც უკმეხად დახვდებოდნენ ხოლმე და სახეს არიდებდნენ.

— საკვირველი ხალხი ყოფილა!—იმეორებდა სიდონია გულში და დაღონებული სახლში ბრუნდებოდა.

— მოგიცლია, ჩემო კარგო, და მაგაზე ფიქრობ!—

უთხრა ერთხელ დაუდევრად გენომ, როდესაც სიდონიამ გაუზიარა თავისი შთაბეჭდილებანი.

— რა ხალხია?.. რა ადამიანები არიან, რომ მაგათ ქცევას ყური ათხოვინ კაცმა? რეგვენები და ბრიყვები! რაც უფრო გულკეთილად მოეპყრობი, უფრო თავზე დაგასხდებიან, გაგიტოლდებიან! აი ამ ეზოს ხომ ხედავ! სულ მაგათ ეპირათ და მიწების გამიჯვნის დროს ავყარე შარშანწინ. დიდი გაპირვება დამადგა, სანამ ჩავაგონებდი თავიანთ სარგებლობას და ან კანონის ძალით შევასრულებდი ჩემ გადაწყვეტილებას. ზოგმა მაგათგანმა სენატამდისაც კი მატარა. დიდძალი ფული დამეხარჯა,—უთხრა გენომ სიდონიას ერთ საღამოს, როდესაც ისხდნენ აივანზე და ჩაის მიირთმევდნენ. მოხუცებული ცოტა შეუძლოთ იყო და ოთახიდან არ გამოდიოდა.

— აქ მაგათ ყველაფერი ჰქონდათ: ბოსტნები, ბოსლები და კალოები... ამ აივანზე ჯდომა შეუძლებელი იყო: ქარი ბზეს პირში გვაყრიდა და თვალებს გვივსებდა. ასე ვავიწროებდით ერთმანეთს, ვიდრე აქედგან არ გადავასახლე.

— მერე მათი ნამუშევარი, გენო?—თანაგრძნობით იკითხა სიდონიამ.

— სამაგიეროდ საუკეთესო მიწები მივეცი. გარდა ამისა მოვალე ვიყავ ჩემის ხარჯით გადამეტანა აქედგან და ახლად ამეშენებინა ყველა ის შენობა, რაც კი ჰქონდათ. რადგან დრო არა მქონდა, მეც ვარჩიე და ფულად მივეცი ყველას ხვედრი, როგორც შენობების გადატანის საღირალი, ისე ბაღ-ბოსტნების საფასური. მოგებულები ეგენი უფრო არიან. მე თვალის იერისა და სილამაზისთვის მოვიქმედე ეს და მაგათ კი სარგებლობა ნახეს, რადგან დაუახლოვდნენ თავიანთ საყანეებს, რომლებიც აგრეთვე ერთ სამზღვრებში მოვუ-

თავსე! სანამ ვადა არ გასულა, ერთი ესენიც უნდა ავ-
ბარგო, ან ნებით, ან ძალით. ამდენმა საგლეხო საქ-
მეთა საკრებულოში და მომრიგებელ შუამავლებთან
თრევამ ილაჯი გასწყვიტა. ეხლა ერთმანეთთან მოშო-
რებულები ვართ ჩვენ და გლეხები: მარტო ღალის აწე-
რის დროს თუ შევხვდებით ერთმანეთს, აღებით კი ჩემი
ჩაჩნები იღებენ. ეს ჩვენი მოურავიც ახდენს საქმეს;
უნდა ეგეც გავაგდო. ილარიონს მივწერე, თავი დაა-
ნებოს სამსახურს და მოვიდეს, მინდა მოურავად ის ჩა-
ვაყენო. ის უფრო ერთგულად გაირჯება, სესიკა კი
იმათა ჰკერძავს, რადგანაც თვითონაც აქაურია.

— საკვირველია! ჩვენ სოფელში მაგისთანა შემთ-
ხვევები და უსიამოვნობა ერთმანეთში სულ არა ყოფი-
ლა,—დაილაპარაკა ქალმა ფრთხილად, რომ ქმრისთვის
არ ეწყენინებინა, რადგან ატყობდა ამ საგანზე ლაპა-
რაკის ჩამოგდება გენოს აღელვებდა და უგუნებოდ
ხდიდა. თვით სიდონიასთვისაც ჯერ გაურკვეველი იყო
ამნაირი დამოკიდებულობა მებატონეებსა და გლეხების
შორის და ეშინოდა თავის უცოდინარობით და გამო-
უცდელობით უფრო არ წაეხდინა საქმე.

— იქ ღალასაც იხდიდნენ, გვემსახურებოდნენ კი-
დევაც, მაგრამ ყველა ეს ხდებოდა ძალა-დაუტანებლად
და სიამტკბილობით. ჩვენ ყოველთვის გვიყვარდა ერთ-
მანეთი.

— ალბად შეგნებულები ყოფილან, რომ აგრე
მოქცეულან, თორემ ამათთვის ვის რაღა დაუშავებია?
თუ ამიყრია, წინადაცა ვთქვი, მაგიერი ერთი-ორად
მიმიცია, გადასახლებაში კიდევ ხარჯი არ გასვლიათ და
ბარჯი. ფული ფულად მივეცი ყველას და ტყიდგან
საჭირო მასალა კიდევ სხვა იყო.

— გაიხსენე, გენო, ამაგი, ადგილის სიყვარული?

ოხ, ძნელი დასათმობია ეს!.. ფასი არ დაედე-ბა!—შესძახა ნაღვლიანის ღიმილით სიდონიამ.

გენო წამოდგა ზეზე და დაიწყო უკმაყოფილოდ სიარული. თმაზე მალმალ ხელს ისვამდა. უნდოდა ეთქვა რამ, მაგრამ თითქო თქმასაც ვერ ახერხებდა და აღელ-ვებული უმატებდა სიარულს.

— ბევრნაირად ვეცადე ჩვენ შორისაც ყოფილიყო კარგი დამოკიდებულობა, მაგრამ არ მოხერხდა. დრო ოვისას აიღებს, სიდონი, და მას წინ ველარა დაუდგება-რა.

— მაშ რაღათ გიკვირს, გენო, რომ უკმაყოფილონი არიან? რაც უნდა იყვეს წარსულმა შრომამ უქმად ჩაუარათ და ხელახლა იწყებენ ყველაფერს. დრო და შრომა დიდი განძია ადამიანისთვის და მეტადრე გლეხისთვის, ფულით ვერ აინაზღაურებენ ამაგს.

გენომ მხრები შეიშმუშნა, გამობრუნდა ცოლისკენ, ჩაიწყო ჯიბეებში ხელები და დაკვირვებით მიაჩერდა. სიდონიას ლოყები შესწითლებოდნენ, ალერსით მისჩერებოდა ქმარს.

— მოდი, სიდონი, თავი დავანებოთ ამ საგანზე ლაპარაკს! ეს საგანი მეტად რთულია და უსიამოვნო კამათს გამოიწვევს ჩვენს შორის. ამ საკითხის გადაწყვეტა მე მომანდე. შენ ჯერ ახლად მოსული ხარ და შეიძლება შესცდე. შენი სოფლის ხალხი ნუ მოგყავს მაგალითად! ისინი სხვანაირები ყოფილან და მერწმუნე ამათ სულ სხვა თვალით უნდა შეხედვა. ქალი გაჩუმდა.

— მაშ, ნურას იტყვის ამ საგანზე მაშინ, როდესაც დამოკიდებულობა ასე გამწვავებულა და ერთმანეთის შორის სიძულვილი აღძრულა?!. როგორ გასძლოს სიდონიამ, რომ ხმა არ ამოიღოს? ამ გაფიქრებაზე სიდონიამ თავი აიღო მაღლა.

— ძალიან კარგი, გენო, მაგრამ როდემდის უნდა იყვეთ ასე?.. ეს მაინც მითხარი?

— სანამ არ გათავდება ეს გადასახლება. მოკლეთ და უგულოთ უპასუხა გენომ და კვალად ფიქრიანად განაგრძო სიარული.

გენო მართალს ეუბნებოდა. ამ საგანზე უნდა მსჯელობა შეეწყვიტა სიდონიას, რადგან გენო სათუთად ეპყრობოდა მის გრძნობას, უყვარდა ცოლი და არ უნდოდა უბრალო რამეზე უსიამოვნობა მოხდენოდათ. ასე ფიქრობდა სიდონია. ამან თვალწინ დაიყენა თავისი წარსული, შეევიწროებული, განადგურებული მდგომარეობა, რომელშიაც ნახა გენომ. არ მიხედა ამ დამცირებას, დააფასა და სამეგობროდ ხელი გაუწოდა, გამოიყვანა წყვდიადიდგან. ნუ თუ ამის შემდეგ არ უნდა დააფასოს გენო, ყველაფერში არ უნდა დაუჯეროს და თავს არ შემოევლოს? სიდონიამ ამ გახსენებაზე მორჩილად თავი დახარა ძირს.

V

ჯერ კიდევ ბინდ-ბუნდი იყო, რომ სასახლესთან გაჩერდა ცხენოსანი.

— რათ დაიგვიანე, კაკო? ამ სიტყვებით გენო ჩაეგება კიბეზე ილარიონს.

— სანამ ჩემ საქმეს მოვრჩებოდი, ცოტა დრო უნდოდა?—უთხრა ილარიონმა და მათრახით გაიბერტყა გამტვრიანებული ჩექმები.

— მოხელეობას თავი დაანებე და მოხვედი რაღა?

— შენ რომ კაცს ჩააცივდები, განა საშველს მისცემ?—ღიმილით უპასუხა ილარიონმა.

— შე კაი, კაკო, მე აქ შენისთანა ერთგული ოქროდ მიღირს და შენ კი იქ რაღაც ხუთი თუმნის გუ-

ლისთვის თავი უნდა იწვალო დახშულ ოთახში? მიიხედ-მოიხედე მაინც რა ადგილი აგირჩიე საცხოვრებლად... რა ჰაერია, რა თავისუფლებაა!..—ამბობდა აღტაცებული გენო.

— ვხედავ,— ამ ლაპარაკით ამხანაგები ავიდნენ აივანზე, სადაც ხალათით იჯდა მოხუცი და სიდონიაც მის გვერდით ჭიქებსა სწმენდავდა ჩაისთვის.

ილარიონი მიესალმა მოხუცს და შემდეგ გამობრუნდა სიდონიასკენ.

— ეს გახლავთ ჩვენი ახალი მოურავი, გთხოვთ იცნობდეთ!—წარმოსთქვა გენომ და ხელი გააწვდინა ილარიონისკენ; სიდონიამ გაუცინა და ხელი ჩამოართვა ახლად მოსულს.

— კეთილი!—ჩაილაპარაკა მოხუცმა და ხარბად მოხვრიპა ჭიქით ცხელი ჩაი.

— მართლა, კნეინა, ეს არის ეხლა სოფელს რომ მოვატანე ურმით მომავალ ქალს წამოვეწიე; როდესაც მოვუახლოვდი, ვიცანი თქვენთან ნამყოფი კატო, რომელიც არა ერთხელ მინახავს. ურემმაც აქეთ შემოუხვია. მგონი, ისიც თქვენთან უნდა მოდიოდეს.

— მართლა?—შესძახა სახე-გაბრწყინვებულმა სიდონიამ და სიხარულისგან თვალებმა გაუელვეს.

— დიახ, საცაა უნდა გაჩნდეს!—დაუმატა ილარიონმა და კვალად მობრუნდა გენოსკენ, რომელზედაც არავითარი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია კატოს სტუმრობის ამბავს. ეტყობოდა გართული იყო საქმეებზე ფიქრით და მოუთმენელად ელოდა, გაეზიარებინა ილარიონისთვის თავისი აზრები.

— ხვალიდგანვე უნდა შევუდგე საქმეს, ილარიონ!—უთხრა გენომ, როდესაც ესენი მიუსხდნენ მაგიდას ჩაის დასალევად.

— ხვალვე დავიაროთ სოფელი და მამულსაც ჩა-

გაბარებ. ჩემი ჩაჩნები, თუმცა ეხლა ოსებში მყვანან გაგზავნილები ღალის ასაწერად, დღეს თუ ხვალ გაჩნდებიან. ეგ სესიკაც უნდა დავითხოვო. ერთის სიტყვით ჩვენს საქმეში აქაური გლეხები არ ჩარიო, თორე ჩვენი დამშვიდება არას დროს არ იქნება. დაბინავდი ამ სახლში, მოგიჩენ ჩაჩნებს და იყავი სრული გამგე ჩემის ადგილ-მამულისა.

— აბა მაშ რისთვის გამომიყვანე სამსახურიდგან?— წარმოსთქვა ილარიონმა და კმაყოფილებით თვალი მოავლო შენობას. ეს გულში უზომო კმაყოფილებას გრძნობდა, რომ ასეთი ბედი ეწია. უბრალო, უმნიშვნელო წვრილი მოხელე ხდებოდა თითქმის მემამულეთ. ოღონდაც, რომ მემამულეთ, რადგან გენო აქ ამას ხელს არ შეუშლიდა არაფერში, შემოსავალიც ხომ წინდაწინ ჰქონდა გაგებული და გულში სიამაყეს გრძობდა.

— მაშ აქაური არავინა გყავს მოსამსახურეთ?— იკითხა ამან და მოიხედა. მოახლე გოგო დუნია გამოსულიყო აივანზე და ბატონებზე მოშორებით გადაჰყურებდა სივრცეს. როგორც ეტყობოდა ყური აქეთა ჰქონდა. მისი ეშხიანი მოხდენილი სახე შეუმჩნეველი არ დარჩა ილარიონს და გაეღიმა.

— გეუბნები-მეთქი, სახლში შესაშვები არ არიან და არც თვითონ გვეკარებიან. აქ ვისაც ხედავ სულ ქალაქიდგან მოვიყვანე. განა ვეღარა სცნობ? მგონი ყველა ესენი გინახვანან?—დაუმატა გენომ და თვითონაც გაიხედა მოახლისკენ.

ამ დროს მოსამსახურე ბიჭსაც ახალი მოწველილი რძე მოჰქონდა.

— დუნია, მოდი ეს ოთახში შეიტანე!—დაუძახა სიდონიამ მოახლეს, რომელიც გაწითლებულის ლოყებით, თვალებძირს დაშვებული, მოვიდა ქალბატონთან

და ჩამოართვა ცარიელი ჭიქები. ილარიონმა თვალი უყო გენოს, რომელმაც ეს არ შეიჩნია და განაგრძო.

— გლეხებიდგან მარტო სესია მყავდა აქ ჩაყენებული ცოლშვილით და სახლს დარაჯობდა, თანაც მოურავობდა, მაგრამ მალე შევატყე ცუღლუტობა. ეხლა რაკი შენ აქ იქნები, რიღასთვის მინდა? უფრო საქმეს არევს. ხვალვე დავითხოვ, ჩემი ორი ჩაჩანი ათ მოსამსახურეს უდრის. ისინი გეყოფიან ხელქვეითებათ. სიდონია მონაწილეობას არ იღებდა გენოსა და ილარიონის ლაპარაკში, ეს ძალმალ მოუსვენრად იხედებოდა გზისკენ, თვალი მიეშტერებინა სივრცისთვის, ელოდა მოუთმენელად თავის მეგობარ კატოს, კატო კი მაინც არსადა სჩანდა.

— უსაოუოდ ილარიონს შეეშალა და უცხო დეკაკაცი კატოს მიამგვანა. შემდეგის ფიქრით დამშვიდდა სიდონია და ლოდინსაც თავი დაანება.

გენო არ ისვენებდა, ილარიონი დაჰყავდა ეზოში, უჩვენებდა ყოველივეს და განუწყვეტლად გატაცებით ელაპარაკებოდა.

— შენ იცი, ილარიონ, თუ რა წესებზე მოაწყობ საქმეს! ნათლიმამობას არ გაჰყვე, მაგრა დაუდექი ყველას. ნებით, თუ ძალით ჩააგონე მაგ მამა-ოხრებს, რომ ადგილიდგან გამეცალონ! სხვები მოვხარე წელში და ეგ ღინტლიანი ზაქარა კი ვერ გავტეხეთ ვერც მე, ვერც მომრიგებელმა შუამავალმა, ვერც საკრებულომ და ვერც სენატმა. აუღია სარივით თავი და იქიდგან მუშტებს ატურტურებს.

— რას გახდება მერე? მაგ საქმეს სხვაფრივ უნდა მოვლა,—უპასუხა ფიქრიანად ილარიონმა.

— რაღა სხვაფრევ, კაცო? ხვეწნა, თხოვნა, ბრძანება, კანონი და ყველაფერი ზედ შევალიე, მაგრამ მაინც დროს მაკარგვინებს.

— ვეცდები, მალე გათავდეს ეგ საქმე.

მეორე დღეს გენო უფრო ადრე ადგა, მოიხმო სესიკა და უბრძანა ცხენები დაემზადებინა ამათთვის. სესიკა მიხვედრილი იყო, რომ მის ამ სახლში ყოფნას ბოლო მოეღებოდა და დაღონებული იყურებოდა. ხანდისხან თვალებში გამოუკრთებოდა ხოლმე საყვედური.

— დამითხოვოს! ქვეყანა დიდია, ულუკმაპუროდ არ დავრჩები,—უპასუხა მოსამსახურეს, რომელმაც ჩუმად შეატყობინა გენოს და ილარიონის შორის ლაპარაკი.

— როცა მაგ ახალმა მოურავმა ჩემზე მეტი გაუკეთოს და ან სოფელი მოუმადლიეროს ამ ულვაშებს მოვიპარსავ. დღემდის კიდევ მე ვიკავებდი სოფელს და ზოგი ეხლა ნახოს რაც იქნება! მე კი შორს დავრჩები. ვაი მაგის დედასა!.. ჩემი წყალობით ბევრი ოინები შერჩენია მაგას! მე არა ვყოფილიყავი, დიდი ხანია დედას უტირებდნენ!.. კიდევაც ეშინოდეს თავის ჩრდილისა! კოკა წყალზე გატყდება!—ამბობდა მუქარით და თავის ქნევით სესიკა. ამას აღარ გაჰკვირვებია, როდესაც მეორე დღეს გენომ გამოუცხადა, რომ თავისუფალი იყო და შეეძლო სხვა ადგილი მოეძებნა.

— არა, შენი ჭირიმე, მე ეხლა აღარსად გამოვდგები. სახლში წავალ და ისევ გუთანს ჩავეკიდები,—უპასუხა თავდახრით და გამოვიდა კარზე.

— კნეინა, ვიღაც სოფლელი ქალია, თქვენი ნახვა უნდა, მეუბნება წადი მოახსენე, კატოა და თქვენა გკითხულობს-თქო,—უთხრა სიდონიას დუნიამ, რომელიც თითქო ვერ ბედავდა ქალბატონისთვის თვალი გაემართა, იდგა კარებთან და უცდიდა პასუხს. სიდონია თუმცა პირს იბანდა, მაგრამ გაიგონა თუ არა კატოს სახელი მსწრაფლ გამოუბრუნდა გოგოს.

— დუნია, გეთაყვა წადი და მალე აქ შემოიყვანე!—შესძახა მოუთმენელად.

— ციცოxან!

— კატო!

გაისმა ერთხმად ორივეს აღტაცებული ხმა, როდესაც კარი გაიღო და ოთახში შემოვიდა ლამაზი, თავდახურული ქალი. სიდონია მოეხვია და კარგახანს ჰკოცნიდნენ ერთმანეთს.

— კითხვა აღარ გინდა, ერთიორად დამშვენებულხარ, გენაცვალე! —წარმოსთქვა კატომ და მიაჩერდა ციცოს.

— აგერ დაxეq, კატო!—სიდონიამ საჩქაროდ სავარძელი მიუწია, კატო მორიდებით და დარცხვენით ჩამოxდა სავარძლის ნაპირას, თითქო ეხათრებოდა მშვენიერ ძვირფასი ფარჩის შეხება.

— როდის მოხვედი?

— გუშინ.

— წუხელის სად იყავ?

— ჩემი ქმრის დეიდაშვილია აქ გამოთხოვილი, იმისი მძიმე ავადმყოფობის ამბავი მოგვივიდა და ჩემი დედამთილი დაებარებინათ, რაკი მარტოხელა იყო და პატრონი არავინა ჰყავდა, ჩემმა დედამთილმაც ვერ შეიძლო წამოსვლა და თავის მაგივრად მე გამომგზავნა.

— გუშინ ჩემი ქმრის ამხანაგი მოვიდა და მითხრა, რომ გზაში ენახე ჩვენსკენ მომავალი, მეც წუხელისვე გელოდი.

— თუ არ გაპირება ამ დროს ოxახიდგან ვინ გამოვა, ჩემო კარგო, ვინ გამომიშვებდა რომ პირდაპირ შენთან წამოვსულიყავი? ეხლაც ჩემი პაწია ბიჭი ბებიას მივუგდე და ისე ჰარი-ჰარათი გამოვწიე. მეშინოდა, ამ საწყალ გოგოს არა დამართებოდა-რა.

— რითია ავათ?

— რავიცი ქა!.. ლოგინობაზე გაციებულა, სიცხეს აძლევს და არის ისე საცოდავათ. ქმარიც შინ არა ჰყავს, შავ ქვაზე წასულა და წყლის დამლევინებელი არავინ უჩანს. ეხლაც მეზობლის გოგო მივუჩინე და ისე წამოვედი. სულ ერთი არ არის, გენაცვალე; ხომ გნახე და მეტი რაღა გინდა?..—დაუმატა ღიმილით კატომ, თანაც დაუწყო ოთახს თვალიერება.

— სანამ აქა ხარ, ყოველ დღე მოდი ხოლმე, ჩემო კატო, ჯერ ხომ დარჩები?—ჰკითხა სიდონიამ.

— სანამ ფეხზე არ დავაყენებ მაგ გოგოს, რაღას წავალ! დედაჩემმა მოგიკითხა, მთელმა სოფელმა შენთან სალამი გამომატანა. სულ შენ ხსენებაში არიან და სიყვარულით გიგონებენ.

— როსტომიანი, კატო?

— რა უპირთ? კნეინა ქალთან წაბრძანდა, მგონი იმასაც ყმაწვილი გახდომია ავათა. მოსვლას აპირებდა და ვეღარ წამოსულა.

— ჩემი თითიკა?

— თითიკაც თავის შვილთან წავიდა და იმისი ამბავი აღარა ვიცი-რა. უეკველია, კარგად იქნება, თორემ გავიგებდით. როდესაც გული იჯერეს დიდი ხნის უნახავმა მეგობრებმა ლაპარაკით, სიდონიამ საწოლ ოთახიდგან გამოიყვანა კატო, დაატარა მთელი სახლი და ყველაფერი უჩვენა.

— დედოფალი ხარ!—გაიძახოდა ეს გაოცებული.

— ამ დიდებას ერთი ვაჟი შვილიც რომ მოჰყვეს, ასლი კარგად იქნება შენი საქმე. ხომ არას აპირებ?—კატო შეაჩერდა სიდონიას, რომელიც გაწითლდა და თვალები ძირს დახარა, მან ხმა არ გაიღო, კატო მიხვდა, რომ სიდონია ამ მხრივაც უიმედო არ იყო და იამა.

გენო და ილარონი სახლში არა სჩანდნენ. სიდო-

ნია და კატო ისხდნენ აივანზე თავისუფლად და განაგრძობდნენ გულითად ბასს.

VI

— სამგლე გოჯი რომ ატყდება და უხეიროდ დაიწყებს ჭყვიტინს, სანამ ნადირი პირს არ წაავლებს, სწორეთ აგრე შვრება ე ოჯახდასაქცევი ჩვენი ახალგაზდა ბატონი! — წარმოსთქვა ჭაღარაშერთულმა ბესომ და პირიდგან ჩიბუხის ბოლი გამოუშვა.

— მა, კაცო, რო აღარა დგება ე მუდრეგი თავის ქერქში! წელიწადი ისე როგორ გავა, რომ ნაირ-ნაირი მუხრუჭები არ მოიგონოს?

— გაიგეთ თავისთანა მაწანწალა ამხანაგი რომ დაუყენებია მოურავათ და საწყალი სესიკა გამოუგდია?

— მა! ეჰ, მართალია, არც მაგისი მამა იყო წმინდა წულისა, ისიც არ გვაკლებდა შევიწროებას, მაგრამ ეს სამი წელიწადი, რაი შვილს დაუთმო მამულების მოვლა და თვითონ აღარაფერში არ ერევა, უფრო დავიჯაბნენით. აქამდის მარტო კალოობაზე თუ მოგვადგებოდნენ ჩანახით ხელში სულთამხუთავი მოურავი, კბილებ-კრეჭია მგლებ ჩაჩნებით და დანარჩენი დრო მოსვენებით ვიყავით, მაგრამ რაი მაგიშვილმა, გასატიელებელი სახლი გამოჭიმა და აქ ჩამოთესლდა, საშველს აღარ გვაძლევს.

— ოჰი, ჩემი ლეჩაქით დაჯდეს იმი ლამაზი ცოლი, როგორც იმან ი მშვენიერ გამართულ სამოსახლოდგან პირდაბანილები გამოგვიყვანა; მოგვიყარა გროშები და ტრიალ მინდორზე გაგვიყენა. ისე გაცარიელდეს ის დოვლათისგან!.. დაგვნავსა გენაცვალეთ! მას აქეთ სული ვეღარ მოვიდგით.

— მაშ, შენ აყრა-დაყრა ადვილი გეგონა? ქვა რომ

ადგილიდგან დაიძვრის, ჩემო დაო, ისიც კი გასუბუქ-
დება, თორემ ადამიანი, რა გასაკვირველია, რომ გაწ-
ყალდეს!..

— ჰო და ჰო, რას მოგვდგომია ე ოჯახქორი,
თითქო ჩვენს იქით გზა არა ჰქონდეს. მთელი დუნია
მაგისია, ოხრად დარჩენია.

— წერა რომ აიტანს ის არის! ერთ დღეს დავბა-
დებულვარ და ერთ დღეს მოვკვდები, მაგი სალავათი
კი დაიქცა!.. ლამის მთელი სოფელი ბოზხანად გადა-
აქციოს, მაგი შიშით ველარც ცოლი გამოგვიშვია კარ-
ზე და ველარც შვილი. როდემდის უნდა ვიყვეთ ასე
გაჭირებაში? ერთხელაც იქნება აბობოქებული გული
გასკდება და გაგიჟებული კაცი თავზე ხელს აიღებს!

ასეთი ლაპარაკი ისმოდა კვირა ნაწირევს ეკლე-
სიის ეზოში, სადაც თავი მოეყარა ხალხს, შიგა და შიგ
დედაკაცებიც ერივნენ. მათ შორის კატოც მიმჯდარი-
ყო კედელთან, გულზე ხელები დაეკრიფა და ნაღვლია-
ნად ისმენდა აღელვებულ ხალხის მდურვას გენოს მი-
მართ.

— სულით-ხორცამდის გავიყიდები, საციმბიროთ
თავს გავიხდი და მაგის ჯიბრზე არ დავიძვრი ადგილი-
დგან. გუშინ ახალმა მოურავმა დამიბარა, მოქარგულის
ენით დამიწყო რჩევა-დარიგება, ჩემს გულში კი არ
იხედებოდა იმ დროს, თუ რა ხდებოდა... იმან რა იცის,
თუ როგორ ძვირფასად მღირს ის ერთი ბოხჩა ადგი-
ლი, მისი ყოველი კენჭი და გოროხი!.. მართალია კა-
ნოლი მაგათკენ არის, მაგრამ მალე გამოვაბრუნებ ჩემ-
კენ. ტყუილად კი არ მეუბნება, ი დალოცვილი ადუ-
კანტი: გამაგრდი, ზაქარა, არ მოტყუვდეო! ამ ერთი
კვირის წინად კაი ხუთმეტი მანეთი გამომართვა და
მითხრა:

— ისეთ არძას დაგიწერ ხემწიფესთან, რომ პირ-

იქით, მაგათ გაუხდეთ სახვეწარიო!—გაიძახოდა ახალგაზდა ზაქარა.

— ისემც დაურჩგბა იმას თავი! მე კი არ გამცარცვა აბა მაგ მოტყუებით იმ სახლკარ-ამოსაწყვეტმა და გადასახლება მაინც არ ამცდა...—სთქვა ხანში შესულმა გლეხმა

— იძახიან, ბატონყმობა გაღდავარდა, კაცი თავისუფალი გახდაო. კაცო, ე საშველი კი არსად არის-და! ეს კისერი კი ველარ დავახწიეთ მაგათ უღელს და! მგონი, არც ჩვენი შვილები ეღირსებიან,—განაგრძობდა გაფითრებული ზაქარა, რომელსაც თვალები რაღაც ბოროტებით და ამასთანავე განწირულებით უბრწყინავდნენ.

— ცოლი შეირთო და გაამრავლებს თავისთანა უწმინდურებს,—დაუმატა ერთმა მანდილოსანმა.

— აბა მაშ ეშმაკი თავის ქოხს დაანგრევს?

ამის გაგონებაზე კატ-ს სახე შეუწითლდა და მოხედა მოლაპარაკეს.

— ცოლი რა შუაშია, შე ქალო, იმისი ცოლი ღვთის ნათლულია, ანგელოზია, ჩვენი ბატონიშვილია! ისეთი იყო ჩემი მიტრას სიცოცხლემა, რომ დღესაც მთელი სოფელი მოსტირის უკან, მაგისი წყენა არავის მოაგონდება.

— ეჰ, შენცა, ძაღლის ბატკანი ვის უნახავს! არც ეგ იქნება წმინდა წყლისა.

— უი, უი, არც მაგათი კარგი მინდა, დედავ და თვალო, არც ავი, ეგენი ისეთი სისხლებისა არიან, რომ ერთი უნდა შესწვა მეორე ზედ წაუსვა!—რას ქვიან მაგათში კარგი?—ხალხი თანდათან ღელავდა.

— მინდორზე საძოვრად ვერა გაგვიშვია-რა, არც ძროხა, არც ღორი, რომ მაგისმა ურჯულო თათარმა ბაჟი არ გადაგვახდევინოს.

— მაგას თათარი შვრება და არა ბატონი!—შე-
ეშნა კატომ.

— თათარი ვისგან არის მერე მოსეული? ეგ თუ
ი კაცია, რისთვის უნდა ეგენგიჩრები? ხომ არ ეში-
ნან? ძაან მოტყუებულია. სატრაბახო მაშინ იქნებო-
ა მაგისთვის, რომ მარტოდ-მარტო ყველას თვალში
ვარდებოდეს და ღამე უშიშრად ეძინოს, თორემ ძა-
ას ძალა მოსდევს, ბრძოლას ბრძოლა და უსამართლო-
ს მაგიერის გადახდა! კაცის სული თავისუფალია, ზევით-
ევით იწევს და რაც წინ გადეღობება, უეჭველია, ერთ-
ელაც იქნება მოიცილებს თავიდგან.

კატოს მარტო დღეს არ ეყურებოდა გენოზე ასე-
ი მსჯელობა. ეს რაც ამ სოფელში მოსულა ყოველ
ერივ მუდამ ყურში ესმოდა მისი წყევლა-კრულვა.

— გენაცვალეთ, რა ყოფილა მაგისთანა, რომ ასე
ოუმყრალებია მთელი სოფელი!—ფიქრობდა კატო და
ული უკვდებოდა, რომ ასეთის აზრით იყვნენ ამის
ციცოს ქმარზე.

— თუ ასეთია, ცოლს რაღა კარგს დააყრის? ნუ
ეუ ბედნიერი იქნება ციცო იმ კაცის ხელში? ხშირად
ეთ ფიქრებში გაუთენებია მთელი ღამეები კატოს,
ვგრამ მეორე დღეს, რომ მისულა სიდონიასთან და
ეუხედნია მის გაღიმულ, კმაყოფილ სახისთვის, ცო-
ათი გული დამშვიდებია.

— გამიგონია, კაცი შიგნიდგან არი ჭრელი და
ელი კი გარედგანაო. იქნება, გარეშესთვის არ ვარგა
ენო, მაგრამ ცოლშვილისთვის კი კარგი იყვეს. თუ
ეა, კიდევ მადლობა ღმერთსა!—ასე იმშვიდებდა გულს
ტო და მაინც აკვირდებოდა გენოს ყოველ საქცი-
ელს, რომ დარწმუნებულიყო, თვითონაც და გამო-
ენო რავდენად მართალი იყო სოფლის აზრი.

— იქნება, გაბოროტება თვალებს უბრმავებთ და

რწყილი აქლემათ მოსჩვენებიათ! დალოცვილები ისინიც მეტის-მეტს თხოულობენ. ვის შეუძლიან ამდენი ღარიბის გამდიდრება, თუ თვითონაც არ ითავებენ, თავიანთ ცხოვრებას ხელს არ შეუწყობენ? ზღვა კოვზით დაილევაო. ხომ არ უნდათ გენომ თავისი საცხოვრებელი დაურიგოს მათ და თვითონ ისე დარჩეს! ეს ჯერ არავის უქნია და გენო რა მაგალითია, რომ უსათუოდ ასე მოიქცეს?—ფიქრობდა კატო მეორე დილას სიდონიასკენ მიმავალი. სიდონია იჯდა აივანზე და საკერავ მანქანას აგრიალებდა. გენო და ილარიონი სანადიროთ წასულიყვნენ გაუთენებლივ; მოხუცს ჯერ კიდევ ეძინა და მარტოდ დარჩენილი სიდონია მოუთმენელად ელოდა კატოს.

მოვიდა თუ არა კატო, სიდონიამ მანქანა შეაჩერა, დაიდო მუხლებზე საკერავი და იწყო ხელით კერვა, კატომაც გამოართვა ხელსაქმე. ეს მალე გაშინაურდა სიდონიას სახლში და აღარა გრძნობდა მოკრძალებას. მოსამსახურეები თავაზიანად ექცეოდნენ, რაკი ხედავდნენ ქალბატონის მასთან გატოლებას... მარტო დუნია არ უყურებდა კარგის თვალით, ცხადად ეტყობოდა, რომ სწყინდა კატოს ასეთი დაახლოვება ბატონებთან, თუმცა კი სიტყვით არას ამხელდა თავი მორიდებით ეპყრა, როგორც კატოსთან, ისე ქალბატონთან. მეტ დროს თავის ოთახში ატარებდა, ვიდრე ქალბატონი თვითონ არ დაუძახებდა.

დუნია ერიდებოდა აგრეთვე მზარეულ და სხვა მოსამსახურე ბიჭებს, ამაყად უყურებდა, მათზე კიდევაც ბრძანებლობდა.

სიდონიას ძალიან მოსწონდა დუნიას ასეთი ქცევა და ხშირად გამოხატავდა ხოლმე ამ კმაყოფილებას ქმართან, რომელიც საჩქაროდ გააწყვეტინებდა ამ საგანზე ლაპარაკს და შესცვლიდა ბაასს.

— მე ამისთანა თავდაპერილი გოგო არ მინახავს! —უთხრა სიდონიამ კატოს დუნიაზე, რომელმაც ამ დროს გამოიარა ოთახში შესასვლელად.

— არ არის მეტიჩარა, თავისი ადგილი იცის და ამასთანავე სამსახურში შეუდარებელია,—განაგრძობდა აღტაცებით.

— გამიგონია, მაგათში იშვიათი თურმეა, რომ ზნეობა-დაცემული არ იყვეს,— დაუმატა თავის მხრივ კატომ.

— აბა, შენ წარმოიდგინე, ხომ ანგრეა და ეგ კი მაინც მაგისთანა კარგი რამ არის... მერე სილამაზე აკლია თუ! ჩვენ ნესტორას ბევრჯელ შევამჩნიე, რომ აპირებდა მაგასთან გათამამებას, მაგრამ იმისი არშიყობა ახლოც არ მიიკარა.

— როცა თვითონ პატიოსანია ქალი, ვინ რას გაუბედავს?..

— ამასთანავე საშინელი ჩუმია, სულ ჩაფიქრებული დადის. ბევრჯელ გამოვლაპარაკებივარ, მაგრამ მიფრთხის და უნდა მალე გაინთავისუფლოს ჩემგან თავი. ამ ორი დღის წინად კი გამომიტყდა, რომ დანიშნულია, ეხლა წერილიც მოსვლია საქმროსგან.

— მაგისთვის ყოფილა თავშენახული, რაკი ერთი უყვარს, მეორეს რიღასთვის შეხედავს?

— ალბად, აგრეა!—სიდონია და კატო კვალად ჩაჩუმდნენ.

— შენი ავადმყოფი როგორ-ღაა, კატო?—ჰკითხა სიდონიამ კარგახანს შემდეგ.

— გადურჩა სიკვდილს, დღეს კიდევაც ავაყენე ლოგინიდგან. თუმცა ჯერ კიდევ სუსტად არის. წასვლა მინდოდა, მაგრამ არ მიშვებს.. მეცოდება... დავრ-

ჩები კიდევ ცოტა ხანს, სანამ სულ არ მოჯობინდება. სახლის ჯავრიცა მაქვს, ვინ იცის ეხლა იქ რა ამბავია?

— უეჭველია კარგად არიან, თორემ შეგატყობინებდნენ. ჯერ ნუ წახვალ, კატო, ცოტა კიდევ მოიცადე!

— ენახოთ!

მეგობრებმა განაგრძეს კერვა.

— დიდი ხანია მინდოდა მეკითხა შენთვის და სულ მავიწყდებოდა,—დაიწყო ისევ სიდონიამ,—შენ უსათუოდ გეცოდინება: რათ არიან აქაურები ისე დამფრთხალნი, რომ კაცს დაინახავენ თუ არა, ნადირსავით განზე გაურბიან და სახეზე შემოხედვა ეზარებათ? რავდენჯერა ვცადე დედაკაცებს გამოვლაპარაკებოდი, მაგრამ ცხადად შევატყე რაღაც უკმეხობა და ფარული უსიამოვნობა. გახსოვს ჩვენ სოფელში რა ერთობა და სიყვარული გვქონდა?

კატოს სახეზე ჩრდილმა გადურბინა, თავი დაიღო ძირს, თითქო უნდა კარგად დააკვირდეს ნაკერსო.

— ჯერ თუ არ გიცნობენ და იმიტომ ვერ მოუბედნიათ!—წარმოსთქვა მან კარგა სიჩუმის შემდეგ.

— მაგნაირად ვერც გამიცნობენ, არა, კატო, გაუბედაობა არ უნდა იყვეს მიზეზი. აქ სხვა რაღაცაა,— დაუმატა ფიქრიანად სიდონიამ.

— ასეთი დამოკიდებულობა კი ძალიან ძნელია მისთვის, ვისაც აქ მოუხდება ცხოვრება და მეტადრე ჩემთვის ხომ აუტანელია!—განაგრძო ამან.

— იქნება, სწყინთ რამე თქვენგან? გლეხკაცისთვის ცოტაა საკმარისი; როგორც მალე მოიგებ იმის გულს, ისეც მალე ჩამოიშორებ.

— მგონი, მე მათთვის არა მიწყენინებია-რა...

— შენ კი არა, მაგრამ, როგორც ყური მოვკარი, შენ ქმარს ძალიან ენდურებიან.

— რაიო, გეთაყვა?—სიდონია სმენად გადაიქცა.

— ძალიან გვავიწროებს, ჩაჩნები ჩაგვიყენა და იმათგან მოსვენება აღარა გვაქვსო. ტყიდგან ერთი ჩხირი ისე არ გამოგვიტანია, რომ ულმერთოდ არ გადაგვახდევინონო. ბევრჯელ მათრახითაც მოგვდგებიან და ჭაღარა დარბაისელ მოხუცებულებს ბეჭებს გვიჭრელებენო. საქონელი ბაკებში გვიბია, იმათის შიშით იალაღზე ვერ გამოგვიშვია, მაშინვე ყელში ხანჯალს აძგერებენო. შარშან ზაქარა ბეგიაშვილისთვის შვიდ თუმნიანი ხარი დაუჩეხიათ მარტო იმის გულისთვის, რომ თივის ბულულზე მისულა, ერთი მუჭი გამოუგლეჯია. ყველა ეს, ჩემო კარგო, ადვილი ასატანი არ არის ისედაც გაწყალებულ ხალხისთვის. ჩვენში ასეთი ამბები არას დროსაც არ მომხდარა; ბატონი და ყმა მამაშვილურად იყვნენ, აქ კი ისედაც გათამამებულია ხალხი: რაი აქამდის მებატონეს თავის ახლო ჩასახლებულს ვერ ხედავდნენ, შენი მამამთილი სამსახურში ყოფილა და აქ სასიარულოდ ვერ იცლიდა თურმე, მოურავიც ნებანებისად მისდევდა მათ, ახლა კი უცბად დაინახეს თავზე წამომდგარი სასტიკი მებატონე, რომელსაც თან მოჰყვა აყრა, გადასახლება; ყველა ეს მოთმინებას უკარგავს მათ. იშ, ნეტაი გენომ სიამტკბილობით გაუთავოს საქმე და! შენ დაგიჯერებს, რომ ურჩიო ხოლმე მშვიდობიანობა... სიყვარულს და ერთობას რა სჯობიან, გენაცვალე?—დაუმატა კატომ და ჩაჩუმდა.

სიდონიაც განაგრძობდა ჩუმად ყოფნას, თან სახეზე გამოუთქმელი ნაღველი ეხატებოდა. ამას აოცებდა, ვერ დაეჯერა გენოს ასეთი სისასტიკე.

— „ისინი ჩემზე მოგებულები არიან... მიწები ერთი-ორად მივეცი, გადასახლებისთვის საჭირო ხარჯი ფულად ჩავუთვალე... მე იმათ არაფერში არ ვავიწროებ...“—გაახსენდა ქმრის უკანასკნელი სიტყვები.

ამნაირად თითქო გენოც მართალი იყო, მაგრამ ეს ჩაჩ-ნების ოინები წინააღმდეგს ამტკიცებდნენ.

სიდონიას გულს უბრაზებდა ყველა ეს ამბები და აღარ იცოდა, როგორ გამოეხატა თავისი უკმაყოფი-ლება.

— დარწმუნებული ვარ, კატო, გენომ არ იცის ჩაჩნების მაგნაირი ქცევა, თორემ როგორ გაბედვი-ნებს, რომ ხალხი ანგრე შეავიწროვონ? მე ყველაფერს შევატყობინებ გენოს, რომ ამ უმსგავსობას მალე ბო-ლო მოეღოს! ოხ, ღმერთო!—შესძახა სიდონიამ ზიზ-ღით და გვერდზე გაიხედა.

— აგრე ჰქენ... უთხარი, გენაცვალე, თორე ამ-ნაირი ყოფნა არ შეიძლება. ისინიც ერთი ბრმა-ყრუ ხალხია, ვინ იცის სიბრიყვემ და სირეგვნემ სადამდის არ მიიყვანოს თავზე ხელაღებული კაცი?..

ამ სიტყვების გაგონებაზე სიდონიას შიში დაეტყო, მან გაახილა ფართედ თვალები და მიაჩერდა კატოს, რომელიც აგრეთვე მოწყენილი გაჰყურებდა სივრცეს.

VII

ილარიონმა რავდენჯერმე შეჰყარა ხალხი, ორ-ჯელ მაინც მოაგონა ზაქარას აყრილიყო, მაგრამ ამისი სიტყვა ჰაერში იფანტებოდა, თუმცა ამავე დროს ილა-რიონი არწმუნებდა გენოს, რომ ყველაფერი მშვიდო-ბიანად გათავდებოდა. სიდონიამაც რავდენჯერმე სთხოვა გენოს, ჩაჩნები დაეთხოვა, აუწერა მათი საქციელი, მაგრამ გენომ დაამშვიდა, რომ ყველა ეს მოგონილი ჭორი იყო ჩინჩხვრების კრეფა გლეხების მხრივ; რომ ჩაჩნები ვერაფერს იმისთანას ვერ გაბედავდნენ და ამას-თანავე კვალად სთხოვა სიდონიას შემდეგშიაც არ გარეულიყო ამ საქმეში. გენო მიხვდა, რომ სიდონიას-

თვის ყველაფერი ჩაეგონებინა კატოს, რომელიც მიდიმოდიოდა ამათსა და გლეხების შორის და არ იამა მისი ჩაჩხირვა, თუმცა სიდონიას ხათრით ვერ ამხელდა უკმაყოფილებას კატოს მიმართ.

— აქედგან წასვლამდის ბევრი დრო აღარ არის. ჯანაბას მაგისი თავი, ეგდოს!—ფიქრობდა გენო და თან კატოს ხშირად სიარული არ ასვენებდა; მისი ლამაზი, ეშხიანი სახე კიდევაც მაცდურად სდევნიდა გენოს.

— გეთაყვა, კატო, ყური უგდე ამ მურაბას, ტაშტი მალმალ შეანძრიე ხოლმე, სანავთედანაც ალი არ ამოუშვა! თავს დავიბან და ამ საათში მოვალ, ცხელი წყალი მელის,—უთხრა ერთხელ სიდონიამ კატოს, რომელიც ის იყო მოვიდა, სიდონია გამოვიდა ოთახიდგან, საბანაოდ მოწყობილი ოთახი კარგა მოშორებით იყო ეზოში და დუნია ბოხჩით ხელში უკან მიჰყვებოდა ქალბატონს, თან ალმაცერად უყურებდა გენოს, რომელიც ჩაფიქრებული მარტოდ დადიოდა აივანზე.

გენო წუთს შეჩერდა, მიმოიხედა, სარკმლიდგან თვალი მოჰკრა კატოს, რომელიც მარტოდ იდგა და მურაბას ხარშავდა. გენოს სახემ გაულიმა.

— ნესტორა!—შესძახა ამან ბიჭს, რომელმაც ის იყო ამოირბინა კიბე, რომ ოთახში შეეტანა დასუფთავებული ჭურჭელი. ბატონის დაძახებაზე ბიჭი გაჩერდა მორჩილებით.

— ვენახში ჩაირბინე და ილარიონს უთხარი სანადიროთ მოემზადე-თქო.

— ეხლავე, ბატონო!—უპასუხა ნესტორამ აივანზე დადგმულ მაგიდაზე დაწყო ჭურჭელი, რათა დროზე აესრულებინა ბატონის ბრძანება.

გენო ისევ მარტოდ დარჩა და ეხლა კი გასწია ოთახისკენ.

კატო ზურგშექცეული იდგა და თავისთვის ღიღინებდა, მაგრამ ქალმა უცბად იგრძნო რაღაც უხერხულობა, მოტრიალდა და შეხედა გენოს, რომელიც გაჩერებულიყო ერთ ადგილს, სახე შეშლოდა, თმა აბურძგნოდა, ხელები მიეტანა ულვაშებთან და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა იგრეხდა, თვალები ენებით ავსებოდა და პირუტყვულ სურვილებით გამსჭვალული დასცქეროდა კატოს ყოველ ნაკვთს. გენო ღელავდა, მთელის სხეულით თრთოდა. ამან დაინახა თუ არა თავისკენ მიბრუნებული ქალი, ტუჩები გაეხსნა, დაიწყო ხელებით ნიშნება, თან რაღასაც ჩურჩულებდა. კატოს აპის დანახვაზე თავზარი დაეცა, გაფითრდა. გენომ მსწრაფლ წაიღო ჯიბისკენ ხელი, ამოიღო თუმნიანი ქაღალდის ფული, დამუჭა ხელში და თამამად წამოვიდა ქალისკენ.

— შენი თვალების ჯირიმე!—დაიჩურჩულა კვალად ვეღრებით და მკლავები გაშალა მოსახვევნელად, თანაც ხელის თითებში ფულს მაცდურად აშრიალებდა.

კატომ განწირულებით მიიხედ-მოიხედა, ოთახში არავინ იყო, არც აივანზე მოსჩანდა ვინმე, მაგრამ ქალმა მაინც არ დაჰკარგა გონება; მსწრაფლ გაიქნია ცხელ მურაბაში ამოვლებული კოვზი და შემოჰკრა ტუჩებში გენოს, რომელსაც საშინლად ემწვავა და კვნესით უკან დაიწია.

— იქით სვინიდის გაწყვეტილო! ემ საათში მთელ სოფელს თავს დაგახვევ!—შესძახა კატომ ზიზღით.

— იქნება, გვონია, ღარიბი ვარ და ნამუსს გროშებში გავყიდი! იქით შე თათარო!

გენო შეკრთა, როდესაც დაინახა გააფთრებული ქალი და შეშინებული ქალი კარში გავარდა. კატომ კი, როდესაც მოიშორა ეს მხეცი, წუთს ღონე დაჰკარგა, დაეშვა სკამზე და დაიწყო ქვითინი. ამან ეხლა კი იცნო, ვინც იყო გენო. გაიგო ვის ხელშიაც

ჩავარდნილიყო ციცო, რომელსაც სიყვარულისგან თვალები ახვევოდა და ვერას ხედავდა.

კატოს დღემდის არა სჯეროდა სოფლის ლაპარაკი. მაგრამ დღეს კი დარწმუნდა, რომ ყველაფერი მართალი იყო, რასაც ამბობდნენ გენოზე. ეს ვერ შერიგებოდა იმ აზრს, რომ მშვენიერ სიდონიას ქმარი სხვა ქალს და მეტადრე მის მეგობარს ასე თავისუფლად შეხედავდა, შეურაცხყოფდა.

— ციცო, შე უბედურო!— შესძახა განწირულებით კატომ და მეგობრის უბედურობის მნახველს კვალად წასკდა ქვითინი.

კატოს უნდოდა, ეხლავე გავარდნილიყო ამ უწმინდურ სახლიდგან, მაგრამ ენანებოდა ციცოს მოშორება, მეტადრე ეხლა, როდესაც ხედავდა, რომ ეს შეხვედრა უკანასკნელი იყო ამისთვის, რომ კვალად ამ ოჯახში კატოს აღარ მოესვლებოდა.

უთხრას ციცოს? მერე? ხომ დაუკარგა სულის მშვიდობა? ის მოტყუებულია, არა იცის-რა და, დაე, დარჩეს ბოლომდის მოტყუებული. მძიმეთაც არის და ელდისგან შეიძლება რამე დაემართოს! გენაცვალეთ, მე რომ ასე მომექცა, როგორ დავიჯერო, რომ სხვასთან კი პირნათლად იყვეს, თუნდ ამ დუნიასთან, ან სხვასთან. ოხ, ცხოვრებავ! ნუ თუ აქაც მოელის საბრალო ციცოს წამება?!

არა! უნდა უთხრას ყველაფერი, სთხოვოს თავი დაანებოს საზიზღარ ქმარს, წაჰყვეს ისევ იმათ ჯდეულში და ამ დიდებას ნაცარში გახუხული პური არჩიოს.

კატომ თვალწინ დაიყენა ციცოს მთელი ცხოვრება და ჩაფიქრდა. მაგრამ ციცო ეჩვენა სულ სხვა არსებად. მას აღარ შეუძლიან უქმროდ ცხოვრება! უყვარს, სჯერა, რომ უმანკოა და თუ შეიტყო ნამდვილი, ცოცხალი ველარ გადარჩება.

კატომ კვალად მიიხედ-მოიხედა. ეს სახლი აღარ ეჩვენა წინანდებურად დიდებული, არამედ მოენატრა თავისი ტკბილი ქოხი, მშრომელი, მოსიყვარულე და ზნეობით ფაქიზი, მუშა ქმარი, პაწაწა მიტრა და მზად იყო ეხლავე გაქცეულიყო მათკენ.

მაგრამ როგორ მოახერხებს, რომ სიდონიამ ვერ გაიგოს? წუთს კატოს რაღაც აზრმა გაურბინა თავში და ცოტათი დამშვიდდა, შეიკრიბა ძალა და ჩამოჯდა სკამზე. ეს აღარ სტიროდა, არამედ მრისხანედ იხედებოდა კარებისკენ, თითქო კიდევ ელოდა უსიამოვნო მასპინძელს, რომელიც სადღაც გამქრალიყო, მაგრამ აგერა თვალი მოჰკრა აივანზე ამოსულ სიდონიას, რომელიც მოეშურებოდა ოთახისკენ. კატო საჩქაროდ წამოვარდა ზეზე, მიბრუნდა ტახტისკენ და დაუწყო მურაბას კოვზით რევა.

— მეც მოვრჩი, კატო, ჩემს საქმეს. შენა? მურაბა ხომ არ გადმოვიდა?—უზრუნველად ჰკითხა სიდონიამ შემოსვლის უმალ.

კატომ სიტყვის თქმა ვეღარ მოახერხა, ტუჩები უთრთოდნენ, ვეღარ შეეხედა სიდონიასთვის; ეშინოდა საშინელი საიდუმლო არ გამჟღავნებოდა...

— კატო, რას გაჩუმებულხარ? ხომ არ დაგეწვა?— გაიმეორა კვალად სიდონიამ და ღიმილით მივიდა ახლო.

კატო არ იძროდა, სიდონიამ გაოცებით წაავლო ნიკაპზე ხელი და თავისკენ მიიბრუნა მეგობრის სახე.

— გიტირნია? რა ამბავია?—შესძახა შეშინებულმა სიდონიამ.

კატომ, რომ შეხედა სიდონიას წრფელ ლამაზ სახეს, უფრო მეტად აუჩუყდა გული, ანგარიშ-მიუცემლად წამოვარდა ზეზე და მოეხვია.

— ჩემო მშვენიერო! ჩემო ძვირფასო! ოხ, ღმერ-

თო ჩემო!—გაიძახოდა ეს სასოწარკვეთილებით და უკოცნიდა სახეს, თითქო სთხოვდა რაღაც მოტევებას.

სიდონია გაფითრდა და ჩამოჯდა სკამზე.

— ნუ მაწვალებ, კატო! მითხარი რა მოხდა? ნახევარ საათის წინად შენ მხიარულ გუნებაზე დაგტოვე ამ ოთახში და ეხლა ასე უეცრად რა დაგემართა?

— მშვიდობით, ჩემო ძვირფასო, მშვიდობით, ჩვენ ერთმანეთს ვეღარა ვნახავთ დიდხანს!—სიტყვებს ძლივს ოგნებდა კატო.

— რატომ? აკი დამპირდი ქალაქში გეწვევიო? წასვლასაც ჯერ რომ არ აპირებდი?

— ეს არის ეხლა შევიტყე... რომ... ჩემი ქმარი თურმეა მძიმე ავადმყოფი... ეხლა აქ იყო ჩემი მაზლის წულის ბიჭი და მიბარებენ. ამ საღამოსვე უნდა წავიდე გენაცვალე...- ძლივს გაათავა კატომ.

— მერე რა ვუყოთ, რომ ავათ არის!.. ადამიანი ყოველთვის ერთნაირად კი არ იქნება... ნუ შეშინდები, ღვთით კარგად გახდება,—ეუბნებოდა თანაგრძნობით სიდონია და გულში კი სწუხდა კატოს გულისთვის.

— მაშ, მშვიდობით, ციცოჯან! ღმერთმა ყოველთვის გამაგონოს შენი კმაყოფილი, ბედნიერი ცხოვრება. ვაჟი შეგძენოდეს,—უთხრა კატომ და წამოდგა ზეზე.

— აღარ იშლი, მიდიხარ?- ჰკითხა ნაღვლიანად სიდონიამ.

— რაღას გავუჩერდები?

— პატარა ხანს დამიცადე!—სიდონია შევიდა საწოლ ოთახში, მაგრამ დიდხანს არ დაუგვიანია. რაც მარტოდ იყო კატო ცრემლებით იბანებოდა.

— ჩემს სახსოვრად გქონდეს!—უთხრა სიდონიამ და კატოს გადასცა გულის ძვირფასი ქინძისთავი. ესენი

გადაეხვიენენ ერთმანეთს. სიდონიას უნდოდა გარეთ გაჰ-ყოლოდა, მაგრამ კატომ შეაყენა.

— არა, არა, კარზე ნუ გამოხვალ! სიგრილეა და ნაბანევი მალე გაცივდები.

— მალე შემატყობინე შენი ამბავი... ქალაქში გული არ დამივიწყო!—ამ სიტყვებით სიდონიამ მიაცილა კატო კარებამდის.

სიდონია დარჩა მარტოდ და მოიწყინა, ამას თვალიდგან არ შორდებოდა დარდისგან გონება-დაკარგული კატო.

— დილა მშვიდობისა! —მოესმა ცოტა ხნის შემდეგ. ოთახში შემოვიდა ილარიონი, რომელიც დაკვირვებით მიაჩერდა ქალს.

— ოხ, ილარიონ! ძალიან ჩაგაბა საქმეში გენიმ, რომ თვალით ველარა გხედავ,—უთხრა ღიმილით, ფიქრებიდგან გამორკვეულმა სიდონიამ.

— დიახ, ვენახში ვიყავი, მუშებს ღობეს ვამაგრებინებ.

— გენო სადღაა?—კვალად იკითხა დამშვიდებით სიდონიამ და დაიწყო კერვა.

— ისიც იქ არის ჩემთან,—მიუგო ილარიონმა და მიიხედ-მოიხედა. ამას გაუკვირდა, რომ კატო აქ აღარ იყო და სიდონიასაც არას ამჩნევდა.

— აბა ნახეთ, როგორი მურაბა მომიხარშა, ჩემმა კატომ. საცოდავს არც კი დააცადეს, რომ გემოთ მაინც ენახა, საჩქაროდ გაიტაცეს; ქმრის ავადმყოფობა მოსვლია,—დაუმატა ნაღვლიანად სიდონიამ და ლამბაქზე დაასხა ჯერ კიდევ ცხელი მურაბა.

მურაბის დანახვაზე ილარიონს სიცილი მოუვიდა, მოაგონდა გენო, რომელიც ტუჩებ-დათუთქული, შეშფოთებული მოვარდა ამასთან და შესჩივლა თავისი წინდაუხედავი ქცევა. გაიხსენა მისი შეშინებული სახე,

მოუსვენრობა, როგორ ეხვეწებოდა, წასულიყო და შეეტყო, თუ რა შედეგი გამოეღო მის თავშეუკავებლობას. იცოდა რამე სიდონიამ, ან კატო ისევ იქ იყო თუ არა?

ილარიონი დარწმუნდა, რომ კატოს არა გაემხილარა სიდონიასთვის და იამა, რომ ამისი მეგობარი გადურჩა გასაჭირს.

ილარიონმა მადლობით თავი დაუკრა დიასახლისს და მივიდა მაგიდასთან, რათა აესრულებინა მისი თხოვნა და გაესინჯა ახალ გაკეთებული მურაბის ღირსება.

— საუცხოვოა, კნეინა! სწორედ საუცხოვოა!— აღტაცებით გაიძახოდა. ეს კოვზს-კოვზზე იდებდა პირში.

ილარიონი დიდხანს აღარ გაჩერებულა აქ, მოიგონა კვალად საქმე. რომ ჩქარა დაემშვიდებინა გენო, რომელიც გულის ძგერით ელოდა ვენახში.

ერთის საათის შემდეგ გენო ამოვიდა სახლში, ცოტა არა დარცხვენილი.

— ეგ რა დაგმართვია, გენო, ტუჩებზე? რარიგად გაგსიებია?— შესძახა შეშინებულმა სიდონიამ და ახლო მივიდა ქმართან. გენომ ძირს დაუშვა თვალები.

— ოხ, სიდონი, ვერ წარმოიდგენ, რარიგად მეწვის და მაწუხებს!..— წარმოსთქვა მან და ხელი ოდნავ მიიდო აბუდგულ ტუჩებზე.

— რისგან მოგივიდა?

— ეშმაკად სკას გავუარე და ვერ შევნიშნე, რომ ფუთკარს ეყარა და ერთმა მეტად მწვავად მიკბინა.

სიდონია მსწრაფლ გამობრუნდა, უჯრიდგან ამოიღო ფოლადის დანა და მიუტანა გენოს ტუჩებთან.

— ეს უებარია, გენოჯან, ფუტკრის ნაკბენისთვის. აბა მოიტა წაგისვა!

მეტი ღონე არ იყო გენო უნდა დამორჩილებოდა ცოლს.

სიდონია თუმცა ფრთხილად უსვამდა ცივ დანას, მაგრამ გენოს მაინც აწუხებდა დამწვარზე ხელის შეხება და იმანჯებოდა.

— არა გიშავს-რა მალე გაგივლის!—უთხრა სიდონიამ და აკოცა ქმარს ნატკენ ადგილზე.

VIII

გავიდა ზაფხული. სოფელმა ელფერი შეიცვალა, მიმზიდველობა ჩამოშორდა და მოწყენა აგრძნობინა ყველას.

გენო და სიდონიაც შეუდგნენ ქალაქისკენ წასასვლელად მზადებას. სიდონია კვალად მხიარული, ერთიორად იორკეცებდა კმაყოფილებას, როდესაც თვალწინ იყენებდა თავის ახალ მდგომარეობას, რომ რავდენისამე თვის შემდეგ გახდებოდა დედა და თავს შემოევლებოდა ძვირფას ქმარშვილს.

ილარიონმა და გენომ გლეხების აყრა ისევ საგაზაფხულოდ გადასდეს, რადგან ეხლა დაგვიანებული იყო. მომავალი ზამთარი მეტად მძიმე იქნებოდა ახლად ბინაშლილ გლეხისთვის და თანაგრძნობით, კაცთმოყვარეობით აღვსილნი, ვერ იმეტებდნენ საბრალოებს, გაზაფხულზე კი უეჭველად უნდა შეესრულებინათ თავიანთი განზრახვა.

ილარიონმა გენო ცოლით და მამით მშვიდობით გაისტუმრა სოფლიდგან და თვითონ კი გაშალა ფრთები თავის ახალ სამფლობელოში.

— ეჰ, შვილო, ისევ ქალაქი თორემ სოფელმა არა მიშველა-რა!—წარმოსთქვა დაღონებით მოხუცმა, როდესაც დაბრუნდნენ თავიანთ საზამთრო სახლში. მოხუცი უჩიოდა მუხლების ტკივილს და ნება-უნებლიედ უნდა ჩაწოლილიყო ლოგინში. თუმცა სიდონიას მო-

ბეზრებული ჰქონდა მამამთილთან ერთსა და იმავე საკანზე ლაპარაკი, მაგრამ ეს მაინც ასრულებდა თავის მოვალეობას ხალისიანად.

— არა, მამა, თქვენ ეხლა უკეთ ბრძანდებით. გზამ თუ დაგანჯღრიათ, რაც მალე გაივლის, თორემ სხვა-ერიერ სოფელს ტყუილად ემდურებით, რადგან ფერზე მოხვედით და მოსუქდით,—ეუბნებოდა სიდონია მოხუცს, რომელიც დაიმედებული, რომ არა დაუშავდებოდა-რა, უღიმოდა რძალს.

— ოხ, ნეტაი ამას გადვურჩე, ღონეზე მოვიდე ვერე მე ვიცი. ისეთი ნადიმები გავმართო, მთელი ქალაქი მოვიწვიო და ვაჩვენო ყველას შენი მშვენიერება. ჯერ კი იმათი თავი არა მაქვს, სანამ ასე ვარ,— დასუსტებულის ხმით ამბობდა მოხუცი.

სიდონია თავს უხერხულადა გრძნობდა ხოლმე, როდესაც დაუწყებდნენ პირში ქებას და ცდილობდა, ლაპარაკის საგანი შეეცვალა.

ესენი მალე დალაგდნენ და განაგრძეს ჩვეულებრივი ცხოვრება.

ერთხელ სიდონია იჯდა სასტუმრო ოთახში, აბრეშუმის ფერადის ძაფებით ქარგავდა ხავერდზე, თანაც დაბალის ხმით ღიღინებდა. ყოველ ნემსის ამოგდებაზე საქმეს წინა სწევდა და სამხატვრო ნაქარგის დანახვაზე ნეტარებასა გრძნობდა.

— რა მშვენიერი იქნება ჩემი გენოს სამუშაო ოთახისთვის! ისე გავათავებ, რომ ვერც კი გაიგებს. რარიკად იამება უცებ რომ შეხედავს! ამ წარმოდგენით სიდონია ნეტარებდა. ამ დროს დერეფნიდგან მოისმა ელექტრონის ზარის წკრიალი. სიდონიამ ყური არ ათოვა, ეს მაინც განაგრძობდა ტკბილ ოცნებაში ყოფნას. ვერც კი შეამჩნია მოსამსახურემ, როგორ გააღო კარი.

— ქალბატონი შინ არის?—მოისმა ნაზი, ნაცნობი ხმა. ეს ხმა ოდესღაც შესმენია სიდონიას და გაოცებით აიღო მაღლა თავი.

— ციცოჯან!—მოისმა აღტაცებული ძახილი. სიდონია წამოვარდა ზეზე და გაოცებით მიაჩერდა მაღალ-მაღალ ცისფერ თვალება ქალს.

— ელენე! ნუ თუ ეს შენა ხარ?—წამოიძახა გახარებულმა სიდონიამ და გადაეხვია სტუმარს.

— რარიგად გამოცვლილხარ? სხვაგან სადმე რომ მენახე ველარც კი გიცნობდი, დადუდაკაცებულხარ, მე კი სულ ბავშვი დაგტოვე,—დაუმატა ელენემ, როდესაც დაჯდა დივანზე.

ელენეც ძალიან გამოცვლილიყო, უფრო დასრულებულიყო, სახეს წინანდელი სინორჩე ჩამოშორებოდა, მაგიერად მიეღო მეტი ჭრუნვის და დაფიქრების გამოხატულება.

— ჩამოვედით თუ არა ქალაქში, სულ შენსკენ მქონდა თვალი და ყური, მოგელოდი დღე-დღე. სხვა როგორი კმაყოფილი ხარ?—ჰკითხა ელენემ და ლიმილით თვალი მოავლო დიდებულად მოწყობილ ოთახს.

— დიდი ბედნიერი ვარ, ელენე! შენა?

— მეც სრული ბედნიერი ვიქნებოდი, რომ ცოტა ავადმყოფობას არ დავეჯაბნე, თუმცა ეხლა კი ღვთით კარგადა ვარ. გადავწყვიტე, ეს ზამთარი გავატარო აქ ქალაქში. იმედი მაქვს, ხშირად ერთად ვიქმნებით ხოლმე, არა, ჩემო კარგო?

— მაგაზე სასიამოვნოს რაღას მეტყვი? სხვა, ელენეჯან, თქვენები როგორ არიან? ლევანი სად არის?—წარმოსთქვა სიდონიამ და ალერსით ხელიხელს დაჰკრა.

— კარგად არიან... ლევანი დროებით რუსეთში გაგზავნეს სამსახურის გამო. ხომ გაიცანი აქაური საზოგადოება?

— ჯერ ვერა. სულ ვაპირებთ მე და გენო და კი ვერ მოგვიხერხებია. თანაც ზედ ემატება ჩემი მდგომარეობა, თუ ამან არ დამიშალა...—აქ სიდონიამ წასჩურჩლა სიდონიას, რომელმაც კვალად გაუღიმა.

— შენ ჯერ არაფერიც არ გეტყობა.

— მაინც და მაინც აგრერიგად არა ვსაპიროებთ ბევრის ნაცნობების აკვიატებას ისეთაც ცოტა დროა, ოჯახის მოვალეობა დიდი ყოფილა!—სთქვა სიდონამ.

- - ოლონდაც! მაგრამ მაინც საჭიროა, ციცოჯან, რავდენიმე ოჯახთან ერთობა რო იქონიო, საზოგადოებაშიაც ხანდისხან გახვიდე. უამისოდ მეტად უკანა რჩება ადამიანი, როგორც აზრებით, ისე ჩვეულებებით და შემდეგ, როდესაც შემთხვევით ვარდება უცხო საზოგადოებაში, თავს ველურად გრძნობს. მეტადრე შენთვის ხომ დიდად სასარგებლოა გახვიდ-გამოხვიდე, უმისოთაც სულ ჩაკეტილი იყავი და ეხლა მაინც გაიცნობ ცხოვრებას თავის სხვა-და-სხვა შთაბეჭდილებებით. წარმოიდგინე, არა მჯერა, რომ შენ ის პატარა გოგონა ხარ, რომელიც მობაკუნდებოდი ხოლმე ჩემთან სოფელში,—წარმოსთქვა ელენემ და დაუწყო ხელსაქმეს შინჯვა. ელენემ და სიდონიამ დაწვრილებით მოიგონეს წარსული, გადმოვიდნენ აწმყოში და აღარა დარჩათ-რა გაუჩხრეკავ-გაუშინჯავი.

— შენი ქმარი სად არის?—ბოლოს ჰკითხა ელენემ, როდესაც სიდონიამ შეიყვანა სასადილო ოთახში ჯავის დასალევად.

— ეს არის ეხლა გავიდა. სოფლიდგან მოურავი ამოუვიდა და ერთად წავიდნენ საგლეხო საკრებულოში. გლეხებთან აწეწილ-დაწეწილი აქვს საქმე და უნდა ოგორმე გაუთავოს. წარმოიდგინე, ელენე, თავი მონატრა... მოდი სადილათ დარჩი, გენოც მოვა და გაარდება რომ გნახავს.

— ეხლა ვერა, ჩემო ციცო, და კვლავ კი მთელის დღით გეწვევი. ბიძია როგორ-ღაა? არ შეიძლება ვნახო?—სიდონიამ შეგზავნა მოსამსახურე, რომელმაც შეატყობინა, რომ მოხუცებულს ის იყო ჩასძინებოდა.

— თავი დაანებეთ, ნუ შეაწუხებთ! შემდეგისთვის დარჩეს...—ხელი აუქნია ელენემ და წამოდგა წასასვლელად.

--ბა, ციცოჯან, არ დამიგვიანო ნახვა. №-ის ქუჩაა, 25 ნომერი, არ დაგავიწყდეს. მე მინდა ამ ზამთარს შევივსო დიდი ხნის დანაკლისი, მეტადრე თეატრებისთვის სული მიმდის. მარტო სიარულიც მეზარება და მე და შენ ვივლით ხოლმე განა?

— ძალიან კარგი!—სიდონიამ მეგობარი მიაცილა კარებამდის და, როდესაც ეტლი გაგრიალდა, წინანდელზე უფრო კმაყოფილი დაუბრუნდა თავის საქმეს. გენოსაც აღარ დაუგვიანია. გაიგონა თუ არა სიდონიამ ქმრის ფეხის ხმა, ხელსაქმე მიმალა და წინ მიეგება.

— ბა გამოიცანი, გენოჯან, ვინ იყო აქ? ბევრი გიცადა, რომ არ მოხვედი და წავიდა იმ იმედით, რომ მე და შენ მალე ვნახავთ,—გენოს ცნობის მოყვარეობა გაეღვიძა.

— ვინ უნდა ყოფილიყო?

— ელენე ჩამოსულა სეზამთროდ ქალაქში და ეს არის ეხლა გავიდა აქედგან.

— მართლა? მერე უსად-ლოთ რათ გაუშვი?—დაუდევრად ჰკითხა გენომ.

— ბარემ ვეხვეწე, მაგრამ არ დადგა, კვლავისთვის იყვესო. გენოს რაღაც მოღალულობა ეტყობოდა, თითქო ჩქარობდა, რომ მალე შეეწყვიტა სიდონიას უზრუნველი, კმაყოფი ლაპარაკი, მაგრამ ქალი მაინც განაგრძობდა. გენო ჩაჯდა სავარძელში და ზურგი მიჰ-

ყუდა, ფიქრებში შევიდა. რაც უფრო დრო მიდიოდა, მოუსვენრობა ეტყობოდა, თითქო ისევ სადღაც მიისწრაფოდა, მიეჩქარებოდა. მოითხოვა ჩვეულებრივზე ადრე სადილი და ჯერ არც კი გაეთავებინა, რომ წამოვარდა ზეზე.

— სიდონი, მე და ილარიონი უნდა უეკველად მივიდეთ ოთხ საათზე ვექილთან გლეხების საქმეზე. მეტად დამტანჯეს იმ საძაგლებმა უნდა კიდევ მოველაპარაკო, რომ ან ავად გათავდეს საქმე, ან კარგადა საღამოს ჩაისთვის თუ დავიგვიანო, ნუ მომიცდი!— წარმოსთქვა ამან, როდესაც საათმა დაჰკრა სამი.

— გენოჯან! შენი ჭირიმე, ეცადე მშვიდობიანად გაათავო საქმე, უსიამოვნობას ერიდე. ღმერთმანი, არა ღირს ის ადგილი მაგდენ თავში ცემად და მწუხარებად!—უთხრა თანაგრძნობით სიდონიამ, როდესაც გენო მიდიოდა.

— უეკველად! როგორც კი მოხერხდება!—მოსძახა გენომ და საჩქაროდ გავიდა. სიდონია კარგა ხანს ქარგავდა, შემდეგ, როდესაც დაიღალა, გვერდზე მისდო ხელსაქმე და შევიდა ფიქრებში... ეს კარგახანს ოცნებობდა და დროც შეუმჩნეველად მიდიოდა, ბინდდებოდა.. მოსამსახურემ სამოვარიც შემოარბეინა საღილო ოთახში, სიდონიამ გასწია ჩაის გასაკეთებლად, რომ მოხუცისთვის შეეგზავნა... გენო არსადა სჩანდა, სიდონიამ მოიწყინა და შევიდა მამამთილთან, უნდოდა როგორმე დრო წაეღო, მაგრამ მოხუცი ვერ იყო ლაპარაკის ქეიფზე და ძალას ჩაის სმას ატანდა... სიდონია კვალად გამოვიდა სასტუმრო ოთახში; მას ვეღარ ეპოვნა მყუდრო კუთხე, თითქო მარტობა ისევ თავს აბეზრებდა, დაიწყო ოთახში წინ და უკან სიარული, შემდეგ ისევ აიღო ხელსაქმე, შევიდა ფიქრებში.

— ელენე და ეს ერთად ივლიან საზოგადოებაში, როცა გენოს არ ეცლება.

— ვინ რად გვინდა, სიდონი? ჩვენა გვაქვს შეძ-ლება, გვიყვარს ერთმანეთი და სხვა რაღაა საჭირო? ვიზრუნოთ მომავალ შვილებისთვის! —ჩაესმოდა ყურში ქმრის ტკბილი სიტყვები.

სიდონიას გონება ისევნებდა ამ გახსენებით. ეს კვალად წამოდგა ზეზე და გასწია ჩაის დასალევად... ჩაის შემდეგ სიდონია შეუდგა საოჯახო საქმეებს, რომ დრო გაეყრუებინა, ვერ ეგრძნო მისი ხანგრძლივობა და თვითონაც გართულიყო... დაღამდა, ოთახებში ლამ-პრები გააჩაღეს... სიდონია მოუსვენრად იხედებოდა აქეთ-იქით და ელოდა გენოს... ქალი შეკრთა. საათმ-დაჰკრა ათი...

— ნეტა რად დაიგვიანა ასე გენომ?—გაუელვ-თავში.

— ნუ თუ მთელი ეს ხანი ვექილთან არის? ან იქნება, ნაცნობები შეხვდნენ და იმათ აჰყვა? გენო-კი ჩვეულებადა ჰქონდა თერთმეტ საათზე დაძინება... ერთი საათი კიდევ და უეჭველია გაჩნდება! სიდონია გულს იმედი მისცა და დაიწყო ლოდინი...

— ძინ! ძინ!—გაისმოდა დრო და დრო საა-თის რეკა. სიდონიას კი ეჭირა ხელში წიგნი და ცდი-ლობდა ეპოვნა მასში საყურადღებო წასაკითხი, მაგრ-ამაოდ, ეს არჩევდა მხოლოდ ასოებს, შინაარსი კი შორ-გაურბოდა გონებას.

— ძინ! ძინ!..—არ ჩერდებოდა საათი. სიდონი-ეხლა კი გულმა ვეღარ გაუძლო, გადაწვა დივანზ-სული განაბა, სმენად გადაიქცა. თვითვეული ფაჩუნ-ეტლების ხმაურობა ერუანტელსა ჰგვრიდა და ყურ-აცქვეტინებდა. ეს ვერ ამჩნევდა, თუ მოსამსახურეე-როგორ გაოცებით იყურებოდნენ, როდესაც შემოდ-

ოდნენ ოთახში, თითქო უნდოდათ ეკითხათ როგორ მოქცეულიყვნენ, დაეცადნათ ბატონისთვის, თუ დაწოლილიყვნენ, მაგრამ ვერ ბედავდნენ. შემდეგში მათაც მიაწყნარეს ფეხი.

— ეხლა კი მოვიდა! — შესძახებდა სიდონია და ლოყები შეუწითლდებოდნენ... მაგრამ არა! ისევ და ისევ დუმილი შემოეხვეოდა გარშემო, სიდონია სმენით მოიღალა. დრო კი მიდიოდა, საათმა ორი დაჰკრა.

— ნეტაი თუ ამაღამ დარჩებოდა სადმე, რატომ არ მითხრა. არას დროს არ მიმალავს ხოლმე არაფერს. აკი მითხრა ჩაიზე ნუ დამიცდიო და თუ კიდევ დაიგვიანებდა იმასაც ხომ მეტყოდა! გენო მარტო არ არის, ილარიონი თანა ჰყავს და რა უნდა გაუჭირდეს?

სიდონია შევიდა საწოლ ოთახში, მოსამსახურეებს უბრძანა დაწოლილიყვნენ. თვითონ მოიხვია შალი და თავი მისდო ბალიშებზე, მაგრამ მაინც ხშირად წამოიწევდა ხოლმე და კარგა ხანს ყურს უგდებდა რაღაც ფეხის ხმას. ქალი დასუსტდა და მიეძინა ამ გულის გადამლევ ლოდინში. მალე რაღამაც წაჰკრა ქიმუნჯი, უცბად გაახილა თვალები, გადახედა გენოს ლოგინს და რომ ისევ ცარიელი დაინახა, საჩქაროდ წამოვარდა ზეზე და დაიწყო თვალების ფშვნეტა. გული ძალზე უძგერდა, კიდევაც ულონდებოდა. გამოვიდა ისევ სასტუმრო ოთახში, რომლის სარკმლები ქუჩას გადაჰყურებდნენ. გააღო ერთ-ერთი მათგანი და შემოუშვა წმინდა ჰაერი, რაღაც შვება იგრძნო, დაეყრდნო სარკმლის ბაქანს, მიაჩერდა ქუჩას, სადაც სიჩუმე იყო და მარტო ხანდისხან დაუსტვენდა ღამის დარაჯი, ან და ათასში ერთხელ გამოირბენდა საიდგანმე დაგვიანებული ეტლი. სიდონიას ეშინოდა, ეყარა შორდებოდა სარკმელს და უნდოდა მთელი თავისი გრძნობა, თვალები დაეტოვებინა ამ ქვებით მო-

კირწყლულ სავალზე, მაგრამ როდესაც თვალის ძარღვები დაეღალებოდნენ ხშირად მიიდებდა შუბლზე ხელს და დარჩებოდა ისე რავდენსამე ხანს. ამას ეშინოდა საათის ნახვა, იცოდა გათენებას ბევრი აღარა უკლდა-რა.

— ვინ იცის, ეხლა რა გაჭირვებაშია გენო! იქნება სადმე ბაღში წავიდნენ ის და ილარიონი, ფული შეაგულეს, ილარიონი ჩამოაცალეს ამხანაგებმა, გენო მარტოდ გამოისტუმრეს სახლისკენ, გზაში დახვდნენ ავაზაკები... ამბობენ ამას წინად ვიღაც კვალწმინდად დაკარგულაო... ღმერთო!—შესძახა სიდონიამ და თავში ავარდა სისხლი იმ წარმოდგენით, რომ გენო ცოცხალი აღარ იყო და ეს კი აქ იჯდა.

— არა! სიცოცხლე რაღად უნდა? ესეც წავა, ეტლში ჩაჯდება, მოძებნის ქუჩებში, პოლიციას შეატყობინებს. სიდონიამ კვალად დაიწყო ქუჩისკენ ცქერა. უცბად შემოესმა ეტლის გრიალი.

— ის არის!—შესძახა ამან და უფრო გადიწია, ეტლმაც გამოაქროლა, მაგრამ მასში ისხდნენ უცხო ქალი და კაცი, სიდონიას ეხლაც უმტყუნა იმედმა.

— ვკითხავ, იქნება იციან ამათ!.. იქნება შეხვდნენ სადმე, ან იქნება კიდევაც დაინახეს, როდესაც იმას..- ოოხ!—სიდონიამ თავი მიახეთქა კედელს და დარჩა ისე გაწამებული.

— ეს რომ წავიდეს და ის აქ მოვიდეს, სახლში რომ არა მნახავს, ეწყინება; შერცხვება კიდეც მთელ ქალაქში. ათას რამეს მოუგონებენ, ვინც დაინახავს... ან სად წავიდეს? ქალაქი დიდია, ქუჩები მრავალი!

სიდონია სასოწარკვეთილებით ხელებს იმტვრევდა და მთელს სხეულში გრძნობდა ტკივილებს. სმენაც დაეხშო, გაირინდა, თვალები უაზროდ-ღა იყურებოდნენ

ფართედ. უკვე გათენებული იყო და ქუჩებიდგან თანდათან ხმაურობა მატულობდა. სიდონია კი არ იძვროდა ადგილიდგან.

ძლივს გაჩერდა ეტლი სახლის კარებთან, კარი გაიღო და... შემოვიდა გენო. მაგრამ, როდესაც დაინახა კედელთან მიყუჟული გაფითრებული სიდონია, შეკრთა.

— სიდონი!—შესძახა გენომ.

სიდონია მარტო ეხლა დარწმუნდა, რომ მოჩვენება არ იყო, მიაკივლა და მოშვებული დაეშვა ქმრის მკლავებზე. გენო ნასვამი იყო, ძლივს ფეხზე იდგა, მაგრამ მაინც შეიმაგრა ქალი.

სიდონიამ ოდნავ გაახილა თვალები, შეხედა გენოს, რომლის თვალები ამღვრევით იყურებოდნენ, სახე წამოსწითლებოდა, პირიდგან ღვინის სუნი ამოსდიოდა. გენოს უჩვეულო სანახაობამ წუთს გონება დაუბრუნა სიდონიას, ეს შეშფოთებული გაჩერდა ფეხზე.

— გენო! ნუ თუ შენ ხარ?—შესძახა სასოწარკვეთილებით ქალმა და მიიფარა თვალებზე ხელები.

გენომ შემოიყვანა საწოლ ოთახში, თვითონ ხმაამოუღებლად მიეგდო გაუხდელი და წამს ხვრინვა ამოუშვა. სიდონია კი ჩამოჯდა კრაოტზე, დაიწყო ქვითინი.

IX

მეორე დღეს გენო და სიდონია ცუდ გუნებაზე იყვნენ. გავლილი ღამე სწორედ ჯოჯოხეთი იყო სიდონიასთვის. ცოტა კიდევ რომ დასცლოდა, იქნება ჰკუაზედაც შეშლილიყო, მაგრამ კიდევ კარგ დროს მოეშველა გენო და იხსნა წამებისგან.

— ჰმ! მოეშველა? მერე რა სახით მოეშველა? ნასვამი, ნახევრად გონება-წართმეული სიდონიას მეტად

ეჯავრებოდა ლოთი ადამიანი და ნუ თუ ეს საზიზღარი ჩვეულება უნდა დაინახოს. თავის გენოში?! არა! ამას ვერ შეურიგდება სიდონია!

— სიდონი, მაპატიე! მე შენთან დამნაშავე ვარ... წუხელის ყმაწვილები შემხვდნენ და აღარ მოეშვნენ, ბაღში წამიყვანეს, იქ ვახშამი ვჭამეთ, ღვინო ცოტა მეტი მომივიდა და, მგონი, გაწყეინე? მაპატიე, ჩემო კარგო! მერწმუნე, მე თვითონაც ვწუხვარ ეხლა!— შეევედრა გენო, როდესაც გამოიძინა.

სიდონია მაინც ებუტებოდა კარგა ხანს, მაგრამ გენოს მუდარა-ხვეწნამ, აღთქმამ, რომ შემდეგში აღარ ნახავდა ამ გარემოებაში, ნელ-ნელა გული მოუბრუნა ქალს. გენომ გადასწყვიტა, სრულიად მოესპო სიდონიას გულში მდურვა და კიდევაც გამოძებნა ღონისძიება, მაგრამ დღეისთვის აღარა იქნებოდა-რა, რადგან ორივ ცოლქმარნი მეტად მოქანცულები იყვნენ...

— სიდონი, დღეს თორმეტ საათისთვის გამოეწყე საუკეთესო ტანისამოსში, მინდა წაგიყვანო ყველა ჩვენს ნათესავებთან სადარბაზოდ. ელენესთან მაინც ხომ უნდა შევიდეთ და რაკი ჩაცმულები ვიქნებით ბარემ სხვებიცა ვნახოთ. საღამოზე კი თეატრში წავიდეთ და ელენეც თავის ქმრით წავიყვანოთ,—უთხრა ცოლს გენომ შემდეგ კვირას.

სიდონიას იამა გენოს მხრივ ასეთი ზრუნვა. ამას დიდი ხანია სწყუროდა თეატრის ნახვა და ჯერჯერობით კი ვერ ახერხებდა. ახალი პირების გაცნობაც დიდ ცნობის მოყვარეობას უღვიძებდა, თავმოყვარეობას უკმაყოფილებდა. სიდონიამ კიდევაც გაჰკიცხა თავისი თავი, რომ ისე სასტიკად მოექცა გენოს; გადააჭარბა, რადგან მაინც და მაინც არაფერი არა მომხდარიყო-რა ვუყოთ რომ ხანდისხან ტოლებში იქეიფოს და ღვი-

ნოც მეტი მოუვიდეს? ქვეყანა ასეა და რაღა გენოს-თვის უნდა იყვეს მიუტეევებელი ცოდო?—ფიქრობდა სიდონია.

— აკი დაჰპირდა გენო, ღვინოს აღარ დავლეევო... ბოდიშიც მოიხადა. გენოს ძალიან უყვარს სიდონია და ეს კი რაღაც ეჭვებს უშვებს თავში. ტყუილად იტანჯება და საყვარელ არსებასაც აწვალებს.

სიდონია გულის ძგერით მოელოდა გენოს, რომელიც ლოჟის დასაკვეთად წავიდა.

სიდონია დგას დიდ სარკის წინ კმაყოფილის სახით, დუნია გარს დასტრიალებს და კაბას უსწორებს. სიდონიას გულზე და ყურებში ბრწყინავენ ბრილიანტის პეპელები, რომელნიც თითქო ლამიან კაფრენას. საყურეები შუქს აყენებენ ისედაც მშვენიერ ბროლ კისერს, ყელზე შემოჰკონებიან რავდენიმე ძაფი მარგალიტებისა, ბაც სოსან ფარჩის კაბას გააქვს შრიალი, ძვირფას მოსართავებით გაწყობილი ჰაეროვნადა ხდის ქალს და გაშლილი გრძელი ბოლო დედოფლის შეხედულობას აძლევს. სიდონია გაოცებით უყურებს სარკიდგან გამომზირალ ტურფა არსებას და უკვირს.

— ნუ თუ ეს ციცოა? ის ციცო, რომელიც სოფელში უბინაოდ, უპატრონოდ ტყე-ტყე დასტიროდა, შესჩიოდა ბუნებას, სთხოვდა შველას? ნუ თუ ეს ის ამ რავდენისამე დღის წინად წამებული, სიდონიაა, რომელიც ლამოდა სარკმლიდგან გადავარდნას? რა არის სიცოცხლე?..

სიდონია განაგრძობდა სარკის წინ ამაყად დგომას და კმაყოფილის ღიმილით იყურებოდა.

— სიდონი, აბა მომხედე!—მოესმა ამ დროს, სიდონია გამობრუნდა გენოსკენ, რომელიც მოსულიყო და აპირებდა ჩაცმას. გენომ რომ დაინახა სრულებით გამოცვლილი სიდონია, სიამოვნებით გული აუძგერდა.

— იცი, სიდონი, შენ დღეს თვით მშვენიერების ღმერთა ხარ!—უთხრა ქმარმა. სიდონიამ გაიღიმა.

— ნუ თუ მართლა აგრე მოგწონვარ, გენო?.. სხვა რაღა მინდა?

— იფ!—მოისმა ამ დროს უკანიდგან. ოთახში შემოფრატუნდა მოხუცი და, რა დაინახა რძალი იმ სახით, გაშტერდა, თითქო მოეჩვენა, რომ შესცდა. ეს ის სოდონია არ იყო, რომელიც დღემდის ოთახებში დადიოდა გასაღებებით. არამედ ეს იყო ის დიდებული ქალი, რომლის წინაც ყოველსავე მორჩილად თავი უნდა მოეხარა. მოხუცმა გაიხსენა წარსულნი დღენი, გაიქიმა წელში, მიუახლოვდა სიდონიას და ხელი გაუწოდა.

— ნება მიბოძეთ, თქვენთან ერთი ტური ვალსი შემოვუარო!—წარმოსთქვა მან.

სიდონიამ გაოცებით შეხედა მოხუცს, ეგონა ეხუმრებოდა; მაგრამ არა, მოხუცის მიმქრალებულ თვალებში ბრწყინავდა რაღაც ცეცხლი. სიდონიამ ხელი გაუწოდა მამამოილს, მაგრამ რავდენისამე ნაბიჯის გადადგმის შემდეგ მოხუცი წაბარბაცდა და გენოს რომ არ მიეშველებინა ხელი, იატაკზე გაიშხლართებოდა. ეხლა კი იგრძნო მოხუცმა რომ ყველაფერი გათავებულიყო, უნდა უძლურებას შერიგებოდა და უკან აღარ მიეხედნა. გულიდგან ამოხდა მძიმე კენესა, ჩაჯდა სავარძელში, მაგრამ ამასთანავე მაინც განაგრძობდა შორიდგან აღტაცებით ცქერას, ვიდრე რძალი და შვილი არ გავიდნენ ოთახიდგან.

სიდონიას და გენოს მიაქროლებდა ეტლი, კოფოზე მეეტლეს გვერდით ამაყად იჯდა ჩერქეზულად გამოწყობილი მოსამსახურე **დოინჯ**-შემოყრილი მალმალ იყურებოდა ბატონებისკენ, სად გვიბრძანებენ გაჩერებასაო.

— მარჯვნივ! ოცდა ხუთ ნომერთან!—შესძახა ამა-

ყად გენომ და მეეტლემაც შეაყენა ცხენებს. მოსამსახურემ დარეკა ზარი. კარი მალე გაიღო, სიდონიამ და გენომ გასწიეს დაუკითხავად. ესენი თამამად მიდიოდნენ ელენესთან, დერეფანში შევიდნენ თუ არა, შემოესმათ სასტუმრო ოთახიდგან მხიარული სიცილი და ლაპარაკი. გენო და სიდონია დარწმუნდნენ, რომ ელენეს სტუმრები ჰყავდა. სიდონიას კაბამ გაიშრიალა დარბაზში, წუთს ლაპარაკი შეწყდა.

— ძლივს! — მოისმა თან საყვედურითა და თან სიამოვნებით აღვსილი ხმა ელენესი, რომელიც მოეგება სადღესასწაულოდ მორთული, მაგრამ სიდონიას ჩაცმულობასთან აღარაფრადა სჩანდა. ელენეს ქმარი ჩამოსვლოდა, ორი პატარა ცქვიტი გოგონა დახტოდნენ დედმამის ახლო, მაგრამ როდესაც დაინახეს სიდონია, შედგნენ და გაოცებით დაუწყეს ყურება.

— რა მშვენიერი ბავშვები არიან! — წარმოსთქვა სიდონიამ, ცოტა არა შემკრთალმა, როდესაც დაინახა მისკენ ცნობის მოყვარეობით მიმართული თვალები სტუმრებისა. თავისი უხერხულობა რომ როგორმე ჩაეტარებინა, დაიხარა ბავშვებისკენ საკოცნელად. ელენემ თავისი სტუმრები გააცნო სიდონიას.

— არ გეკადრება, ყმაწვილო, აქამდის, რომ არ გვაჩვენე ჩვენი რძალი! — წარმოსთქვა ერთმა გამხდარმა, შუახნის ქალმა, რომელიც გაკავებულივით იჯდა ერთ ადგილს, მდიდრულად მორთული. წვრილი მოხაზულობა სახისა და მთელი იერი სწორედ რომ განცვიფრებითი ნიშანს წარმოადგენდა. თან ცალის ხელით პაპიროზს ეწეოდა და ცალით კი ნაზად მიირთმევდა ფაიფურის კოხტა ფინჯნით გემრიელ შოკოლადს. ეს დაკვირვებით და თანაც ცოტა არა მედიდურად უყურებდა სიდონიას, რომელიც მხიარულად ელაპარაკებოდა ელენეს.

— მეტი დრო არ გახლდათ, თორემ უფრო ადრე ვნახავდით ჩვენს მახლობლებს. როდესაც პირველად ჩამოვედით ქალაქში, უკვე ყველანი დაფანტულიყვნენ სააგარაკოდ, ეხლა დავბრუნდით სოფლიდგან და მამაჩემის შეუძლებლობამ შეგვაჩერა,—თავი იმართლა გენომ.

— იმედია ეხლა მაინც გვნახავთ,—დასძინა კნეინამ და ღიმილით გადახედა სიდონიას.

აქ იყვნენ კიდევ ორი, სამხედრო ტანისამოსში გამოწყობილი ყმაწვილები, რომელნიც ძალზე ულვაშებს იგრეხდნენ, ცდილობდნენ სიდონიას ყურადღება მიექციათ.

სიდონიამ გაიგო რომ ეს გამხდარი კნეინა პირველი ქალი იყო ქალაქში და თანაც გამოჩენილი ქველმოქმედი. ისე არ გაკეთდებოდა არც ერთი შესანიშნავი წვეულობა და ბალი, რომ ეს არ მიეწვიათ დიასახლისად. კნეინა გრძნობდა თავის უპირატესობას და თავი მაღლა ეჭირა. დარბაზში იყვნენ აგრეთვე ორი-სამი ახალგაზდა ქალები, ესენი უზრუნველად შელაპარობდნენ ყმაწვილ კაცებს.

ელენეს სახლში გამეფებულიყო რაღაც სიმარტივე, თავისუფლება და ყველას თავიდგან აშორებდა უხერხულობას; სიდონიაც მალე გათამამდა. გენო კი მოუსვენრად იჯდა სკამზე, თითქო უნდოდა მალე გაქცეულიყო ამ შეუსაბამო საზოგადოებიდგან, მალმალ შეხედავდა ოლს, ხანდისხან თვალითაც ანიშნებდა ამდგარიყო. სიდონია მიუხვდა და მალე წამოდგა ზეზე.

— ჩვენ ამაღამ თეატრში ვიქნებით და თქვენც მოდით უსათუოდ!.. აი ლოჟის ნომერი,—უთხრა გენომ ელენეს და მის ქმარს, როდესაც უკანასკნელნი გამოჰყვნენ დერეფანში. ამათ მადლობით ჩამოართვეს ხელი და აღუთქვეს, უსათუოდ მისულიყვნენ. სტუმრე-

ბი კი ფეხს არ იცვლიდნენ და ამაყი შეხედულობით აცილებდნენ სიდონიას, თუმცა ცხადი იყო გულში ეხარ-ბებოდათ მისი მშვენიერება.

სიდონია და გენო კიდევ იყვნენ რავდენსამე ოჯახ-ში, ყველგან რაღაც ძალდატანება და გაზვიადება სუ-ფევდა, სიფუქსავატე აზრებისა, მთელი ლაპარაკი აშე-ნებულიყო ვისიმე ქება-გაკიცხვაზე, ან თეატრებზე, მსა-ხიობებზე, რომელნიც ჯერ არ ენახა სიდონიას და ამი-ტომ მეტად უძნელდებოდა ბაასი.

— ჩემმა ქმარმა მშვენიერი მანიაკი მომიტანა სამ-ზღვარ-გარეთიდგან! სულ ბრილიანტებია შიგა და შიგ იაგუნდებ ჩატანებული! სამას ოთხასი თუმანი ღირს! — წარმოსთქვა თავმოწონებით ცნობილ მკურნალის მე-უღლემ, როდესაც სიდონია და გენო ეწვივნენ. ქალი ახალგაზდა იყო და ლამაზი.

— ოხ, ჩემი ლადო მეტად პატივსა მცემს. მთელ დღეებს სულ საავადმყოფოში ათენ-ადამებს, ირჯება, ფულებს იღებს და სულ კი იმისთვის, რომ მე დამაკმა-ყოფილოს, არა დამაკლდეს-რა! — დაუმატა მან და დაკ-ვირვებით, ამასთანავე დაცინვით მიაჩერდა სიდონიას ყელსაბამს.

— თქვენ მგონი პირველადა ხართ ქალაქში? — გა-ნაგრძო წინდაუხედავად დიასახლისმა. ეს საკითხი მწვა-ვად მოხვდა სიდონიას გულს, მაგრამ არ შეიმჩნია.

— თითქმის... გარემოებას ნება არ მოუცია, რომ ჩა-მოვსულიყავი... — უპასუხა მან და ხელსახოცი მოისვა გაწითლებულ ლოყებზე.

— ბევრი არა დაუკარგავს-რა! — შენიშნა გენომ, რომელსაც ეწყინა ქალის ასეთი უაზრო საქციელი. ამან დიდი ხანია იცოდა დიასახლისის თავგასვლა, მაგ-რამ თვითონ ლადო ყველასგან პატივცემული იყო თა-ვის სათნო და კაცობრიულ სიყვარულის გამო. გარდ-

ამისა ახლო ნათესავიც იყო და გენო თავს მოვალედა სთვლიდა მოსულიყვნენ ამათთანაც.

— მართალს ამბობთ! მომწყინდა ეს ჩვენი ქალაქი... მეტის-მეტი ველურობაა აქ... ზაფხულს მოუთმენლად ველი ხოლმე, რომ ჩქარა წავიდეთ მე და ლადო რომელსამე სამზღვარ-გარეთის წყლებზე.

სიდონია და გენო ნებაუნებურად უღიმოდნენ ამ ტრაბახა ქალს და არ იცოდნენ რა პასუხი მიეცათ...

— იმედია, არ დაგვივიწყებთ! ლადო ავადმყოფთან წაიყვანეს, როცა მოვა და გაიგებს თქვენს აქ ყოფნას, ძალიან იამება!—უთხრა დიასახლისმა, როდესაც სტუმრები ადგნენ წასასვლელად. სიდონიამ შვებით ამოისუნთქა, როდესაც გამოვიდა კოხტა, გემოვნებით მორთულ სახლიდგან.

გენო მეტად კმაყოფილი იყო, რომ სიდონიაზე ვერ ახდენდა კარგ შთაბეჭდილებას ახალ ნათესავების გაცნობა...

— აკი გითხარი, ჩემო კარგო, არა ღირს, ვისიმე აკვიატება-მეთქი! ეხლა ხომ ნახე რაც არიან აქაურები! ვინც ვნახეთ, ყველა მაგათთან მაინც კიდევ ნათესავობით ვართ დაკავშირებულები და მეტი ღონე არ არის, ხანდისხან უნდა შევხვდეთ ხოლმე, უცხოებთან კი მერწმუნე, არა ღირს არსად წასვლა.

— ოხ, რა სიცარიელეა!—შესძახა შეძრწუნებით სიდონიამ და თითქო დასცხაო, საჩქაროდ დაიწყო ხელსახოცის ქნევა პირის სახესთან. ესწრაფებოდა, რომ დროზე სახლში დაბრუნებულიყო, მოეშორებინა ეს ზიზილ-პიპილები და გაფარფარებულ კაბაში შვებით ამოესუნთქა.

— რისთვის წავედით? განა ღირდა ტანისამოსის ჩაცმად?—ამბობდა სიდონია.

— რატომ. ჩვენი ვალი მოვიშორეთ. გენომ და სი-

ლონიამ თუმცა იცოდნენ, რომ გამხდარი კნეინა სახლ-
ში არ დახვდებოდათ, მაინც შეიარეს მის სახლში და
დასტოვეს სადარბაზო ბარათები. ამითი გათავდა ღღე-
ვანდელი დარბაზობა.

რავდენადაც დილის დარბაზობამ გული წაუხდინა
სიდონიას, იმდენად საღამომ თავის არსებობა დაავიწ-
ყა. თვალწინ ეშლებოდა უცხო-უცხო სანახავი, ყურში
შეესმოდა მუსიკის მელოდიური ჰანგები, მათზე აყოლე-
ბული სულის დამატკბობელი სიმღერა. სიდონია იჯდა
ლოჟაში ელენეს გვერდით, თვალებზე დურბინდი მიე-
ფარებინა და გაფაციცებით თვალს ადევნებდა ყოვე-
ლივეს, რაც კი სცენაზე ხდებოდა.

მაყურებლებს ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა, თუმ-
ცა მათ შორის ბევრს მოემართნა დურბინდი სიდო-
ნიასკენ. სიდონია ხედავდა სცენას, ისმენდა ტკბილს, სუ-
ლის ჩამდგმელ სიტყვებს, ესმოდა კვნესა, ვედრება, სასო-
წარკვეთილება უიმედოდ შეყვარებულისა. ესმოდა სას-
ტიკი, შეუბრალებელი მოტყუება, გაკიცხვა, ფეხით გა-
ქელვა წრფელის თავშეწირულის სიყვარულისა! ხედავდა
სიმართლის განდევნას და სისაძაგლის მეფობას!.. რა
ღაღადისი და მოთქმა გრიალებდა, კვნესოდა უზარმა-
ზარ დარბაზში, სიდონიას გული აუჩუყდა, ნაღველით
ევსებოდა... სამწუხაროდ, დრო და დრო შეწყდებო-
და ეს ტკბილი საუცხოვო მოჩვენებანი და მათ ნაცვ-
ლად ეშვებოდა უსულო უგრძნობელი ფარდა. დარბა-
ზი ელექტრონით ჩაღდებოდა, მოისმოდა ხალხის ჟრია-
მული, სიდონიასაც ნება-უნიბლიედ უნდა მიექცია მათ-
თვის ყურადღება. დართული ქალები, ამაწვილი კაცები
ეტრფოდნენ ერთმანეთს. თან პირს იგემრიელებდნენ
ტკბილეულობით. მუსიკაც გრიალებდა, სიდონია გრძ-
ნობდა, რომ მარტო ღღეიდგან ცოცხლობდა, ღღემდის
ეს უმნიშვნელო არსება იყო. რავდენს რასმეს იყო

მოკლებული და არ იცოდა! დღეს კი ყველა ეს მიიღო გენოს წყალობით, იმ გენოსი, რომელიც გუშინ გაჰკიცხა უბრალო საქციელში და თავს უბედურად გრძნობდა. სიდონია გაოცებით უყურებდა ელენეს, ეტყობოდა მის გულს ასე ღრმად არა სწვდებოდა ეს მომხიბველელი მუსიკა, ან შეჩვეული იყო, სიდონიასთვის კი ყველა ეს ახალი სანახავი უჩვეულო დამათრობელი იყო.

ელენე რავდენჯერმე გავიდა ნაცნობების ლოჟებში, მისი ქმარი იდგა ფოიეში და ნაცნობებს რაღასაც გატაცებით ელაპარაკებოდა. სიდონია და გენო კი ფეხს არ იცვლიდნენ ლოჟიდგან. გენოს დაღონება ეტყობოდა, წინანდელზე მეტად მიტეტკილიყო, უკმაყოფილოდ იყურებოდა და დრო და დრო მოუსვენრად გადისვამდა ხოლმე ხელს შუბლზე. გარეშე ხალხი კი განაგრძობდა ხმა-მაღლა დაპარაკს, სიცილ-კისკისს...

სიდონიამ ბევრს მოაშორა თვალი, როდესაც ისინი გაშტერებით მოსჩერებოდნენ, ბევრმა ახალგაზდამ და მეტადრე ელენესთან ნამყოფმა ყმაწვილმა კაცებმა ხლმების ჩხაკუნით გამოუარეს ლოჟისკენ და თავი დაუკრეს; გენო ხედავდა, რომ მთელი საზოგადოება მოხიბლულიყო სიდონიას ნახვით. გენომ წინდაწინვე იცოდა, რომ ასე იქნებოდა და თავმოყვარეობა უკმაყოფილდებოდა, მაგრამ ამ ჟამად კი სულ სხვასა გრძნობდა. თვითვეული ყურადღება მიქცეული სიდონიას მიმართ, გენოს გულს ლახვარივით ესობოდა. ეს ხანდისხან მიაჩერდებოდა დაკვირვებით სიდონიას, რწმუნდებოდა, რომ მართლადაც შესანიშნავი ლამაზი იყო და თავპირში სისხლი უვარდებოდა. გენო სკამზე ველარ ჩერდებოდა, ცმუტავდა, ჩქარობდა დროზე გათავებულიყო... აიხადა ფარდა, ჩამოვარდა დუმილი, მა-

ყურებლები გაწამდნენ. სცენაზე განაგრძეს მომხიბვლელი სიმღერა...

გამოჩენილი მომღერალი, რომელიც მსმენელს ატყვევებდა, თანდათან ეშხში მოდიოდა, გენო მიაჩერდა ამას და ეხლა კი სულ მთლად გადირია... სწორედ! დიახ! ეს ცხადად ხედავდა სინამდვილეს! მხედველობა არ ატყუებდა და მზად იყო გადავარდნილიყო ლოჟიდგან, ყელში სცემოდა თავმომწონე მომღერალს, რომელიც თვალს არ აშორებდა სიდონიას.

— სიდონი! —სუსტი ხმით წარმოსთქვა გენომ და გაფითრებული მიეყუდა სკამის ზურგს.

სიდონიამ და ელენემ მოიშორეს დურბინდები თვალებიდგან და მობრუდნენ გენოსკენ.

— გენო! რა დაგემართა?..—საჩქაროდ შესძახეს ქალებმა.

— ავადა ვარ! არ შემიძლიან... სახლში წავიდეთ!—გაძნელებით დაუმატა გენომ. სიდონია შეკრთა, შეშინდა. ელენე და მისი ქმარიც შეწუხდნენ და არ იცოდნენ რა ექნათ.

— საკვირველია! აკი წამოსვლის დროს კარგად იყავი, გენო?!—მიატანა გაოცებით სიდონიამ.

— თუ დამცხა... გული მიღონდება, შინ წავიდეთ, თორემ გონება მეკარგება...—სიდონიას წუთს დაავიწყდა ყოველი მიღებული სიამოვნება და საჩქაროდ წამოდგა ზეზე, მოჰკიდა ხელი ქმარს და გამოვიდნენ ლოჟიდგან.

გზაზე გენო კენესოდა, გმინავდა, სიდონია აჩქარებდა მეეტლეს. სახლში მოვიდნენ თუ არა, სიდონიამ მაშინვე მიაღებინა დასამშვიდებელი წამალი და ლოგინში ჩააწვინა.

გენომ იგრძნო თუ არა თავი სახლში, ნელ-ნელა მოვიდა გონებაზე და გამოფხიზლდა. სიდონიამ მადლო-

ბა შესწირა ღმერთს, რომ ასე ადვილად გაიარა გენოს უქეიფობამ და თვითონაც ჩაწვა ლოგინში, მაგრამ ახალი შთაბეჭდილებანი გარს მოეჯარნენ, ყურში განუწყვეტლად შეესმოდა მომხიბლავი სიმღერა.

X

დრომ განვლო. გენო და სიდონია ჩვეულებრივ განაგრძობდნენ მყუდრო ცხოვრებას. მოხუცი თანდათან უძლურდებოდა, გენოც მეტ დროს გარეთ ატარებდა, ხშირად ღამეებსაც სხვაგან ათენებდა. სიდონია კი ოჯახში ერთგულად ტრიალებდა და ასრულებდა თავის მოვალეობას. დადგა ზამთარი, ათასგვარ გასართობების განცხადებებით ავსილიყვნენ გაზეთები, რომელნიც იწვევდნენ მსურველთ, მაგრამ გენო და სიდონია თითქო არავითარ ყურადღებას არ აქცევდნენ. თუმცა სიდონიას ბევრჯელ მონატრებია ერთხელ კიდევ თვალი მოეკრა თეატრისთვის, მაგრამ გამხელას ვერა ბედავდა, რადგან ეშინოდა, გენო კვალად ავად არ გამხდარიყო.

მაგრამ ერთხელ თვითონ გენომ გამოუცხადა სიდონიას, რომ ამ ცოტა ხანში ქალაქში მოელიან ვიღაც დიდებულ პირს და იმის პატივსაცემად ბალს მართავს საზოგადოება.

— ნუ გამოვაკლდებით ამისთანა შემთხვევებს, სიდონი! მტერს თვალში ნაცარი შევაყაროთ, გულზე გავხეთქოთ! შენთვის საჭიროა ახალი კაბის შეკერვა.

სიდონია სიამოვნებით დაეთანხმა გენოს ამ წინადადებაზე და შეუდგა სამზადისს.

— მერწმუნეთ, კნეინა, ისეთი კაბა შეგიკეროთ, რომ მთელ ქალაქს თქვენზე დარჩეს თვალი,—ეუბნებოდა მკერვალი ქალი სიდონიას და წინ უწყობდა სხვა

ა სხვა მოდის ნახატებს. სიდონიაც გულმოდგინებით
ირჩევდა.

— აი ეს მგონი კარგი იქნება!—წარმოსთქვა ქალ-
ა და ერთ-ერთ ნახატს ხელი დაადო. მკერვალმა გაი-
ინიმა.

— მშვენიერი გემოვნება გქონიათ, კნეინა! მართ-
ალაც საუცხოვო იქნება! ოქროსფერი ხავერდი, გაწ-
ობილი სირაქლემას ფრთებით.

— ფრთები იმავე ფერისა იყვეს,—შენიშნა სიდო-
ნიამ.

— შეუდარებელი იქნებით!—წარმოსთქვა კვალად
ღტაცებულმა მკერვალმა და დაკვირვებით შეხედა.

— მე თქვენ უფრო თვალწინ მიდგევხართ იმ ტა-
ისამოსში და ვსტკბები ცქერით,—შესძახა ამან.

სიდონიამ მორცხვად გაიღიმა. თუმცა ბევრს ევაჭრა
ფასზე, მაგრამ მკერავმა იცოდა ვისთანაც ჰქონდა საქმე
და ფასს არ დაუკლო. გენომ აღუთქვა, მიეცა, რაც
ითხოვა, ოღონდ შესანიშნავი რამ შეეკერა. სიდონიას
ბევრჯელ მოუხდა ამ კაბის გაშინჯვა და ყოველთვის
ბმაყოფილი ბრუნდებოდა სახლში.

ბევრი ლოდინის შემდეგ სანატრელი დღეც დად-
და. მთელი ქალაქი ემზადებოდა; ემზადებოდნენ გენო
და სიდონიაც. სიდონია და გენო უზარმაზარ დარბაზში
ეაჩნდნენ, სადაც დახვდათ კნეინა №-ი, რომელიც დია-
�ახლისობდა, მან დაინახა თუ არა სიდონია, ღიმილით
ეამოვიდა მისკენ. იცოდა სიდონია არავის იცნობდა და
თავს მოვალედა სთვლიდა გაეცნო მისთვის ყველა შე-
სანიშნავი პირები. მოვიდა ელენეც, მკურნალის ცო-
ლიც, მაგრამ სიდონიასთან აღარავინა სჩანდა, ყველა
ეჩაგრებოდა. დარბაზში ისმოდა ჟრიამული, გრიალი,
ტურფა, კეკლუცი ქალები ერთი-მეორის ჯიბრზე თავს

აწონებდნენ ყმაწვილ კაცებს, რომელნიც ბლომად შეკრებილიყვნენ. მობრძანდა საპატიო სტუმარიც. ეს ყველას თავაზიანად ულიმოდა და სალამს აძლევდა, თუმცა ამასთანავე არა ჰკარგავდა მედიდურობას. აგერა დიასახლისმა გააჩერა სიდონიას წინ.

— კნეინა ბაზიანისა! —წარმოსთქვა და დაკვირვებით შეაჩერდა სტუმარს, რომელმაც, დაინახა თუ არა მშვენიერი ქალი, თითქო მორჩილებით მის წინ თავი დახარა და ცხადად შეატყო აღტაცება.

— ძალიან სასიამოვნოა! —წარმოსთქვა და ღიმილით ფეხი-ფეხს შემოჰკრა. სიდონიაც მიესალმა.

— ესეც ამათი მეუღლე თავადი ბაზიანი,—დაუმატა დიასახლისმა და აჩვენა გენოზე, რომელიც ფრაკში გამოწყობილი გვერდით ამოსდგომოდა ცოლს, სტუმარმა გენოს ცივად შეხედა, ხელი ჩამოართვა და კვალად სიდონიასკენ მობრუნდა. დიასახლისი მიხვდა, რომ სტუმარს სიდონიას ახლოს უნდოდა ყოფნა და თვითონაც ფეხი არ მოიცვალა.

წუთს გაისმა მუსიკის გრიალი და მოცეკვავენი აიშალნენ. მთელი დარბაზის ყურადღება მიქცეულიყო საპატიო პირისკენ, რომელიც გამოელაპარაკა სიდონიას. ქალი უჩვეევი იყო ამისთანა პირებთან შეხვედრას და წითლდებოდა. ხშირად თვალებს ძირსა ხრიდა. რაღაცნიმე უბრალო ცეკვის შემდეგ გაისმა კადრილისთვის მიწვევა.

— ნება მიბოძეთ თქვენთან კადრილი ვითამაშო! — უთხრა სტუმარმა სიდონიას, რომელიც სიამოვნებით დაეთანხმა. ამ ამბავმა ხომ მთელი დარბაზი გააოცა და ერთი-ორად აამაღლა სიდონია ყველას თვალში. თვით ამისი საყვარელი ერთგული ელენე მიმჯდარიყო კუთხეში თავის ნაცნობებთან და ხანდისხან უნებურის შურით გამოხედავდა ხოლმე საღამოს დედოფალს, რო-

ველსაც ოდესმე ცეკვა-თამაშს ასწავლიდა და ანგარიშ-ბიუცემლად თითქო ამზადებდა ამ საღამოსთვის.

სიდონიას მეტად შვენოდა დიდებულ სტუმართან გვერდით დგომა. ქალის შესანიშნავი ტანი და საგანგებო მიხვრა-მოხვრა თითქო ეფერებოდა სტუმრის მედიდურობას.

გენო იდგა ერთ ადგილს და იყურებოდა პირდაპირ. სტუმარმა ის თითქმის არაფრად ჩასთვალა მაშინ, როდესაც მისი ცოლი აარჩია. ეს ხომ თავზედობაა მისგან!.. გენო შეჰყურებდა გაშტერებით სიდონიას და ეჩვენებოდა, რომ თვითონ წასულიყო ძირს, ნიადაგი გამოსცლოდა ფეხიდგან, სიდონია კი მიუწოდელ საფეხურზე შემდგარიყო და დამცინავის ღიმილით შემოჰყურებდა, თითქო უსიტყვოთ ეუბნებოდა:

— გენო, ჩვენს შორის საერთო არა არის-რა და ჩამოდექი, ნუ მელობები გზაზეო. გენოს ამ წარმოდგენით ერუანტელი უვლიდა სხეულში. სტუმარი კი განაგრძობდა ბაასს თავის ახალ ნაცნობ ქალთან. სიდონია ძარაოთი იგრილებდა გაწითლებულ სახეს და პასუხს აძლევდა.

— მშვენიერებაა! იშვიათად მინახავს ასეთი ქალი. — ეუბნებოდა აღტაცებული სტუმარი დიასახლისს. გენო თვალს არ აშორებდა ცოლს და იმათ, ვინც კი მიუახლოვდებოდა. გენომ შენიშნა ქალის სახეს მეტის მეტი კმაყოფილება.

— აღარც კი ვახსოვარ! — გაიფიქრა ამან.

— ცეკვავს, არშიყობს, და მე კი აღარა მკითხავს. ოხ, ქალები!.. ვერაფრით ვერ დააკმაყოფილებ მათ! საკმარისია შემთხვევა, რომ ზურგი გიჩვენონ და დაგივიწყონ, როგორც შარშანდელი თოვლი, რა იყო წინად და დღეს რა დიდებაშია ჩემის წყალობით, მაგრამ მაინც არ ახსოვს!

სიბრაზემ მოიცვა გენოს არსება, ქოჩორი აებუძგა და აიბუზა.

— უნდა გათავდეს! კმარა! ხომ გამოსცადა, რაც არის და ვინც არის! საკვირველია, თითქო ყველანი ჯიბრს უწევენ. რას ჩააცივდნენ სიდონიას, რომ გარს შემოხვევიან მაშინ, როდესაც ამდენი მშვენიერი ქალია მოსული და ვედრებით შესჩერებიან, რომ ყურადღება მიაქციონ! სტუმარიც სიდონიას გარდა არავის კადრულობს. ნუ თუ მართლა ასეთი ღირსეულია სიდონია? მაშ რისთვის შეირთო გენომ თუ ასე არ არის? ოღონდაც, რომ ღირსეულია, მაგრამ...—აქ გონება აერია გენოს... ღირსეულია მარტო გენოსთვის, არსებობს მარტო გენოსთვის... სხვას რა საქმე აქვს მასთან?..

გენოს კვალად თვალწინ წარმოუდგა რომ საპატიო პირი მოდის მათთან სადარბაზოდ, უნიშნავს სიდონიას ფარულად შესახვედრ ადგილებს, სიდონიაც გარბის მისკენ, უკან აღარ იხედება, გენოს თავს ანებებს.

რიღასთვისაა საპირო, როდესაც უფრო შესაფერი იშოვა? გენო ჰკარგავს სიდონიას, ჰკარგავს საკუთრებას, რომელთანაც არავის ხელი არ მიუწვდება და კანონით ამისი მონაა, ნივთია!..

გენომ ხელი იტაცა თმაში, წამოდგა წინ რავდენიმე ნაბიჯი, უნდა მივარდნოდა სიდონიას, ხელი მოეკიდნა და ძალით გამოეთრია, მაგრამ წუთს ისევ შედგა და დაიწყო აქეთ-იქით ყურება; თითქო ვიღასაც ეძებდა. გათავდა კადრილი, სიდონიამ მოიხედა ქმრისკენ და შეკრთა, როდესაც დაინახა მისი თითქმის შეშლილი, გაფითრებული სახე.

— ღმერთო ჩემო! ნუ თუ გენო ისევ ავად გახდა?—გაიფიქრა სიდონიამ და წამოვარდა ზეზე.

— გენო? ავათ ხომ არა ხარ?—ჰკითხა მან საჩქაროდ როდესაც მოვიდა მასთან.

— სახლში წავიდეთ!—უკმეხად უპასუხა გენომ და თვალები იატაკს დააჩერა.

— წავიდეთ!—მორჩილებით დაეთანხმა ცოლი, ეს მიხვდა, რომ გენოს არსებაში რაღაც საშინელი რამ ხდებოდა.

— სადღა მიდიხარ?—მოსძახა საჩქაროდ ისევ გენომ, როდესაც დაინახა გამოტრიალებული სიდონია.

— კნეინას უნდა გამოვეთხოვო.

— საჭირო არ არის!—შესძახა ეხლა კი ათრთოლებულის ხმით გენომ.

— წავიდეთ!—დაუმატა ბრძანებით გენომ და გაემართა დარბაზის კარებისკენ. სიდონია მ.ჰყვებოდა გაოცებული. დარბაზში განაგრძობდა მუსიკა გრიალს.

გზაზე გენოს ხმა არ გაუცია სიდონიასთვის, რომელიც მიყუჟულიყო ეტლის ერთ მხარეს.

მოვიდნენ სახლში, სიდონიამ ხმა-ამოუღებლად გასწია საწოლ ოთახისკენ, გენოც უკან დაედევნა; ამას უფრო აბრაზებდა სიდონიას სიჩუმე. სიდონიამ გაიხადა კაბა და დასდო სკამზე, გადიცვა ხალათი, ჩამოჯდა კრაოტზე და მიაჩერდა ერთ ადგილს. ამას ვერ მოეზარა, თუ რად იყო ასე უკმაყოფილო გენო. გენო კი ხმა-ამოუღებლად ოთახში დადიოდა წინ და უკან, თითქო უნდოდა რიღასაც თქმა, მაგრამ ვერ მოეხერხებინა.

სიდონია ხედავდა, რომ გენო არა ხუმრობდა და მისი არსება მოიცვა შიშმა.

— რათა ხარ, გენო, ანგრე?—შეეკითხა ნაღვლიანის ძალდატანებულის ღიმილით.

— ჰმ! კიდევაც მეკითხები?—შესძახა გენომ და მთელმა მისმა არსებამ დაიწყო თრთოლა.

— ჰო-და რა დავაშავე!—კვალად გაისმა მორჩილი ხმა ქალისა.

— კარგია შენმა მზემ!—გენომ გადისვა თმაზე ხელი და სირბილს უმატა,—თქვენ ქალები ყველანი უნამუსოები ხართ; მზათა ხართ პირველსავე შემთხვევაში ულალატოთ ქმარს, დიდი სიმდაბლეა სულისა!—დაუმატა გენომ.

— სცდები, გენო! ცილს ნუ მწამებ... მე დიდი კმაყოფილი და ბედნიერი ვარ, მითხარი რაში იხატება ჩემი ღალატი?

— თუნდ იმაში, რომ შენ არ გაკმაყოფილებს ქმართან ყოფნა, ოჯახში ჯდომა. სულ გარეთ გიკირავს თვალი, ბალები და თეატრები გენატრება და სახლში კი გინდა ღვთის ანაბარად დასტოვო საწყალი მოხუცი ავათმყოფი მამა.

— გრცხვენოდეს გენო, მაგ სიტყვებისა!.. როდის გთხოვე წამიყვანე-მეთქი, ან თეატრში, ან ბალში? როგორც პირველად, ისე ეხლაც შენი სურვილი იყო. აბა კვლავ როდის გამიმხელია, ან მამა-შენისთვის როდის რა დამიკლია?

გენო თანდათან თავს ვეღარ იჭერდა, სიბრაზე სამზღვარს ჰკარგავდა, როდესაც ითვალისწინებდა ის დიდებული სტუმრის აღტაცებას,—ბოლოს გენომ თმაში ხელი წაივლო და გააჟრჟოლა.

— გენო!.. შესძახა სიდონიამ ვედრებით და ხელები გაუწვდინა.

— იქით, უნამუსოვ!—შესძახა გენომ,- მიირბინა მაგიდასთან და აიღო ხელში მაკრატელი.

— ჰა ისეირნე! იარშიყე! იხტუნე!..—გაიძახოდა ხვნეშით გაგიჟებული გენო და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა მაკრატელს უჭერდა თითებს და აჩხაკუნებდა. ძვირფასი კაბა ნაკუწებად იკრებოდა და იფანტებოდა იატაკზე.

— ჰა, ესეც შენ!—ძლივს-ღა ხრიალებდა გენო... სიდონიამ სუსტად დაიკვნესა, მიიფარა თვალებზე ხელები. გენო, თითქო გული იჯერაო კაბის დაკუწვით, გაბრუნდა ლოგინისკენ, მიეგდო და ბალიშებში თავი ჩამალა.

სიდონიას უნდოდა გამოვარდნილივო ოთახიდგან, მაგრამ განძრევას ვერ ბედავდა. გაახსენდა გენოს უცბად ავად გახდომა თეატრში და დარწმუნდა, რომ მაშინაც მოგონილი იყო. სიდონიას თვალწინ უდგა გენო საშინელის ეპვებით.

— ოხ, ღმერთო!—კვნესოდა გულში სიდონია და თანაც მდუმარებდა. მთელი ღამე ცოლქმარმა წამებაში გაატარეს.

მეორე დღეს გენო თითქო უფრო დამშვიდებულიყო, მის სახეს მოშორებოდა საშინელი გამოეტყველობა, სიდონია კი, სასოწარკვეთილი განაგრძობდა ლოგინში წოლას. გენომ შეხედა ცოლს და, როდესაც დაინახა მისი ტანჯული სახე, ვეღარ მოითმინა, მივიდა და კრაოტზე ჩამოჯდა.

— სიდონი!—წარმოსთქვა ამან მორჩილებით და ვედრებით შეხედა სიდონიას, ქალმა ხმა არ გაიღო.

— სიდონი, მაპატიე! მე თვითონაც არ ვიცი გუშინ რა ჩავიდინე, გავგიჟდი, თავი ხელთ აღარა მქონდა... ყველა ეს კი შენის სიყვარულით მომივიდა. მაპატიე, რაც გაწყენინე!—გენომ ხელი გაუწვდინა ცოლს.

— იქით, გენო, იქით, ახლო ნუღარ მოდიხარ! შენგან მოყენებული შეურაცხყოფა ეხლაც გონებას მიკარგავს. რამ მიგიყვანა იმ საშინელ მდგომარეობამდის?—წარმოსთქვა ქალმა საყვედურით.

— ეპვიანობამ, ჩემო კარგო, ვეღარ მოვითმინე, როდესაც ქვეყანა შენ შემოგტრფოდა, მე მაშინ შიშმა

ამიტანა. მეგონა აი ეხლა ემ საათში წამართმევენ ჩემ სიდონიას-მეთქი. თვალთ დამიბნელდა, გონება ამერია.

— ნუ თუ შენთვის სასიამოვნო იქნებოდა, რომ სადმე კუთხეში უყურადღებოდ ვგდებულიყავი და არავის არაფრად მიველე? თუ ასე იყო, რიღასთვის წამიყვანე? ნუ თუ ის პატივისცემა, რომლითაც მიმიღო საზოგადოებამ, შენთვის თავმოსაწონებელი არ იყო, შენს თავმოყვარეობას არ აკმაყოფილებდა? იქნება გეგონა, რაკი ყურადღება მომაქცია, მეც თავს გავისუბუქებდი და არშიყობას მოვყვებოდი? არა, თუ ასე ფიქრობ, ძალიანა სცდები. მე ზნეობას არავისთვის არ შევლახავ; არავის არ გავაქელვინებ მას იმისთვის კი არა, რომ შენ არ გიღალატო, თვით ჩემი თავისთვის, რადგან უზნეო ადამიანი ტალახია, რომელსაც ფეხი უნდა აექციოს.

ამბობდა სიდონია, რომელიც უფრო თავის თავს ელაპარაკებოდა, ვიდრე გენოს. გენო დაემხო მუხლებზე, გამოართვა ხელი მხურვალედ დაეკონა.

— სიდონი, მაპატიე! გეხვეწები!.. გევედრები!.. გუშინდელ ამბებს ნულარ გამიხსენებ, ისევ ვიტანჯები. გაფიცებ იმ სიყვარულს, რომელიც ჩვენს შორის მჭიდროდ არის და გვაბედნიერებს. თუ იმ კაბის დაჭრას სწუხარ, ხვალ უკეთესს შეგიკერავ.

სიდონიამ მწარედ გაიღიმა.

— კმარა, გენო! გულუხვად ნუ იხარჯები, ჩემი შეწუხება კაბის დაჭრა არაა, მე ვწუხვარ ჩემს დამცირებას, შეურაცხყობას და არა ნაჭრების დაკუწვას. ის შენი იყო და რაც გ ნდოდა იმას იზამდი...

— შენც ჩემი ხარ, ჩემი!.. ვერაკის დაგანებებ,— დაჟინებით ეუბნებოდა გენო და თანაც ქვითინებდა ამის წინ დამხობილი.

სიდონია შემკრთალი წამოვარდა ზეზე.

— გენო! ადექი ზეზე! — შესძახა ქალმა და ხელი შეახო.

სიდონია დალონებული იყურებოდა, თუმცა ცდილობდა გაეღიმა. გენომ შეხედა ცოლს და, რა დაინახა მისი სათნო სახე, კვალად ხელები გაუწვდინა.

— მაპატიე, სიდონი?.. არა, შენს სახეს არ ეტყობა პატიება.

— დრო მომე, გენო, გონებაზე მოვიდე. ის, რაც გუშინ მოხდა ადვილი დასავიწყი არ არის.

გენო დაკმაყოფილდა ცოლის პასუხით და წამოდგა ზეზე.

სიდონიას ჩამოშორდა უზრუნველობა, თავს ბედნიერად აღარა სთვლიდა; დარწმუნდა, რომ გენოს მძიმე ხასიათი ჰქონდა და სიდონიასაც სჯირდებოდა მოთმინება და მორჩილება მთელი თავისი სიცოცხლე, თითქო კიდევაც იამებოდა ხოლმე ხანდისხან მარტოდ რომ რჩებოდა. მაგრამ, რომ გაიფიქრებდა, გენოს ეჭვიანობა სიყვარულის გამო იყო წამომდგარი, თითქო ეს საქციელი მის გულში სუბუქდებოდა კიდეც.

— გენოს ვუყვარვარ! მაშ მეც მეტი ღონე არ არი, უნდა მოვერიდო იმისთანა შემთხვევებს, რომელნიც აღუძრავენ ეჭვებს.

სიდონიამ გადასწყვიტა არას დროს აღარ წაჰყოლოდა არსად და სულ შინ ყოფილიყო, მაგრამ გენო ცდილობდა ესიამოვნებინა სიდონიასთვის და ხშირად სთხოვდა, წასულიყო გასასეირნებლად, ეპატიჟებოდა თეატრში, მაგრამ სიდონია აღარ უჯერებდა და რჩებოდა სახლში.

XI

დრო კი ყურს არ უგდებდა არავის, შეუმჩნეველად მიდიოდა. სიდონია და გენო გარეგნად თითქო კმაყოფილები მოსჩანდნენ, მეტადრე სიდონია თანდათან უფრო მოფიქრებით შეჰყურებდა აწმყოს და მუდამ ჟამს ზრუნავდა ნორჩ არსებისთვის, რომელიც ხშირადა ჰფეთქდა მის გულთან. ნელ-ნელა ჩამოშორდა ყველას, ელენესთანაც კი შესწყვიტა სიარული, რადგან გარემოება ყოველ მხრივ ხელს უშლიდა. სიდონია ცდილობდა მარტოდ დარჩენილიყო და ეფიქრნა თავის მომავალზე. გენო მეტად კმაყოფილი იყო, რომ სიდონია აღარსად იწევდა. ხანდისხან ცოლ-ქმარნი ერთად გამოვიდოდნენ ხ.ილმე გასასეირნებლად ისიც ხანმოკლედ, რადგან გენო ყოველთვის იპოვიდა მიზეზს, რომ მალე დაბრუნებულიყვნენ სახლში.

ერთხელ სიდონიას საყიდლები მოუგროვდა და მკერვალ ქალთანაც უნდა შესულიყო. არც ეხლა შორდებოდა გენო და გვერდით მისდევდა. ეან ამოიღო საათი, დახედა და შეჩერდა.

— სიდონი, შენ ეხლა ჯერ სად წახვალ?—ჰკითხა.

— მკერვალ ქალთან, კაბა მივეცი გადასაკეთებლად და მინდა ვნახო.

— დაიგვიანებ?

— არ ვიცი, იქნება მომიგვიანდეს. რა იყო?

— არაფერი. კარგი დღეა და რაში გეჩქარება შინ დაბრუნება? მოდი სიდონი, იქ დამიცადე, სანამ მოვიდოდე. საგლეხო საკრებულოში საქირო საქმე მაქვს, შევირბენ იქ, სანამ შენც შენს საქმეებს მორჩებოდე, მერე შემოგიარ და ერთად წავიდეთ საყიდლებისთვის. კარგი?—ჰკითხა გენომ და შუბლ ქვეშ გამოხედა ცოლს.

— კარგი,—დაუდევრად უპასუხა სიდონიამ და გასწია წინ. გენო კი ჩაჯდა ეტლში და გაგრიალდა. სიდონია ჩაფიქრებული მიდიოდა. ანგარიშობდა თუ რაოდენი დაუჯდებოდა კაბის გადაკეთება.

— კარგია, მაგრამ ეყოფა კია საყიდლებისთვის ის ფული, რომელიც თან წამოიღო?

სიდონიამ ჯიბეში ხელი ჩაიყო და შეკრთა. ჯიბე ცარიელი დახვდა.

— ნუ თუ დავკარგე?—გაიფიქრა ქალმა და მისი არსება უსიამოვნობამ მოიცვა. დაიწყო აქეთ-იქით ყურება, თითქო ეძებდა რაღასაც.

— უსათუოდ ბალიშზე დამრჩა საფულე. მახსოვს ისა და ცხვირსახოცი ერთად ავიღე წამოსაღებად,— ფიქრობდა ქალი.

დუნიას და ნესტორას შეეძლოთ ესარგებლათ ამ შემთხვევით, მეტადრე ნესტორას თორემ დუნიასგან ნაკლებად მოელოდა ასეთ ქცევას, რადგან ბევრჯელ გამოუცდია და ყოველთვის პატიოსანი და უანგარო დარჩენილა.

— უფულოდ რო მივდივარ, რა გავარიგო?- -წარმოსთქვა სიდონიამ და უკლო სიარულს.

— სანამ გენო მოვა ჩემ წასაყვანად, კიდევაც მოვასწრობ შინიდგან ხელმეორედ დაბრუნებას. სიდონიამ გადასწყვიტა შეესრულებინა განზრახვა და გამოტრიალდა.

სიდონია აჩქარებით მიდიოდა შინისკენ და მალეც მივიდა. ზარი აღარ დაჰკრა, ეზოსკენ მოიარა და გასწია პირდაპირ ოთახებისკენ. შეიარა ოთახები, ყველგან სრული სიჩუმე სუფევდა. არც ნესტორა, არც დუნია, არავინ არა სჩანდა; მარტო სამზარეულოდგან მოისმოდა დანების კაკუნი და ხანდახან სარკმელში გა-

მიჩნდებოდა უმტვერო თეთრი ქუდი მზარეულისა, რომელიც მოუსვენრად ფუსფუსებდა ცეცხლის წინ.

— ოთახების კარები ღიაა და სახლში კი არავინ არის! სად წასულან დუნია და ნესტორა?—გაოცებით ფიქრობდა სიდონია და მიდიოდა წინ.

დუნიას უბრძანა ფეხი არ მოეცვალა, სანამ არ დაბრუნდებოდა, მერე კი თვითონვე გაისტუმრებდა თავის დანიშნულთან, მაგრამ ეტყობა აღარ მოუცდია,— იმ სულელმა თავი კი არ გაიუბედუროს და წინდაწინვე არა შეიმთხვიოს-რა? ალბად, ჩემს დაუკითხავადაც ხვდება! რა ბრმაა სიყვარული? ნესტორა რაღა იქნა? ის სადღაა

ამ ფიქრებით სიდონია შეუმჩნეველად მიადგა თავის ოთახის კარს.

ჩუ! სიდონიამ გაიგონა ხმა-დაბლა ლაპარაკი, უნებურად შეჩერდა და ყური მიუგდო. სმენამ არ უღალატა. ხმა იცნო, ჩურჩულებდა გენო, მისი მოსაუბრე კი ოოხ!.. სიდონია გაფითრდა. საფეთქლებზე მიიდო ხელები, თითქო გრძნობდა, რომ გონებას ჰკარგავდა. ქალს ცხადად ესმოდა შემდეგი ლაპარაკი.

— რა ვუყოთ, ჩემო ძვირფასო? მადლობა ღმერთსა, ათასი საშუალებაა! ჯერ ეცადე, მოსპო და, თუ არ იქნა, ე საბავშო თავშესაფარი ხომ აქ არის? მე თვითონ გადავიხდი ფულს, მაგრამ ჯერ ადრეა მაგაზე ფიქრები, ნუ სწუხარ, ჩემო ლამაზო!—მოისმა ვნებით აღვსილი ხმა გენოსი და ამ სიტყვებს თან მოჰყვა მხურვალე კოცნა.

— კნეინამ, რო გაიგოს ხომ დავიღუპე!—წარმოსთქვა განაზებით ქალმა.

— ის ვერაფერსაც ვერ გაიგებს. ძალიან მოხერხებითაც მოვიგონეთ, რომ დანიშნული გყავს და მასთან მიდიხარ ხოლმე. პირიქით ხელს გიმართავს და თა-

ვის ტანისამოსითა გრთავს, რომ, რაც შეიძლება, დამ-
შვენებული იყვე და მოეწონო დანიშნულს. ის კი არა
თუ ეს დანიშნული მე ვარ და ჩემთან შესახვედრად
გგზავნის მორთულ-მოკაზმულს სასტუმროში. თუ გაი-
გებს მაგ შენს მდგომარეობას, მაშინაც არა უშავს-რა.
ჩვენ შეგვიძლიან საქმროს მოვახვიოთ კისერზე. რავ-
დენი ხანია მე და შენ ასე ვართ და იმას კი აზრში არა
მოსდის-რა.

სიდონიას არსება ზიზღით აივსო. მზად იყო, შე-
ვარდნილიყო ოთახში, მაგრამ რაღაც ძალამ შეაყენა.
ან რა უნდა ეთქვათ ამათ ერთმანეთისთვის იმაზე მეტი,
რასაც ამბობდნენ თვით წუთები?

სიდონიასთვის სულ უეცრად გაირღვა დედამიწა,
შიგ ჩავარდა. დიდებული სახლი, დამბლა მოხუცი, სა-
ზიზღარი გენო ყველა ეს ჯოჯოხეთის ტარტაროზებად
გარდაქცნენ. ამის წინ უცბად აშენდა თვალუწვდენე-
ლი კედელი და სიდონია ვეღარაფერს ხედავდა. დააპი-
რა უკანვე გამობრუნება, მაგრამ მუხლები აღარ ნებ-
დებოდნენ, ცახცახებდნენ. ეკეცებოდნენ. თვითონაც
შეეშინდა, აქვე არა მოსვლოდა-რა, თავს ძალა დაატა-
ნა და ნელნელა გამოვიდა გარედ. სიდონიას სული
უგუბდებოდა, თავში ანთება მოსდიოდა. სად წასული-
ყო ისეთს ადგილს, რომ ამათ აღარ შეხვედროდა? წუთს
სიდონიამ გასწია-საბანაო ოთახისკენ, შევიდა, ჩაიკეტა
კარი, ღონე-მიხდილი დაეშვა სკამზე, გაფითრებული
მიაჩერდა მარმარილოს იატაკს და დარჩა ისე გატან-
ჯული.

— რა მოხდა? სად იყო სიდონია? ვისთან? ნუ თუ
დღემდის თვალაბმული იყო? სიდონიას გაახსენდა ქორ-
წინების შემდეგ პირველი ღამე და თვალწინ დაეხატა
პირუტყვი გენო. მაშინ აპატია, ეგონა უყვარდა და
მისთვის სამზღვარიც დაეკარგა. მოაგონდა თეატრი, ბა-

ლი და კვალად წინ დაუდგა პირუტყვი გენო. ვის ეველებოდა თავს დღემდის სიდონია? ვის შესწირა თავისი არსებობა და არარად იქცა? სად არის ის სანატრელი, ძვირფასი არსება, რომლითაც სულდგმულობდა, რომელსაც თავი მსხვერპლად მიუტანა. ნუ თუ ყველა ეს მარტო ოცნება იყო, საპნის ბუშტი, რომელიც ათასფერ ზოლებად გაიფანტა მზის სხივებში და დარჩა საშინელი სინამდვილე?!

ეს ჰკოცნიდა იმ სახეს, ეხებოდა იმ სხეულს, რომელიც სხვისი საზიარო გამხდარიყო?

სიდონიას ტანში გააზრიალა. მარტო ეხლა გაითვალისწინა ყველა ის, რასაც წინად მნიშვნელობას არ აძლევდა და დღეს კი გენოს ისე ცხოვლად ახასიათებდნენ.

მისი მუდამ ჟამს გარედ სირბილი, დუნიას თანდათან მომეტებული კაღნიერება, სიდონიასთან გატოლება, რომელსაც დღემდის არ იმჩნევდა და გენოს გათამამება.

— მძიმედ არის!.. მოელის გენოსგან შვილის ყოლას?! ნუ თუ ნება არა აქვს დუნიას, მართლათაც გაუტოლდეს სიდონიას და სახლიდგანაც გამოაგდოს? გენოს ალერსი, რომელსაც აღმერთებდა სიდონია, დღეს იხარჯებოდა მოახლის წინ, წარმოთქმული იმავე გრძნობით და მოწიწებით!.. გარეთ რაღას შვრება გენო?.. თუნდ იმ ღამეს რა ჩაიდინა, როდესაც სიდონია ისე გატანჯული ელოდა გათენებამდის და შემდეგ კი ხელში შერჩა გალექებული, გონება-დაკარგული? თუნდ თავის განზე დაჭერა რიგიან ხალხთან! სიძულვილი ყოველის სიკეთისა, განათლებისა! ეკვიანობა! შევიწროება! ტყვედ ჩაკეტვა! მთელის სოფლის სიძულვილი გენოსადმი! მათი განადგურება! ვინ და ან რა არის გენო?.. ოხ, ღმერთო ჩემო!—დაიკვნესა სიდონიამ. გა-

დააკდო ხელი-ხელს, ამართა ზევით თვალები და შესძახა განწირულებით:

— ვის მივმართო?.. რა ღონე გამოვიებნო?..

ამას უნდოდა, გაქცეულიყო ამ წუთსვე შორს, თუნდ თავის საყვარელ სოფელში, გაახსენდა დაკარგული სახლი, ანანოს ქდეული, მოაგონდა მთელი თავისი სოფელი და გულმა კვნესა დაუწყო. სიდონიამ თავისი თავი წარმოიდგინა ისევ იმ სოფელში დაბრუნებული, მაგრამ სოფელმა ვეღარ იცნო, აღარ მიიღო სიდონია. სოფლელნი ჰკიცხავდნენ, რომ მოშორებოდა ქმარს, ოჯახს. დიდედას და პაპას საფლავებიც გაყინულ-გალელეჩებულნი უთანაზიაროდ შემოჰყურებდნენ. ცოლ-ქმრობის დაგმობა ადვილი არ იყო. ვინ თანაუგრძნობდა სიდონიას?.. ნუ თუ ისევ კატო, რომელიც ისე უეცრად წავიდა, მოშორდა და ნაღვლიანად რავდენჯერმე გაუმეორა:

— ღმერთსა ვთხოვ, ყოველთვის მესმოდეს შენი ბედნიერად ყოფნაო! რას ნიშნავდნენ თუნდ ეს სიტყვები? თითქო კატოც ეპვში იყო, სიდონიას ბედნიერებაზე! მოაგონდა კატოს ტირილი, გენოს აბუშტული ტუჩები და მოუსვენარი ქცევა. მოაგონდა დუნიას ბუზღუნი კატოს მიმართ. ნუ თუ კატომაც იცოდა რამ? არა, აქაც რაღაც საიდუმლო იფარებოდა და სიდონიამ კი არ იცოდა. სიდონია დარჩა ისევ ობლად. რა იქნება ხვალ? ზეგ?

სიდონიას გონება დაუმძიმდა.

— შეჩერდი, სიცოცხლევ! მოისვენე ტანჯულო სულო!..—გაუელვა, თავში აზრმა, საჩქაროდ წამოვარდა ზეზე, მაგრამ ამ დროს გარედგანაც მოისმა რაღაც ხმაურობა და ისევ ღონე-მიხდილი დაეშვა სკამზე.

— დუნია, მე მალე მოვალ. რავდენი ხანია ქალბატონი მელის მკერვალ ქალთან უნდა წავიდე,—ამ სიტყვე-

ბით გამოიარა ოთახი გენომ და გასწია საჩქაროდ. სიდონიას გულზე მოეშვა, რომ გენო სახლში აღარ იყო. დუნიაც გავიდა სამზარეულოში და დაიწყო ფუსფუსი. სიდონია ცოტათი გამხნევდა, მაგრამ მისი თვალები განწირულებით, უიმედოთ იყურებოდნენ.

— არა! უნდა გათავდეს!—შესძახა კვალად, გამოვიდა საბანაო ოთახიდგან და წავიდა პირდაპირ სამუშაო ოთახისკენ, სადაც კედლის განჯინაში წამლები ჰქონდათ შენახული. ოთახში იდგა სიდონიას ხელსაქმის ყუთი და სამწერლო მაგიდა, რომლის ზემოთ გადმოიყურებოდა დიდროვან ჩარჩოში ჩასმული დიდედა ლეჩაქ-ყურგადაგდებული. მას ხელიხელზე დაედო და მოსჩერებოდა დაკვირვებით სიდონიას. სიდონიას ამ სურათის დანახვაზე უფრო მოუნდა მოშორებოდა წუთისოფელს და გაქცეულიყო ძვირფას არსებასთან.

— დიდედა!—შესძახა ამან და გაუწვდინა ხელები, დაემხო ძირს, კარგა ხანს სტირიოდა.

— შენთან მოვდივარ, შენთან! აი, ეხლავ!—შესძახა ამან.

სიდონიას მოეჩვენა, რომ თითქო დიდედამ ხელებიც გამოუწვდინა. უცებ წამოვარდა ზეზე და გააღო განჯინა. წუთს ხელში მოხვდა შუშით წამალი, რომელიც მსწრაფლ გამოიღო. სიდონიას ხელები უცახცახებდნენ. ეს დაეშვა სავარძელში მაგიდის წინ და მთრთოლვარე თითები მოუჭირა შუშას. ამ დროს ქალს მწვავად წაჰკრა გულთან რაღამაც. ხელები უფრო აუცახცახდნენ. გულის კოვზთან გაინძრა მფეთქავი ცოცხალი არსება და მთელს სხეულს რაღაც მწვავი ტკივილი აგრძნობინა.

სიდონია შეკრთა, წინანდელზე მეტად გაფითრდა, ამას გაახსენდა, რომ საშინელი შემცოდე იყო უმანკო არსების წინ, რომელსაც ძალით სიცოცხლეს უსპობდა

მაშინ, როდესაც ეს პაწია აპირებდა ახალ სიცოცხლეს და სიდონია კი უქადოდა გაქრობას. არსება კვალად შეინძრა, სიდონიას შუშა გაუვარდა ხელიდგან და გონება-მიხდილი მიესვენა სავარძელში.

რავდენსამე წამს თვალებ-მილულული იყო სიდონია, მაგრამ მალე ისევ იწყო გონებაზე მოსვლა. გააღილა თვალები, მიიხედ-მოიხედა და შეკრთა, როდესაც დარწმუნდა, რომ ხედავდა სინათლეს და სიცოცხლეს განაგრძობდა.

ნუ თუ არ შეწყდა ყოველივე? ნუ თუ ისევ უნდა ეწამოს? სიდონია მიაჩერდა წამლის დანტვრეულ შუშას, რომლის ნამსხვრევები ეყარა იატაკზე.

— ღმერთო ჩემო!—დაიკვნესა სიდონიამ და ხელები მიიფარა თვალებზე...

ამ დროს მფეთქავი არსება კი თავის თავს აგონებდა და განაგრძობდა ქიმუნჯების ცემას, თითქო უნდა გამოაფხიზლოს და თავისკენ მიიქციოს მისი ყურადღებაო.

— ვინ სთქვა, რომ სიდონია ცოცხალია? სიდონიამ შესწყვიტა არსებობა. სიდონია აღარ არის. ამ ჟამად გაფითრებულ და გონება-დაკარგულ არსებაში მოსჩანს მარტო მომავალი დედა, რომელიც მოვალეა სიცოცხლე მიანიჭოს თავის უდანაშაულო შვილს, დანარჩენი ყოველივე გაჰქრა და დაიმარხა. გენო აღარ არსებობს და არცა ღირს მისი არსებობა სიდონიასთვის. სიდონია ამ ოჯახში დარჩება მარტო შვილის აღმზრდელად. ეს მოვალეა ასე მოიქცეს, წინაალმდეგ შემთხვევაში დიდი და დიდი შემცოდე გახდება!

ქალმა თითქო შვება იგრძნო ამ გახსენებით, მოიკრიფა ღონე და წამოიწია. სცადა ზეზე წამომდგარი-

ყო, მაგრამ სისუსტემ სძლია და ისევ დაეშვა სავარ-ძელში.

— თავი მოიკლას, მოსპოს ყოველი იმედი მომა-ვალისა ამ ოჯახში და დასტოვოს გენო ფრთა-გაშლი-ლი თავისის გარყვნილობით? მერე რას ინაღვლებს გე-ნო? რა გამოვა? განა სულ ერთი არ არის გენოს-თვის სიდონია, დუნია, თუნდ დუქნიდგან გამოსული ღვინიო გალექებული დედაკაცი? ქალს უსამზღვრო ზიზ-ღი გამოეხატა სახეზე და თანაც დამცინავი ღიმილი აღუჩნდა, როდესაც გაახსენდა, თუ რა მოტყუებული იყო გენოში დღემდის და აღტაცებული თავს ეკვე-ბოდა.

— არა! შორს სისუსტევ! ბრძოლა! ბრძოლა სი-მართლესა და ზნეობისთვის, მისწრაფება თავისუფლ-ბისკენ! სიცოცხლე წმინდა მოვალეობისთვის და არ-უდროოდ უძრავად დება საფლავში ჭია-ღუის შესაჭმ-ლად! არა, სიდონია იცოცხლებს დღეიდგან და მთელ თავის ძალღონეს, აზრებს, გრძნობას, სურვილს შეა-ლევს პაწია არსების აღზრდას. სიდონია დღეიდგან, ცალკე მოაწყობს თავისთვის ოთახს, სადაც ხელს მი-ყოფს მეცადინეობას, რომ თვითონაც მოემზადოს ახალ დანიშნულებისთვის! სიდონიას გული ძალზე უძგერდ ძალდატანებისგან. ეს მისჩერებოდა სიერცეს გაფითრ-ბული, ტუჩები მაგრა მოეკუმა.

რა სახით შეხვედროდა გენოს? ეთქვა რამ მის-თვის, თუ გაჩუმებულიყო? კარგა ხნის წვალების შემ-დეგ ამან გადასწყვიტა, არა გაემხილა-რა, რადგან მას-თან მომეტებული ლაპარაკი და ისიც ამ საგანზე მეტის მეტი დამცირება იქნებოდა სიდონიასთვის!

სიდონია წამოდგა, გააღო სარკმელი, რომ ჰაე-რი გაწმენდილიყო, წამლის შუშაც გადისროლ შორს, თვითონ კი ლასლასით გამოვიდა სასტუმრ-

ოთახში, დივანზე წამოწვა, გულხელი დაიკრიფა და კვალად მიეცა ფიქრებს. საშინელი ბრძოლა ემჩნეოდა დასუსტებულ სხეულთან. ცხადად ეტყობოდა, რომ თავს ძალას ატანდა, ღონე შემოეკრიფა, მაგრამ გული ისევ ეურჩებოდა და თვალები ცრემლებით უსველდებოდნენ. ამან იცოდა, რომ საცაა უნდა გაჩენილიყო გენო და, როდესაც წარმოიდგენდა მასთან შეხვედრას, გამოუთქმელად იტანჯებოდა.

— სიდონი! რა ფერზე ხარ? რა დაგმართვია?— შესძახა ამ დროს გენომ, რომელიც შემოვარდა ოთახში, შეშფოთებული და შეშინებულის თვალებით მიაჩერდა ცოლს. სიდონია შეინძრა ამ ხმის გაგონებაზე და თავი მოიბრუნა გენოსკენ, ეს დაკვირვებით და ნაღვლიანად მიაჩერდა გენოს, თითქო უნდა გაიგოს, ვინ არის ეს უცნაური არსებაო? გენომ ვერ გაუძლო სიდონიას ასეთს უჩვეულო ყურებას და თვალები ძირს დაუშვა.

— ავათა ხარ?—კვალად დაეკითხა გენო, რომელსაც ცოტა არა გულში ხინჯადა ჰქონდა, როდესაც სიდონია არ დახვდა დანიშნულ ადგილზე, მკერვალმა ქალმაც უთხრა, რომ კნეინა დღეს თვალითაც არ მინახავს და აქ სახლშიაც ასეთს ცვლილებას ხედავდა. ცხადი იყო, რომ რაღაც უჩვეულო მომხდარიყო და გენოს ვერ მოესვენა.

— ნუ თუ იცის რამე?—ფიქრობდა გულში და ეჩქარებოდა ყველაფერი მალე შეეტყო.

— სიდონი, რატომ არას იტყვი?—შესძახა გენომ მოუთმენელად, ამის ხმაში თითქო ბრძანებაც გამოიხატა.

ქალი გააოცა ამ კილომ და კვალად გადმოხედა ქმარს, სახეზე ეხატებოდა გაოცება და დაცინვა.

— ვერა ვარ კარგა. მკერვალთან, რომ მივდიოდი

გზაზე საშინელი სისუსტე ვიგრძენი და უკან გამოვბრუნდი,—ოდნავ დაიჩურჩულა ქალმა.

— კაცი რატომ არ გამომიგზავნე? ხომ იცოდი მკერვალ ქალთან გიცდიდი?—საჩქაროდ მიატანა გენომ და კვალად ხარბად მიაჩერდა.

— ჩემი თავის მეტი ყველა დამავიწყდა. ვჩქარობდი დროზე გენზე მოვსულიყავი და პირდაპირ სამუშაო ოთახში შევედი,—დუმატა ქალმა და სახე იქით გაიბრუნა.

— არა, გენო, მე ძალიან დავიღალე, ჩემი მდგომარეობა თხოულობს დასვენებას. აღარ შემიძლიან მამიშენის ყურისგდება, გთხოვ სხვა ვინმე მიუჩინო და მე კი გამანთავისუფლო. მე მინდა ჩემი სამუშაო ოთახი მოვაწყო საწოლად, რადგან სრული დასვენებაა ჩემთვის საჭირო, ასე კი უნდა მოვახერხო მომავალ ბავშვის გულისთვის. გარდა ამისა ოჯახი თხოულობს გულმოდგინე ყურის მგდებელს, მე კი ჩემი მდგომარეობანებას არ მაძლევს და გირჩევ ვინმე გამოცდილი ქალი მოიწვიო, რომ ყოველისფერს თვალი ადევნოს. შენც ხშირად საქმეების გამო სახლში არა ხარ და მეც აღარა შემიძლიან-რა. ყველა ეს შემაწუხებელია, როგორც შენთვის, ისე ჩემთვისაც; როდესაც სხვა იქნება ვინმე, მაშინ ორივენი დავისვენებთ და ჩვენ ჩვენს მოვალეობას უფრო კარგად შევასრულებთ,—დუმატა მტკიცედ სიდონიამ და კვალად გადმოიხედა გენოსკენ.

გენო არ მოელოდა სიდონიასგან ასეთს პასუხს და თავისი ბრძანებითი კილო შესცვალა ისევ ალერსადეჭვი არ უნდოდა, სიდონია უკმაყოფილო იყო რაღაზედაც და ჩაკითხვისაც ეშინოდა, რომ ამათი დამოკიდებულობა უფრო მეტად არ გამწვავებულიყო. არჩია ისევ თავი მიენებებინა და დაეტოვებინა ის თავისის საიდუმლოებით, მიეცა სრული თავისუფლება ამ მართ-

ლადაც დაქანცულ სახე-შეშლილ, დაავანტყოფებულ ქალისთვის, რომელიც სახარბიელოს აღარას წარმოადგენდა გენოსთვის.

— როგორც გინდოდეს! —მორჩილებით უპასუხა გენომ, კიდევ უნდოდა რიღასიც თქმა, მაგრამ შემოსულმა ნესტორამ გააწყვეტინა.

— ბატონო, ილარიონი გიახლათ,—სთქვა ბიქმა. გენოს ძალიან იამა, რომ თავს ახწევდა ამ მძიმე წუთებს და საჩქაროდ გავიდა კარში. სიდონია კი განავრძობდა დივანზე წოლას, თვალს არ აშორებდა გაბრუებულ გენოს, რომელსაც უყურებდა თან ზიზღითა და თან სიბრალულით.

XII

სიდონიას სამუშაო ოთახს სრულიად სხვა ელფერი დასდებოდა. ხშირად მოხდებოდა ხოლმე, რომ მთელი დღეები კარგამოკეტილი იყო, მაგრამ დღეს კი გარდაქცეულიყო მიმზიდველ მყუდრო კუთხედ. სარკმლებზე ჩამოფარებული მუქი ფარდები არ უშვებდნენ მომეტებულ სინათლეს, რათა არ შეეწუხებინათ ლოგინობისგან დასუსტებული თვალები სიდონიასი. ეს გაფითრებულ-გამხდარი, სახე-მოღალული იჯდა სავარძელში, მუხლებზე საბანი მოეხვია და მალმალ მზრუნველობით იხედებოდა გვერდით მდგარ პატარა საწოლისკენ, რომელშიაც იწვა ქორფა არსება და დამშვიდებით სუნთქავდა. ყოველი მისი განძრევა, ხმის ამოღება აშფოთებდა სიდონიას და ცდილობდა მთელი თავისი ყურადღება მხედველობა შვილისთვის შეეღია.

დღეს მეათე დღე იყო, რაც სიდონია გადარჩენილიყო სიკვდილისგან და სტკბებოდა პაწია ბიკით, რომელიც შეადგენდა ამის ერთად-ერთ მაცოცხლებელ

იმედს. გენო არსადა სჩანდა, სიდონია კმაყოფილი იყო, რომ თავს თავისუფლად გრძნობდა აღარ ახსოვდა გენო, რომელიც სარგებლობდა შემთხვევით და თითქმის სულ გარეთ ათენ-აღამებდა.

სიდონიას და გენოს შორის შეწყდა ყოველი კავშირი, რომლის შეერთებას სრულიადაც არა ფიქრობდა გენო და არც ეცალა მისთვის. ამან შეუსრულა სიდონიას სურვილი, დაიქირავა გამოცდილი ქალი, რომელსაც ჩააბარა ოჯახის მართვა-გამგეობა, დუნიაც თავიდგან მოი'შორა, რადგან ახლად მოსული ქალი აკმაფილებდა მის ყოველნაირ მოთხოვნილებას და არც ოჯახი საჭიროებდა მეტ მეთვალყურეს.

სიდონია ვიდრე ლოგინად ჩაწვებოდა მალმალ დადიოდა ელენესთან, რომელმაც უკვე იცოდა ამისი უბედურობა და მასთან ლაპარაკით რაღაც შვებასა გრძნობდა.

— დიდი ხანია ვიცოდი, ჩემო სიდონი, რომ გენო კარგი არ იყო, არც მიამა, როდესაც გამაგებინეს, რომ შენ მას მისთხოვდი, მაგრამ რას ვიზამდი? ვიფიქრე, იქნება, ცოლშვილში სხვა ხასიათები დაიჭიროს-მეთქი, მაგრამ როდესაც დაგინახე მი'გან შეცვიწროებული, დავრწმუნდი, რომ კუზიანს მარტო სამარე გაასწორებს. შენ რას დაეძებ, როგორიც უნდა იყვეს? გულში დარდს ნუ ჩაუშვებ. იცხოვრე, როგორც გინდა, შეძლება გაქვს, შვილი გეყოლება და ისე მიიღე, ვითომც სულ არა გყოლია ქმარი. ხასიათის სიმტკიცეა შენთვის საჭირო, სხვა არაფერი!—ეუბნებოდა ელენე, როდესაც სიდონია დაიწყებდა ბედზე ჩივილს.

სიდონია თითქო უჯერებდა მეგობარს, და ახალის ძალღონით შეპურვილი ბრუნდებოდა სახლში, გარეგმოებასთან საბრძოლველად. დღითი-დღე თავს სტუმარსავითა გრძნობდა ქმრის ოჯახში, არაფერში აღარ

ერეოდა. მოხუცებულსაც მარტო ხანდისხან ინახულებდა, რადგან მისი დადამბლავებული შეხედულობა და ჟინიანობა გულს უწვრილებდა. სიდონია ჩაწვა ღოგინად, გენო არ დასწრებია მშობიარობაზე, რადგან წინა დღით ილარიონთან ერთად წასულიყო სადღაც. ელენემ არ შეამჩნეინა მეგობარს მარტოობა, უპატრონობა და გულმოდგინეობით უვლიდა. დღე ისე არ გავიდოდა, რომ ორჯელ მაინც არ მოსულიყო ავადმყოფის დასათვალიერებლად. სიდონია მადლობით უყურებდა ამ კეთილ არსებას და თავს მაინც ბედნიერადა გრძნობდა შვილის შეძენით. გენოც დაბრუნდა, დახვდა პაწაწა არსება, რომელსაც მიუალერსა მამამ, მაგრამ მას სრულიად არ ეტყობოდა დედისებური აღტაცება და თავდავიწყება, ეს დიდი ხანია მოელოდა ამას და თითქო წინდაწინ კიდევაც შესჩვეოდა.

გენო ცდილობდა სიდონიას არა დაჰკლებოდა-რა ავადმყოფობის დროს და, როგორც კი შეატყო მოჯობინება, აღარ დაახანა, გასწია სოფლისკენ, საღაც გლეხებიხ აყრა აღსრულებაში უნდა მოეყვანა. სიდონიას გული აღარ უძგერდა შიშით და მზრუნველობით: ამისთვის სულ ერთი იყო, სადაც უნდა წასულიყო გენო, დიდი ხანია იმ აზრს მორიგებოდა, მაგრამ როდესაც გაიხსენებდა გლეხების შევიწროებას, მოაგონდებოდა საყვარელი სამშობლო სოფელი, გული დაუწყებდა თანაგრძნობით ტკივილს.

— ვერ წარმოიდგენ, ელენე, რარიგად შემძაგდა ეს სახლი! ასე მგონია ციხეში ვარ-მეთქი დაპატიმრებული, რა სიამოვნებით გავიდოდი აქედგან ჩემის ბავშვით, რომ მოხერხდებოდეს!—წარმოსთქვა ერთხელ სუსტის ხმით სიდონიამ და შეხედა მეგობარს.

— სად წახვალ, ჩემო კარგო! ან კი სახლი რა შუაშია, როდესაც საზოგადოდ თვითონ ხალხი არ ვარ-

გა! არა, არა, სიდონი, აქვე უნდა დარჩე და აღზარდო შენი ბიჭუნა.

— მეც მაგისთვის ვცოცხალვარ, მაგრამ ჯანზე სუსტადა ვარ, ელენე! ვაი თუ ვერ შევძლო. ყველანი თავს მაბეზრებენ, ვისაც კი აქა ვხედავ. თუნდ ეს გუშინდელი შემოსული ქალი, რომელიც მეტის მეტად თამამდება და გული ვერ ითმენს ამდენს უსიამოვნობას.

— თავს ხელი შეუწყე, სისუსტე გაგივლის. როგორც კი მოღონიერდე, გირჩევ გაჰყარო აქედგან ყველა მავნე პირები,—სიდონიამ მწარედ გაიღიმა.

— ჰმ! მერე ვინ არის მაზე მომეტებული მავნე, როგორც თვითონ ამ სახლის საძირკველი? — წარმოსთქვა ნაღვლიანად.

— სცდები, სიდონი, საძირკველი ამ სახლისა აი ეს არის,—უპასუხა ელენემ და მიუთითა ბავშვისკენ.

— გენო აწმყოა, წარსულ, წამხდარ სისხლისგან შექმნილი მუწუკი. ეს ბავშვი კი მომავალია და შენ უნდა აღზარდო უმანკო და ჭეშმარიტ ადამიანად. სიდონიას კმაყოფილება მოეფინა სახეზე, გამობრუნდა და დაეწოდა ბავშვს, რომ აეყვანა ხელში. ელენემ მოუყვანა ქორფა და მუხლებზე დაუწვინა. ბავშვი ძალიანა ჰგავდა დედას და სიდონია მეტის-მეტი ბედნიერი იყო. ეს სიფრთხილით ნაზად ეხებოდა ხელით მის ლოყებს, როდესაც პაწია ტუჩებს ჩაეთრიათ პირში მშობლის ტკბილი ძუძუ და ნებივრად სწოვდა დრო და დრო ისვენებდა და თანაც კმაყოფილი ხრუტუნებდა.

შვილის შემყურე სიდონიას ხშირად ავიწყდებოდა წარსული, სულდგმულობდა აწმყოთი და ნაზად ულიმოდა მომავალს.

თანდათან მართლათაც მოღონიერდა, დაიწყო ოთახებში სიარული, ელენეს ხშირ-ხშირად მოჰქონდა სხვა-

და-სხვა წიგნები ბავშვების აღზრდის შესახებ და, სანამ სუსტად იყო, თვითონ უკითხავდა, მაგრამ შემდეგში სიდონიამ თვითონვე მიჰყო ხელი, აღარ ეშვებოდა სასარგებლო ცოდნის შეძენას.

ამასობაში დღე-დღეს მისდევდა, სიდონია ღონეს იკრეფდა და მისი სახე ფერხორცით ივსებოდა. ელოდა მოხერხებულ დროს, რომ თავისი მშობლიური მოვალეობა კიდევ უფრო გაეფართოვებინა ოჯახში.

ერთხელ სიდონია იჯდა თავის ოთახში და ტკბილად ნანას უმღეროდა პატარას, რომ ფრთხილად გაიღო კარი და გამოჩნდა ნესტორა, რომელსაც სახე დაღონებული ჰქონდა, თითქო სიტყვის თქმასაც ეეღარ ბედავდა.

— რა გინდა, ნესტორ?—ჰკითხა სიდონიამ, როდესაც შეატყო ბიჭს გაუბედაობა.

— ქალბატონო, ილარიონი გახლავთ და...—აქ ენა დაება ნესტორას, ეეღარ მოახერხა გაგრძელება.

— რავუყოთ მერე?—დაუდევრად წარმოსთქვა სიდონიამ.

— თქვენი ნახვა უნდა, საჭირო საქმე აქვს...

— ჩემთან რა საქმე უნდა ჰქონდეს? ბატონიც მობრძანდა?—დაუმატა გულგრილად ქალმა.

— არა.

— კარგი. ბავშვს დავაძინებ და გამოვალ.

ბიჭი გაბრუნდა საჩქაროდ. სიდონიას კი არ ეჩქარებოდა; კიდევ დიდხანს ეევლებოდა თავს პატარას და, როდესაც დარწმუნდა, რომ ღრმა ძილში შესულიყო, მოუყენა მომვლელი დედაკაცი და თვითონ გამოვიდა სასტუმრო ოთახში, სადაც სავარძელში ჩამჯდარი ილარიონი თავით დანდობოდა ხელებს და რაღასაც დასჩერებოდა ძირს.

- ილარიონ, შენა?—წარმოსთქვა ძალდატანებუ-

ლის ღიმილით სიდონიამ, როდესაც სტუმარი წამოდგა ზეზე.

— რა ამბავი?—დაუმატა ქალმა და ჩაჯდა სავარძელში.

სიდონიას არც ილარიონი უჯდა თვალში, როგორც თანამოაზრე გენოსი, მაგრამ ნება-უნებლიედ, როგორც გარეშე პირისთვის, მოვალე იყო ჯეროვანი პატივი ეცა.

— საიდგან მოდიხარ?—ჰკითხა ქალმა, როდესაც ნახა რომ ილარიონს ხმის ამოღება ეძნელებოდა და ხელის თითებს მალმალ ინტვრევდა, თვალებს ატრიალებდა, თითქო ეძებს ვისმესო.

— სოფლიდგან გიახლებით,—როგორც იყო წაილუღლუღა ილარიონმა და კვალად დაჩერდა იატაკს.

— რა ჰქენით გლეხების შესახებ?

— ავყარეთ, მაგრამ რომ არ აგვეყარა კი სჯობდა. მეტად ძვირად დაგვისვეს,—სიდონიას გულმა მძლავრად გაიძგერა, ეს სიტყვები მას უსიამოვნოდ მოხვდნენ.

— რად გეგონათ ადვილი? მაინც რა ჰქნეს იმ უბედურებმა, ფულით მაინც აინაზღაურეს ამაგი? ამაგი?

ილარიონმა შუბლქვეშ გამოხედა ქალს უკმაყოფილოდ, რადგან იცოდა, რომ ეს გლეხებს ესარჩლებოდა.

— ნუ იბრალებთ იმ... ოხ, ისინი... დასანანები არ არიან... უნდა ყველა სათითაოდ ჩამოახრჩოს კაცმა; მგონი, აგრეც იქნება.

— როგორ? რა მოხდა?—შესძახა ეხლა კი შეშინებულმა ქალმა. სიწითლემ აჰკრა ლოყებში და თვალი თვალში გაუყარა ილარიონს.

— იმაზე მეტი რა უნდა მომხდარიყო, რაც მოხდა?...—წაიბუზღუნა ილარიონმა, ამოიოხრა და გვერდზე გაიხედა, თითქო მალავს თვალების მეტყველებასო.

— რა?.. რა იყო?..

- გენო დასჭრეს!

— გენო დასჭრეს?! — შესძახა სიდონიამ და გაფითრებულმა თმებში ხელები წაივლო.

— გამხნევდით, კნეინა! თქვენ მარტო არა ხართ. თქვენ ხელზე ქოფა ბავშვია, რომელსაც შეიძლება ავნოს თქვენმა მწუხარებამ... იქ კი... იქ, იმას ვეღარაფერს... — ჯერ არ გაეთავებინა ილარიონს, რომ მოისმა საშინელი კივილი სიდონიასი და შემდეგ ქვითინი. ქვითინი გაისმა აგრეთვე მეორე ოთახშიაც, სადაც მოხუცი, ელდანაცემი საშინელ უბედურებისგან სტიროდა უდროოდ ღაკარგულ შვილს.

ილარიონს არ დაემალა მისთვის, რაც მომხდარიყო; მოხუციც ბალიშებზე მისვენებული მდუღარე ცრემლებს აფრქვევდა და რა შეესმა რძლის ტირილი, მის მწუხარებას ფართო გზა მიეცა და დასუსტებულმა გულმა ქვითინით პასუხი გასცა. შემზარავი წუთები დადგნენ.

— გენო დასჭრეს? მოჰკლეს?! გლეხებმა მოუკლეს სიდონიას ქმარი, მისი შვილის მამა?.. მოჰკლეს ის გენო, რომელსაც ოდესმე თავს ევლებოდა სიდონია და მერე კი შეიძაგა?.. გენომ ობლად დასტოვა პატარა, სიდონია ძაძებში შემოსა და ჩამოეცალა სამუდამოდ?..

— ოოხ! — დაიკვნესა სიდონიამ მწარედ და გაწამდა.

— თავს სიმხნევე მიეცით, კნეინა, იმას იქ პატრონობა უნდა... უნდა წამობრძანდეთ და, თუ აგრე იწუხებთ, ვერც კი შესძლებთ მგზავრობას. ოოხ, იმათი... ეს რა მოგვივიდა!.. რარიგად იძიეს შური, როგორ მოგვასწრეს!.. როდესაც ღამე მოვდიოდით აქეთ, ტყიდგან ვამოვარდნილმა ტყვიამ სამუდამოდ მოგვაშორა... ამ სიტყვებს აყრუებდა ქალის ქვითინი.

— გვიშველეთ ბატონი შეწუხდა! — შემოიძახა ამ დროს შეშინებულმა ნესტორამ.

ილარიონი წამოვარდა და გასწია მოხუცის ოთახისკენ, სადაც მართლათაც გულშეღონებული მოხუცი უ'რავად იდო.

— ექიმი! ექიმი! — დაიძახა ილარიონმა და ნესტორაც გავარდა კარზე.

სიდონია კი იჯდა ერთ ადგილს მილურსმულსავით და სტიროდა. სიდონიას თუმცა გენო აღარ უყვარდა, მაგრამ სასიკვდილოდ მაინც ვერ გაემეტა.

— ქალბატონო, ბავშვს ძუძუ მიეცით, ველარ დავაჩუმე! — მოისმა ამ დროს დედაკაცის ხმა, მას მოჰყავდა ჩაბჟირებული პატარა.

სიდონიამ, თითქო პირველში ვერ გაიგონაო, ხმა არ გასცა დედაკაცს, მაგრამ მან მაინც მოუყვანა და ჩაუგორა კალთაში. სიდონიამ იგრძნო თუ არა ბავშვის შეხება, წუთს შეჩერდა, ცრემლების ფრქვევით დააჩერდა ქორფას, რომელიც თითქო მფარველობას სთხოვდა სიდონიას. ქალს რაღაც შიში გამოეხატა სახეზე, მან საჩქაროდ მოხვია ბავშვს მკლავები და მაგრა მიიკრა გულზე, ბავშვიც გაინაბა და მიყუჩდა.

ტირილისგან დაქანცულმა სიდონიამ ზურგი მიჰყუდა ავარძელს, მაგრამ დიდხანს ვერ შესძლო ისე ყოფნა და სანუგეშებლად თავი დასდო ბავშვის გულზე; ილარიონი მალე გამოვიდა ოთახიდგან. სიდონიამ სასოწარკვეთილებით შეხედა მას და უსიტყვოთ დაეკითხა მოხუცის მდგომარეობაზე.

— უბედურობას უბედურობა მოსდევს!.. საბრალო უკანასკნელ წუთებშია! — წარმოსთქვა ამან და უმიდოდ ხელები ჩაიქნია.

სიდონიამ ისევ დაიკვნესა და სანუგეშოდ კვალად თავი დაუშვა ქორფას თბილ სხეულზე.

ლაზარემ გადააჭარბა

მოთხრობა

I

— ბუნებას სიცოცხლე! ბრძანა ქვეყნის მნათობმა.

— ბუნებას სიცოცხლე! — გაიმეორეს სხივებმა, ამოიმართნენ ზემოდ, შესცინეს ზეცას, რომელსაც შავი საბურავი მიჰფარებოდა პირზე, სული ეხუთებოდა. მოპირისფრო ზოლებმა ნელ-ნელა შეათხელეს ეს სამგლოვიარო ძაძა, შეხედეს მიბნედილ თვალებში ფირუზას, მხიარულად შესძახეს:

— გამარჯვება, მეგობარო, იცოცხლეო!.. ამ დროს ნიავმაც დაჰბერა, დაეშვა მინდვრის „კეკლუცთაკენ“, მოჰკრიფა მათზე გუნდრუკი, დაკმია ჰაერში, სხივებმა იწყეს დაბლა-დაბლა ჩამოსვლა. სიბნელე გაჰქრა, ბუნებამ სული ჩაიდგა.

— სიცოცხლე! მოისმოდა ყოველ მხრიდან.

— სიცოცხლე! ბუტბუტებდა მტკვარი, მდორედ მოდიოდა თავის ღრმა კალაპოტში. ამის სარკეშიაც მოასწრეს ჩახედება სხივებმა, თავი მოილამაზეს მას შემდეგ, როდესაც გადახედეს ზურმუხტ ველზე ამართულ შტოებ გადაშლილ წაბლის ხეებს. იგრძნეს თუ არა წაბლებმა მათი შეხება, იმ წამსვე მოჰყვ-

ნენ საამო რხევასა; ფრინველების ჭიკჭიკ-გალობა, მწერების ბზუილი, მცენარეთა შრიალი, ყველა ერთმანეთს უერთდებოდა, ჰაერი მოძრაობაში მოდიოდა; ვრწმუნდებოდით, რომ ამ ერთი საათის წინად დამყარებული სიკვდილი განიდევნა, შეიცვალა ყველასთვის სანატრელ სიცოცხლედ; ბუნება მეჯლიშს ეპირებოდა, თამადის თასი თვითონვე ხელში აეღო. აგერა მერცხალი დაეშვა დაბლა, ის იყო უნდა გაჰკროდა დედაწას, წარმოეთქვა სიხარულიო, მაგრამ ეს სიტყვა ისევ ნისკარტზე მიეყინა, გაწამდა, გაშეშდა, შემდეგ კვნესასავით რაღაც ხმა ამოხდა გულიდან, შეიფრთხიალა, თვალის დახამხამებაზე გაჰქრა ლაჟვარდ სივრცეში. რა მოუვიდა ლამაზ სირს? რატომ თამამად არ ჩასძახა თავისი განზრახული სალამი დედა-მიწას, არ მიულოცა მას ბუნების დაქორწინება? თვითონაც არ უნდოდა პაწიას, რომ ამ ჟამად უსიამოვნო გრძნობა გავლენოდა გულში, მაგრამ მოულოდნელმა სურათმა შესცვალა მისი გუნება. იქ, სადაც ეს დაეშვა, იყო სასაფლაო, შემკობილი მწვანე ბუჩქებით; თვითო საფლავის ქვას ყლორტებიანი მცენარე ზემოდან აღვრიდა დილდილით მარგალიტ ცრემლებს. ეს ადგილი მეტად მოეწონა ჩიტუნიას, დაეშვა, რომ მის გულს დაჰკონებოდა, მაგრამ შეჰკრთა შემდეგის სანახავისგან: საფლავის ქვასთან მუხლ-მოდრეკით დაჩოქილი იყო თეთრებში მოსილი არსება. ღმერთო, ნუ თუ ადამიანი იყო ესა? არა, ეს იყო მოჩვენება, ლანდი, წარმოვლენილი გაწბებისგან, რათა სიკვდილის შვილს არ ეფიქრნა, რომ ეს თვალად ტურფა ადგილი არ იყო ნაშთი სულისა და გულის ღონებისა. ლანდის გაცრეცილი ტუჩები კარგა ხანს რაღასაც უხმოდ ჩურჩულებდნენ, მიმქრალებულის თვალებით განწირულებით დააჩერდებოდა საფლავს, ხან გახედავდა შორიდან მოჩინარ სოფელს, რომელიც

მაღლობიდან გადმოჰყურებდა, ხანაც თვალს გადაავლებდა მდინარის ზვირთებს, ათრთოლებულ ხელებს მიიფარებდა სახეზე და გულსაკლავად ამოიკვნესებდა.

— ვაი შენს დამკარგავსა, შვილო! ვაიმე ჩაქოლვილსა!..—შესძახებდა ეს. ნადუღი ცრემლები ნაკადულად ეღვრებოდა თვალებიდან, ეს ნაკადი წვეთ-წვეთად გადადიოდა საფლავის ქვაზე, ზედ აკვდებოდა.

— სად არის სამართალი! ვის უნდა ეცქირა ამ გათენებისთვის და დახე ვინ უყურებს?! ჩემთვის მარად სიბნელეა, რად მინდა მზის სხივი, რად მინდა ეს ტანჯული სიცოცხლე? შენ გვერდზე ამოთხრილი საფლავის მიწა შეაშრობს ამ ცრემლებს, ეგ ძვლები შეეხებიან ჩაქოლვილ ირინეს სხეულს, მაშინ, მარტო მაშინ გამითენდება აღდგომა, თუ არა და რად მინდა გათენება? ვაიმე, ვაიმე უბედურსა! ვაი მე ჩაქოლვილსა! კვნესით, მისუსტებული ხმით ჩასძახებდა ეს სამარეს. ხანდისხან სულს გაჰკმენდავდა, თითქო უნდა მოისმინოს მისგანაც პასუხი, მაგრამ რაკი ვერას გაიგონებდა, დაემხობოდა პირქვე, გაშლიდა მკლავებს, გადაეკდოდა ქვას, რავდენსამე ხანს თვალებ-დახუჭული სანთელსავით ჩამომდნარი არსება უძრავად შეიქმნებოდა ხოლმე. ბოლოს დაოსდა ტირილისგან, ზურგი მიჰყუდა ხეს, გულხელი დაიკრიფა, ანგარიშ-მიუცემლად იწყო ისევ მდინარისკენ ყურება; ამ დროს ამისი თვალები ხატავდნენ ტანჯვა-უმედობას, მეტის-მეტ განწირულებას.

— კმარა ამდენი წვალება! ამაზე მეტი აღარ შეიძლიან; შესძახა ამან, უეცრად წამოვარდა ზეზე, თვალებმა ნაპერწკლები გააბნიეს, ტუჩებზე ღიმილმა შეუთამაშა, მაგრამ ეს ღიმილი არა ჰგავდა კმაყოფილების ღიმილს, არამედ რაღაც სამძიმო, უსიამოვნო, თითქმის საშიშო მეტყველება იყო ტუჩებისა...

— რიღასთვის ვიყურები?.. რიღასთვისა ვცოცხ-

ლობ? იქნება იმიტომ რო ხალხს ანგელოზად ვეჩვენო? არა, კმარა ამდენი მოტყუება... ოხ, ოჯახო, ქმარ-შვილო!.. რომ იცოდეთ რა შემცოდეა თქვენწინ ირინე, მაშინ უფრო უჯიათად მომეკიდებოდით, ჩამაქვავებდით!.. რომ არ მიცნობთ! ირინე შემცოდეა და როგორც შემცოდე შეუბრალებლად, დაუტირებლად ჩაკვდება..: მშვიდობით,—ბილაპარაკობდა ირინე, თან აჩქარებით, თითქმის სირბილით მიდიოდა მდინარისკენ. კლდის ძირში მიშხუოდა მტკვარი, კარგა დიდ მანძილზე გაშლით მიათამაშებდა ზვირთებს, ბოლოს კლდის მუხლს უხვევდა, თვალიდან ჰქრებოდა. აგერა ირინე ავიდა მწვანით შემოსილ ბეგობზე, რომელიც ერთის მხრივ ეშვებოდა მდინარისკენ, მეორეს მხრივ კიბე-კიბედ ჩადიოდა რკინის გზის სადგურთან. ქალმა გასწია, მიახწია მტკვრამდინ, ჩამოჯდა მის ნაპირთან, რაღაც მწარე ფიქრებმა წაიღეს.

— რა ხელი მაქვს უმანკო სამარესთან ცოდვილს, უბედურს, ყველასგან საზიზღარ დედაკაცს?.. შორს, ვნახოთ როგორ ჩავიხვევენ ეს ზვირთები, ირინე!— აჩქარებით ლაპარაკობდა ქალი, თან ფეხსაცმელებს იხდიდა.

— ვნახოთ, როგორის სიხარულით მიგიღებს ჯოჯოხეთი!..—დაუმატა ამან. ამ დროს სოფლიდან მოისმა ზარის რეკვა; ამ ზარს სხვა ზარებმაც მისცეს ბანი, გუგუნით გადასცეს ზთათა და ღრეთ, შეატყობინეს ბუნებას, ახლა კი დროა ვადიდოთ შემოქმედიო.

— ცისკარი ირეკება, ირეკება ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელი ზარიც...—წაიბუტბუტა ირინემ, წამოდგა ზეზე, ნაღვლიანად ერთი კიდევ მოავლო თვალი არემარეს და ჩაფიქრდა.

— არა, არა, უნდა გათავდეს!—შესძახა ამან, მიიფარა სახეზე ხელები და როგორც უნდა გა-

ლავლებოდა მდინარის ზვირთებს, ამ დროს ვიღამაც
ტაცა უკანიდან ხელი, ირინე შეკრთა, მოხედა და რა
�ნახა ლონიერი მკლავების პატრონი, საშინლად და-
ეკილა, გაიბრძოლა და გონება დაჰკარგა, მაგრამ ამ
ბკლავებმა ძირს აღარ დაუშვეს, არამედ მაგრა მიიკრეს
ბულზე.

II

როდესაც ირინე მოვიდა გონებაზე, თვალი გაახი-
ლა, თავისი თავი ისევ სასაფლაოსთან ხესთან მისვენე-
ული ნახა და ეოცა.

— კიდევა ვგრძნობ რამეს?!. ვაი ჩემს ბედსა!..—
ამოიკვნესა მან.

— დავიჯერო მე თვითონ შევძელ აქამდის მოსვ-
ლა?!.

— არა, ირინე, აქ მე მოგიყვანე,—მოესმა პასუ-
ი. ამ ხმაზე ქალს გააკანკალა, თვალები მოხუჭა.

— ტყუილად გიფიქრია თავის მოკვლა, ტყუილად,
ანამ ზურიას სული უდგია, მანამ მაგ სურვილს ვერ
მეასრულებ...—განაგრძო ახლად მოსულმა. ირინემ გაა-
ილა თვალები, შეხედა ამ დაუპატიჟებელ გამომხსნელს,
რომელიც თავჩაღუნული მის ახლო იდგა და არ ინძ-
ეოდა.

— ზურია!—დასუსტებულის ხმით წარმოსთქვა ქალ-
ა,—მე აქამდინ მოჩვენება მეგონე, მაშ ნამდვილად
მენა ხარ?.. რისთვის მოხვედი?.. ან თუ მოსვლას არ
ეშლიდი რატო არ დაიგვიანე მაინცა?—დაუმატა ირი-
ემ, თვალები გაუბრწყინდნენ, ტუჩები მაგრა მოე-
ეუმა.

— ნუ მიჯავრდები, ჩემო სალოცავო, გულმა ვერ

მოითმინა, მითხრა: დროა, მიხედე შენ ღმერთსაო
მეც წამოველ, ხელს ნუ მკრავ, შენი პირიმე, ხომ ი
რო ზურიაც დიდი უბედურია.

— მე მოსახედავი არა მქონდა-რა, უპატრონო
გგონივარ, ზურია; მე მიყვარს ქმარშვილი, დოვლათ
სავსეა ჩემი ოჯახი, გუშინას წინ ერთი შვილი აი
დავმარხე, ჩემი სიყვარული იმათ გადავეც, შენთ
ალარა დამრჩა-რა, მომშორდი თავიდან...

— თუ კი აგრე ბედნიერი ხარ, თავს რაღად
ლავ? სახეც ვერ გემოწმება, ირინე, ჩემო ბედნიერ
ბავ, რათ მექცევი ანგრე უკმეხად! რაც უნდა მითხ
მაინც ვერ დამაჯერებ, რო ეგ გული ჩემი არ არის!..
ამ სიტყვებზე ქალი წინანდელზე მეტად გაფითრ
სიტყვის თქმა ვერ შესძლო, უნდოდა ზეზე წამომდ
რიყო, მაგრამ სისუსტემ სძლია და ისევ ძირს დაეშვა

— ბედნიერი?.. მწარის ღიმილით ჩაილაპარ
მან,—ბედნიერი მარტო მაშინ ვიქნები, როცა აიმ
ნარის ზვირთებს მივაბარებ ცოდვიან სულსა,—და
ტა ქალმა და როგორც იყო წამოდგა ზეზე.

— ნუ მეუბნები მაგ სიტყვებს, ნუ, თავს შე
გევლე!..— შეევედრა ზურია. ირინე ხმას არ იღებ
გაქვავებულივით იდგა ერთს ალაგას, იმის სახეს
ცოცხლე არ ეტყობოდა, არამედ განწირულებით გ
ყურებოდა გვერდზე, ხელები უკანკალებდნენ.

— ვერა, ვერა, ერთმანეთი უნდა დავივიწყო
ზურია,პირობა ასეთი იყო, ჩემი ბრალი არ არის, იც
ღმერთმა, გაიხსენე...—ქალს უკანასკნელ სიტყვებ
რაღაც ჟრუანტელმა დაუარა ტანში და გადმოდგა წ
ნაბიჯი.

— ირინე!—დაიკვნესა ზურიამ. ეს კვნესა ლახვარ
ვით დაესო გულში ირინეს, მაგრამ ძალა დაატანა თავ
არ მოიხედა, და ნელ-ნელა ლასლასით წავიდა.

— ყველაფერი უნდა გათავდეს!..—დაჟინებით იმეორებდნენ ამისი გაფითრებული ტუჩები. ქალი შედგა, შეისვენა, ხელი მიიდო გულზე, რომელსაც ბაგაბუგი გაჰქონდა.

— არ მემორჩილები?.. კვნესი, ზურიას ვმორდებიო? მე ის რო ალარ მიყვარს!.. რას ვამბობ?! არ მიყვარს?.. ვინა?.. ზურია?.. ვინც არის ჩემი სუნთქვა?.. სიცოცხლე?.. ქალმა გასწია.

— ირინე!..—მოესმა კიდევ ძახილი. ირინეს უნდოდა ახლაც გულგრილად მოჰქცეოდა ამ სანატრელ ხმას, ყური არ ეთხოვებინა, მაგრამ ველარ შესძლო, უნებურად შედგა და მოიხედა.

— რა გინდა?—ბოლოს გამოეხმაურა ესეც.

— მშვიდობით, ღმერთმა ბედნიერად გაცხოვროს. მეც მივდივარ, მგონი ეს უკანასკნელი შეხვედრა იყო, მაპატიე რაც გაწყენინე,—უთხრა ზურიამ, როცა მოვიდა ქალთან. ირინე შეკრთა, თვალები ძირს დახარა.

— სად მიხვალ?..—ჰკითხა მან ბოლოს.

— ნეტაი რაში გეკითხება?..—ირინემ ყვედრებით შეხედა ზურიას, რომელსაც ეს შეხედვა ნეტარების სხივად ჩაესახა გულში.

— სად მიხვალ?..—განუმეორა კითხვა ქალმა.

— სადა? მე თვითონაც არ ვიცი... განა მოვიფიქრებდი, რომ შენი ოჯახი ისე სიამოვნებით მომეგებებოდა შენ კი...

— სიამოვნებით მოგეგება?! მერე როდის ნახე ისინი?!

— პირველად იქ მივედი, გავიგე თუ არა, რომ აქ იყავი, მივიმიზეზე დედა-ჩემი უნდა ვნახო-მეთქი და გამოვწიე, მეგონა ჩემი ნახვა გიამებოდა, მაგრამ...

— მაშ მე რალათ მაყვედრი, ზურია? —გააწყვეტი-

ნა ქალმა,—განა არ იცი რო, როგორც ჯალაბის პატ-
რონს, ნება არა მაქვს მარტო მე მოგიწვიო სახლში?..

— ძალას ვინ გატანს, ან საყვედურს ვინ გეუბნე-
ბა?.. მშვიდობით!

ირინე ჩაფიქრდა.

—რიხან ჯალაბს სასიამოვნოდ აქვს შენი ნახვა
წამო,—დაუმატა მან ბოლოს!..

— ჯალაბის სანახავად არ მოვსულვარ, მე მინდა
მარტო შენი გული.

— მგონი დაგავიწყდა რო ანგრე არ უნდა იყვეს,
მოიგონე...—უთხრა ირინემ და უკან დადგა. ზურიამ
შუბლზე გადისვა ხელი.

— ნუ მაგონებ მაგას, რაც უნდა იყვეს ვერ დაგთ-
მობ.

— რა გინდა ჩემგან?..

— შენი სიყვარული, შენთან ყოფნა.

— ვერა. არ შეიძლება, პატარა დაიცა, სიკვდილი
შორს არ არის...

— მაშ მოგწყინდი?.. მითხოვ?..

— რათა! თუ მოხვალ როგორც მოკეთე, მობრ-
ძანდი, ჩვენ სახლს სტუმარი არა სძულს, ჭერიც კი
გაიხარებს ხოლმე, როცა ვინმე გვეწვევა, თუ არა
და არ შეიძლება.

— წამოვიდე როგორც უცხო?

— არა, როგორც მოკეთე.

— შენი ნებაა,—ირინე შეაჩერდა სათაყვანოს მი-
ციალებულ თვალებით, გულსაკლავად ამოიოხრა და გა-
მობრუნდა...

— ჩემო ღმერთო!—შესძახა უნებურად ზურიამ და
ხელები გაუწვდინა.

— არა, —უპასუხა ხელის გაქნევით ირინემ.

— გენაცვალე!

ირინეს თითქო არ გაუგონიაო, გაჩუმებული მიდიოდა, მაგრამ აი შედგა, მოიხედა, მას გაფითრებული ლოყები ოდნავ შესწითლებოდნენ, თვალები რაღაც ცეცხლით გაუბრწყინდნენ.

— შენი ჭირიმე, ჩემო ღუღუნავ!—მოისმა ჩურჩული. ამ ჩურჩულმა თითქო მოაჯადოვაო ქალი, ხმა ამოუღებლად მიუახლოვდა ზურიას, მაგრამ ამ დროს მალე გამოვიდა თავდავიწყებიდან, თვითონვე შეშინდა, ისევ გაფითრდა, გაშეშდა ერთ ადგილას, მოელვარე თვალები უცნაურის ვედრებით მიაშტერა ზურიას, რომელმაც ამ დროს რაღაც სისუსტე-მორჩილება იგრძნო და ეკან დაიწია, ირინე კი საჩქაროდ გამოტრიალდა, აჩქარებულის ნაბიჯით შეუდგა სოფელში ასასვლელ აღმართს.

III

სოფელს №-ზე ბუნებას უხვად დაუბერტყნია თავისი კალთა; როგორც მდებიარობით, ისე წყლით და ჰავით შემკობილი, ამაყად გადმოჰყურებს მახლობლად გაშენებულ სოფლებს, რომელთაც მედიდურ-ამპარტავნულის სახით ეუბნება: თუ ღმერთი გწამდეთ ტყუილად ნუ მეტოლებით, თქვენ ჩემთან ფეხი არ მოგიწვდებათო. ოღონდაც, იმ დროს, როცა სხვები ცალკე მუშაობისგან დამაშვრალნი, ცალკე უწყლოობისგან ილაჯგაწყვეტილები გაფაციცებით დაეძებენ სულის მოსაბრუნებელ ცვარს, მაშინ ეს იპატიჟებს თავისკენ, უხვად უმასპინძლდება უცხო სტუმართ, გულს უგრილებს, ხალისს უახლებს ცივ-ცივის წყაროებით. შორიდან კაცი ძნელად თუ გაარჩევს ამ სოფლის მცხოვრებთა სახლებს ესენი ერთმანეთს კარგა მოშორებიან, მათ გარს შემორტყმიან მშვენიერი ხეები. თვითონ კედლები დაუ-

ფარავთ მწვანე ფათალოთი. ამ სოფელს სამი ეკლესია აქვს. მათი ბრეკყვიალა ჯვრები ერთი ვერსის სიშორეზე მოსჩანან მზიან დღეებში და ქუდ-მოხდილ მგზავრს მოწიწებით გულზე პირჯვარს ასახვინებენ. ირინე მიუახლოვდა თავის სახლსა, რომელიც შუა სოფელში იდგა; ქალს დაღალვა ეტყობოდა, მთელი ტანი უთრთოდა, გული ასდი-დასდიოდა, მაგრამ მაინც არ შეუფერხნია, არამედ გაუჩერებლივ მიიწევდა წინ. აი მივიდა კარებთან, კიდევაც მოსწყდა მუხლებში, მაინც მიახწია დერეფნამდინ და გადაფითრებული დაეშვა ძირს; ამისმა სახემ წინანდელზე უფრო განწირული, გატანჯული მეტყველება მიიღო.

— რა დაგმართვია, ადამიანო? რო არ შეგიძლიან, ნეტა რას დადიხარ?—მოესმა ამ დროს ხმა, რომელშიაც იხატებ-და გრძნობა და საყვედური. როდესაც ირინემ დაინახა თავისი ქმარი, ტუჩები რაღაც ძალდატანებისგან დაეპრანჭა, გვერდზე მიიღო სახე, ხმა არ გასცა.

— წყალი ხომ არ გინდა?—დაეკითხა ისევ მიტრო.

— არაფერი არა მინდა-რა,—უკმაყოფილოდ უპასუხა მან.

— რაი წახველ პავლიას თვალები არ მოუხუჭავს, აკვანში არ მოისვენა, სულ ტიროდა და ტიროდა, ავდექ ამოვაყენე და დედაჩემს გავგვარე სამარგლში,—განაგრძო მიტრომ. ქალმა მაინც სრული პასუხი არ აღირსა.

— რას მომჩერებიხარ, კაცო?—უთხრა ირინემ, როდესაც ნახა რო მიტრო გაუნძრევლად იდგა ამის წინ და ფეხს არ იცვლიდა.

— გაიხედე, ემანდ კარზე ზურიაა, რო მოვდიოდი, გზაზე შემომხვდა, როგორც დაგიპატიჟნია, ისეც დახვდი,—მიტრომ გაოცებით შეხედა ირინეს, რომე-

ლიც თვალებ-დახუჭული კედელს მიჰყუდებოდა და არ ინძრეოდა, უნდოდა რაღაც ეთქვა ცოლისთვის, მაგრამ რაკი ის იმნაირ მდგომარეობაში ნახა, სათქმელი სიტყვები ისევ გულშივე ჩაიბრუნა, გაიქნია თავი და გამოვიდა კარზე, სადაც ზურია აგრეთვე ჩაფიქრებული დახვდა.

— ნურას უკაცრავადა, ძმაო, მარტო დაგტოვე, ამ ჩემმა დედაკაცმა მთელი გონება დამიბნია, მეტად გამოთაყვანდი, არ ვიცი რომელ წყალს მივცე თავი!..— სთქვა ნაღვლიანად მიტრომ გამოსვლის უმალ, დაინახა თუ არა ზურია.

— არაფერი, ჩემთან ბოდიშები საჭირო არ არის, ბიკო, შინაური ვარ... ვენახიდან ძაან სიმღერა მოისმის აი, უთუოთ სიმინდს თოხნიან,—დაუმატა ზურიამ, რათა შეეცვალა ლაპარაკის საგანი, რომელიც გულში შეამს აწვეთებდა და გაჭირვებულ მდგომარეობაში აყენებდა.

— დიახ, ის ჩვენი ვენახია, პატარაზე სიმინდი დავთესეთ და ეხლა თოხნიან. ყველგან გაცხარებული მუშაობაა, მე კი არც სახლში ვარ და არც კარში. ზურია დააჩერდა მიტროს, მან თავისი თავი წამოაყენა მის მდგომარეობაში, შეეცოდა, მაგრამ ეს შებრალება მარტო წუთისა იყო, არამედ ამისი გული აივსო ისევ ეჭვით, სიძულვილით. ოღონდაც, ზურიას დიდი ხანია ეჯავრებოდა მიტრო, რომელსაც დაესაკუთრებინა ამისი საუნჯე ბედნიერება და თუ გულით არა, კანონით მაინც და ზურიამ კარგად იცოდა თუ ამ კანონს რა ძრიელი ძალა ჰქონდა ადამიანის ცხოვრებაში.

— ჩვენც დავათვალიეროთ ვენახი, ზურია, აბა აქ რას გავაკეთებთ?

— დავათვალიეროთ,—უპასუხა უკმაყოფილოდ ზურიამ, რომელსაც თუმცა გული არ მისწევდა ამათ სა-

თოხნში, მაგრამ რა მეტი ღონე ჰქონდა, მარტო ვერ დარჩებოდა სახლში მაშინ, როდესაც თვითონ ირინეს-გან დასტური არა ჰქონდა აღებული. ესენი წავიდნენ. ამათ განუშორებლად წინ მიუძღოდათ ორი აჩრდილი: ერთი იყო მაღალი, მოყვანილი, მეორე ჩაგვერა, ჯმუხი. ზურია თვალს არ აშორებდა ამ უკანასკნელს და გულში ფიქრობდა:

— ღმერთო, ხანდისხან რა უსამართლო ხარ, დალოცვილო! განა ირინე ამას უნდა ჰყავდეს?.. განა ამისი უმსგავსი სულელური ჭროდა თვალები მუდამ იმის ცქერით უნდა სტკბებოდნენ და ამ ცქერით ხანდისხან კმაყოფილიც არ იყვეს მაშინ, როდესაც ერთი იმისი დანახვა ჩემთვის საუკუნო სიცოცხლეა, მაგრამ მაინც მოშორებითა ვარ და უნდა ვიყო სანამ პირში სული მიდგია!..—ზურიამ შეხედა მიტროს, რომლის მიმზიდველი ქერა სახე ამას მახინჯად ეჩვენა. ეს მზად იყო მივარდნოდა, შუაზე გაეგლიჯა, მაინც თავი შეიმაგრა შემდეგის ფიქრებით: ეჰ სულ ერთია, ეს იქნებოდა თუ სხვა, მე ხომ მაინც არ მაკუთვნებდა ღმერთი და ხალხიო. მიტროც არ იყო კარგ ოცნებაში, ის წარბ-შეკრული გაჩუმებული მისდევდა სტუმარს, ამას უყვარდა ირინე, მაგრამ ეს გრძნობა შეასუსტა ცოლის უკმეხობამ. ცხადად ატყობდა, რომ ირინეს ჰირივით ეჯავრებოდა და თუ სცხოვრობდა ამასთან მარტო იმისთვის, რომ მეზობლებსა და ხალხისგან ყბად-აღებული არ გამხდარიყო, მის ზნეობისთვის ჩრდილი არ მიეყენებინათ. მიტრო დიდი ხანია დაემორჩილა ბედის-წერას და ამისი გული ირინეს მიმართ თითქო სიბრალულის მეტს არასა გრძნობდა.

— ირინეს ავადმყოფობამ ჭკუაზე შემშალა,—დაილაპარაკა მიტრომ, როცა კარგა გზა გაიარეს,—რო გორც ნახე, სულ ანგრევა რაც ჯვარი დავიწერე. ზია-

ების მადლმა, ზურია, მე მაგისთვის არა დამეშავებია-ოს-რა, ერთი უშმი ქართული რა არის, უშმი ქართული არ მითქვამს რაი ჩემ ხელშია; ლხინი გინდოდა და ველგან გამყავდა, ჩაცმით თუ რძლებს არა სჯობნია, ნაკლებად არ იყო, მაგრამ მაინც ვერაფერი მეშველა, ვერ დავაწერინე პირჯვარი, მაგისი გული ვერ მოვიგე და ვერა... სულ იმასა ცდილობს ჩემზე მოშორებით იყვეს...

— იქნება თვალ-ნაკრავია, კაცო?—ჰკითხა ზურიამ, რომელსაც დამცინავმა ღიმილმა გაურბინა ტუჩებზე.

— რავიცი, ასე კია-და, რაც უნდა იყვეს. ყოველ ჯზით მოვუარე, მაგას კი არა ეშველა-რა... ამ ოთხი დღის წინად ვაჟიშვილი გამოგვეცალა ხელიდან. სანამ ჯარგად იყო, ზედ არ უყურებდა, სულ დედა-ჩემი უვლიდა, გახდა ავადა და, ე დედაკაცი ვეღარ მოვაშორე, სულ ტირიდა, თავს ევლებოდა; გათავდა, გაგითავდეს ჰტერი, ეგეც კინაღამ გაგიჟდა. რომ ვერ გამიგია მაკისი საქმე როგორ არის!.. მას აქეთ ყოველ დილით ჰზის ამოსვლისას სასაფლაოსთან ზის, ვერცარავინ დაუშლის, ერთი ხელობა დავაპირე თან მედევნა, მაგრამ ჰდუღრის ცრემლებით შემეხვეწა თავი დამანებეთო. მე მაინც ჩუმჩუმად ვადევნებდი თვალსა ეხლა კი თავი მივანებე. რა ვქნა, ძმაო, მეც ოჯახის პატრონი ვარ, ეგ არას აკეთებს და მეც რო გულზე ხელები დავიკრიფო და ვიარო, ორივეს სახლიდან გამოგვრეკავენ. ამათ ლაპარაკით გზა გალიეს, მიუახლოვდნენ ვენახს, რომელიც კარგა მოშორებით ჰქონდათ. მეშების სიმღერის გუგუნი გაისმოდა შორს, ისინი წყობისად ჩამწკრივებულიყვნენ, გულმოდგინებით სთოხნიდნენ... მიტრო და ზურია შევიდნენ ვენახში, მიუახლოვდნენ მუშებს; მათ შუაში ჩასდგომოდათ ჯაღარა შერთული ანდრია ჯმუ-

ხაძე, მიტროს მამა, გვერდში ამოეყენებინა სამი ვაჟკაცი შვილი, კიდევ ხუთი სხვა მუშა კაციც და ყველანი ერთგულად გაშურებულები ირჯებოდნენ... ანდრია თუმცა მოხუცებული იყო, მაგრამ მისი მხნე მკლავები სიმარჯვეში ახალგაზდებს თუ არა სჯარბობდნენ, ნაკლებად არა სჩანდნენ...

— ბარაქა თქვენ საქმესა?—მიესალმა მათ ზურია.

— მობრძანდი, მობრძანდი, ზურიას გაუმარჯოს!.. შესძახეს მათ ერთხმად.

— გეტყობა ძაან გაგიტკბა დეიდასთან ყოფნა, რო ანგრე დაიგვიანე?—ჰკითხა ანდრიამ.

— დიდი ხნის უნახავი ვიყავი, აღარც კი მიშვებდნენ...—უპასუხა ძალდატანებულის ღიმილით ზურიამ.

— მოიტა ე თოხი, მიტრო, მეც მოგეშველებით,— დაუმატა ამან. წუთს მიტრო და ზურია ჩადგნენ მათში, იწყეს თოხნა. ამასობაში კარგა დღემ გაიარა, ჰაერში სულის შემგუბებელი სიცხის ლული დატრიალდა. ოლონდაც, სწორედ ერთი თვე იქნებოდა, რაც ბუნებას ცის ნამით პირი არ დაებანა; მეტადრე შუადღისას, როცა მზე დააპერდა ხოლმე სხივებს, ბუნების მოცინარე სახე ღონდებოდა. აგერა ჩაჯიგრებულმა მნათობმა გადიწია დასავლეთისკენ, ჩრდილები გახშირდნენ, მუშების მხიარული სიმღერა მაინც არა სწყდებოდა... მეორე მხარეს ბოსტანში მოეყარათ ქალებს თავი, მარგლიდნენ ხახვის კვლებსა.

— გენაცვალეთ, ქვეყანას ცეცხლი მოედო, რო აღარ გვიაჯა იმ დალოცვილმა ღმერთმა და აღარ გვაღირსა ცის ნამი!.. სწორედ გაგვიმეტა და ეს არის!— წარმოსთქვა ქეთევანამ, რომელსაც თავის რძლების გარდა კიდევ სხვა ქალებიც მოეწვია, ამარგლინებდა მწვანეულობას...

— მა, ნეტაი კი არ დავიმშეთ, სიცხეს კიდევ რო-

ორც იქნება გავუძლებთ,—უპასუხა ნატომ, ქეთევა-
ას უფროსმა რძალმა და გაიხედა მინდვრისკენ.

— წელს რო შიმშილობა არ აგვცდება, დაო, მა-
ას ჩიჩინი აღარ უნდა, აი სამოც წელიწადს აღარა
იკლია-რა და არ მოვთქვა ჩემი შაქარა და მარაი, რო
რ მოესწრებოდე ამითანა ზაფხულს. შეხეთ ყანებსა,
ად რა არის გენაცვალეთ?.. რაც კია ისიც თხელია და
ალახ-მორეული. მაისი გავიდა და ჯერ ყვავიც ვერ
ეიმალება შიგა... შარშან ამ დროს რა საყვარლად
ბინენებდა!—დაუმატა მოხუცებულმა თითიკამ და თავ-
მლის ყურით მოიწმინდა სახეზე წამომდგარი ოფლი.

— ეჰ, ქალებოთ, ისეთი წუთი სოფელი დაგვიდგა,
ისეთი ხალხი მოესხა ქვეყნიერებასა, რომ მიკვირს ი
უფალი ან კი როგორ ითმენს ამდენს ხანსა და ცას
ავზე არ გვანგრევს!..—ჩაერია ელისაბედი, რომელიც
ქამდინ გულმოდგინებით ყურს უგდებდა მობაასეთ.

— ზოგი ი ღმერთმაც უნდა გვაპატიოს თუ რამეს
კაშავებთ, ბატონო, ჩვენის სირეგვნისგან მოგვდის, რაც
ოგვდის...—სთქვა დარომ.

— რეებს ლაპარაკობ, შვილო? მე რო ღმერთის
ადგილას ვიყო თავის დღეშიაც არავის არას ვაპატიებ-
დი. რა ვუყოთ რო არ იცი? მა რითვინ გაუჩენია იმ
დალოცვილს უფროს-უნცროსი, თუ უნცროსი უფ-
როსისგან ჭკუას არ ისწავლის?! თუნდ ეწყინოს ახლა
ამ შენ დედამთილს, მაინც ვიტყვი, პირში მიფერება რა
ხელისაა, დავიჯერო ახლა თქვენმა ირინემ არ იცის რო
ბევრს აშავებს თავის ქმარსა და ოჯახთანა?..—წარმო-
სთქვა კეკელამ.

— რას ქვიან არა,—უკმაყოფილოდ წაიბუზღუნა
ქეთევანამ.

— აფსუს ოჯახო, და მარგალიტო ქმარ-შვილო,
აბუჩად ვის დაუჭერიხარ?..— განაგრძო ისევ კეკელამ,

როდესაც დაინახა, რო ქეთევანას ძალიან იამა ამისი ამნაირი ლაპარაკი...

— იმ გულმკვდარ ჩემ მაზლს ძაან ეთაკილება ცოლს რო ისე ამოთვალწუნებული ჰყავს,—წარმოსთქვა ნატომ.

— აბა მაგაზე არის ნათქვამი, დაო, აი: ფლავი წინ ვის უდგიაო და იშტა ვისა აქვსო; განა არ ვიცით რა სამშობლოს პატრონიც არის, ქვა აქვთ და კბილი ეწყალვით. ნეტა რა აფალით მოაქვს ახლა თავი? თუ არის რამე ისევ ეხლაა, ისიც ქმრისა და ოჯახის წყალობით,—კვერი დაჰკრა ქაბატომ.

— ეეი თქვენ კი გაიხარეთ, ქალებოთ, რეებს ლაპარაკობთ?.. ვინ ირინე და ვინ სხვები, მაგრამ ცეცხლი მოედოს ავადმყოფობასა. ეგ თუ ხელნაკრავი არ არის და მეც არას ვიტყვი.

— მართლა ქა, ე ბაზერაანთ ხელნაკრავის წამალი რო მთელ ქვეყანას არჩენს, რატო შენც არ დაალეინებ?..

— მაშ თქვენა გგონიათ არ დავალეინე? დავალეინე, მაგრამ კაცს რო არჯალი მოუვა, მაშინ ყველაფერი ტყუილია,—უპასუხა ქეთევანამ.

— ჩვენი გულთმისანი მკითხავი ტასია, აბა თქვენ თვითონ კარგად მოგეხსენებათ, რა ზედმიწევნითა მკითხაობს,—განაგრძო მან.

— როგორ არა გენაცვალე, იმისი სახელი სადამდინ არ არის გავარდნილი,—მიატანეს ერთხმად ყველამ.

— იმასაც ვაკითხვინე. იმ დასაქცევმა ისე საყვარლად დაარეკა და დაარეკა სიტყვები რუსული გინდა, ქართული, თუ თათრული, რო იქ მყოფნი გაოცებულები შევყურებდით.

— მერე, ქალო, რაიო?

— რაიო და წყეულისგან არისო.

— ი, ბა მართალი იქნება სწორეთ ი... ქრისტემ დასწყევლოს და შეაჩვენოს წყეული... ჯვარი მწყალობს ჯვარცმული, ჯვარი პატიოსანი, ვერას მავნებს მაცდური; ყარსა კლიტე, ბანსა ჯვარი, სამას სამოც და სამი წმინდა გიორგი გალაკნად გარს მარტყია...—წარმოსთქვა თითიკამ პირჯვრის წგრით. სხვებმაც ამას ბიბეძეს, გაიმეორეს ეს სიტყვები, მიაჩერეს ზეცას თვალები, მოჰყვნენ პირჯვრის წერას. ქალები ჩაჩუმდნენ, განაგრძეს მარგველა.

— ბა, ბა, ბა, რა ცხელა თქვენი ჭირიმეთ!—შესძახა ისევ ნატომ.

— რა გვეშველება! როდემდის უნდა ვიყვეთ ასეთ ლულშია?... საკირეა, სწორედ საკირე...

— იცით, ქალებო, რას გეტყვით? ამ ორ დღეს ვუყურეთ კიდევა და თუ წვიმა არ გაგვიჩნდა ლაზარეზე დავიაროთ...—მიუბრუნდა კეკელა დედაკაცებს.

— კაცების დაუკითხავად არ შეიძლება, მერე საბაბში არაში გაგხვიონ:

— რა საბაბში?

— ქა, რა ვიცი, როგორ დავცადოთ! მერე წელს ძნელია სოფელ-სოფელ ხეტიალი, სნეულებეებია.

— სნეულებეები კი არა და, ტყუილი უთქვამთ არ მომიკვდეს ი შენი თვალით ნახული შვილი. თუნდ იყვეს რა არის მერე? იმისთანა სოფელში ნუ შევალთ საცაა.

— ამ დროს ლაზარეზე სიარული სწორედ დაგვეკვება. შარშან სანამ არ მოვიარეთ არა გვეშველა-რა, ასე გაგვაჯახირა ღმერთმა.

— წავიდეთ, დედამთილო?—წამოიძახა ბაბუცამ.

— წადით, შვილო, მე არ გიშლით.

— აი რას გეტყვით, თქვენ ლაზარე დაამზადეთ

და როგორც უფროსი შე წინ გაგიძღვებით,—უთხრა თითიკამ.

— საროდიოთა?

— რაღა დახანება უნდა, ზეგ იყვეს,—ამათ ლაპა-პარაკში კიდევაც დაბინდდა.

— მადლობელი ვარ, თქვენი პატივისცემა ღმერთ-მა გადამახდევინოს, ქალებოთ,—უთხრა ქეთევანამ, რო-დესაც დედაკაცები წამოდგნენ წასასვლელად.

— სამადლობელი არა გაგვიკეთებია-რა,—უპასუხეს მათ. ბაბუცამ ფრთხილად აიყვანა ქეთევანას მუხლზე მძინარე ბავშვი, ირინეს შვილი, ყველანი დაღალულ-დაქანცულები გაემართნენ თავთავიანთ სახლებისკენ. მუშებმაც გაიდეს თოხები მხარზე და გასწიეს.

დამარტოვდა ირინე და ცოტა ოდენი შვება იგრძნო, წამოდგა, შევიდა ოთახში, სადაც ყველაფერი რიგზე იყო შილაგებულ-დასუფთავებული, ქალმა გადადგა წინ რავ-დენიმე ნაბიჯი, მაგრამ სისუსტის გამო გული აუძგერ-და, სახეზედაც სიყვითლემ გადაჰკრა, თვალები აუბრჭყვ-რიალდნენ, როგორც იყო მივიდა ტახტამდინ და ჩა-მოჯდა.

— ეჰ, ამისთანა სიცოცხლე კი შეარცხვინა ღმერთ-მა!..—წარმოსთქვა მან და ხელებ-ძირს დაშვებულმა თვალები გაუშტერა არტახებ-აკეცილ აკვანს, რომელიც იქვე კედელთან იდგა,—ჩემთვის ყველა დაკარგულია: ქმარშვილი, ქვეყანა, წუთი-სოფელი; საზიზღარი ვარ, ფიცის გამტეხი, მოღალატე, მარტო სიკვდილია ჩემი დამამშვიდებელი!..—უხმოდ ჩურჩულებდნენ ირინეს ტუ-ჩები, რომლებიც ხმა-მაღლა სიტყვის თქმას ვერა ბე-დავდნენ, თითქო ეშინოდათ ამ დამუნჯებულ კედლები-საც კი, რომ უეცრად ენა არ ამოედგათ და არ გაე-ცათ,—მეგონა დღეს გათავდებოდა, მაგრამ სად არის?.. ზურია მოვიდა? რა იქნება შემდეგში? ქალს შიშისაგან

თვალები გაუგანიერდნენ. ტუჩები ნახევარზე გაეხსნა, მერმე თავი დაანდო ხელებს, რავდენსამე ხანს დარჩა ამ მდგომარეობაში. თუმცა ამ ჟამად ეს მარტო აჩრდილი იყო წინანდელ ირინესი, მაგრამ მაინც ეხლაც ეტყობოდა, რომ ოდესმე ძალიან ლამაზი უნდა ყოფილიყო. ამისი დასევდიანებული გამოლამებული შავი თვალები წინად არა ერთ ახალგაზდას აუნთებდნენ უცაბედად გულში ცეცხლსა, ამისი ამ ჟამად უფერული ტუჩები ოდესმე არა ერთს ანატვრინებდნენ მათზე დაკონებასა. შავი წარბები წურბელებსავით გაჭკოდნენ მაღალ შუბლზე, გაყვითლებული, თითქმის დანაოჭიანებული სახე გვიჩვენებდა თუ რა სულის კვეთება, ანთებული საკირე უნდა გამოევლო ამ არსებას თავის სიცოცხლეში, რომ ამ მდგომარეობამდინ მიეხწია. მაგრამ აგერა ქალი შეინძრა, თითქო რაღამაც გამოაფხიზლაო, თვალებს მომეტებული სიცოცხლე დაეტყოთ, ჩამომდნარი ლოყები შეუპირისფრდნენ, ირინეს ამ ჟამად თვალწინ ხელის გულსავით გადეშალა თავისი წარსული ცხოვრება.

IV

იყო დრო, როდესაც თხუთმეტის წლის ფერხორცით საესე ლამაზი ირინე სცხოვრობდა თავის და-ძმებთან დედმამის სახლში და მათთან ერთად იტანდა როგორც გაჭირვებას, აგრეთვე ლხინსაც. ირინეს სამშობლო მეტად ღარიბი იყო. ნინიკა დაბრუნდაშვილს საკუთარი მამული არ გააჩნდა და ორივ ცოლ-ქმარს თავიანთი მარჯვენის გარდა სხვა ილაჯი არა ჰქონდათ, რომ დაერჩინათ როგორც თავიანთი თავი, ისე წვრილი შვილები. თუმცა ნინიკას სამი დათავიანებული ძმა კიდევ ჰყავდა, მაგრამ ისინი დიდი ხანია გაჰყოდნენ

ამას და ცოლების წყალობით ჩამოღერძებულები მოსვენებას არ აძლევდნენ თუ კი მოასწრობდნენ რამეში. ნინიკა ცხოვრობდა თავისიანებისგან მოძულებული და გულ-მაგრა იტანდა იმ საშინელ სიღარიბეს, რომელიც გამკლავებოდა მას.

— ვაიმე და ვაგლახი, შვილებო, რომ პური გშიანთ და კიდობანი ეს მეორე დღეა რაც სამსეთ არის,—წარმოსთქვა ერთ საღამოს ნენემ, რომელსაც განუწყვეტლად შეღნაოდა ორი პატარა ბავშვი, ორიც ციებისგან გაბაბანებულები მიჰქაქოდნენ ოდნავად მბეჟუტავ ცეცხლსა. ამ დროს ნინიკაც შემოვიდა, დაღვრემილი მიუჯდა ბუხარს, გაჩუმებულმა იწყო ჩიბუხის წევა.

— რა დაგემართა, ადამიანო? ამ ბავშვებს რად ატირებ? ე მეზობლებისას ისესხე ორიოდ პური სანამ გამოვაცხობდეთ, მაშ შიმშილით ხომ ვერ დავწყვეტავთ!..

— ყველას მოვბეზრდი, კაცო, ყველას. ან კი როდემდის უნდა ვადგეთ კარებზე? სესხს გადახდა უნდა, შემოდგომა ღონიერია, თუ კი ეხლა არა გვაქვს-რა მერე ვილა რას მოგვცემს?.. ი ორი კოდი პური გაგვაჩნდა, ისიც ბატონს აურწყე, ნეტაი რის იმედით,—ცოტა არა ყვედრებით უთხრა ცოლმა.

— მა როგორ უნდა მოვქცეულიყავი, დედაკაცო? გასწორ-გასწორა ნუკი ხარ! იმი მამულს რო ვხნავ, ღალას გადახდა არ უნდა?.. შემაწევს თუ!..

— თუ ხნავ ბევრი კი გრჩება აი... ხემწიფეა ჩვენკენ გამორბის, ღვდელი, ერი და ბატონი. აბა რა გრჩება ერთი მითხარი შე საწყალო?

— გლეხ-კაცი მაგითვინ არის გაჩენილი, რო იმი ოფლით სხვამ უნდა ირჩინოს თავი, რით ვერ გაიგე?..

— სხვა არჩინოს, თვისი ცოლშვილი კი შიმშილით ამოწყვიტოს?.. სად არის სამართალი? შე კაი კა-

ცო, შევეხვეწებოდი მაინცა, იქნება ი ორი კოდი ეპატიებინა, იმითვინ დიდი დასაკლისი არ არის და ჩვენ კი სულს მოგვაბრუნებინებდა...—განაგრძო ნენემ.

— მაშ შენა გგონია არა ვთხოვე? ერთი კაი დედალი ამოვიჩლიე იღლიაში, მედუქნეს გამოვართვი სამ აბაზში, შენ არც კი გაგიგია, მივედი და შევეხვეწე.

— მერე რა გითხრა?

— ღვთის წყალობა გქონდეს იმან თვალები დააპყიტა მსუქან დედალს. სიამოვნებით ჩაახველა და მიბრძანა: აგაშენა ღმერთმაო, მაგრამ პურს კი ვერ გაჩუქეფო.

— რატომაო?

-- იმიტომაო რომაო შენითანა ღარიბი ბევრია ჩემს საყმოშიო; ყველას რო ოროლი კოდი დავურიგო, ბოლოს მეც უნდა პარკი ავიკიდო და კარზე მივადგე ვისმესაო. შენ იმუშავებ მაინცა და მე ეგეც არ შემიძლიანო.

— უი, არა შეაძლებინოს-რა ჩემმა წმინდა გიორგიმ სარკისამ აჰანდე... აბა რა გამიკვირდეს, განა ეკალზე ეკალი არ ამოვა?

— ღმერთია მოწყალე, ქვეყანა ღონიერია, გულს ნუ გაიტეხ დედაკაცო, გავისარჯოთ და თავი ვირჩინოთ. ეს არის ეხლა მეწისქვილისგან დაფქული ფქვილი ვიყიდე, ამაღამ ამოვიტან...

— მერე?

— ხორგუაანთ შიოს ქერი დავუკვეთე, კოდი ოთხ აბაზად, ახალი მოსავლისა,—ნენეს ამ სიტყვის გაგონებაზე, თითქო ცივი წყალი გადაავლესო, გაშრა, გაქვავდა.

— კიდევ ვალი?.. ოხ, ღმერთო, როდემდის უნდა

ვიყოთ ასეთ გაჭირვებაში?..—წაიზუზუნა მან და კურცხალ-კურცხალი ცრემლები გადმოღვარა თვალებიდან.

— რახან გამოსაცხობი გვექნება, მაშ პურს ვისესხებ, დედაჩემო!- -უთხრა ირინემ, რომელიც აქამდინ გაჩუმებული მიმჯდარიყო კუნჭულში და ძმას ახალოხს უკერებდა.

- - წადი, შვილო, ჩქარა გაია,—უთხრა ნინიკამ. ირინემ ძირს დასდო თავისი საქმე და წუთს კარებთან გაჩნდა, მაგრამ კი აღარ გასულა.

— ზურიაი, ზურია მოვიდა!—შესძახა ამან, როდესაც დაინახა დერეფანში შემოსული ახალგაზდა ბიჭი.

— ირინეს გამარჯვება!—მოესალმა ქალს ზურია, რომელმაც ალერსით შეხედა თვალებში,—სად მიხვალ?! აქმო, ნახე რა მოგიტანე!..—დაუმატა, როცა დაინახა, რომ ირინე სადღაც აპირებდა წასვლას. ირინე გაჩერდა, თვალები შეაცეცა ახლად მოსულს, რომელსაც ყაბალახში გამოხვეული ხელში რაღაც ეჭირა.

— რა მომიტანე? მომიტანე კი არა-და!..—წარმოსთქვა ირინემ, სახე სიამოვნებისგან წამოუწითლდა.

— ნათლია ჩემს ვახლავარ!—დაილაპარაკა ზურიამ შემოსვლის უმალ და ჩამოჯდა ტახტზე.

— საიდან მოდიხარ, ბიჭო?

— ცხინვალიდან.

- - რა ამბავს იტყვი?

— მშვიდობას.

— ირინე, შვილო, ჯერ კიდევ არ წასულხარ?—დაეკითხა ნენე ქალს, რომელიც წინ უდგა ზურიას და ფეხს არ იცვლიდა.

— დაიცა ერთი, ზურიამ რაღაც მომიტანა,—უთხრა ირინემ. ამის გაგონებაზე ზურიამ გამოხსნა ყაბალახი და გადასცა ირინეს ახალი ბუზიკა.

— უი შენ გენაცვალე!..—შესძახა გახარებულმა

ირინემ, სიფრთხილით ჩამოართვა საჩუქარი, რომელსაც გულმოდგინებით დაუწყო თვალიერება.

— დამაცა რიგორ დავუკრა!—სთქვა ირინემ და ჩამოჯდა ტახტზე, მუხლზე დაიდო საკრავი და თითოთითოდ გაამეორებინა მას ყველა ხმები რაც კი იცოდა. ზურია აღტაცებით შეჰყურებდა ირინეს სიხარულით გატკრციალებულ სახეს და თვითონაც კმაყოფილი იყო. ნინიკა და ნენე ღიმილით უცქეროდნენ გახარებულ შვილს. პატარა და-ძმანი გაოცებით დასჩერებოდნენ ბუზიკის აპრიალებულ თვლებს და ერთმანეთს ეტიტინებოდნენ!

— გიგა, ბიწო, ე ლა ალი? დადადა ლა კალგია?..

— ჩამო იქითა, ბიწო, იჩა, ალ გააფუწო, ხელს ნუ ადებ-და!.. რა ბედნიერი იყო ირინე ამ დროს!.. მაგრამ თითქო რაღაც მოაგონდაო, მაშინვე წამოდგა, მივიდა დედასთან, ბუზიკა კალთაში ჩაუდო, თანაც დაუმატა: ეხლავე მოვალო და საჩქაროდ გავიდა.

— რა ძმა მყავს! რა ძმა!.. ისე არ მოვა არსაიდანა, რომ არა მომიტანოს-რა, თავს შემოვევლე, წამლად დავენაყე!—ფიქრობდა გულში ირინე და საჩქაროდ მიდიოდა მეზობლებისკენ.

— განა სხვებს არა ჰყავთ ამისთანა ძმები მერე! მაგრამ ასე გაგიჟებით კი არ უყვართ... მე კი მიყვარს, ძლიერ, ძლიერ! იმიტომ რომ ლამაზია, მშვენიერია, იმიტომ რომ ჩემი ძმაა!—დაჟინებით იმეორებდა ეს გულში, თითქო ამ უკანასკნელ სიტყვებზე ვიღაც უხირდებოდა, ეწინააღმდეგებოდა და ეს კი გაცხარებით ცდილობდა დაეჯერებინა იგი. ირინემ საჩქაროდ მოარბეინა ბურები, გადასცა დედას, რომელმაც წაუმტვრია ბავშვებს, ქმარს და დანარჩენი კიდობანში ჩაწყო.

— ეს მესამე დღეა თქვენი ნამცხვარით გამოვდი-

ვართ, ხვალ ერთბაშად გამოგიგზავნი, ფქვილი ვიყიდეთ. უთხრა ნინიკამ ზურიას და თითქმის შეშტისოდენა ლუკმა ჩაიდო პირში ისე რომ ჩაყლაპვის ეროს კისრის ძარღვები დაეჭიმა.

— რად იყიდე, ნათლია-ჩემო? ჩვენ ბევრი გვაქვს, წამოიღე რავდენიც გინდოდეს, მოსავლამდინ დაგაცდი.

— ღმერთმა გაგაბედნიეროს, შვილო,—წარმოსთქვა ნენემ და მადლობით შეხედა ამ გულკეთილ შემბრალებელს. ნინიკამ პასუხი ვეღარ მ. სცა, იმისი გულიც მეტის-მეტ კმაყოფილებას გრძნობდა და ამის გამო შესაფერ სიტყვებს ვერ პოულობდა წარმოსათქმელად. ყველანი ჩაჩუმდნენ... ზურიას სახე წამოეწითლდა, თვალები გაუბრწყინდნენ, გულმა ძალზე დაუწყო ძგერა, რომელიც გამოიწვია ირინეს მაყვალა თვალებმა. ეს თვალები ისროდნენ ნაპერწკლებს, ნაპერწკლები მწვავ ისრებად გადაქცეულნი, შიგ გულში უვლიდნენ ზურიას და მოუსვენრად ულიტინებდნენ... ნინიკა გამოვიდა კარზე, ნენემ აიღო ხელადა, მოუბრუნდა ირინეს.

— შვილო, ყური უგდე ბავშვებს ცეცხლზე არა იწყინონ-რა, მეც ეხლავე შემოვალ, ჩვენი ობოლა უნდა ჩამოვწველო და რძით პირი გაგასველებინოთ,—დაუმატა იმან, როცა კარებთან მივიდა.

— მაგაზე რაღა თქმა მინდა!—უპასუხა ირინემ, საჩქაროდ გამოტრიალდა ზურიასკენ, რომელიც თავჩაღუნული იჯდა და არ ინძრეოდა. ეს მიუახლოვდა, ხელი შეახო მის ლოყას, თვალებში შეაჩერდა.

— ზურია! ჩაფიქრებული რათა ხარ? ხომ არ გენანება ბუზიკა რომ მომიტანე ჰა?—დაეკითხა ქალი ღიმილით. ზურიამ ხმა არ გასცა, თვალები მოხუჭა.

— გენაცვალე, მითხარი...—გაიმეორა ირინემ უფრო ახლო მივიდა, უფრო მეტად დააშტერა მშვენიერი

თვალები. ლოყები ოდნავ შესწითლებოდნენ, ხუჭუჭი თმა ნაწნავებად გადაშლოდა ბეჭებზე. ზურიას რაღაც აღელვება დაეტყო, თვალებზე გადისკა ხელი, შეხედა ირინეს...

— იქით, იქით!.. ნუ მიახლოვდები, ნუ!..—წარმოსთქვა ზურიამ ათრთოლებულის ხმით.

— რათა?! განა მიჯავრდები?.. მერე რა დაგიშავე?.. მე მინდოდა მადლობა მეთქვა, რომ ბუზიკა მოიტანე და შენ კი...—ირინემ შესწყვიტა ლაპარაკი, როდესაც ნახა რომ ზურიას ფერმა გადაჰკრა; შემკრთალმა ქალმა უკან დაიწია... ზურიამ მოიკრიფა გონება და ბარბაცით გამოვიდა კარზე, სიომ შემოჰკრა სახეში, შუბლი გაუგრილა.

— ერთი შეხედეთ რა ყოფა აქვთ ამ ფეფიკაანთა! დაღამდა და ისინი მაინც საქმეზედ ხელს არ იღებენ, გაშურებულები სწურავენ, სთქვა ნენემ, რომელსაც რძით სავსე ხელადა ეჭირა ხელში და შორს გაიყურებოდა. ამ დროს ჰაერში გაიწკრიალა ხმამ, ნინიკამ შეაჩერა ცულის კაკუნი, ყური მიუგდო სიმღერას, რომელიც შემდეგ სიტყვებს ამბობდა:

ჰერი, ჰერი, ქართლის ქალო,
რა ლამაზი რამა ხარო;
დამკრახულო, ბუდეშურო,
მინდა მალე დაგეშურო,
ანდრიულო, დაგიურვო.
შავ კაპიტოს, დაჰკა ბიკო,
ანგრე, ბიკო, გენაცვალე!
ზარმაცობას ნუ აცალე.
შეხტი, ბიკო, დაჰკა ფეხი,
აგრემც შეგვეწევა ღმერთი და სხვ.

— პა, პა, პა, რა მუყაითები არიან ე ფეფიკაანი შენი ჭირიმე! დაილოცა მაგათი ანგელოზი და ვაჟკაცობაი...—წარმოსთქვა თავის გაქნევით ნინიკამ, აკ-

რიფა შეშა და გაემართა სახლისკენ. ზურია იდგა გაჩუმებული, ხმას არ იღებდა. ეს ამ ჟამად უჩვეულო, გამოურკვეველ მდგომარეობაში იყო. ზურია კარგადა გრძნობდა, რომ ირინესთან ყოფნა, მასთან შეხვედრა ბოლოს ძალიან ძვირად დაუჯდებოდა.

— ამაზე მეტი უბედურება კიდევ შეიძლება!.. თავის მახლობელს როგორ არ უნდა დაუახლოვდეს კაცი უშიშრად, არხეინად?!.—ფიქრობდა ზურია,—რა ამბავია? არა, არ შეიძლება, მეჩვენება, ავათა ვარ...—დაუმატა მან და შემოტრიალდა სახლში. ირინეს ცეცხლის ახლო გაეშალა ჭილობი, ზედ მოეკეცა და საკერაესა ჰკერავდა. ბავშვები გარს შემოხვეოდნენ. ეტყობოდა ესეც ფიქრებში იყო გართული, ლოყები დაბრაწოდა, მომჯადოებელი ლიმილი უკრთოდა კდემამოსილ ნაზ ანგელოზურ სახეზე. შემოვიდა თუ არა ზურია, მაშინვე მიაჩერა გაოცებით თვალები, თითქო უსიტყვოთ ეკითხებოდნენ წინანდელ საქციელზე. ზურიამ გაიღიმა, მივიდა ახლო, ჩამოჯდა სამფეხა სკამზე. ნენემ ქოთანში ჩაასხა რძე, მიდგა ცეცხლთან, ნინიკამ გამართა ჩიბუხი.

— სხვის მუყაითობა რო გაგკვირებია, კაცო, შენ სახლში კი დავიჯერო გულხელ-დაკრეფილები ვართ?! არა ვმუშაობთ? მაგრამ მაინც ხსნა არ არის გაჭირებიდან... ყველაფერი ბედია, ბედის წერას ვერ წაუხვალ,—წარმოსთქვა ნენემ, ესეც მიჯდა ცეცხლთან, მუხლებზე ხელები შემოიწყო.

— ღმერთმა უფრო კარგად იცის ყველაფერი. ალბად ამაზე მეტი არა ემეტება-რა ჩვენთვისა და იმითვინ შელავათს არ გვაძლევს, —დაუმატა ნინიკამ, მოუბრუნდა ნათლულს, რომელიც გაშტერებული უყურებდა რაღასაც...—შენ რაღას იტყვი, ზურია?—ჰკითხა იმან.

ზურია თითქო გამოაფხიზლეს ამ სიტყვებმაო, მიიხედა ნინიკასკენ და უპასუხა.

— მართალს ამბობ, ნათლია, მართალსა. ზურია კარგა ხანს დარჩა ამათსა. თუმცა ცდილობდა მიეღო მონაწილეობა იმათს ბაასში, მაგრამ ამ ცდამ ამაოდ ჩაუარა, ვერ ახერხებდა, შემდეგ წამოდგა, ყველას გამოემშვიდობა და გამოვიდა კარზე. ეს მიდიოდა და ფიქრობდა:

— აღარ მოვალ, აღარ, ხვალვე გომში წავალ, ხერხში ჩავდგები, თავს ჩავირჩობ საქმეში, გულში ჩავიკლამ, ნებას არ მივცემ გამომელაპარაკოს. ზურიამ შუბლი შეიკრა, თითქო ვიღასაც ემუქრებაო. ამ დროს თვალწინ წარმოუდგა ირინეს მშვენიერი უზრუნველი სახე, იმისი ოდნავად გახსნილი ჭიაფერი ტუჩები, ბროლივით თეთრი ჩაწკიპული კბილები, შავი ჟუჟუნა თვალები...

— „რათ მიჯავრდები, ზურია? გენანება ბუზიკა რო მომიტანე?“ თითქო ხმაც შემოესმა. თითქო ირინეს ხელი შეეხო ამის ლოყას და გააჟრჟოლა.

— შორს,—შესძახა ზურიამ,—შორს, თორე დიდი რისხვა, დიდი უბედურება, სოფლისგან მოძულება, შეჩვენება მოგველის!..—ნაბიჯს უმატებდა. ზურია შავერდაშვილი ოცი წლის ახალგაზდა იყო, მაგრამ შეხედულობით უფრო ყმაწვილსა ჰგავდა. ეს მოშორებით იდგა თავის ნათლიის სახლზე; შეძლებით სოფელში თითქმის არავის ჩამოუვარდებოდა. თავის გარდა სამი ძმა კიდევა ჰყავდა და რასაკვირველია სულაც რო არა დარჩენოდათ-რა მამა-პაპისგან, ოთხი ვაჟკაცი მალე დააყენებდა ოჯახს ფეხზე. ნათლიასას ხშირად დაიარებოდა ზურია, რომელსაც უყვარდა ყველა მეტადრე ირინე, მას ისე უყურებდა როგორც დასა, მაგრამ ბოლოს ამ გრძნობამ იმის შეუმჩნეველად უცნაური მიმართულება მიიღო. დღითი-დღე, რაც ხანი მიდიოდა, ამისი გული რაღაც მოუსვენრობას გრძნობდა.

მთელს ქვეყანაზე ირინესთანა მშვენიერს, ლამაზს, ქესკუმს, მიმზიდველს ვერა ხედავდნენ ამისი თვალები... როგორც კი დაშორდებოდა მას, გული უწყებდა კვნესას, ჩივილს, ზურიას ემუდარებოდა, მოსვენებას არ აძლევდა, სადღაც ეწეოდა; ესეც ყურ-მიგდებული ხან აქეთ მიდიოდა, ხან იქით, მაგრამ დასამშვიდებელ წამალს მაინც ვერ პოულობდა. მოვიდოდა ირინესთან, მაშინ კი გულს მისი ნახვა ესალბუნებოდა, გამკურნებელ მალამოდ უხდებოდა, აღარა კვნესოდა, ინაბებოდა. პირველში ვერ გაეგო რასა ნიშნავდა ყველა ეს... ზურია წავიდა ერთი კვირით ცხინვალში, მაგრამ მალე იგრძნო სიობლე, სულმა შფოთვა დაუწყო, საჩქაროდ მოშორდა იმ სიშორეს, გამოსწია თავის ფიქრების საგნისკენ, რომელიც გულის ფანცქალით, აღტაცებით დაუხვდა. ზურიას წასვლის შემდეგ კიდევ კარგა ხანს განაგრძობდნენ ბაასს ნინიკა და ნენე თავიანთ ბეღიღბალზე. ბავშვებს ეძინათ, ირინეს გვერდზე მიეგდო საკერავი, თავი მიენდო კედლისთვის და ისე უძრავად იყო. ეს ოცნებობდა ზურიაზე. ზურიამ ხელი ჰკრა, დაუშალა ახლო მისვლა. მერე რანაირის ვედრებით შეჰყურებდა ირინეს... უყვარს, ძლიერ, ძლიერ... ზურია სხვებთანაც ურახავს, მაგრამ ამ სახით არა, დებსაც ეალერსება ხოლმე ასე კი არა... ირინე იყურება აქეთ-იქით, განა ირინეს კი არ უყვარს?.. ამისი საყვარელი ძმაა... დაიცა როცა გათხოვდება, მაშინ ზურიას მეჯვარეთ წაიყვანს, ეკლესიაში შევლენ, ზურია ბეკედს შეუცვლის... მერე თან წაჰყვება, იმღერებს, ითამაშებს, სამს დღეს დარჩება... მერე...—აქ ირინეს ოცნებას რაღაც ბურუსი ედება, მერე დაბრუნდება და... ისიც ცოლს შეირთავს... ამ ფიქრზე გული სწყდება თითქო ყელში დუღილით მოსდის რაღაცა, რავდენიმე წამი ტ შავი გრძელი წამწამები ენამება ცრემლებით.

— ღმერთმა იმ დროს ნუ მომასწროს!..—უმატებს ირინე.

— ირინე, რას მისჩერებიხარ მაგ კერასა, გოგო? ადე, დაიძინე,—დაუძახა ნენემ, რომელიც ის იყო ლოგინში წვებოდა. ირინე წამოდგა, დაღონებულმა გაიხადა ტანისამოსი და გაეხვია თავის საბნის ნაგლეჯში.

— შენ გენაცვალე, ჩემო მშვენიერო, სხვისთვის როგორ გაგიმეტო, როდესაც მიყვარხარ?.. ჩემი ხარ და მეც შენი ვარ სამუდამოთ, ჩემო სიცოცხლევ!.—უნებურად გაიმეორეს ამისმა ტუჩებმა... ამ დროს გარედან შემოისმა ქარის ზუზუნი, ირინეს სუსხმა დაუარა ტანში და მოხუჭა თვალები.

V

დადგა გიორგობის თვე. მზის სხივები აღარ უგზავნიდნენ დედამიწას თავიანთ სითბოს, შემოდგომის სუსხმა იმატა. სიცივე ძვალსა და რბილში უვლიდა ადამიანს. ავდრიანმა დღეებმა დააღონა ხალხი, რომელსაც ვერ მოესწრო საზამთროდ ჩაკალიფება. დაბრუნდაანთ მოეტანათ ორი ურემი შეშა, მაგრამ ნენე მაინც წუწუნებდა, უჩიოდა სიღარიბეს.

— გაიგე, კაცო, ზურია რო გომში წასულა? აბა საიმისო რა სჭირდა რო ამ სიცივეში ხერხზე უნდა გაიყინოს? აქ რო ყოფილიყო ხანდისხან მაინც შემოგვხედავდა,—დაურთო ნენემ, რომელიც დაკარწახებული სახლის კარებზე თოხს დაბჯენოდა, ეს არის ეხლა აეხვეტა კარებთან დაგუბებული ტალახი და ბილიკი გაეტანა გზისკენ, რომ შესძლებოდათ გავლა-გამოვლა.

— ზურიას შენი ჯავრი აქვს წორეთა! შენ ეხლა გაიგე და ის ერთი თვეც არის, რაც კაი ხუთმეტ მანეთს იღებს ჯამაგირსა, მაშ შენ მოგაჩერდებოდა აი!—

უპასუსა ნინიკამ. ირინეც გამოვიდა, საშინლად გამხდარიყო, თვალები მორღვეოდა, მამის ლაპარაკზე უფრო დანაღვლიანდა, მაგრამ ხმა არ ამოუღია...

— დედა, იცი, ოთხი ბატი გვაკლია!.. კი არავის მოეპაროს?—მოუბრუნდა ნენეს.

— რა ვიცი, შვილო, იქნება აქვე სადმე იყვნენ მიყუჟულები, დაათვალიერე.

— შენი ფარაჯა მომეცი, მამა, მოვძებნი, რისთვის დავკარგო? ერთ კაბას მაინც გამომაცვლეინებენ!..—დაუმატა ირინემ.

— ემანდ არის, წამოისხი, შვილო!—ირინემ მოიდო თავზე მამის დაგლეჯილი ფარაჯა და გასწია.

— ბული, ბული!..—დაიძახა ირინემ, რომ ხმა მიეწვდინა მიმალულ ბატებისთვის და შორს აღარ მოხდენოდა სიარული.

— ბული, ბული, ჩემო ბამბის ქულებო,—გაიმეორა ხელახლად ქალმა, მაგრამ ხმა არავინ ამოიღო. ირინე ძლივს მიდიოდა, რადგან ლიპეი იყო და ფეხი უსხლტებოდა, ბარბაცით ძლივს მიიწევდა წინ, სიცივისაგან მთლად კანკალებდა.

— ბული, ბული, ჩემო ბამბის ქულებო!—გამოაჯავრა ვიღამაც. ირინე შედგა, ყური მიუგდო, ხმა იცნო და გულმა სიხარულით ძგერა დაუწყო.

— არა, ირინეს მოეჩვენა, თორე ასე უეცრად საიდან გაჩნდა? აკი გომშიაო?! ამას წუთს დაავიწყდა სიცივე.

— რას გაჩერდი, სიხარულო?—გაიმეორა ხმამ.

— შენ რაა, მერე?

— შეგცივა.

— მე რო შემცივდეს მერე შენ რა? განა შენთვის საწუხარია?

— იქნება, რა ვიცი...—უპასუხა ღიმილით ზურიამ, როცა ახლო მოვიდა.

— ბატებს დაუძებ?

— ჰოდე.

— მაშ წავიდეთ ერთად მოვძებნოთ, უფრო მალე ვიპოვნით,—ირინემ ხმა არ გასცა.

— აქამდის სად იყავი?..—ჰკითხა ბოლოს, როცა კარგა გზა გაიარეს.

— გომში.

— რათა?

— ისე... საქმე მქონდა...

— რა საქმე?..

ზურიამ ხმა არ ამოიღო. ირინემ გაოცებით შეხედა თავის სათაყვანოს, რომელსაც ტუჩები მაგრა მოეკუმა, სახე დანაღვლიანებოდა. უკანასკნელ სიტყვის წარმოთქმაზე სახეზე ჩრდილმა გაურბინა.

— ნეტაი ისეთი რა საქმე იყო, რო ანგრე მიმალავ?...—წარმოსთქვა ირინემ.

— რაც საწყენია, ის დასამალიც არის...

— ვისთვის არის საწყენი?..

— შენთვის...

— შენთვისა?.. შენთვის ხომ სასიამოვნოა?..

— ჩემთვისაო?.. რად მეკითხები იმას, რაც შენ თვითონ კარგად იცი?.. განა შენი საწყენი ჩემთვის სასიამოვნოა?.. ჯოჯოხეთია, ჯოჯოხეთი...

— მაშ რატომ არ იტყვი?.. ერთხელც იქნება ხომ უნდა გავიგო?..

— მე გომში არაფერი საქმეც არა მქონდა... ტყუილადა ვთქვი...

— მაშა?

— მაშა და...—ზურიამ ველარ მოახერხა სიტყვის

თქმა... ირინემ სიყვარულით შეანათა თვალები... ხელი შეახო ზურიას...

— მითხარი, ზურია,—შეეეედრა ირინე.

— მე წავედი რომ შენ მოგშორებოდი, თვალით აღარ დამენახე... მაინც ვაპირებ ამ სიფლიდან გაქცევას, გადაკარგვას... ქალი გაშრა, ჩაჩუმდა... თვალებში ცრემლები მოუვიდა, მაგრამ თავი დახარა ძირს.

— მაშ რიღასთვის მოხვედი?—ნაღვლიანად წარმოსთქვა ირინემ.

— იმიტომ რომ შეგატყობინო... მეორეც ესა ვერ გავძელი, მწყუროდა შენი ნახვა.

— ეგ ფიქრი საიდან მოგივიდა? რომელმა მოკეთემ გირჩია, ზურია?

— ღვთის წყრომამა, სიხარულო, თორე აბა სხვა ვინ მირჩევდა მაგას?

— მერე ღმერთს რა დავუშავეთ?!

— შენი არ ვიცი და მეკი დიდი დანაშაული მაქვს... მე ისეთი დამნაშავე ვარ რომ ცოცხალი უნდა დამწვან.

— რაში ხარ დამნაშავე?..

— ნუ მათქმევინებ, შენი ჭირიმე, დავიჯერო ვერ შატყობ?..

ქალს არ ეოცა ზურიას ლაპარაკი, თვითონაც გაეგო თუ რას ნიშნავდა მისი თვითვეული ძარღვის ცემა, მისი გულის ძგერა. ესენი ხმა-ამოუღებლად მიდიოდნენ. ირინე დაწინაურდა, რადგანაც დაინახა ბატების გროვა, მივიდა, გამოარჩია თავისები და გამოირეკა.

— ხომ არ მიჯავრდები, სალოცავო?—დაეკითხა ზურია. ირინეს ტირილი მოსდიოდა, გულით უნდოდა პასუხის მიცემა, მაგრამ კარგა ხანს ვერ ახერხებდა.

— რაზე უნდა გავჯავრდე? რა ნება მაქვს მოგ-

ივო ის რაც არ შეიძლება?..—უპასუხა ქალმა და ქაროდ გვერდზე მიიღო სახე.

— ახლა სად მიდიოდი, ზურია?

— თქვენსა.

— მერე ღვთისა არ გეშინიან?..

— რომ მეშინიან კიდევაც იმიტომ მინდა დაგ-
რდე სამუდამოდ...

— ნუ, შენ გენაცვალოს ჩემი სიცოცხლეი!
ونდა წახვიდე? მერე უშენოდ როგორ გავძლებ?..
ძახა ირინემ, მიიხედ-მოიხედა და, როდესაც დაინა-
რომ არავინ იყო მათი ყურის და თვალის მადევა-
შემოეხვია კისერზე, ზურიამაც მიიკრა გულზე, ჩაჰ-
კნა.

— ირინე, ჩემო ღმერთო, რატომ არ მოვკვდი მა-
ї, როცა მამაშენი მნათლავდა? ახლა რა ვქნა?.. ჩემ-
ის აუტანელი მწუხარება იქნება შენი დაშორება,
ისობა კი არ იქნება,—უთხრა ზურიამ, როდესაც
ლი მოიჯერა ალერსით.

— რატომ?.. თუ კი გვიყვარს ერთმანეთი?..

— მერე ღმერთი? ხალხი?

— ზურია!..—შესძახა ირინემ, რომელიც შეკრთა,
ჰინდა.

— გაიხსენე, ირინე, რა შემცოდენი ვართ?—ქალმა
ფარა სახეზე ხელები.

— დავშორდეთ! უნდა დავშორდეთ!—წარმოსთქვა
ინემ და აქვითინდა.

— მეტი ღონე არ არის...

— მაინც სად აპირებ წასვლასა?.. დავიჯერო აღარ
ვალ?..—ჰკითხა ქალმა თვალების წმენდით.

— ისევ გომში, იქ ხერხში ჩავდგები... იქნება
დისხანა გნახო...

— საროდიოთა?

— ამ დღეებში... მანამ კიდევ შემოვიველი.

— წასელა, რომ დააპირო მომაგონე, არ დამავიწყდეს.

— რაი?

— შენ რომ ბუზიკა მომიტანე.

— მერე?

— ისიც წაიღე, რაკი შენ აღარ ივლი, აღარც ის მინდა. წაიღე, ზურია, სხვას მიუტანე, როცა ვისმეს... აქ ენა დაუდუნდა ირინეს,—როცა ვისმეს დანიშნავ. ისევ ახალია, ორჯელაც არ დამიკრავს...—ძლივს დაუმატა მან. ზურიამ მწარედ ჩაიღიმა.

— არა, სიხარულო, ჩემს სახსოვრათა გქონდეს, მე დასანიშნი არც არავინა მყავს და არც მეყოლება... როცა გაგათხოვებენ, მაშინ კიდევ სხვას მოგიტან.

— უწინ მიწა მეღირსოს... კაია დედა ნუ მოგიკვდება, ნუ მეუბნები მაგასა!..

— მაშ არ გათხოვდები?.. ზურიამ ისეთის თვალით შეხედა თავის სათაყვანოს, რომ მან დაინანა ამ სიტყვის წარმოთქმა.

— მაშინ მეხმა ჩამიტანოს, ქალობა გამიშავდეს თუ მე ვიღირსო გათხოვება, რო გავთხოვდე, ხომ უნდ. შენ გიღალატო?.. არა, გეფიცები აიმ წმინდა გიორგის, რომელიც გამოგვყურებს! სთქვა ირინემ და გაუშვირა ხელი ეკლესიისკენ, რომელიც შორს მოჩანდა... ამათ მოატანეს სახლსა.

— ზურია, შენა ბიკო? რა ანბავია რო მოგვეჩვენე?—დაუძახა ნენემ.

— მე არ დამვიწყებიხართ!.. მოვედი თუ არა, თქვენკენ გამოვწიე.

ირინემ შერეკა ბატები, მოიხსნა ფარაჯა და აგრიალებულ ცეცხლს მიუშვირა ხელები.

— ნათლია სად არის?..—იკითხა ზურიამ.

— ზაქარაანთა დაუძახეს, მალე მოვა.

— შეგცივდა, შვილო? გათბი,—ქალს ლოყაზე წკრიალით ჩამოსდიოდა ცრემლები.

— ქა, ტირი, გოგო? რა იყო? ცუდი ამბავი ხომ არა გაიგონე-რა?

— არა, საცივემ მომიპირა და სიმწარისგან ცრემლები წამომაყრეინა,—უპასუხა ირინემ. ჯერ კიდევ ნათელი იყო, როცა ზურია წავიდა ქალაქში, მწარედ დაღონებული ირინე თავს ძალას ატანდა მაგრა დახვედროდა, გამკლავებოდა გამძვინვარებულ გრძნობას, გულში ჩაეკლა იგი, მაგრამ ამ ძალდატანებინ-გან ამისი სხეული უფრო მეტად სუსტდებოდა და ითრთოდა.

— ნეტა როგორც თქმაა ადვილი, ისე ასრულებაც გაადვილდებოდეს. დავშორდეთ სამუდამოთ? მერე აიტანს ჩემი გული?—ფიქრობდა ირინე,—ეხლა რო აქ იყვეს გულში ჩავეკროდი. შორს უნდა ვიყვეთ?.. შემცოდენი ვართ?.. რათა?.. ერთმანეთი რო გვიყვარს?.. ღმერთს რა საქმე აქვს მერე?.. ნათლიები რო ვართ?.. ჩვენი რა ბრალია! არა, ზურია მიზეზათ იდებს, არ ვუყვარვარ, ეშინიან, სხვა ჰყავს ამორჩეული... წადი, ჩემო სიცოცხლევ, გაბედნიერდი, იცოცხლე და როგორც გიამებოდეს ისე იყავი... მე კი არ გიღალატებ... განუწყვეტლად იმეორებდა გულში ირინე, ტუჩები მაგრა მოეკუმა.

— დედა მოგიკვდა, დედაი, რო ანგრე გახდი; რა ე ზამთარი მოვიდა, ადამიანის ნიშან-წყალი აღარ გადევს. ან კი რა გაგაწითლებს, კარგი ჩაცმა თუ სმა-ჭამა?... იტყოდა ხოლმე ნენე, როცა ეს შეხედავდა ირინეს, რომელიც დღითი-დღე ფერსა ჰკარგავდა და თითქო სუსტდებოდა.

VI

დადგა ზამთარი, ცეცხლი გატკბა. ნამქერს ზოგიერთების სახლის კარი ამოექოლა, გამოსასვლელი გზა შეეკრა. ჰაერში ირეოდა თეთრი ბარდნები, მგზავრს შიგ პირში აყრიდა. ამ დროს, თუ არ გაჭირვებული, ვინ გამოვიდოდა კარზე!.. ნინიკა დაბრუნდა შვილის სახლში რაღაც უჩვეულო მრძრაობაა, ნენე სახეზე ოლიმარე თითქმის დაფრინავს კუთხიდან-კუთხემდე, ალაგებს ასუფთავებს, გვის და თან ლიღინებს. ნინიკაც თბილ ტყავში გამოწყობილი მისჯდომოდა ცეცხლსა, რომელზედაც ქვაბით ხორცი იხარშებოდა... სუფთად ჩაცმული ბავშვები მოუსვენრად იყურებიან კარებისკენ, თითქო ვიღასაც მოელიანო.

— კაია დედაშვილობასა, ნუ ჯიუტობ, დროიანად ჩაიცვი ტანისამოსი, თორემ საცაა შემოვლენ,—ამ სიტყვებით მიუბრუნდა ნენე ქალს, როლესაც უკანასკნელად გადმოუსვა ტახტს ცოცხი. ირინე სკივრზე იჯდა თვალებ ძირს დახრილი, ტუჩები უთრთოდნენ.

— რას მომციებიხართ?.. არ მინდა, გეუბნებით. ჩემის ცოცხალის თავით არ გავთხოვდები-მეთქი!..— წარმოსთქვა მან და თვალები გაუბრწყინდნენ.

— რაიო?.. სწორედ ეშმაკები შეგხდომიან მხრებში და უარს გათქმევინებენ!.. მაგითანა ბედი მოგდგომია კარსა, შე თვალდამდგარო, და ურჩობ კიდეცა?..

— შენც რაღას აჰყოლიხ-რ დედაკაცო, მაგის რატარუტსა?.. ურჩობსო?!. მერე მაგას ვინა ჰკითხავს?.. მიუტა ე რაც ჩასაცმელია და ჩააცვი. ვალი ვალად ამიღია, მოვმზადებულვარ, ძლიეს ღმერთმა პატრონი უშოვნა ჩემ ღარიბ წვრილშვილს და ეგ ურჩობსო?..

— წინ უნდა გადამიაროს მაგანა?.. ჰაიჰა, მაშ ნი-

ნიკა ვერ უცვნია!..—შესძახა გულმოსულმა ნინიკამ,—ნეტაი არ მინდა ერთი სთქვას რამე იმათთანა!.. აქ მე და მანდ ეგ კაი ქალი!..—დაუმატა მან და ულვაშებზე ხელი გადისვა,—ბედის წერას კი აეხვეს თვალები აჰანდე!.. ღირსი კი ხარ მაგისი, შე უბედურო?.. ერთი კაცმა გკითხოს შენა რას იწუნებ, რო იწუნებ? წლითი-წლობამდინ სველ ლუკმას ვერ შესჭამ ისე წვა და დაგვით სიღატაკეში გამოზრდილხარ, ეხლაც მტრის გულისად უნდა გავხადო?.. ვთქვათ კიდევაც არ მოგწონს, არ გინდა გათხოვება, ე ამოდენა ხალხს რომ მშივრებსა გვეხედავ, ჩვენი გულისათვის მაინც არ უნდა დათანხმდე?

— ეშმაკს შეაფურთხე, შვილო, ჩაიცვი, მოიკაზმე,—უთხრა ქალს ნენემ დაყვავებით და წინ დაუწყო ტანისამოსი. ირინემ ხელი ჰკრა და იქით გადაყარა.

— არ გეყურება, გომბიო?—შეღრიალა ნინიკამ და წამოვარდა ზეზე.

— აქეთ ჩამოდექი ერთი-და!.. ჩაიცვამს მა რას იზამს?—წინ გადაეღობა ნენე გაბრაზებულ ქმარს.

— თუ იცვამს, ჩაიცვას, დრო მიდის... თორემ შვილები არ დამეხოცება შუაზე გავჩეხამ მაგ ლაწირაკსა!.. ეი, არ გეყურება?.. ჩაიცვი შენი საღავათი კი დაიქცა შენი!..—მეტის-მეტი სიბრაზისგან ძლივს წაიღუღღუღა ნინიკამ და სწვდა თმაში გაქვავებულ ქალს, რომელსაც ემწვავა, საშინლად დაიწივლა; ნინიკამ მაინც ყურადღება არ მიაქცია და გადმოითრია სკივრიდან.

— მოიტა ჩქარა ეგ ოხრად დასარჩენი, ეგ სატიალოი, გადააცვი, თორემ შემომკვდება...—ნინიკამ გააკავა ქალი, ნენემ ძლივს გააძრო ძონძები, შემოსა ახალ ტანისამოსით.

— ცოცხალს არ დავირჩენ თავსა! მოვკვდები!.. არ

შეიძლება ჩემი გათხოვება, არა!..—განწირულებით იმეორებდა ირინე.

— თუ შენი თავის ყადრი არ იცი, მე გასწავლი... თუნდ ეხლავ ამოგივიდეს სული, არ მენაღვლება... კარგად გაიგე, რო ამ საქმეს არას გზით არ მოვშლი... როცა ჭკუაზე მოხვალ პირიქით მადლობას მეტყვი... ირინე უნუგეშოდ ისმენდა მშობლების გულქვავ ლაპარაკს. როდესაც წარმოუდგებოდა რომ ზურიას ღალატობდა, გააკანკალებდა და თვალებიდან ნაკადულად გადმოღვრიდა მდუღარე ცრემლებს.

— „ვაი ჩემს ბედსა! ვაი ჩემს თავს!.. შენი ჭირიმე ზურია, რა პირით-ღა უნდა შემოგხედო მოღალატემ, ფიცის გამტეხმა?.. ვიღა დაგაჯერებს, რომ არას დროს ჩემს გულში არავინ არ დაიჭერს შენს ადგილს?.. ვიღა დაგაჯერებს, რომ ძალდატანებით მათხოვებენ, რომ მე შენი მოღალატე არა ვარ?..“—ფიქრობდა ეს და თან ქვითინებდა... ნენე გულხელდაკრეფილი შეჰყურებდა ქმარს. ამას გული ეწოდა შვილისთვის, ერთრიგად ეცოდებოდა, მაგრამ როცა კი წარმოიდგენდა, რომ ესენი მის სასარგებლოდ იქცეოდნენ, მდიდარ, გაფუფუნებულ ოჯახში შეჰყავდათ, ეს შებრალება სუსტდებოდა, პირიქით, გული მოსდიოდა მისს უგუნურ ქცევაზე. ამ დროს მოისმა ვიღასაც ფეხის ხმა.

— რას შვრები, ნინიკა? იმათგან მოსვენება აღარა მაქვს, იჩქარებიან, ჯერ კიდევ მზად არა ხარ?—ამ სიტყვებით შემოვიდა ოთახში ზაქარა ტყემალაშვილი.

— მზად გახლავართ, მობრძანდნენ.

— ქალი?—იკითხა ზაქარიამ და მიიხედ-მოიხედა. როდესაც დაინახა ნამტირალევი ირინე, ღიმილით წარმოსთქვა:—იტირე შვილო, თქვენი ადათი ანგრეა, მაგრამ მაინც ვერ მომატყუებ, რო ეხლა გული არ გემღეროდეს.

— მარა, გომბიოს ხელობაა. ნაძალადევის ღიმილით უპასუხა ნინიკამ.

— მაშ მოვიდეთ რაღა?..

— მობრძანდით,—ზაქარა გამოვიდა. არ გასულა ნახევარი საათი რომ სახლში შემოგროვდნენ ნახევარზე შეზარხოშებული სტუმრები.

— მობრძანდით! მობრძანდით!—წინ მიეგება მომხიარულებული ნინიკა.

— აბა, ნენე, სუფრა!..—მოუბრუნდა ესეც ცოლს, რომელმაც წუთს შეასრულა ამისი სიტყვა, მიტანა ხონჩით სანოვაგე, ყანწები, დაასხა ჯამზე წვენი და ხორცი და ჩამოურიგა სტუმრებს. ნინიკას სახლში გაისმა სიმღერა. ზაქარა მივიდა საპატარძლოსთან, ეს გაძალიანებას აპირებდა, მაგრამ ამ დროს მოაგონდა ნინიკას მუქარა, ნენეს ბუზღუნი, თავი დახარა ძირს და გამოჰყვა.

ირინე დასვეს სანეფოს პირდაპირ. ამ დროს ქალს მოაგონდა ზურია და გული ამოუჯდა, მაგრამ, როგორც იყო, თავი შეიმაგრა.

— მოგვირთმევია ბედნიერებაში მოსახვარებლად!— მოისმა ამ დროს. ირინეს წინ უდგა ვიღაც კაცი, რომელსაც ხელში ათ თუმნიანი ეჭირა და მშვენიერი აბრეშუმის თავმოსახვევი. ირინემ გახედა დედ-მამას, რომელთაც სიამოვნებით თვალები უბრწყინავდათ. „ფული ამოღებული ხვალიაო“,—ტყუილად კი არ იტყოდა ხოლმე ნინიკა. სანამ დანიშვნის დღე არ გათენდა, ირინეს ვერაფერი ვერ გაეგო. მაშინ გამოუცხადეს, მაგრამ გვიან-ღა იყო. ეს ეხლა მიხვდა, თუ რად დაიარებოდა ისე ხშირად ნინიკა ტყემალაანთსა; მიხვდა, რაზედაც ჰქონდათ ხშირად ბაასი ამის დედ-მამას, როცა ეს შევიდოდა ხოლმე და ისინი გაჩუმდებოდნენ, მაგრამ რაღას მოუმატებდა!.. დანიშვნის შემდეგ ელდაზე ირინეს დააწყებინა ციება, მთელ ორ თვეს ლოგინი

თელა. შვილის ავადმყოფობამ პირველში ჩააფიქრა ნინიკა, მაგრამ ამ დროს თვალწინ წარმოუდგა მიტრო ჯმუხაძის დოვლათით სავსე ოჯახი, ამან გაითვალისწინა, თუ მოყვრების წყალობით როგორ წამოიწყობდა ხელსა, ცხოვრებას გაიუმჯობესებდა.

— არა, რა ჯიუტობაა ახლა! არ გავთხოვდებიო, როგორი პასუხია? მაშ სულ ჩემს ანაბარა უნდა იყვეს? სადა მაქვს თავი? ბიჭის საქმე კიდევ სხვაა, ცის ქვეშაც მოთავსდება, მაგრამ ცოდიშვილს გომბიოს რა ვუყო, თუ პატრონი არ ეყოლება? ამ ფიქრებით ხმას ჩაიკმენდინებდა ხოლმე გულში აღძრულ მშობლიურ სიბრალულს. ირინეს ზაფრანასავით გაყვითლებული, შეშინებული სახე იყურებოდა აქეთ-იქით, ხმა-ამოუღებლად დალასლასებდა, შეჰყურებდა ბუნებას, რომელიც ამისავით გულჩახურული, მგლოვიარე იყო. როცა თავს დაიმარტოვებდა, განწირულებით შესძახებდა: ღმერთო, ღმერთო, რა უბედური ვარ!.. ვინ არის ჩემი შემბრალებელი?.. დამიბრუნეთ ჩემი ზურია, მაჩვენეთ... როგორ უნდა ვიცოცხლო?.. მაგრამ სანუგეშო პასუხს არავინ არ აძლევდა. ეს მიაჩერდებოდა ცეცხლის ღადარს და გააჟრჟოლებდა, თითქო ნაკვერჩხლები შესჩურჩულებდნენ:

— მირონის არ გამტანს ეგ საჩუქარი მოსდევსო...

ქალი ჩვეულებრივ განწირულებას მიეცა.

— იმან აღარ მიკითხა, წავიდა, სადღაც გადავარდა... ან კი რა საკითხავი ვარ მოღალატე?! ვაი მე უბედურსა!..

გაიარა დრომ, ირინე ცოტა დამშვიდდა, ამან გადასწყვიტა თავისი ცოდო-დანაშაული გამოესყიდა თავის შეწირვით; დაეხსნა სამშობლო სიღარიბისგან, ძმები დაემოსა, ქმრისა და ოჯახის ერთგული ყოფილიყო... წაყვანის დღეც მოახლოვდა. ნეფიანი მოვიდნენ დიდის ამბით. ქალებმა მორთეს ირინე,

ერი წაუსვეს, რადგანაც მეტად გაყვითლებული სჩან-
ა, შეიყვანეს ეკლესიაში, გვერდზე ამოუყენეს მიტ-
ო. გაისმა გალობა, ირინეს ეგონა ანდერძს მიგებენო.

— ღმერთმა გაგაბედნიეროთ, გამრავლოთ, სამი ვა-
ი მოგეცეთ და ერთი ქალი!—დალოცა მოძღვარმა. ნე-
ე დაღონებული უყურებდა ირინეს, რომელიც გამოჰ-
ავდათ ურემში ჩასასმელად... ქალი თვალს არიდებდა.

— ბედნიერებით დაგაბრუნოს შენს სამშობლოში!
ბაუძახა ნენემ, როცა მეურმემ შოლტი გაიქნია, ურე-
ი დაიძრა და მაყრებიც ჰყივილ-სიმღერით უკან გაჰ-
ვნენ.

VII

— გაიგე, ქალო, დღეს რო ჯმუხაანთ ქორწილი
ქვთ?—ჰკითხა ელისაბედმა თითიკას, რომელიც სახლის
არებზე იდგა.

— როგორ არა, გენაცვალე, მობრძანდის კაცი დი-
ასვე დაატარეს, ჩემთანაც იყო.

— შენ კი არა გეტყობა-რა და, უთუოდ არ აპი-
ობ?

— აბა რას მოვაკლდები, შენგან არ მიკვირს! ეს
რის ეხლა ჩემი დარა გავგზავნე პელაანცა და, თუ ჩი-
ილა მათხოვა, უსიკვდილოდ იქა ვარ...

— კიდეც იმიტომ გაიყურები ანგრე ხშირ-ხშირად?..

— მაშ, ქალო. შენა? შენ სადღა მიხვალ?

— პურის ცხობაში ხელი უნდა წავახმარო მექორ-
ილეებს, არ ივარგებს, მეზობლობაა.

— დიაღაც, რო ვალი გვაქვს ყველასა,—პელანამ
ასწია.

— აბა, ქალებო, გაისარჯენით, აგრემც თქვენც
ოგასწრებთ ღმერთი შვილების ბედნიერებასა, დაგვი-

გვიანდა,—ეუბნებოდა ქეთევანი პურის მცხობლებს, რო-
მელნიც შემოხვეოდნენ თონეს და ერთმანეთს აღარ
აცლიდნენ. ამისი უფროსი რძლებიც ჩიქილ-ყურგადაგ-
დებულები შედი-გადიოდნენ სახლში, რიგს აძლევდნენ.

— ანგრე ულუმელად როგორ მოახდინეთ, ქალო,
ეგ საქმეი, რო ვერავინ გავიგეთ?—იკითხა ერთმა.

— ბედმა იმუშავა, ი გოგო გიორგობას ენახა ჩემ
მიტროსა, ახლო არც კი მისულა, შორიდან მოუკრავს
თვალი და მოსწონებია. გვითხრა: თუ ცოლს შემრ-
თამთ, ეს შემრთეთ, თუ არა და, სულ არ ვიღირსებ
ცოლშვილსაო. მეც შემეცოდა, მაგი მეტი ყველა და-
ბინეებულები მყვანან და მაგითი აღარ დავუმძიმებ ჩემ
სულსა, ჩემს სიცოცხლეში მოვინდომე მაგისი დათავია-
ნებაც.

— გიშველა ღმერთმა, ყოჩაღად მოქცეულხარ!..

— მართალია, არა მოსდევს-რა, მაგრამ გოგოს ვე-
ხარბები, მიქებენ კარგიაო და არ ვიცი მართალია თუ
არა?

— ყველა ანგრე ანბობს, ყველა; კაი მცოდინარი
თურმეა. თამაშობა გინდა, ჭრა-კერვა, ბუზიკა, და დაი-
რა ხომ საყვარლად იცის... ჩემს სოსიკას უნდოდა,
მაგრამ რაკი იმის იღბალი არ იყო, ვერ მოხდა, სოსი-
კასაც ხეირიანად ხმა არ გაუცია მე და ჩემმა ღმერთმა,
მარტო გარმონი კი ჩამოურთმევია...

ესენი რომ ამას ლაპარაკობდნენ, კაცებს წამო-
ექცეოთ დეკეულა და გარს ეხვეოდნენ. ამასობაში კი-
დევაც დაღამდა. კარებზე დაანთეს მაშხალა, რომლის
ალი ზეცასა სწვდებოდა, ქვეყანას ატყობინებდა: მოგ-
ვილოცეთ, ქორწილი და სიხარული გვაქვსო!

ხალხი მოგროვდა, დარბაზი გაივსო, ბუზიკა და
დაირაც გამართეს.

— მახარობელი! მახარობელი!—დაიყვირა ვილა-

აც, ჯერ არ გაეთავებინათ ამისი თქმა, რომ სახლში Ჰემოვარდა ახალგაზდა ბიჭი და დაიძახა:

მე ვარ, მახარობელი,
სახლის გამხარებელი,
მიჭამია ბალი,
ამიხვიეთ მხარი!.,

ანდრიამ მიუტანა ჯამით ღვინო, ნატომ აბრეშუ-ის ხელსახოცი შემოახვია ყელზე. ამ დროს გავარდა ᲨᲝფი და გაისმა სიმღერა:

მეფეო, შენსა გვირგვინსა
ჯვარი სწერია ღვთისაგან!..

ეს სხვებმაც გაიმეორეს, ზურნამ დაიჭიკჭინა.

— მოდიან!.. მოჰყავთ!

— მოჰყავთ!

— ჩამო, ჩამო!..

— ჩამო!—დაიყვირა ეჯიბმა. ურემიც შედგა, გადᲝიყვანეს თავ-გვირგვინიანი მეფე-პატარძალი.

— ღმერთმა გაგაბედნიეროთ!..

— ერთმანეთს ტკბილად შეგაბეროთ!..—ულᲝცავ-Წნენ ყოველ მხრიდან.

— ᲘᲘ, რა ლამაზი ყᲝფილა, მაგრამ გამხდარია, თუ Წვალი არ მატყუებს.

— ბეჩა, აციებდა თურმე საწყალსა.

— იმ უბედურად სატარებელმა ციებამ განა მაგაც მიაგნო?..

ირინეს ეყურებᲝდა ყველა ეს და მდუმარებდა. ᲔᲤᲔ-დედᲝფალი დასხეს ტახტზე, ზურნამ ლეკური დაკრა.

— მომილხინეთ, გენაცვალეთ, მომილხინეთ!..— აიძახᲝდა ქეთევანა, რომელსაც თავზე წითელი მᲝᲐᲮᲕᲔᲕᲘ დაეფარებინა და ყველას ეხვეწებᲝდა გამხიარუᲘᲘᲑᲐᲡᲐ.

— მოულოცეთ! მოულოცეთ!—ქეთევანამ ნეფედედოფალს წინ დაუწყო ხუთი თუმანი, ანდრიამ თუმანი და ამათ სხვებმაც მიჰბაძეს. გამართეს ცეკვა-მხიარულება. ირინე ყველაფერს თვალყურს ადევნებდა, ხანდისხან ალმაცერად გახედავდა ხოლმე თავის ქმარს, რომელიც ღიმილით უცქეროდა მოლხინე ხალხსა და ფიქრობდა თავის გადაწყვეტილებაზე. ქორწილმა სამ დღეს გასტანა, მესამე დღეზე პატარძალი ათამაშეს, შაბაში მიართვეს და ამითი გაათავეს, ხალხი დაიშალა. ჯმუხაანთ ოჯახში ყველამ ჩვეულებრივი ცხოვრება განაგრძო, დრომ შეუმჩნეველად გაიარა. ირინეს ვერ შეუსრულდა სურვილი, ამისი გული ვერ შეეთვისა ახალ ოჯახს, ვერა და ვერა. დიდი კმაყოფილი იყო ხოლმე, როცა თავს დაიმარტოვებდა; ეჯავრებოდა ყველა სახლში მყოფი და იტანჯებოდა... ნამეტნავად, როცა ქმარი დაუწყებდა ლაპარაკს, ალერსს, ირინესთვის აუტანელი სასჯელი იყო.

— რა არი, ირინე, რო ერთხელ ქრისტიანულად ხმას არ გამცემ?.. აგერა ორი წელიწადი სრულდება რაი ღმერთმა ერთმანეთს შეგვყარა და შენ კი მიფრთხი, განზე მიდგები, ნეტაი დანაშაულს მაინც მეტყოდე?—უთხრა მიტრომ ირინეს. როდესაც უკანასკნელს თონეში პური ჩაეკრა, თავი დაენდო ხელებზე და უცდიდა გამოცხობას. მიტროც იქვე კარებთან მიმჯდარიყო, ესეც მისჩერებოდა თონეს. ქმრის დალაპარაკებაზე ქალი შეინძრა და მოიღო გაყვითლებული სახე.

— რას ლაპარაკობ, ადამიანო? ერთი კაცმა გკითხოს, რა დროს ალერსია?.. გახედე ბავშვებს, არა იწყინონ-რა, ვერა მხედავ, რო თონეში ვიხრაკები?..

— ვინ გეუბნება მერე, რო თონეში ჩაიხრაკეო?! სხვა რძლებიც მოვიდნენ, მაგრამ პირველ წელიწადში არა გაუკეთებიათ-რა. შენ კი... აღარავის აცლი, არ

ისვენებ... რა მიზეზითაც შვრები მაგასა, მიმხვდარი ვარ... —ჩაილაპარა ნაღვლიანად მიტროფ.

— რა მიზეზით?

— იმ მიზეზით, რო ჩემზე მოშორებით იყო...

— შენზე მოშორებით როგორ ვიქნები, როცა შენს სახლში ვარ?.. რას მაყვედრი? საქმეს გიკეთებ, შვილებს გიზრდი... აბა სხვა რაღა გინდა?..

— მე მინდა ტკბილი ცხოვრება.

— ვინ გიშლის მერე?.. იცხოვრე.

— შენა...

— როგორ?..

— ისე, რო გეჯავრები...—დაუმატა მიტროფ, წამოდგა, ახადა თონეს ოროში, დაუწყო გამომცხვარ პურს ამოყრა, ქალი ადგილიდან არ დაიძრა, სახეზე ჩრდილმა გაურბინა. ეს გაშტერებული უყურებდა ქმრის თვითვეულ მოძრაობას.

— »დაივიწყე, დაივიწყე ყველაფერი, ირინემ თავს ძალა დაატანა, თორემ საქმე ცუდად მოვა, აბა რა დაგიშავა ქმარშვილმა?.. წარსული რას მოგიტანს?..« ქალი განაგრძობდა გაშტერებით ყურებას, მაგრამ წუთს თვალები ძირს დახარა, შუბლი შეიკრა, სახე გადუფითრდა, ირინემ ველარ დაინახა მიტრო, მას წინ გადაეღობა მხარ-ბეჭიანი ვიღაც. ამის ფიქრებს გზა დაეხლართათ, ამ ვიღამაც ჩახედა ჟუჟუნა თვალებში, ჩაეკითხა! გამარჯვება, სიტკბოებავ! კი არ მიღალატო!— ქალი შეკრთა, აიღო მაღლა თავი, ზიზღით შეხედა ქმარს და საჩქაროდ გამოვიდა კარზე. ამ დროს შეოესმა ბავშვის ტირილიც.

— ხმის წყვეტა!—წაიჩურჩულა ირინემ და შეავიდა სახლში. ქეთევანა მისჯდომოდა აკვანს, გაშურებული არწევდა, მაგრამ ვერ აჩუმებდა გაჭირვებულს ბავშვს.

გამტანი!.. რა მომასვენებს მე უბედურსა!.. რა პირით უნდა დაველაპარაკო ზურიას? რა პირით უნდა შევხედო ქმარ-შვილს, რომელნიც ვიკისრე ჩემის ცოდვის მოსანანიებლად იმ იმედით, რომ მათ შემოვავლებდი ჩემს თავსა და დახე ესეც ვერ მოვახერხე!.. რა ღვთის წყალობაა ჩემზე მოსული!..—დაემხო პირქვე და რავდენსამე ხანს იყო ასე... რაც ხანი მიდიოდა, საღამო ახლოვდებოდა, ირინე მოუთმენელად კარებისკენ იხედებოდა.

— „ერთი კიდევ დამენახვე!“—გაუელვა ამას თავში. ამ მოლოდინს ბოლო მოეღო, კარები შემოაღეს, სახლში შემოვიდა მთელი ჯალაბი, მათ თან შემოჰყვა ზურიაც. ზურიამ თვალები შეაცეცა ირინეს და უსიტყვოდ მიაპყრა. ირინეს თვალები კი ამ ალერსიან შემოხედვას საყვედურის გამომხატველ მეტყველობით დახვდნენ.

— ესეც ჩვენი სათოხნი! საგონებელო წლისაო, საქმეო ერთის წამისაო, სწორედ ამაზედ იტყვიან,— სთქვა ანდრიამ.

— იცი, კაცო! ჩვენი ქალები ხვალ ლაზარეზე აპირობენ დაველას, ე წვიმა რო აღარ მოგვივიდა.

— აპირობენ და ღმერთმა ხელი მოუმართოთ, ცუდი არ იქნება, ეხლა ამ გათოხნილ სიმინდს რო ნამი მოხვდეს, გააღაღანოს!..

— ჰაი, ჰაი, რო არ აწყენს!..—კვერი დაჰკრეს სხვებმაც. ზურია გაჩუმებული იყო. ბოლოს მოუბრუნდა ირინეს და ჰკითხა:

— რა ანბავს მაბარებ დედ-მამასთან, ირინე? შენი ჯავრი აქვთ. შემეხვეწნენ სწორედ გაგვიგე ყველაფერიო.

— რა დაგაბარო? მე თვითონაც არ ვიცი. ხომ მხედავ, როგორცა ვარ...—უპასუხა ირინემ და დაკვირ-

ვებით მიაჩერდა ზურიას, რომელიც დაღონებული შეს-
ცქეროდა.

— როდის აპირობ, ზურია?—ჰკითხა მიტრომ.

— ხვალ.

— ხვალ კი არა და!.. სიყმე არ მომიკვდება, არ
კაგიშვებ... ამ კვირია ჩემი წვეული ხარ...

ზურიასაც გულით უნდოდა დარჩენა, მაგრამ ირინეს
ეცნაური ქცევა ვერ აბედვინებდა ამ სურვილის შესრუ-
ლებას. გათენდა ლაზარეზე დავლის დღეც. ქალებმა იწყეს
მომზადება, მოირთვნენ, ჩაიცვეს, დაიხურეს. ნატომ მო-
იტანა თიხა, გააკეთა კაცის მსგავსი ტიკინი, გულხელი
დაუკრიბა, დასდო თეფშზე, ხელსახოცი გადააფარა და
და მოუბრუნდა რძლებს:

— ბაბუცა, დარა, წავიდეთ, ქა! რამდენი ხანია
თითიკა აბაშიანთ კარებზე გვიცდის. ქალებს თავი მი-
უყრიათ, მარტო ჩვენ-ღა ვაკლივართ.

— ვაკლივართ და მივემატოთ,—უპასუხეს რძლებ-
ბა. ყველანი ერთად გამოვიდნენ.

— დედამთილო, აქაც მოვალთ და ლაზარე წყლით
ბაგვინამეთ!—მოაძახა ნატომ კარებთან ქეთევანას და
წავიდნენ. კაცებმაც მინდვრისკენ გასწიეს.

ირინე მიუჯდა აკვანს, დაუწყო ბავშვს ძუძუს წო-
�ba. ზურია და მიტრო დარჩნენ სახლში, დერეფანთან
დგნენ და ლაპარაკობდნენ.

— ზურია, გეთაყვა წყალი გამოიტა, ემანდ კარებს
ucana დგას სამსე კოკა, ქალები მოდიან,—უთხრა მიტ-
ronმ ზურიას.

მართლათაც, ჯმუხაანთ კარებზე გაისმა ქალების სიმ-
ღერა:

ლაზარ მოდგა კარებსაო, ლაზარ ბატონო!
აბრიალებს თვალებსაო, ლაზარ ბატონო!

ცხრილი აგორებულაო, ლაზარ ბატონო!
წვიმა გაჩქარებულაო, ლაზარ ბატონო!
ღმერთო დაგვნამე, დაგვნამე, ლაზარ ბატონო!
მარგალიტის წვიმითაო, ლაზარ ბატონო!
აღარ გვინდა გოროხიო, ლაზარ ბატონო!
ახლა მოგვე ტალახიო, ლაზარ ბატონო!

მიტროს წინდაწინა ჰქონდა მომზადებული წყალი, რომელიც უეცრად გადაასხა ქალებს და გაწუწა. დედაკაცები წვილ-კივილით გაცვინდ-გამოცვივდნენ და წავიდნენ სხვებთან.

— არც ახლა მოვა წვიმაი!.. რა ვიცი, რა ღმერთი გაუწყრება!..—სიცილით ჩაილაპარაკა მიტრომ და ცარიელი კოკა ძირს დასდგა.

— ჩვენში რამდენჯერაც შეგვიკვეთნია ლაზარესთვის, არას დროს არ დაგვზარებია და თქვენი კი არ ვიცი,—უპასუხა ზურიამ.

— ჩვენშიაც ანგრეა,—მიტრო და ზურია სახლში შემოვიდნენ.

— მიტრო, შვილო, ე ფიჩხი რო აღარა გვაქვს, რატო არ მოიტანთ?..—ჰკითხა შვილს ქეთევანამ, რომელსაც წინ დაედგა საჩეჩელი და მატყლსა სჩეჩავდა.

— მოვიტანთ მა რას ვიზამთ!..

— როდისღა?.. ხვალ პური გამოსაცხობია, კიწაწი ფიჩხი არ არის.

— თქვენკენ ძაან ხშირ ტყეებს ანბობენ, მიტრო?.. სულ ნაძვნარია და მუხაო, მართალია?..—სთქვა ზურიამ.

— მართალია, მაგრამ როგორც კაი ტყეა ისე შალბაშიც ზორბადა გვხდება.

— რამდენი?

— ლიტრიან კაცზე უფრო მეტია... მეორეც ესა საქონელზედაც არის საქმე... ყევარ ხარზე ორმეტი მანეთია და ოთხ უღელზე ორი თუმანი.

— კაცო, და მერე მაგ ფასისა რა უნდა გამოიტანო იქიდან.

— ვისაც ხეირი აქვს, რატომ!.. მარჯვენაა და საქონელი საჭირო... კაცი მაშინ ძაან მოგებაშია, ასეთი მასალა იპრება, სახლისა გინდა, ბეღლისა, თუ ბოსლისა, რომ რა!..

— მაშ ძაან ტყე ყოფილა! არა გვანებია ჩვენი ჯეჯიკურის ჭალა-ჭულას... მაგითანა ტყეში სიარული საასიამოვნოც არის, ნამეტნავად ზაფხულში.

— თუ კი ანგრე მოგწონს, წამო, ხვალ წავიდეთ.

— თუ დავრჩი, ბატონი ხარ.

— რო არ გაგიშვებ, არ დარჩები?

— მიტრა, მიტრა გამოიხედე, თუ ღმერთი გწამდეს, კილასონიანთ სესელამ შემოგითვალა: თუ ძმა ხარ, ერთ საათს ნუ დამხარდები და აქ გადმოდიო, ძაან საჭირო საქმე მაქვსო,—შემოიძახა ამ დროს ვიღაცამ.

— ეხლავე. ზურია, აქ იყავ სანამ მე მოვიდოდე,— უთხრა მიტრომ და გამოვიდა.

— სიხარულო, თვალს ნუ მარიდებ, შენი ჭირიმე, ხომ მხედავ, როგორ ვიტანჯები!.. ამ ორ დღეს დამიტკბი, მეტს არასა გთხოვ,—წარმოსთქვა ზურიამ და მიუახლოვდა ქალსა, როცა მასთან დაიმარტოვა თავი. ირინემ თვალები დააჩერა აკვანს და ხმა არ გასცა.

მაშ რაღად წამომიყვანე?.. რო მივდიოდი, რად დამაბრუნე?—განაგრძო ზურიამ.

— აკი მაშინვე გითხარი, წამომყე როგორც მოკეთე-მეთქი? მოკეთეს სხვანაირად არ ექცევიან,—უპასუხა ქალმა და თავი აიღო მაღლა.

— კმარა, შენს სახელს ვენაცვალე.

— ზურია, აკი გიღალატე? აკი ფიცი გავტეხე და გავთხოვდი!.. მეგონა ქვას მომაგდებდი, შემაჩვენ[illegible]ი,

დამივიწყებდი, შენ კი მოხვედი და ალერსსა მთხოვ, თავმოყვარეობა რა უყავი, ბიჭო? ვაჟკაცი არა ხარ?..

— თავმოყვარეობა აქავეა... მაგრამ მაინც არ გემდური, ვიცი შენი საქმე როგორც იყო, ისიც ვიცი თუ შენი ცხოვრება როგორია, მიმალამ კი... რა ვქნა, შენი ჰირიმე, მეტად სუსტი გამოვდექ, გულმა გაიმარჯვა, გონებას ბორკილი დაადო, ღონე გამომილია... აკი თავი დაგანებე, გადავიკარგე, მაგრამ შორიდან თვალს გადევნებდი... მართალია, გითხარი, უნდა დავივიწყოთ ერთმანეთი-მეთქი, მაგრამ ვერ შევძელი... აკი აქნობამდინ თავი ვიმაგრე... თვალით არ დაგინახე, მაგრამ მაინც საშველი არ არის... ჩემო საყდარო, შენ უნდა გამითხარო საფლავი, შენ უნდა დამმარხო...

— ზურია, რად ამბობ მაგასა?.. ღმერთი დაგავიწყდა?.. არ გეშინიან?..—წარმოსთქვა შეშინებულმა ირინემ, როდესაც აღელვებული ზურია მიუახლოვდა მას.

— ჩემო სიკვდილო, ჩემო სიცოცხლევ!—შესძახა ამან, შემოხვია ათრთოლებული ხელები ქალს, რომელსაც უნდოდა გაბრძოლება, მაგრამ ვეღარ მოახერხა, ესეც დაითრო, ღონე წაერთო, მოხუჯა თვალები რავდენსამე წამს და ამათი ტუჩები ტკბილად შეეწებნენ ერთმანეთს. ბავშვის ტირილმა გამოაფხიზლა შეყვარებულები, გონზე მოიყვანა. ირინემ გაინთავისუფლა თავი სატრფოს მკლავებიდან.

— სიკვდილი, ღვთის წყრომა!..—ჩაილაპარაკა მან, მიიფარა სახეზე ხელები და აქვითქვიოდა. ზურია კარზე გავარდა.

— აბა წავიდეთ ტყეში, ზურია!—უთხრა მეორე დღეს მიტრომ თავის სტუმარს, როცა ტრედისფრად ინათლა.

— წავიდეთ,—უპასუხა ზურიამ, რომელიც დერეფანში იწვა და ის იყო ტანთ იცვამდა.

— ურემი მზად არის?

— რამდენი ხანია შებმულია. ირინე! ორიოდ პურ-ი გამოიტა, გზა შორია, მოგვშივა!—შესძახა მიტრომ ცოლს. ირინემ არ დაუგვიანა, მალე გამოვიდა პურ-ებით ხელში, შეაცქერდა ზურიას, რომელმაც ტუჩები დაანძრია: შენი ჭირიმე, ჩემო ღმერთო!—ეუბნებოდა ეს. ქალს კარგა ეყურებოდა და სხეულში სიცხე-ცრუ-ანტელი უვლიდა.

— თქვენც რაღა დღეს შეურჩიეთ, შეხედეთ, ცა როგორ ირევა, არ გაგიავდარდეთ.

— ნეტა გაავდარდეს, თორე ჩვენ მაგითი არა დაგ-ვიშავდება-რა.

— ავდარი უფროც გაგვაგრილებს,—დაუმატა ზუ-რიამ. ირინემ ჩაიღიმა. ურემი დასძრეს, მას გვერდზე ამოუდგა ზურია შოლტით ხელში. ირინე გულხელ-დაკრეფილი უყურებდა მიმავალ ურემს და შემდეგ, რო-დესაც ურემი თვალს მიეფარა, ამოიკვნესა გულსაკლა-ვად და შემობრუნდა სახლში. შუადღემაც მოატანა. ცივმა სიომ დაბერა, გვალვისგან გაყვითლებულმა ფოთ-ლებმა იწყეს მოუსვენრად შრიალი, თითქო რაღაც საოცარი ამბავი შესმენიათო; ხეებმა დახარეს თავები, ცდილობდნენ ერთმანეთს დაჰკითხოდნენ ამ გასაჭეტ-რებელ რაღაზედაც. ცა აირ-დაირია, მაზე გამოჩნდნენ ტყვიისფერი ღრუბლები... სიოს ემატებოდა ძალა, ზუ-ზუნებდა; პროწიალით წამოვიდა მტვერი, შეტრიალდა ჰაერში და გაიფანტა, მზემ პირზე ნიღაბი ჩამოიფარა, შხუილი მოისმა. ფრინველები, პირუტყვი და ადამიანი რაღაც შიშმა მოიცვა. გულის ფანცქალით მოელოდნენ შედეგს. რავდენისამე წუთის შემდეგ ცაში გამოჩნდა ელ-ვაც და დაიქუხა.

— ღმერთო, მშვიდობიანი წვიმა გვაღირსე, შენს მადლსა!—წარმოსთქვა ანდრიამ და გამოისახა პირჯვარი.

ღმერთო, წვიმა მოიყვანე
წითელი და შხაპუნაო,
რომ გავიდეთ სამუშაოდ
და დავძახოთ „ჰოპუნაო“;
რომ ქალებიც გვერდში გვედგნენ
ნამგლითა და ცელითაო,
ჩვენგან მოკრილ თავთავს ჰკრეფდნენ
მადლიანის ხელითაო.
შვილები თავს დაჰხაროდნენ
მობრუნებულ ალოსაო,
„ოროველას“ დასძახოდნენ
მამაპაპურ კალოსაო!
ღმერთო, წვიმა მოიყვანე,
მიწის დამალბობელიო,
რომ გასწყვიტოს ჭია-ჭუა,
ქვეყნის დამამხობელიო!..

წარმოსთქვა ანდრიას უფროსმა შვილმა ს-სემ.

— ნახე თუ ჩვენმა ლაზარემ რა ქნას!—დაუმატა ღიმილით ნატომ.

— მაშ ხომ ხელს ვერ აიღებდა ღმერთი ჩვენზედა?.. ნეტაი ი ბიჭები კი არ წასულიყვნენ და!..—სთქვა ქეთევანამ.

— იმათ რა მერე?.. რა უშამთ!..—ამ დროს გაიელვა, ამ ელვას თან მოჰყვა საშინელი ჭექა. ირინეს ადამიანის სახე აღარ ედო. ეს ყველაზე შეშინებული ჩამომჯდარიყო სკამზე და ძირს დაიყურებოდა. ზარიც ჩამოჰკრეს.

— ვაი, ოჯახო დაქცეულო! ვაი, სოფელო, დამშეულო!..—შესძახა ანდრიამ, როდესაც ნახა აქა-იქ ჩამოვარდნილი კაკლის სიმსხო სეტყვა.

— სეტყვა! სეტყვა!—გაისმა ყველგან.

მართლადაც რავდენიმე წუთის შემდეგ ხრიალით წამოვიდა ზეციდან. ასტყდა ზარების რეკა, შხუილი, ცის გრგვინვა. ყველა ერთად რაღაც შიშის ზარსა სცემ-

და კაცსა და ცხოველს, აგონებდა, თუ რა მცირე სუსტი ქმნილებაა ის ამ ქვეყანაზე, რომ შეიძლება წუთს ეაქრეს სამუდამოდ. დედამიწა თეთრად მოიფინა. გულჩაკლული ანდრია გაიყურებოდა მინდვრებისკენ, მაგრამ ამის დაღონებას ყურს არ უგდებდა ზეცა და განაგრძობდა მრისხანედ გრგვინვას. ხელმეორედ იქექა ცამ, ხალხი პირქვე დაემხო.

— ახლო-მახლო მეხი ჩამოვარდა! ღმერთო, შეგვეწიე!..—წარმოსთქვა გაფითრებულმა ანდრიამ. გავიდა ხანი, ბუნებაც ცოტათი დაწყნარდა. მოისმა ურმის ჭრიალიც...

— ჩვენები, ჩვენები!..—შესძახა ირინემ. გამოვარდა კარზე, მაგრამ მალე გულს ხელი მიაშველა: დაინახა მარტო ფერ-მიხდილი მიტრო, რომელიც კრიჭაშეკრული წინ მოუძღოდა ხარებს. ირინემ მიირბინა ურემთან, ჩაიხედა და, დაინახა თუ არა უსულოდ მდებარე, გაშავებული ზურია, საზარლად შეჰკივლა...

— მიშველეთ!.. უი, უი, მიშველეთ!..—წაიშინა მუშტები თავში და გაიქცა... გარბოდა საშინელის სიჩქარით; გაირბინა კარგა გზა, ჩაჯდა სველ ბალახებში და გაინაბა...

— რა ანბავია?! რატომ არას იტყვი, ბიჭო?—ეკითხებოდა ქეთევანა გაქვავებულ მიტროს. მან პასუხი არ მისცა, ანიშნა მხოლოდ ურმისკენ. ქეთევანიც მაშინვე მივიდა ურემთან, ელდა ეცა, რა ნახა შესაზარი სანახავი და მუხლ-მოკვეთილი დაეშვა ძირს...

— უი, ჩემ[illegible] სიცოცხლესა! უი დადექით, თვალებო! ქა, ეს [illegible] ღმერთი გაგვიწყრა! ე რა ღვთის რისხვა მოგვეელინა, [illegible] გენაცვალეთ! ეს რა ცოდო დატრიალდა!..—გაიძახოდა მუხლებზე ცემით ქეთევანა. მითხარი მაინც, როგორ მოხდა?..

— როგორ-და, მივატანეთ ტყეს თუ არა, ურემი

შევაყენეთ, მე წავედი ტყის დასათვალიერებლად. იმ დროს ერთი საშინელი გაიელვა, ზურიას შეეშინდა, გაიქცა და ერთ ხეს შეეფარა, ის საოხრო იქვე ახლო იყო ჩვენზე... ელვაზე კიდეც დაიტეხა და მეც გული შემიღონდა. მოვედი თუ არა გონებაზე, მაშინადვე ზურიასკენ გავწიე, მაგრამ ეს უბედური მთლად გაშავებული ეგდო ხის ქვეშ...

— წყალი მოიტანეთ, იქნება გულშეწუხებულია!.. ზურიას უსიცოცხლო სხეული ბევრნაირად აწვალეს, მაგრამ ვერ გამოაღვიძეს საუკუნო ძილისგან.

— იმ უბედურ ირინეს მიხედეთ, თუ ქრისტიანები ხართ! შეხედეთ, რას ჩადის, რალაცეებს ლაპარაკობს!-- წამოიძახა ამ დროს ვიღამაც.

— მიიშველეთ! მიიშველეთ!.. უი, უი, მიშველეთ!..—შეჰკივლა ირინემ და პირქვე დაემხო, როცა დაინახა მისკენ წამოსული ხალხი... მიიშველეთ!..— შესძახა კიდევ ირინემ და უგუნური, ამღვრეული თვალები შეაფეთა ყველას.

— უბედური! ელდისგან ჭკუაზე შეიშალა! ან კი რა საკვირველია, მოსწრებული ძმა იყო, თითქმის ეს პატრონობდა ამის სამშობლოს.

– განა მოკვდა?.. უი, უი, მიიშველეთ!..—განაგრძობდა უბედური.

-- ძაან საქმე გვიყო ღმერთმა! ძაან გვიშველა ლაზარემაც!.. ბიჭოს, განა აოხრებასა და ამოწყვეტას ვითხოვდით!.. რა უბედურებაა, შენი ჭირიმე!..

— რომელი ერთი უნდა აიტანოს კაცმა, შიმშილი, სიკვდილი თუ სიგიჟე?!

— მართლადაც, ძაან გადააჭარბა ლაზარემ და ღმერთმა ხომ სულ ხელი აიღო...—ისმოდა ყოველ მხრიდან.

ხალხი დიდხანს იდგა გულხელ-დაკრეფილი და თვალებზე ცრემლებ-მორეულები უიჰედოდ შეჰჭურებდნენ ზეცას, რომელიც ამ დროს თანდათან იწმინდებოდა და აჩენდა თავის უზრუნველ მშვენიერ სახეს.